

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
Кафедра соціально-гуманітарних наук

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
(РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА, МЕТОДИЧНІ ТА ЛЕКЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ,
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ, КОНТАКТНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНА ТА
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ,
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА)

З ДИСЦИПЛІНИ
КУЛЬТУРОЛОГІЯ

освітній ступінь бакалавр

для здобувачів вищої освіти галузі знань: 02 Культура і мистецтво, спеціальності: 028
Менеджмент соціокультурної діяльності, освітньо-професійної програми «Менеджмент
креативних технологій»

РЕКОМЕНДОВАНО
на засіданні кафедри
соціально-гуманітарних наук
(протокол № 1 від 02.09.2022 року)

ЗАТВЕРДЖЕНО
Науково-методичною радою Державного
університету економіки і технологій
(протокол № 1 від 20.IX. 2022 року)

м. Кривий Ріг

2022 р.

Навчально-методичний комплекс (Робоча навчальна програма, методичні та лекційні матеріали, плани семінарських, контактних занять, самостійна та індивідуальна робота здобувачів вищої освіти, тестові завдання, рекомендована література) з **дисципліни «Культурологія»**, освітній ступінь бакалавр для здобувачів вищої освіти галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності, освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Державний університет економіки і технологій, Навчально-науковий юридичний інститут, кафедра соціально-гуманітарних наук; укладач В. ШАЙКАН, рец. М. ВОЛКОВА. Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. 200 с.

Укладач: Валентина ШАЙКАН

в.о. завідувача кафедри соціально-гуманітарних наук, д.і.н., професор

Рецензент: Марина ВОЛКОВА

доцент кафедри соціально-гуманітарних наук, к.п.н., доцент

Відповідальний

за випуск: Роман ШЛЯХТИЧ.....доцент кафедри соціально-гуманітарних наук, к.і.н.

Навчальна дисципліна «Культурологія» надає здобувачам вищої освіти теоретико-практичних знань щодо розуміння проблем сучасної Культурології: ознайомлює з методологічною орієнтацією зарубіжних і українських вчених – істориків і культурологів, здобутками світової цивілізації у сферах матеріальної та духовної культур, характерними рисами сучасної світової культури, особливостями культурних епох, їх духовними цінностями та пріоритетами, досягненнями українського народу на кожному історичному етапі; відбувається ознайомлення із досягненнями в різних галузях духовної культури, видами та жанрами мистецтва, найбільш важливими фактами історії світової культури; здійснюється нове осмислення важливих історичних і культурних фактів, подій від найдавнішого періоду розвитку людської цивілізації на території Західної та Східної Європи, Америки та Азії, на теренах України до сучасності та нове формування на цій основі світоглядних ідей, без яких неможливе формування історичної свідомості сучасного громадянина України.

Історія документа

Дата події	Назва події
20.IX.2022 р.	Наказ від 20.IX.2022 р. №

ЗМІСТ

Стор.

- 1. Вступ**
- 2. Тематичний план науки (дисципліни)**
- 3. Зміст науки (дисципліни) за темами**
- 4. Плани занять**
 - 4.1. Плани лекцій*
 - 4.2. Плани семінарських (практичних, лабораторних) занять очної форми навчання*
 - 4.3. Плани контактних занять для студентів заочної форми навчання*
 - 4.4. Плани навчальної роботи студентів заочної форми навчання в міжсесійний період*
- 5. Самостійна робота студентів**
- 6. Індивідуально-консультативна робота**
- 7. Методи активізації процесу навчання**
- 8. Поточний і підсумковий контроль знань**
 - 8.1. Очна форма навчання:
Карта самостійної роботи студента
Порядок поточного і підсумкового оцінювання знань з дисципліни*
 - 8.2. Заочна форма навчання:
Карта самостійної роботи студента
Порядок поточного і підсумкового оцінювання знань з дисципліни.*
- 9. Рекомендована література (основна і додаткова)**

I. ВСТУП

Навчально-методичний комплекс (посібник) (Робоча навчальна програма, методичні матеріали, Плани семінарських (для денної форми навчання) і контактних (для заочної форми навчання), самостійна та індивідуальна робота студентів, рекомендована література, тестові завдання трьох рівнів) з дисципліни «Культурологія» для студентів бакалаврату галузі знань 02 Культура і мистецтво, за спеціальністю 028 Менеджмент соціокультурної діяльності, Освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій», розроблений відповідно до Положень: Положення про організацію освітнього процесу (https://www.duet.edu.ua/uploads/normbase/263/pol_ORG_op2108.pdf), Положення про індивідуальний навчальний план здобувача вищої освіти у Державному університеті економіки і технологій (https://www.duet.edu.ua/uploads/normbase/263/pol_inp.pdf), Положення про порядок навчання здобувачів за індивідуальним графіком у Державному університеті економіки і технологій (https://www.duet.edu.ua/uploads/normbase/263/pol_ind_gr.pdf), Положення про організацію самостійної та індивідуально-консультаційної роботи здобувачів вищої освіти Державного університету економіки та технологій (https://www.duet.edu.ua/uploads/normbase/263/pol_sam.pdf), Положення про організацію освітніх компонентів варіативної складової навчальних планів у Державному університеті економіки і технологій (https://www.duet.edu.ua/uploads/normbase/263/pol_variat.pdf), Положення про центр студентських комунікацій Державного університету економіки і технологій (https://www.duet.edu.ua/uploads/normbase/271/pol_csk.pdf).

За базову основу при складанні даної Навчальної Програми було покладено доробок авторів навчальних посібників з Грифом МОН України:

1. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [Автори: доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України М. М. Закович; академік АПН України, доктор філософських наук, професор І. А. Зязюн; доктор філософських наук, професор О.М. Семашко; кандидати філософських наук, доценти Ж.О. Безвершук, А.Є. Дорога, О.П. Магеря, Г.С. Меднікова, В.В. Чуприна; кандидат історичних наук, доцент Г.Л. Кобко; кандидат педагогічних наук, доцент О.Л. Шевнюк. Рецензенти: доктор філософських наук, професор, проректор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова; Т.Г. Горбаченко, доктор філософських наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с. [Вища освіта XXI століття].
2. Історія світової культури / Автори: Г.М. Васильчук, Т.В. Васильчук, М.В. Дедков (керівник), В.П. Катрич, Г.Л. Кладова, В.В. Кузьменко, Г.А. Сигида, І.М. Спудка, І.С. Рижова, Г.І. Шаповалов, Т.П. Щербина. Під заг. ред. М.В. Дедкова. Рецензенти: Ольговський С.Я., кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри музеєзнавства та збереження культурної спадщини Київського національного університету культури та мистецтв; Жадько В.А., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету; Шайкан В.О., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Криворізького державного педагогічного університету. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.

Дисципліна «Культурологія» входить до переліку нормативної частини циклу соціально-гуманітарної підготовки бакалаврської програми спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» освітньої програми «Менеджмент креативних індустрій».

Метою вивчення навчальної дисципліни «Культурологія» є надання бакалаврам теоретико-практичних знань щодо розуміння актуальних проблем з теорії сучасної культурології, історії світової культури, ознайомлення студентів з методологічною орієнтацією зарубіжних і

вітчизняних культурологів, істориків, з доробком вчених та їх внеском у фонд світової культурології та історичної науки в цілому.

У процесі викладання матеріалу вирішуються такі *завдання* дисципліни:

- засвоюються основні підходи до розуміння культурології, зміст яких відображає характер культурно-історичного розвитку світової культури;
- вивчаються загальні відомості культурно-історичного процесу, процес становлення, розвитку, занепаду світових цивілізацій та їх культур;
- бакалаври ознайомлюються з концептуально новою історичною науковою вітчизняною та зарубіжною літературою з проблем історії світової культури;
- по-новому осмислюють досить широке коло важливих історичних та культурних фактів, подій від найдавнішого періоду розвитку людської цивілізації на території Західної та Східної Європи, на теренах України до сучасності та по-новому формують на цій основі світоглядні ідеї, без яких неможливе формування історичної свідомості сучасного громадянина України;
- вивчення характерних рис сучасної світової культури, особливостей культурних епох, їх духовних цінностей та пріоритетів;
- ознайомлення із досягненнями в різних галузях духовної культури, видами та жанрами мистецтва, найбільш важливими фактами історії світової культури;
- ознайомлення із досягненнями українського народу на кожному історичному етапі з найдавніших часів до наших днів.

Предметом вивчення дисципліни є поглиблення культурально-історичних знань у бакалаврів, забезпечення більшого ступеня осмислення закономірностей та суперечностей культурно-історичного розвитку, урізноманітнення практичних навичок роботи з першоджерелами і науковою літературою, вироблення умінь застосовувати набуті знання з Історії світової культури для успішної орієнтації в культурному житті, оцінки сучасних культурних явищ і подій народів світу і України. Знання цього навчального матеріалу посідає одне з чільних місць у системі розвитку суспільства і формування національної свідомості, оскільки економічний та соціальний поступ неможливий без духовного прогресу, який спирається на історичну і культурну самобутність народу. Вивчення сутності, ролі та визначальних етапів історичного поступу, еволюції національної культури в Україні дасть можливість бакалаврам засвоїти усе те самобутнє і неповторне, що є в українській історії та культурі та відчути себе частиною Європи і світу, вивчивши особливості взаємовпливів та взаємозв'язку вітчизняної історії і культури та історії і культури Європи і світу. Вивчення і збереження національних традицій, розвиток української мови та культури, утвердження національної самосвідомості, поповнення духовного арсеналу нації культурними здобутками світової цивілізації буде сприяти і процесу формування європейського мислення, і процесу формування мислення громадянина незалежної держави. Тому виникає потреба у викладенні актуальних питань історії України та історії української культури, яка є невід'ємною частиною Європи, що допоможуть бакалаврам розібратися в їх проблематиці, адже без глибокого осмислення національної історії та культури неможливо втілити в життя і найактуальніші питання державності, зайняти належне місце серед держав Європи і світу. Під час вивчення курсу «Культурологія» у вищій школі бакалаври повинні засвоїти історичні та культуральні дефініції (поняття), факти, вміти їх інтерпретувати. Студенти повинні у результаті вивчення навчальної дисципліни вміти враховувати тенденції культурного розвитку в професійній і соціальній діяльності, використовувати отримані знання і переносити їх у нову ситуацію, здобувати інформацію із історичних джерел, наукової та довідкової літератури, ЗМІ, Інтернету, використовувати цю інформацію у професійній діяльності та соціальній комунікації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Культурологія» студент отримає такі ключові галузеві та професійні *компетентності*:

хронологічні:

- здатність орієнтуватися в історичному часі; вміти розглядати суспільні та культурні явища в розвитку та конкретно-історичних умовах певного часу;
- співвідносити історичні, культурні події, явища з періодами (епохами, етапами);

просторові:

- здатність працювати з історичними та іншими джерелами, інтерпретувати їх зміст, виявляти та критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів історичних джерел і не лише;

- пояснювати причини та наслідки історичних і культурних подій, процесів української і всесвітньої історії, основні віхи та тенденції розвитку культурних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками і факторами навколишнього середовища;
- здатність до аналізу, синтезу та узагальнення значного обсягу історичних фактів; вміння простежувати зв'язки й тенденції історичного процесу;
- визначати причини виникнення, зміст, наслідки, значення історичних і культурних явищ-феноменів та подій;
- визначати роль людського фактору в історії; розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб;

аксіологічні:

- здатність до формулювання оцінки культурно-історичного розвитку світової культури;
- засвоєння історичних і культуральних дефініцій (понять), фактів, вміння їх інтерпретувати, що в цілому поглиблює історичні і культурологічні знання у бакалаврів та забезпечує більшу ступень осмислення закономірностей та суперечностей історичного та культурального розвитку, урізноманітнює практичні навички роботи з першоджерелами і науковою літературою, виробляє уміння застосовувати набуті знання з Історії світової культури для успішної орієнтації в сучасному культурно-історичному процесі;
- вміння порівнювати й оцінювати факти та діяльність історичних осіб з позиції загальнолюдських та національних цінностей; вміння визначати та висловлювати власну позицію щодо суперечливих, дискусійних та дражливих питань історії культури;

інформаційно-мовленнєві:

- здатність до орієнтації в інформаційному просторі та застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні та повсякденному житті;
- здатність ефективно та грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації, будувати усні та письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії;
- використання комп'ютера та комп'ютерних засобів, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням і переданням;
- систематизувати історичну інформацію, складаючи періодичні, хронологічні, синхроністичні, історично-порівняльні, типологічні таблиці тощо, схеми, різні типи планів – простий, розгорнутий, картинний тощо;
- реконструювати образи минулого за словесною формою як картинний, аналітичний опис; оповідання – сюжетне, образне, конспективне; образну характеристику;
- користуватися довідниковою літературою, Інтернетом для самостійного пошуку інформації; самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел;
- викладати історичні поняття, зв'язки, тенденції історичного розвитку, застосовувати пояснення, доведення, міркування, узагальнювальну характеристику;
- виявляти різні точки зору, наукові позиції, толерантно визнавати й приймати таку різноманітність; критично аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію та вміння пояснювати її необ'єктивність;
- спілкування державною – українською мовою;

культурна:

- передбачає формування культури міжособистісних відносин, оволодіння українською та світовою культурною спадщиною, принципами толерантності та плюралізму;
- аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної (української), європейської та світової історії, культури, орієнтуватися в історичному, культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства;
- знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну українську й іноземні мови, тексти, символіку;
- опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

2.1. Тематичний план наук (дисципліни) за критеріями нормативності та вибірковості (90 кредитів ЄКТС)

Назва теми	Кількість годин							
	Очна форма навчання					Заочна форма навчання		
	Навчальні заняття					Навчальні заняття		
	4.Лекції	Семінарські	Лабораторні	ІКР	СРС	Контактні	ІКР	СРС
Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти культури								
Тема 1. Вступ. Культурологічний підхід до аналізу культури	2	2		1	5	2	1	8
Тема 2. Культура і суспільство	2	2		1	5	2	1	8
Тема 3. Походження і основні етапи розвитку культури	1	1		1	5	2	1	8
Змістовий модуль 2. Історія світової культури давньої, середньовічної, нової доби.								
Тема 4. Культура первісного суспільства, давніх цивілізацій, античності. Культура на українських землях у найдавніші часи.	2	2		1	5		1	8
Тема 5. Культура Візантії, Західної Європи періоду Середньовіччя, Середньовічного Сходу. Культура Київської Русі. Українська культура литовсько-польської доби.	2	2		1	5		1	8
Тема 6. Культурна спадщина народів доколумбової Америки. Культура Відродження. Культура Західної Європи XVII ст. Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст. Культура козацької доби (II половина XVII – XVIII ст.)	2	2		2	5		2	8
Тема 7. Європейська культура XIX ст. Російська культура XIX ст. Культура України в XIX – на початку XX ст.	2	2		2	5		2	8
Змістовий модуль 3. Культура і сучасність (XX – початок XXI ст.)								

Тема 8. Світова та українська культура XX – початку XXI ст.	2	2		2	5		2	8
Тема 9. Матеріальна культура й предметне середовище. Феномен дизайну в системі культурології.	1	1		1	6		1	8
Усього:	16	16	-	12	46	6	12	72
Підсумковий контроль (залік), години	+			+				
Разом:								
годин	90			90				
кредитів	3			3				

3. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «Культурологія» ЗА ТЕМАМИ (з довідками та методичними матеріалами)

Модуль 1. Теоретичні аспекти культури

Тема. 1. Культурологічний підхід до аналізу культури

Вступ. Новий час як доба виділення культури у специфічну сферу знань: У значенні самостійного поняття «КУЛЬТУРА» уперше з'явилась у працях німецького юриста, спеціаліста з міжнародного права, історика і філософа Самуеля фон Пуфендорфа (1632-1694 рр.) – як результат діяльності суспільної людини. Французькі просвітителі XVIII ст. Франсуа-Марі Аруа де Вольтер (1694-1778 рр.), Марі Жан Антуан Ніколя де Карита Кондорсе (1743-1794 рр.), Анн-Робер-Жак Тюрго (видатний французький економіст) (1727-1781 рр.) **КУЛЬТ РОЗУМУ ЗРОБИЛИ СИНОНІМОМ КУЛЬТУРИ.** Разом з тим, зауважили, що «культура легко перетворюється на свою протилежність у разі якщо домінує кількісне, матеріальне, масове». У XVIII столітті культура ще сприймалася як сфера духовної свободи : Іммануїл Кант писав про «моральну свідомість», Фрідріх Шиллер про «свідомість естетичну», Георг Гегель – про «філософську свідомість». Філософські концепції історії Джамбаттіста Віко (неаполітанський мислитель, всесвітньо відомий італійський філософ епохи Просвітництва; роки життя 1668-1744; а ще він соціолог, історик, збирач казок, правник; переробив полібієву ідею циклічного розвитку суспільства, яку у XX століття поглибив німецький історик Освальд Шпенглер у праці «Занепад Європи»); Йогана Готфріда Гердера (німецький філософ, історик; засновник ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ; здійснив подорож по території України й написав працю «Щоденник моєї подорожі в 1769 році» («Jornal meiner Reise im Jahre 1769»), де пророкував Україні велике майбутнє: «Україна стане колись новою Грецією: прекрасне небо цього народу, весела вдача, музичний хист, родюча земля та ін., колись прокинуться: так із багатьох диких народів, якими також були колись греки, постане культурна нація і її межі простягнуться до Чорного моря, а звідти на весь світ» - Herders. Werke: In 5 Bd. Berlin; Weimer, 1769. Bd. 1.s. 135 “ (Матеріал з Вікіпедії); Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля (1770-1831 рр.) – німецького філософа XIX століття, який створив теорію діалектики; цінними є ключові поняття Гегелівської діалектики: «Правдиве є цілим», «Противаги», «Діалектика в мисленні та бутті», «Єдність та боротьба протилежностей», «Кількісне та якісне», «Розвиток від нижчого до вищого», «Заперечення заперечення», «Діалектика панування та кріпацтва». XX століття як початок професійного вивчення культури. Внесок у розвиток культури американського антрополога Леслі Вайта (Уайта) (1900-1975 рр.), який перший розробив теорію культури й назвав її «культурологією» та стверджував, що «культура – це наукова категорія, що відбиває особливу сферу діяльності, притаманну лише людському суспільству і має власні закони функціонування й розвитку».

Культурологія - молода наукова дисципліна (як поєднання теоретичних основ антропології, етнології, філософського аналізу культури, етнографії, історії, психології, соціології, лінгвістики та ін.). Різниця між культурологією та філософією культури: культурологія як дисципліна, яка вивчає конкретні феномени культури- частину буття в цілому, яка стала полем перетворювальної діяльності людини; філософія культури – вивчає та досліджує найбільш загальні проблеми культури: **антиномію** (суперечність між двома твердженнями) природного і культурного, співвідношення національних і загальнолюдської культури, культури та цивілізації. Поділ культурології на фундаментальну (теорію та історію культури людства) і прикладну (управління культурою, культурноохоронну діяльність та ін.).

Культурологія як наука, яка вивчає культуру як цілісність, систему, як синтез знань про сутність і закономірності її існування та розвитку, значення культури для людства, способи її пізнання, а також різні, дуже специфічні сфери культурного життя, зразкові форми і норми (**патерони**). **Професіонал, професіоналізм** та проблема одночасного включення у різні сфери професійної діяльності у різних культурних спільнотах. Здатність професіонала виходити за межі вузькопрофесійної діяльності як повноцінна самореалізація фахівця: вміння проектувати нові її способи види адекватно до трансформування наявної соціокультурної ситуації; вміння мобілізувати й сконцентрувати всі знання з мистецтвознавства, етики, естетики, літературознавства, історії, психології, релігієзнавства та ін. за певної ситуації. **«Низька» культура**, її буденні, субкультурні, маргінальні надбання як поле вивчення для культурології. Культурологія як наука, яка систематизує «коლოსальний матеріал завдяки установці на інтеграцію культурних явищ в історичних і національних картинах світу». **«Смисли»** як предмет вивчення культурології («Смисли» як результати культурної діяльності людства у реальному історичному просторі та часі), «Смисли» як «неповторний соціально-культурний досвід існування «людства. Антропологічна проблематика як «запорука формування уявлень майбутніх фахівців про себе як про суб'єктів культурно-історичного процесу, творців культурних цінностей». Новітнє суспільство як планетарна цивілізація, де різні культури взаємно переплетені. Полікультурний світ як множинність культурних космосів. **Національна культура як домінуюча в культурологічній освіті** (важливість знань про культуру свого етносу, національної самосвідомості, культурної само ідентифікації). Принцип полілінійності соціокультурного розвитку людства. Територіально-типологічний підхід: розуміння логіки виникнення, існування ранніх цивілізацій людства, культур «осьового часу», культурно-цивілізаційних утворень. Послідовно-історичний підхід: процес розгортання європейської культури; еволюція соціально-політичних систем, науки, філософських концепцій, релігійних поглядів, стильових мистецтв тощо.

Методологічні засади розуміння культури. Американський антрополог Леслі Уайт (Вайт) (1900 – 1975 рр.). **Проблема систематизації культури і розкриття її структури:** величезний досвід матеріальних і духовних цінностей (загальнолюдський культурний сплав сотень поколінь людського роду); обмін цінностями культури як зміст культурного прогресу. **Культура як світова й національна. Світова культура** – це синтез кращих зразків національних культур різних народів, що стали загальнолюдським надбанням. **Національна культура** як синтез цінностей, створених різними соціальними групами людей і класами даного суспільства. **Національна культура та її прояв через духовну сферу:** мову, літературу, музику, живопис, релігію, філософію тощо. **Матеріальна сфера національної культури:** економічне життя, традиції праці й виробництва, культура господарювання тощо. **Культура та її поділ за конкретними носіями:** культура міська і сільська; класова, етнічна, професійна, молодіжна, культура сім'ї, окремої людини. Непрофесійна культура (народна творчість). **Досягнення національних культур як досягнення всього людства:** культура Давньої Греції, Стародавнього Риму. Внесок у загальносвітову культуру Англії, Франції, Німеччини, Італії, Америки, Китаю. **Дві форми культури: матеріальна і духовна. Матеріальна культура та її різновиди:** здобутки праці та матеріального виробництва; культура побуту; культура регіону і місця проживання; особиста культура; фізична культура. **Духовна культура:** пізнавальна, моральна, художня, правова, педагогічна, релігійна. **«Спільні види культури»:** політична, економічна, екологічна, естетична. **Структура культури:** підсистеми як сутність культури – **технологічна** (засоби праці, техніка їх використання: засоби нападу й захисту, сировина); **соціальна** (стосунки між людьми, відповідні типи поведінки: економічна, політична, моральна, військова, професійна); **ідеологічна** – знання, ідеї, наука, художня культура, міфологія, релігія, традиції, звичаї тощо. **Два блоки в системі культури: субстанціональний** (цінності культури) і **функціональний** (традиції, обряди, звичаї, табу, що забезпечують функціонування культури). Культура як штучне явище, створене людиною;

пізнання людини через культуру. «Культурне поле» людської діяльності як реалізація життєдіяльності людини. Система «природа – культура – людина». **Наукові культурологічні (культуральні) поняття та дефініції:** «культура», «творча діяльність», «мистецтво», «національна культура», «культурні цінності» **Предмет вивчення культурології** – вивчення історії і сутності культури, закономірностей її розвитку в різноманітних виявах.

Поняття і сутність культури. Культура і цивілізація. Культурно-історичні епохи. Визначення культури. Культура як багатогранна проблема історичного розвитку. «Cultura» - «обробіток», «виросування», «догляд» як землеробська праця. «Культура душі», «культура мислення». Культура як міра того, що відрізняла римлянина від варвара, цивілізовану людину від дикуна, природне від неприродного (тобто штучного). Люди і народи відрізняються рівнем культурності (культура є у всіх). Культура має єдине джерело і загальнолюдський характер; усякі культурні відмінності – наслідок їхньої рівновіддаленості від первісного природного світу. **Три важливі світоглядні ідеї** як висновки принципового значення: «ідея одвічної єдності усього людського роду, ідея історизму як руху суспільства шляхом просвіти та ідея прогресу, пов'язана зі спадкоємним розвитком історії, з успадкуванням та нагромадженням людського досвіду». Просвітители Франції про культуру та її світоглядно-моральний зміст. Розчарування у наслідках революції 1789-1794 рр. у Франції: похитнулась віра у «розумність та справедливість буржуазних відносин». Німецький філософ Іммануїл Кант (1724 – 1804 рр.): «культура не в самій природі людини, а в сфері її морального існування»: кантівське розуміння культури: «це здатність індивіда піднятися від обумовленого його тваринною природою емпіричного, чуттєвого існування, при якому мета його поведінки визначається зовнішнім світом, до морального існування, яке дозволяє йому вільно діяти в ім'я цілей, які він сам перед собою висуває, зважаючи на веління морального обов'язку». Культура у розумінні великого німецького поета та драматурга Фрідріха Шиллера (1759-1805 рр.): завдання культури як гармонійне примирення фізичної і моральної природи людини, чуттєвого і розумового, насолоди й обов'язку, у мистецтві «примирюються та згладжуються протилежності фізичного й морального життя людства», «Культура повинна віддати справедливість не тільки розумній спонуці на противагу чуттєвому, але й останньому на противагу першій. Таким чином, завдання культури двояке: по-перше, охорона чуттєвості від посягань свободи, по-друге, охорона особистості від сили відчуттів. Першого вона досягає розвитком здатності почувати, другого ж – розвитком розуму» (див.: Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [Автори: доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України М. М. Закович; академік АПН України, доктор філософських наук, професор І. А. Зязюн; доктор філософських наук, професор О. М. Семашко; кандидати філософських наук, доценти Ж.О. Безвершук, А.Є. Дорога, О.П. Магеря, Г.С. Меднікова, В.В. Чуприна; кандидат історичних наук, доцент Г.Л. Кобко; кандидат педагогічних наук, доцент О.Л. Шевнюк. Рецензенти: доктор філософських наук, професор, проректор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова; Т.Г. Горбаченко, доктор філософських наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – С. 23. [Вища освіта XXI століття]). Ідеологія німецького романтизму та «ідея чисто естетичного подолання суперечностей дійсності» як головне завдання культури; заперечення «буржуазної цивілізації як суспільного стану, ворожого людині» (брати Шлегелі (Фрідріх (1772-1829 рр.) і Август Вільгельм (1767 – 1845 рр.)), Новалис (1772-1801 рр), Людвік Тік (1773-1853 рр. та ін.). **Г. Гегель (1770-1831 рр.) та його розуміння сутності культури: «прилучення індивіда до світового цілого, котре включає в себе як природу, так і історію».** Аналіз феномена культури у працях сучасних українських вчених: науковий напрям «діяльнісний підхід» (суть: «культурна форма як така одвічно є сутнісною визначеністю людини, способом людського буття, котрий реалізується у різногранності культурного існування індивідів та людських спільнот». Культура як «культурна реальність, системний людський спосіб буття, що визначає увесь спектр практичної й духовної діяльності людей, їх ставлення до навколишнього світу й до самих себе». **Сучасне розуміння й трактування феномену «культура» як «процес і наслідок людської діяльності», як «міра людського в природі» та «у самій людині».** Структурний підхід до аналізу культури як можливість розкриття специфіки матеріальної, духовної, політичної, та інших

сфер цього феномену. Феномен культури як такої, яка не перестає розвиватися в найкритичніші періоди тієї чи іншої епохи (за гострої кризи рабовласницького і феодального суспільства, в роки нацистської окупації, фашистських диктатур, тоталітарних режимів). Спадковість як закон розвитку культури. Феномен культури як діалектична єдність перервного і неперервного, традиційного й новаторського. Можливість виділення в культурі етапів, періодів, епох й цивілізацій: світова культура:

1. Первісна культура: від появи перших людей – пітекантропів (40-12 тисячоліть до н.е. – до виникнення класового суспільства (початок I тисячоліття до н.е.).
2. Культура стародавніх цивілізацій:
3. Антична культура: доісторична Греція; класична Еллада:
4. Європейське середньовіччя: романська культура; готичний стиль; народження Гуманізму; Ренесанс (фр. – відродження; італійське – ринашименто; введено в ужиток у 16 ст. живописцем і істориком мистецтва Джорджо Вазарі) – Відродження; три етапи: друга половина XIII –XIV ст. – перед відродження – треченто; XV – раннє Відродження – кватроченто; кінець X – перша третина XVI ст. – Високий ренесанс - чинквеченто; XVI ст. – Пізній ренесанс.
5. Бароккова культури Європи XVI – XVII ст. Реформація і контрреформація. В Україні – козацька доба як явище історії та культури; українське барокко як нове світовідчуття і нове мистецтво.
6. Доба абсолютизму і час Просвітництва XVIII ст.: класицизм; рококо («галантна доба»).
7. Європа XIX ст.: індивідуалістична культура; романтизм.
8. Модернізм як доба в культурі та символізм як естетико-філософська основа модерну. Культура XX ст.: авангардизм, функціоналізм, постмодернізм; глобалізаційні процеси.
9. Культура XXI століття: глобалізація та світова культура;

Глобалізація та світова культура XX – на початку XXI століть:

досягнення, особливості, проблеми та перспективи

(зарубіжне видання та вихідні дані: Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Globalization and world culture of XX-beginning of XXI centuries: achievements, peculiarities, problems and perspectives // Scientific journal of Polonia University, 33 (2019), nr 2, p. 110-124. DOI: <http://dx.doi.org/10.23856/3312>). Автори: Андрій Шайкан, професор, доктор економічних наук, в.о. ректора Державного університету економіки і технологій; e-mail: rector@duet.edu.ua, orcid.org/0000-0002-4088-6518, Кривий Ріг, Україна; Валентина Шайкан, професор, доктор історичних наук, в.о. зав кафедри соціально-гуманітарних наук Державного університету економіки і технологій; e-mail: vashaikan@gmail.com, orcid.org/0000-0001-9408-9154, Кривий Ріг, Україна

Анотація: Йдеться про сучасні світові культурні процеси – глобалізацію у сфері культури XX – на початку XXI ст. у контексті її досягнень, особливостей, проблем, перспектив. Зроблено короткий екскурс в історію становлення культуральних досліджень, які радикально змінилися на початку XX ст. Висвітлено та проаналізовано характерні риси культурної глобалізації за її напрямками: популярна (масова) культура, модерністські світові течії у мистецтві, контркультура як опозиція офіційній культурі, а також зміст, особливості, точки дотику й порозуміння, тенденції сучасних світових культур і цивілізацій: християнської, конфуціанської, ісламської, індійської, японської. Окремо йдеться про оцінки постмодернізму українським дослідником Ярославом Дашкевичем, вплив постмодерністських напрямків на стан сучасного глобального культурного процесу.

Розглянуто позитивні та негативні аспекти на шляху до становлення нового світового соціального порядку, сучасні інтеграційні процеси незахідних культур й наслідки світової культурної інтеграції сьогодні, а також концепції «зіткнення цивілізацій», «опір цивілізацій», ймовірні сценарії міжцивілізаційної інтеграції світу, позитивні досягнення та проблеми, перспективи людства на шляху глобалізації культурних процесів.

Ключові слова: явище-феномен «глобалізація», світова цивілізація, світова культурна інтеграція, контркультура, дифузія культури, постмодернізм, релігійний фундаменталізм, «опір цивілізацій», «зіткнення цивілізацій», «техногенна надцивілізація»

Сучасні науковці надають різні визначення поняття «глобалізація» й це не дивно, адже це явище-феномен виявляється у всіх сферах людства – в економіці, політиці, соціальній сфері, культури в цілому тощо. Так, сучасна політологія дає таке узагальнене визначення глобалізації: «загально цивілізаційний процес, який справляє величезний вплив на політичну та інші сфери людського буття [16, с. 219]». Предметом вивчення та висвітлення у даній статті є культурна глобалізація у ХХ – на початку ХХІ ст. у контексті її досягнень, особливостей і проблем.

На думку сучасних українських істориків Л. Скрипникової, Л. Тутик, М. Гринчак, культурна глобалізація в соціокультурному розумінні означає «втягування» народів світу, культур до всесвітнього планетарного комунікаційного простору [16, с. 219]. Виходячи з того, що глобалізація в цілому є процесом світової інтеграції та уніфікації економічного, політичного, культурного розвитку людства, то й основними наслідками цього процесу у сфері культурної глобалізації повинно бути зближення культур різних народів світу. Перш ніж розпочати висвітлювати цю проблему, вважаємо за доцільне зробити короткий екскурс в історію становлення культуральних досліджень наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть й продемонструвати ті досягнення, які радикально змінили суть наукових досліджень у сфері культурної проблематики. Як відомо, на початок ХХ ст. культурологи вже провели величезну кількість польових досліджень серед народів світу – Африки, Латинської Америки, Південної та Південно-Східної Азії, островів Тихого океану тощо й вивчили системи родства та культуру багатьох народів. І якщо наприкінці ХІХ ст. у цій сфері досліджень домінуючими ще залишалися лінійні уявлення про історичний процес, за яким народи обов'язково проходять такі стадії культурної еволюції, як «дикунство», «варварство», а тільки потім й стадію «цивілізованої людини», то на початку ХХ ст. такі погляди вже заперечувалися провідними культурологами того часу, які вже розглядали кожен людську культуру як унікальний продукт взаємодії фізичного оточення, міжкультурних контактів та інших факторів [11, с. 87], тобто погляди вчених зазнали серйозної трансформації та були заперечені на користь плюралістичного погляду. Й можна навести імена десятків учених, які зробили вагомий внесок у справу дослідження становлення та розвитку світової культури з її спільними та особливими процесами, схожістю: це французький соціолог і етнолог Бастід Роже, американський антрополог Бейтсон Грегорі, британський антрополог Гуді Джек Джон Ренкін, американський антрополог Франц Боас, індійський антрополог Бозе Нірмал Кумар та інші. Вважаємо за доцільне нагадати читачеві про важливий науковий внесок Бозе Н. К., який протягом 1936 – 1956 рр. досліджував взаємозв'язки між соціальною різноманітністю й культурним плюралізмом, як основи індуської культури, а також кастову систему й можливості її адаптації до індустриального розвитку та дійшов цікавих і цінних висновків. Але повертаємося до трансформації наукових поглядів, яскравим прикладом на підтвердження яких може бути праця американського антрополога Ральфа Лінтона (1893-1953) «Не-американець» (Linton R. The study of men. – New-York, 1936), який в одному з фрагментів характеризує звичайний ранок «типового американця» від моменту, коли той прокинувся, й до завершення ним сніданку. «Типовий американець», сам цього не усвідомлюючи, використовує речі, їжу та все інше, що оточує та наповнює його життя, при цьому глибоко усвідомлюючи, що це лише досягнення американської нації, й навіть не підозрюючи, що його ліжка, простирала, піжама, мокасини, мило, дзеркало, посуд й столові прибори,

калоші, парасолька, капелюх, газета, монети, а також їжа – від фруктів до цукру, кави, рому, вершків, яєць, сигарет та багато-багато чого іншого, це є відкриттям, надбанням, винаходом багатьох народів світу – індійців, індіанців, іспанців, греків, єгиптян, китайців, хорватів, німців, англійців, народів Африки, Латинської Америки тощо. Завершується цей фрагмент трохи з іронією та не менш цікавою інформацією про глобальні культурні зв'язки народів світу: поки «типовий американець» пале сигару, «він читає новини дня, надруковані за канонами оформлення давніх семітів, на матеріалі, що винайдено в Китаї, і за технологією, що винайдено в Німеччині. Смакуючи інформацію про біди, що настigli інші країни, він стане (якщо він, зрозуміло, є добропорядним консервативним громадянином) дякувати давньоєврейському божеству на індоєвропейській мові за те, що він – стовідсотковий американець [12, с. 89-91].

Отже, світова культура – це багато тисячолітній досвід людства, сукупність надбань давніх й сучасних цивілізацій у сферах матеріального та духовного виробництва. Широке визначення світової культури дає сучасний український історик Віталій Космина: «світокультура» - це сукупність досягнень цивілізацій у системах культурно-інформаційних мереж, наукових і освітніх знань, «індустріалізації» сфери духовного виробництва, яка у світовому просторі дає «стандартні уявлення про необхідний стиль поведінки, спосіб життя, кар'єру, відносини між людьми, шляхи реалізації своїх прагнень [10, с. 70]. До сфери духовного виробництва В. Космина відносить «індустрію знань», «індустрію розваг», «індустрію кіно», «індустрію спорту» тощо.

Характерними рисами культурної глобалізації людства другої половини ХХ – початку ХХІ століть є надзвичайно активне поширення культурних продуктів через Інтернет і цифрове, супутникове телебачення, міжнародний туризм, міжнародний спорт, міжнародні конгреси, симпозіуми, конференції з питань науки, техніки, екології, медицини, мистецтва тощо. Сьогодні культурна глобалізація позначена як на матеріальному рівні, коли утворюються та збагачуються соціальні стосунки, а й відбувається активний процес формування загальнолюдських спільних норм поведінки людей, що належать до різних народів, культур, країн світу [2]. Культурна глобалізація розширила можливості для розваг, адже через Інтернет, супутникове та цифрове телебачення поширила поп-культуру (популярну культуру), загальнодоступне мистецтво («відкрите мистецтво») – поп-арт тощо. Сьогодні поширеною є думка про те, що популярна (масова) культура, на відміну від високої (елітарної, яка завжди орієнтована на інтелектуальну публіку) культури, орієнтується на «усереднений» рівень масових споживачів, не вимагає витрат розумової енергії, «створює пародію на високу культуру, паразитує на ній [8, с. 300-305]». До жанрів масової культури відносять мелодрами, детективні романи, вестерни, фантастику, комедійні мюзикли, містичні романи та фільми, сентиментальні («жіночі») романи, фільми жахів, порнофільми, а також масову музичну культуру: рок-музику (рок-н-рол, хард-рок, панк-рок, електронний рок, бароко-рок, джаз-рок, фолк-рок тощо), відео кліпи; кінематограф та його різновид – телесеріали («мильні опери») тощо. Разом з тим, захисники масової культури – сучасні культурологи відмічають, що масову культуру не можна розглядати просто як псевдокультуру, адже це явище-феномен, по-перше, є складним і суперечливим, по-друге, сучасні техніко-інформаційні засоби надають доступ до будь-яких форм і типів культури, що лише сприяє інтеграції культурних процесів у світі, а по-третє, інтерес до масової культури так чи інакше викликає інтерес й до високопрофесійної культури, що в цілому підвищує загальнокультурний рівень людства [8, с. 304]. Крім цього, сьогодні змістовий діапазон масової культури теж величезний – від кітча (мелодрама, «мильна опера», попса, комікс, вестерн, містика тощо) до складних і змістовно насичених форм – «інтелектуальних» детективів, наукової фантастики, міфологічного реалізму, рок музики тощо й має величезну аудиторію. Можливо найбільш потужних інтеграційних процесів, починаючи з другої половини ХХ ст., зазнала музична сфера культури та спорт. Деякі музичні сфери вже давно перетворені на міжнародне явище. Це стосується джазу та регі, які від місцевих національних жанрів розвинулися до міжнародних. Сьогодні світ ХХІ ст. знайомий з такими жанрами світової масової музики,

як етнічний ф'южн (від англ. fusion – злиття; напрям у рок-музиці, що виник на ґрунті джаз-року в 1970-х роках, синтез року та джазової імпровізації), глобальний ф'южн, світовий ф'южн, світовий біг-біт (Big-Bit) та ін. За даними Британської Енциклопедії, в Олімпійських іграх наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. беруть участь спортсмени з понад 200 країн світу; чемпіонат світу з футболу збирає біля телеекранів найбільше глядачів – фінал чемпіонату світу 2006 р. дивилася дев'ята частина усього населення світу [2]. Складовою частиною сучасної масової культури є мода. «Індустрія» моди вже завоювала довіру мільярдів людей до її майстрів: світовими кумирами стали модельєри Д. Версачі, К. Кляйн, В. Зайцев, В. Юдашкін, К. Діор, І. Сен Лоран та інші, а також «моделі» К. Шиффер, Н. Кемпбел, Є. Герцигова та ін.

Будь-яке складне явище-феномен викликає з часом протидію та спричинює появу інших явищ-феноменів світового значення. Світова культура також не стала виключенням. У другій половині ХХ століття (60-70-ті рр.) виникла контркультура як ідейна течія та громадський рух, мета якої стала опозиція офіційній культурі та боротьба з офіційними цінностями. Контркультура – це моральне протистояння світові «вдоволених, ситих, духовно глухих», це критика міщанського матеріального благополуччя та накопичення, це своєрідний виклик життєвому успіху, соціальному конформізму. Вважається, що виникла контркультура у середовищі хіпі, «нових лівих» й навіть дисидентів у часи СРСР. Історія світової культури ХХ – на початку ХХІ ст. свідчить також про унікальну взаємодію й митців, й мистецтва зі старими й новими стилями, коли на основі розвитку стильового плюралізму виникають у світовому масштабі нові напрямки у культурі, коли митці поєднують елементи масової та елітарної культур й виникає новий тип культури, коли митець піддає руйнації традиційні художні норми, форми, стилі й стає сам творцем й стилю, й правил. До таких модерністських світових течій у мистецтві віднесено дадаїзм (виникнення припадає на Першу світову війну). Зрозуміло, що не все сприймалося соціумом, не всім до вподоби був новий стиль, або художні форми, але митці – поети, художники, письменники, скульптори мали право на власне бачення світових проблем: вони ненавиділи війну, протестували проти ворожої дійсності, а тому обрали культ абсурду, через який показували людям все безглуздя навколишнього світу, створюючи мистецтво із різного сміття; на зміну дадаїзму у 1922 році прийшов сюрреалізм (втеча від світу несправедливості у світ підсвідомого та звільнення людського «Я» від кайданів розуму, логіки, моралі). На початку 60-х років ХХ ст. виникають нові стилі, про які вже згадувалось – поп-арт (загальнодоступне мистецтво) і оп-арт (оптичне мистецтво). Починаючи з кінця 60-х років ХХ ст. й до сьогодні, Західна цивілізація перебуває в цілому під впливом постмодернізму з його досягненнями та недоліками, характерною рисою якого є радикальна переоцінка цінностей авангардизму, який за «відкрите мистецтво», за взаємодію старих і нових стилів. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне згадати про позицію щодо постмодернізму та його наслідки для світової культури в цілому вже сьогодні українського історика ХХ- початку ХХІ ст. професора Ярослава Дашкевича (1926-2010), наукова спадщина якого є безцінною для історичної науки, адже він визначав актуальність національних підходів у добу глобалізму та негативні обставини розвитку і впливу постмодернізму (за Я. Дашкевичем: «Постмодернізм II») в сучасній історичній науці України [3, с. 329-346; 4, с.245-297; 5, с. 298-319; 6, с. 320-328]. Вчений дослідив й негативний вплив постмодернізму на сучасну українську науку. «Постмодернізм», або «постмодернізація» - виник у 70-ті роки ХХ ст., це «термін для позначення нової моделі модернізації, де економічний розвиток тісно пов'язаний з роллю культурних чинників». Цім терміном позначені структурно-схожі явища у світовому суспільному житті та культурі другої половини ХХ ст., коли вже існувала зовсім інша ситуація у постіндустріальних державах: відхід від раціоналістичних схем, відмова від догми єдиного для всіх держав капіталістичного шляху розвитку, визнання плюралізму, різних культур, єднання з природою, захист оточуючого середовища. Постмодернізм не заперечує консенсус з будь-якою культурою, але заперечує будь-яку тотальність у мистецтві тощо. Але, разом з тим, постмодернізм заперечує можливість достовірності,

об'єктивності, для цієї «нової філософії» такі поняття як «справедливість», «правота» втрачають своє значення. Постмодернізм сьогодні визначається як маргінальний кітчовий філософський дискурс з характерною антираціональністю. За таких обставин втрата ціннісних орієнтирів для послідовників і теоретиків постмодернізму сприймається позитивно, що, на думку професора Я. Дашкевича, не є нормальним. Зрозуміло, історики не можуть сприйняти антиісторизм, десцієнцізацію постмодерністів. За Я. Дашкевичем, постмодерністи своїми дискурсами знецінюють історичні дослідження. Він за своє життя мав дискусії з сучасними постмодерністами: професором англійського університету Е. Геллнером, дослідником російського постмодернізму, літературознавцем і філософом М. Епштейном. Наслідком цих дискусій стали висновки, до яких дійшов Я. Дашкевич. Ось його ремарки щодо постмодернізму: 1. Сам термін виник 1917 р., тобто ще під час Першої світової, а ні після Другої світової, як переважно вважають науковці. 2. «Найвиразнішою і, зрештою, терористичною реакцією на модернізм став тоталітаризм (ленінізм-сталінізм, фашизм, націонал-соціалізм). Тому, між іншим, дуже дивним виглядає залічування тоталітаризму до модернізму, що дехто пропагує». 3. Період 30-х років – це період, за Дашкевичем, розквіту антимодернізму чи «постмодернізму І». Закінчується цей період порізно: в Італії, Німеччині – у 40-х рр.; в Росії – у 60-х рр.; ще пізніше - у Китаї, а у Кореї, (мабуть професор мав на увазі Північну Корею), диктаторські режими ще існують. В Україні модернізм, із зрозумілих причин, не мав можливостей розвинути, а постмодернізм було насаджено насильницьким способом. Російський філософ Михайло Епштейн вважає, і з ним погоджується професор Дашкевич, що постмодернізм – це епоха сталінізму. 4. Нова фаза постмодернізму 70-х років отримала назву, за Я. Дашкевичем, «постмодернізм ІІ» та позначена глобалізацією економічних, політичних, культурних процесів за принципом «хто проти нас – того усунемо»: це й «валютне доміно», це «балканізація» Південно-Східної Європи, «чеченізація», це й «перетворення Іраку в ракетний полігон». 5. Сьогодні, на думку Я. Дашкевича, світ спостерігає, як поступово вже «постмодернізм ІІ» з напрямку або тенденції перетворюється «на ідеологію, спосіб мислення, досить нетерпимий за своєю сутністю». Відповіддю на поширення «постмодернізму ІІ» став антипостмодернізм, цей процес розпочато ні в політиці, ні в економіці, а у мистецтві, літературі, гуманітарних науках (разом з тим, Я. Дашкевич відмічає, що поки ще їх значення у сучасному «постіндустріальному» суспільстві незначне). Лібералізація мислення, незалежність думок, ідеї прогресу – для постмодерністів річ зайва та заперечуються; на підтвердження цього є приклади: прояви постмодернізму І та ІІ в архітектурі: «повернення до середньовічних замків з стрілчастими баштами і дахами чи виникнення помпезної архітектури сталінської епохи; в літературі – до реалізму, навіть з додатками «соціалістичного» або «порнографічного»; в образотворчому мистецтві – до гіперреалізму, у філософії – до марксизму чи ніцшеанства. Все це із запереченням будь-яких досягнень модерної літератури і мистецтва, а також філософської думки». 6. Професор Дашкевич акцентує увагу на тому, що потужне вторгнення постмодернізму до науки, гуманітарної та негуманітарної (він пригадує агресію сталінізму з його історичним матеріалізмом чи виступами проти новітніх течій у мовознавстві, біології, проти кібернетики і т. д.) не можна сприймати позитивно, адже така інвазія-вторгнення сьогодні призводить до десцієнцізації – антинауковості, особливо в галузі історії. До речі, в американських університетах відбулися масові страйки студентів проти професури, яка активно впроваджувала у навчальний процес лексику (модерну термінологію) постмодерністів. 7. У 1992 р. англійський філософ Ернст Геллнер надав у книзі про постмодернізм визначення цьому напрямку як формі релятивізму, що веде до морального нігілізму та «фальшиво подає спосіб, яким доходимо до розуміння суспільств і культур». За Дашкевичем різниці між тоталітаризмом і антимодернізмом майже немає, адже саме за панування цього антинаукового напрямку й панувала методологія фальсифікації минулого та сучасного на користь та в інтересах колишньої радянської і комуністичної партії. Постмодернізм ІІ не заперечував й не відкидав ці фальсифікації. 8. Послідовники цієї течії усвідомлюють «хиби та слабкі

сторони» постмодернізму II, а тому з метою реабілітації приписують часто посмодерністам те, що їм не належить: синтезування історичного процесу, виникнення структуралізму не є їх справою, навпаки, модерністи синтезування уникають; компаративізм – це відкриття етнології середини XIX століття, а постмодернізм II до цього також не має відношення, як і до нових методів історичних досліджень. 10. Сьогодні ми вже бачимо наслідки від діяльності постмодерністів в політиці, економіці: це й відновлення тенденцій утворення нових або реставрація старих імперій (навіть у глобальних вимірах), це й спроби нав'язати світові імперські дискусії й думки про історичні і неісторичні нації, тобто нації, серед яких є такі, що здатні мати державу, й інші – які не здатні самостійно «вирішувати свою долю та утворювати незалежні держави [3, с. 329-346].

Отже, можна по різному ставитися щодо таких оцінок Я. Дашкевичем впливу постмодерністських напрямків на стан сучасного глобального культурного процесу, але, як на нашу думку, не можна не бачити негативних наслідків від поширення постмодерністами ідеологізації на світову історію: затирання та руйнування межі між науковим дослідженням, з одного боку, та белетристикою, псевдонауковою і пропагандистською літературою, з іншого; ігнорування історичних джерел і право вільної інтерпретації всіх історичних в інтересах політичного режиму, застосовуючи різні фальсифікаторські прийоми: замовчування, перекручування історичних фактів і процесів; дискредитація макроісторії на користь мікроісторії, коли не потрібно більше проводити глобальні аналітико-синтетичні дослідження, а псевдодослідник (як на нашу думку, швидше пропагандист) може у будь-який спосіб маніпулювати ідеєю, конструювати неіснуючу історію «з точки зору сучасної ідеологізації та політизації», що в цілому є дуже небезпечною тенденцією у сучасній науці.

Сила культурних процесів, й серед них, у першу чергу, релігійних, в історії людства величезна. Особливо актуальним сьогодні є запобігання, попередження загострення міжконфесійних суперечок, штучного нагнітання релігійного протистояння за умов гібридних агресій. Сьогодні не є таємницею той факт, що на початку становлення радянської тоталітарної системи на теренах колишнього Радянського Союзу – ще у 20-30-х роках XX ст., було розпочато процес так званого «схізмагенезу» - процесу релігійного розколу серед українського населення та накопичення негативних явищ, кінцевою метою якого було тотальне винищення православних традицій українського етносу, потяг до сепаратизму (з інтерв'ю 19 вересня 2018 р. професора Київського лінгвістичного університету ім. Б. Грінченка Романа Додонова). І якщо людина позбавлена критичної складової, її свідомістю можна маніпулювати у будь-який спосіб.

Вважаємо за доречне навести також деякі факти, які є прикладом невдалих заходів деяких реформаторів XIX - XX ст., або використати давні релігійні традиції у своїх інтересах, або, навпаки, привнести проти волі народу зміни у їх культурні традиції. Відомо, що на початку XX століття стосунки між індійським населенням і британськими колонізаторами перебували у стані загострення й у сфері економіки, й політики, й культури в цілому. Більше того, все населення Індії стало в опозицію до британської колонізаційної влади, яка, у свою чергу, розпалювала релігійні та кастові суперечки. Колоніальна влада, спираючись на підтримку частини національних зрадників – раджив (князів), великих землевласників виступила проти національно-визвольного руху на чолі з Махатмою Ганді. Ідеологією руху був гандизм, що поєднував у собі філософські, політичні, морально-етичні концепції, на яких базувалася індійська культура. Широкий загал селянства, міські низи свято вірили у створення справедливого суспільства за принципами вчення сарвадайя (основна ідея вчення – це повернення до «золотого віку», коли індійці жили в гармонії з природою, коли панували селянська община і взаємодопомога, соціальна рівність і справедливість) – базової ідеї гандизму. Методи боротьби, які пропагував Махатма Ганді, також не передбачали насилля й поєднували протест із терпимістю й толерантністю до колонізаторів, ненасильницькі методи боротьби

(а це вже за принципами сатьяграха й передбачали відданість релігійним, філософським, культурним національним традиціям). Навесні 1930 р., коли внаслідок стихійного повстання «Соляного походу», було заарештовано 60 тисяч його учасників разом з лідером М. Ганді, по всій країні розпочато масові демонстрації, а повстанці, віддані заповітам Ганді, релігійним традиціям, не застосовували сили, навіть коли їх поліція жорстоко вбивала. Газета «Нью-Йорк таймс» писала про те, що 21 травня 1930 р. в Джахарасані загін місцевої поліції накинувся на демонстрантів і почав їх бити оббитими залізом киями, при цьому «жоден з демонстрантів навіть не підняв руки, щоб захиститися від удару». Хоча пізніше багато учасників національно-визвольного руху вже відходили від принципів сатьяграха і вступали в сутички з поліцією у містах Шолапур, Алігарх, Пешавар [1, с. 264-267]. Британській колонізаційній владі так і не вдалося відмінити кастову систему в Індії, адже дуже своєрідно індійці розуміють принципи соціальної справедливості і рівності. Відомо, що в індійських релігіях брахманізмі та індуїзмі вчення про спасіння відсутнє, але існує принцип дотримання дхарми (обов'язку) з правилами й нормами, які міцно підтримують кастовість. Індуїзм, як оновлений брахманізм, також наголошує на світовому порядку та Законі Дхарми, за яким обов'язковим є певна поведінка кожної людини відповідно до її касты, освяченої богом Брахмою-творцем. «Спасіння» людини полягає у «втечі» від цього світу, а тому будь-які порушення кастової дхарми гальмує або й зовсім перепиняє шлях до спасіння. У сучасній Індії, як і тисячі років по тому, кастова система продовжує глибоко впливати на всі без виключення сфери життєдіяльності індійського суспільства. Кастовою системою – її нормами – просякнута культура Індії в цілому. А тому спроби англійських колонізаторів ліквідувати кастову систему в Індії, «перебудувати» Індію за європейськими нормами, зустріли нерозуміння й глухий опір всього індійського населення, поділеного на чотири касты-варны – брахманів, кшатріїв, вайш'їв, шудр. Кастова система Індії, силу якої недооцінили у свій час колонізатори, всебічно освячена релігією, є недоторканою, ця система традиційно розв'язувала всі основні проблеми життя суспільства. Британські колоністи намагалися «втягнути в капіталізм і демократію» кастову систему шляхом заохочення до підприємницької, політичної, культурної, освітньої діяльності тих індійців, яким кастова належність дозволяла її здійснювати. Як відомо, у 30-40-х рр. ХХ ст. повністю подолати несумісність кастової системи, як найхарактернішої риси індійської цивілізації, й західного капіталізму з його ринковою системою, демократією не вдалося. Не вдалося розв'язати цю проблему й лідеру незалежної Індії Джавахарлалу Неру (1889-1964 рр.). Й сьогодні кастовість у сучасній Індії зберігає свій великий вплив на індійське суспільство, що свідчить про його цивілізаційну розколотість [10, с. 24-29] та залишається проблемою світового рівня. Як вже згадувалось, протягом 1936-1951 рр. досліджував кастову систему й можливість її адаптації до індустріального розвитку секретар і соратник по боротьбі Джавахарлала Неру, індійський антрополог Бозе Нірмал Кумар (Bose Nirmal Kumar) (1901-1972) [11, с. 38-39; 15]. На думку вченого, щоб зрозуміти особливості індуїстської індійської цивілізації, антрополог повинен вийти за межі прикладного аспекту та для реконструкції структури цієї цивілізації об'єднати підходи індології та етнології. Досліджуючи поділ праці в традиційному індійському селі, яке традиційно було відносно самодостатнім економічним підрозділом (а що не було вироблено в селі, можна було придбати на щотижневих ринках тощо), вчений дійшов цікавих висновків: по-перше, навіть мусульманське панування не змінило основну структуру економічної організації села, а так й не вплинуло в цілому на кастовість; по-друге, в античні часи спочатку буддизм, а у середньовічний період рух бхакти Чайтаньї теж кинули виклик основі індуїстської соціальної організації – кастовості, заперечували рейтинг каст, але так й не змогли вплинути на існуючий соціальний порядок, не змінили організацію виробництва, залишили без змін кастову систему; по-третє, під впливом британського панування у ХІХ – у першій третині ХХ ст. структура індуїстського суспільства почала послаблюватися й змінюватися під тиском «нових економічних сил», впроваджених під час британського панування, коли протягом двох-трьох поколінь підірвано традиційний розподіл праці,

заснований на касті [15]. Боже надавав велике значення економічному фактору як джерелу стабільності, змін у суспільстві, а також важливості нових технологій, впроваджених у сільське господарство, що поступово призводить до звуження різноманітності індуїстського суспільства [15].

Для розуміння в цілому проблеми, вважаємо за доречне згадати про культурні елементи, які першими почали глобалізуватися - релігії, які, завдяки таким явищам як міграція, торгівля, розвиток капіталістичних відносин поширили місіонерську діяльність прихильників християнства, буддизму, ісламу, сект (мармонізм) на увесь світ. Винятком, мабуть є лише індуїзм з його особливим світорозумінням та віровченням, який стверджує кастову непорушність та поширений переважно на території сучасної Республіки Індія, про що вже йшлося у статті. За Конституцією Республіки Індія у 1950 році визнано рівноправність каст і юридичну повноправність самої нізшої касті «недоторканих», але кастова система й на початку ХХІ ст. продовжує існувати, а для більшості сучасних індуїстів вона залишається морально-етичним орієнтиром у «земному» житті. Хоча Давня історія свідчить про існування своєрідної кастовості в Давньому Єгипті (соціальний устрій нагадував піраміду, яка складалася з представників вищих, середніх та нижніх станів – відповідно фараонів, потім - жерців і міністрів військових начальників, далі – писців, збирачів податків, за ними – селяни, потім йшли ремісники та торговці, а підніжжя піраміди займали безправні раби), Перу (цивілізація ацтеків – 1200-1521 рр. – уявляла своєрідну кастовість, за якої населення поділялося на вищих й звичайних; для звичайних протягом всього життя майже не було жодних шансів змінити свій статус на вищий).

З усіх релігійних вчень, як на нашу думку, найбільшу свободу людині надає християнство, яке переважно характерне для Західної цивілізації. Християнство вплинуло на формування вільної особистості, її культури, менталітету і моралі тощо, адже християнське віровчення орієнтує людину не на «втечу від світу», а на «виправлення світу», а тому позитивно впливає на формування активної життєвої позиції людини, надає можливість самій людині обирати «правильний шлях». Для кожного християнина можливість вибору є станом постійної і безперервної свободи. Християнство, крім 10-ти Заповідей, які є шляхом спасіння, не встановлює для людини інших норм і правил поведінки; людина сама усвідомлює, оцінює, осмислює свій життєвий шлях [10, с. 40-53]. Сучасні культурологи погоджуються з американським політологом Семюелем Хантінгтоном, який стверджує, що Західна культура в цілому «дійсно просякла решту світу», й, разом з тим, «на глибинному рівні західні уявлення та ідеї фундаментально відрізняються від тих, що властиві іншим цивілізаціям [10, с. 13]». Й сьогодні ще не знаходять, в цілому, в ісламській, індуїстській, конфуціанській, буддійській, японській, східній православній культурах західні ідеї індивідуалізму, лібералізму, конституціоналізму, верховенство закону, вільного ринку, відокремлення церкви від держави тощо, що становить велику перепону на шляху створення оптимальної культурної моделі для кожного народу.

Якщо вести розмову про особливості сучасної Китайської (конфуціанської) культури та цивілізації в цілому, то, як на нашу думку, до головної особливості слід віднести вирішальну роль держави та чиновництва в житті сучасних країн як Гонконг, Тайвань, Сінгапур, Південна Корея, й зрозуміло що сам Китай. Держава, її апарат, чиновники освячені релігією і суспільною ідеологією. Не менш трьох тисячоліть релігійне освячення держави вкорінювалася у культуру і менталітет сучасних носіїв китайської цивілізації. Разом з тим, у двох її основних релігіях – даосизмі і конфуціанстві є суттєва особливість: якщо головним гаслом даосизму, який базується на давніх віруваннях, є повна покора владі для звичайних людей – не діяння, пасивність, то в конфуціанстві, навпаки, людина повинна бути суспільно активною, прагнути до участі в державному житті й намагатися дотримуватися 5-ти головних чеснот – людяності, обов'язку, норм і правил поведінки, мати знання, бути відданими імператорові, начальникові, батькам. Й даосизм, й конфуціанство пропагують, як на нашу думку, своєрідний конформізм, суттю якого є пасивне беззаперечне прийняття існуючих порядків, панівних ідей і цінностей, стандартів

поведінки, норм, правил, благоговійне ставлення до держави, її чиновників, до общини, клану, родини, народних традицій, китайської історії, безумовне схиляння перед авторитетами лише з однією різницею – прихильників даосизму – перед силою природи, а прихильників конфуціанства – суспільства [10, с. 29-34]. Незважаючи на тисячолітні китайські традиції та своєрідні риси ментальності носіїв цієї цивілізації, з усіх Східних культур саме ця, як на нашу думку, є тією, яка сприймає все, що вважає раціональним у світі. Й цьому також є пояснення: переважна більшість китайців є надзвичайно активними у сприйнятті винаходів людства, адже тисячоліттями китайці, хоча й мали пантеон божеств, в них були відсутні жерці, касти, стани, а важливі функції жерців виконували вчені. Можливо саме цей фактор й сприяв тому, що звичайною нормою соціально-сімейного життя китайця стали ритуальна етика, тверезість і раціоналізм, а за кількістю епохальних винаходів людства саме китайцям належить перше місце.

Японська цивілізація, як відмічають культурологи, має спорідненість із Китайською, на підтвердження цього свідчать такі характерні риси, як антропологічна та етнічна близькість, культурні контакти з давніх часів, ієрогліфічна писемність, сприйняття держави як авторитетної та напівбожественної установи, а також общини, яка за своїм значенням для японців не поступається авторитету держави. Така рівновага держави та общини, на думку учених, є тією рисою Японської культури в цілому, завдяки якій наближає її до Західної, полегшує японцям запозичувати позитивний досвід і деякі елементи Західної цивілізації й не тільки. Особливістю Японської цивілізації є й те, що вона має здатність до асиміляції запозиченого культурного досвіду та його перетворення на власні традиції. Це стосується хоча б буддизму, який японцями був запозичений у китайців, з часом вплинув навіть на формування менталітету у японців і яскраво проявився у дзен-буддизму – особливому відчутті японцями всієї краси природи. На формування ментальності японців вплинули даосизм і конфуціанство, а особливо потужно на формування менталітету японської нації вплинув синтоїзм – середньовічна національна релігія японців, яка не є класичною релігією, адже не базується на власній релігійно-філософській системі, в той самий час є сукупністю давніх народних анімістичних, тотемістичних, фетишистських вірувань й перетворився на культ імператорської династії: цей культ з IX ст. н.е. має статуї синтоїстських богів, а головні убори, одяг, зачіски яких стали цілком японськими національними рисами [8, с. 110-116; 10, с. 34-36].

Європейці сьогодні намагаються зрозуміти особливості культурного розвитку ісламських держав, а також знайти точки дотику й порозуміння, пам'ятаючи про такі незаперечні факти, які мали й мають місце в історії: протягом тисячоліть тривали культурні контакти між ісламським суспільством і культурою Заходу, історично ісламська культура займала проміжне становище між цивілізаціями Заходу й класичними цивілізаціями Сходу, а тому спостерігається схожість у соціальній структурі суспільств; по-друге, сьогодні у більшості ісламських держав політична система будується за західними зразками (є демократія, парламентаризм, конституція тощо), разом з тим держава не може ігнорувати дію норм шаріату (правильний шлях до головної мети – до раю після Страшного Суду): управління державою, все законодавство, судочинство та система покарань базуються тільки на шаріаті; по-третє, світорозуміння й в ісламі, й у юдаїзмі, й у християнстві є монотеїстичним (Бог – Аллах по-арабськи) і в цілому базується на біблійній картині світу. Разом з тим, ісламська культура-цивілізація має свої особливості, які якщо не уповільнюють, то взагалі заперечують шлях до культурної інтеграції у світовому масштабі: це й жорстка регламентація життя людини, всього суспільства за принципами шаріату, патримоніальної держави, мусульманської общини, тисячолітніх традицій; це й своєрідні риси менталітету мусульманського населення: схильність до беззаперечної покори й релігійній, й світській мусульманській владі; це й потужне заперечення не мусульманських впливів, фаталістичне примирення з долею; це й колективне придушення гріховної поведінки інших й беззаперечне дотримання численних релігійних заборон і приписів; це дотримання мусульманського обов'язку – закяту – сплати щорічного 2,5% податку на майно й доходи на користь бідних мусульман, який, як

на нашу думку, справедливо сприяє на користь більш рівномірного перерозподілу багатства в ісламському суспільстві; це й заперечення лихварства та позичкового відсотку тощо [7; 8, с. 98-104; 10, с. 36-39; 19]. Приватна власність в ісламських державах дозволена, разом з тим заперечується та унеможлиблюється розвиток капіталістичних відносин, який є однією з головних причин виникнення та поширення, на думку культурологів, ісламського фундаменталізму, спрямованого на протидію поширення західної моделі капіталізму [7; 19]. Сьогодні ісламський фундаменталізм поділяє весь світ на три головні зони – «землі»: «дар-аль-іслам» – «земля ісламу», до якої віднесено мусульманські країни; «дар-ас-сульх» – «земля договору», до неї віднесено немусульманські країни, де мусульманські права та традиції шануються; «дар-аль-харб» – «земля війни», або країни, де права мусульман грубо порушуються. Ось за такої класифікації, держави, які пропагують ісламський фундаменталізм, й вибудовують сьогодні свою зовнішню політику, яка в цілому заперечує будь-які процеси глобальної інтеграції світу. Разом з тим, варто зауважити, що фундаменталісти існують серед різних релігійних конфесій: й мусульман, й юдеїв, й християн, й які всі, з одного боку, стверджують, що є «дітьми ветхозавітного патріарха Авраама», а з іншого – через релігійну нетерпимість провокують міжконфесійні конфлікти, вважаючи тільки власні релігійні переконання єдиними та правильними. Вважаємо за доцільне навести деякі думки директора вашингтонського Центру Християнсько-Мусульманського Порозуміння Джона Еспозіто: «фундаменталісти всіх релігій схожі в одному – вони всі переконані, що мають рацію лише вони», а також «гадаю, що якщо подивитися на ісламських фундаменталістів, християнських, чи юдейських, всі вони мають подібні погляди, звернуті на традицію, консервативні, пуританські. Їхній погляд на світ дуже однобокий: «Я маю рацію, а якщо я маю рацію, то інші ні [19]. Цінними є висновки відомого дослідника ісламу афганського вченого Абдули Джалалі на підтвердження того, що «сповідування основ своєї релігії ще не робить з мусульманина релігійного екстреміста» й що «екстремізм в ісламі не є частиною фундаменталізму, і не може бути. Я би сказав, що екстремізм взагалі не пов'язаний з ісламом. Це політичне питання, яке створюють люди, що мають політичні та світські мотиви [19]». Дослідники також вважають, що така тенденція однаково правомірна й для Саудівської Аравії, й для Сполучених Штатів Америки. Цілком погоджуємося з такими висновками.

Ще один аспект заслуговує на увагу, йдеться про «світосистемну теорію», за якою рано чи пізно глобальна інтеграція призведе до виникнення світової економіки, світової імперії, світової культури, тобто такої собі уніфікації всього світу у майбутньому – трансформації за західними зразками всієї незахідної частини світу, іншими словами – культурно-цивілізаційної «вестернізації» світу. Разом з тим, про негативні та позитивні аспекти на шляху до становлення такого нового світового соціального порядку говорять культурологи, історики, політологи-футурологи, серед яких американський вчений Самюель Хантінгтон (Гантінгтон) – автор концепцій «хвилі демократизації», «зіткнення цивілізацій», американський філософ і політолог Френсіс Фукуяма як послідовник концепції «кінця історії» [17; 18], американський філософ і футуролог Елвін Тоффлер – автор концепції про «цивілізацію третьої хвилі» [9]. На думку вчених, у майбутньому людство може стати свідком «зникнення всіх незахідних культур і цивілізацій», повсюдного «поширення організаційних форм, етичних і духовних норм і принципів Західної цивілізації [10, с. 70]». Такі наукові позиції змушують уважно подивитися на інтеграційні процеси, що відбуваються вже сьогодні, а також наслідки від «вестернізації» незахідних культур. Наслідки світової культурної інтеграції надали можливість науковцям вже сьогодні дійти цікавих висновків і таких прогнозувань: по-перше, тотальна, й навіть часткова «заміна» незахідних цивілізацій однією західною є малоімовірна (М. Данилевський у свій час також стверджував, що «культурно-історичні типи» не передаються народам інших типів); по-друге, кожна культура (цивілізація) – це є цілісна система, яка укорінена в менталітеті певного народу, а менталітет, у свою чергу, є для кожного етносу найбільш усталеним і консервативним продуктом його життєдіяльності

(це й поведінка, й свідомість, й мислення тощо); по-третє, на думку українського історика Віталія Космини, «змінити ж свій менталітет означало б для них – «скасувати» власну природу, власну суть і отримати принципово нові, культурно чужі для них природу й суть [10, с. 70]». Ми вже згадували й про концепцію неминучого «зіткнення цивілізацій», автором якої є С. Хантінгтон, за якою у майбутньому цивілізації, як культурні спільноти вищого рівня, зіткнуться: незахідний світ вже сьогодні не сприймає західноєвропейські ідеї, які повинні були б стати базовими для «світової надцивілізації», більш того, незахідні цивілізації не тільки не бажають, а й не мають «жодного культурного підґрунтя» для того, щоб сприйняти західні ідеї про індивідуалізм, лібералізм, конституціоналізм, верховенство закону, відокремлення церкви від держави, вільний ринок тощо. На шляху суцільної «вестернізації» світу стоять особливості морально-етичних й духовних цінностей кожної культури (цивілізації), які мають тисячолітню історію та традиції, передаються з покоління до покоління, а тому чинять потужний «опір цивілізацій», заперечуючи зміни своїх традиційних, національних морально-етичних і життєвих орієнтирів, а зіткнення з іншими культурами, як стверджує український дослідник – професор Віталій Космина, лише «стимулює культурну самоіндефікацію [10, с. 71]» етносів всіх культур, в тому числі й східної, свідками чого є сьогодні ми з вами. Такі потужні індустріальні країни незахідних цивілізацій, як Китай, Японія, Індія та ряд «малих драконів» Східної, Південної Азії, як Тайвань, Сінгапур, Індонезія та інші сьогодні вже є економічно потужними конкурентами Заходу, при цьому зберігаючи свої національні традиції та тисячолітні культурні надбання.

«Опір цивілізацій», як стверджують вчені, у майбутньому може призвести до небезпечного для всього людства сценарію міжцивілізаційної інтеграції світу – зіткнення незахідних (східних) цивілізацій і західних й про такий ймовірний сценарій сьогодні, на жаль, свідчать: загострення старих і поява нових збройних конфліктів на лініях міжцивілізаційного розмежування та поширення релігійного фундаменталізму, активізація міжнародного тероризму: Схід України, Північний Кавказ, Закавказзя, Близький Схід, Балкани, Південна Азія, Африка. Так, за повідомленням Reuters від 3 січня 2019 р. внаслідок загострення міжетнічних сутичок у Буркіна-Фасо (Західна Африка) тільки за один тиждень загинуло 46 осіб. Внаслідок територіальної експансії невизнаної мусульманської держави ІДІЛ тривають релігійні війни в Нігерії, виникла Друга громадянська війна у Лівії (2014-2017 рр.), громадянська війна в Сирії, війна в Іраку; терористичні угруповання «Ісламської Держави» продовжують сповідувати і поширювати радикальні ісламістські погляди (ІДІЛ планує поширити свій вплив на всю земну кулю, не рахуючись з жертвами, та приєднати до Ісламської Держави колишні мусульманські країни в Європі, Близькому Сході, Африці, а також має претензії до території України, адже Ісламська Держава оголосила себе прямим спадкоємцем колишньої Османської імперії та претендує на Крим, Південь і Схід України, Поділля разом з Кам'янець-Подільським тощо). Відомо, що у червні 2015 р. Ісламська Держава оголосила про територіальні претензії багатьом країнам світу та про створення Всесвітнього Халіфату [7], що є, як зазначив міністр зовнішніх справ України Павло Клімкін, загрозою всьому світові.

Існує інший сценарій міжцивілізаційної інтеграції світу, який так само є небезпечним для існування людства – це війна цивілізацій, або Треття світова, як наслідок «поглиблення конфронтації на міжцивілізаційному ґрунті [10, с. 73]».

«Третій шлях» є єдиним розумним та оптимальним для всього людства – це шлях вирішення глобальних і регіональних проблем у мирний цивілізаційний спосіб й створення «техногенної надцивілізації» про яку сьогодні говорить український вчений Віталій Космина, за якої не відбудеться знищення існуючих сьогодні культур і цивілізацій, але кожна з них буде «вбудована» у «надцивілізацію» як «особлива, інтернаціональна сфера матеріального забезпечення з відповідним культурним наповненням [10, с. 74]».

Отже, в цілому, як позитивні досягнення людства на шляху глобалізації культурних процесів, варто відмітити, що й ХХ ст., й початок ХХІ ст. підтвердили, що культурна інтеграція відбувалась й відбувається на основі запозичення цивілізаціями культурних досягнень за такою тенденцією: запозичення незахідними суспільствами культурних досягнень переважно Західної цивілізації. Сучасний рівень і стан культурної інтеграції народів вже демонструє тенденції до міжцивілізаційної інтеграції сучасного світу та формування «єдиної світової цивілізації», яка дійсно є ще поки загадкою для людства та разом з тим, вже сьогодні можна констатувати про тенденції культурної інтеграції як такі, що відбулися та є незаперечними, або відбулися лише частково: поширення – часто лише зовнішнє, формальне – демократичних принципів виборності влади, парламентаризму, конституції тощо, як елементів політичної культури Заходу; часткове, а також часто непослідовне поширення таких елементів економічної культури, як право приватної власності, ринкові відносини тощо; поширення західних і східних індустріальних, інформаційних технологій, техніко-культурного досвіду; поширення західної системи знання; створення й повсюдне впровадження високостандартних технологій розповсюдження культурної інформації – преси, радіо, кіно, телебачення; поява глобальних інформаційних систем – Інтернету; активізація спілкування людей різних культур (цивілізацій) та активне наслідування в незахідних суспільствах західних духовних цінностей, сучасних західних стандартів у праці, побуті, дозвіллі, способі життя; інтернаціоналізація досягнень незахідних культур; формування єдиного світового інформаційного та культурного простору [10, с. 65]. Таким чином, доходимо до висновку, що світова культурна інтеграція, або інакше, культурна глобалізація, це формування єдиного світового (планетарного) культурного простору шляхом толерантного поширення важливих культурних досягнень як Західної, так і Східної цивілізацій: інтернаціоналізація досягнень культурно-політичних, економічних, наукових, освітніх, спортивних, мистецьких; це наслідування високих духовних цінностей, кращих стандартів у виробництві праці, побуті, способі життя, дозвіллі тощо, що, в цілому, розширює та взаємозбагачує культурні стосунки людства. Світова культура формується попри суперечності, конфлікти різних епох, національних культур, художніх течій, й більше того, світова спільнота сьогодні є свідком того, що культурні досягнення людства де повільніше, де швидше, але завойовують країни та континенти, адаптуються у широкому цивілізованому просторі, але разом з тим зовсім ні за принципами тотальної культурної уніфікації, а за принципами духовних потреб кожної нації, кожного народу, кожної соціальної групи, які беруть із світової культурної скарбниці те, що відповідає їх потребам. Мабуть, це й є єдиний правильний шлях становлення світової культури як складової частини майбутньої сучасної цивілізації: не механічне поєднання локальних культур і цивілізацій, а їх активна взаємодія, взаємопроникнення, врахування особливостей, цінностей всіх народів світу та створення на цій основі оптимальної культурної моделі для кожного народу.

Література та джерела:

1. Гісем О.В. Всесвітня історія ХХ ст. (кінець ХІХ- початок ХХІ ст.). Довідник.- Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – 640 с.
2. Глобалізація.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Дашкевич Я.Р. Постмодернізм та українська історична наука / Ярослав Романович Дашкевич // «... Учи неложними устами сказати правду». – Київ: Темпора, 2011. – С. 329—346.
4. Дашкевич Я.Р. Правдива історія України буде написана / Ярослав Романович Дашкевич // «... Учи неложними устами сказати правду». – Київ: Темпора, 2011. – С. 245-297.
5. Дашкевич Я.Р. Стан і перспективи історичної науки / Ярослав Романович Дашкевич. // «... Учи неложними устами сказати правду». – Київ: Темпора, 2011. – С. 298—319.

6. Дашкевич Я.Р.. Стан української історичної науки та завдання наукового товариства ім.Т. Шевченка / Ярослав Романович Дашкевич // «... Учи неложними устами сказати правду». – Київ: Темпора, 2011. – С. 320—328.
7. Ісламська Держава. Стабільну версію перевірено 3 грудня 2018 р.-[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
8. Історія світової культури /Під заг. ред. М. Дєдкова.- Рец.: Ольговський С., Жадько В., Шайкан В.-Запоріжжя: Дике Поле, 2009.- 376 с., іл.
9. Книга Элвина Тоффлера «Третья волна» об изменениях в обществе – краткое изложение. Предисловие от Юрия Барзова.-[Електронний ресурс]. – Режим доступу.- //<https://vc.ru/flood/6500-third-wave>
10. Космина В.Г. Вступ до історії сучасної цивілізації. – Запоріжжя: «Просвіта», 2002. – 76 с.
11. Культуральная антропология / Под ред. докт. психол. наук Ю.Н. Емельянова, канд. філософ. н. Н.Г. Скворцова. – СПб.: Изд-во С. Петербургского ун-та, 1996.- 188 с.
12. Линтон Р. Не-американец // Культуральная антропология / Под ред. докт. психол. наук Ю.Н. Емельянова, канд. філософ. н. Н.Г. Скворцова. – СПб.: Изд-во С. Петербургского ун-та, 1996.- С.89-91.
13. Нейсбит Д. Высокая технология, глубокая гуманность: Технологии и наши поиски смысла / Джон Нейсбит; Пер. с англ. А.Н. Анваева. – М.: АСТ: Транзиткнига, 2005.- 381 с. – (Philosophy).
14. Нейсбит Д. Мегатренды / Джон Нейсбит; Пер. с англ. М. Б. Левина– М.: ООО»Изд-во АСТ»: ЗАОНПП «Ермак», 2003.- 380 с. – (Philosophy).
15. Нирмал Кумар Бозе: Біографія та внесок до індійської соціології.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://translate.google.com/translate?hl=www.yoraltiklelibrary.com/sociology/nirmal-kumar-bose>
16. Скрипникова Л.В., Тутік Л.С., Гринчак М.О. Політологія.- К.: Центр учбової літератури, 2014. – 272 с.
17. Francis Fukuyama. The End of History and the Last Man. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books/about/The_End_of_History_and_the_Last_Man.html?id=NdFrOwKfX2IC&redir_esc=y
18. Фукуяма Ф. Конец истории ? //Вопросы философии.- 1990.-№3.- С.84-118.
19. Фундаменталізм, чи екстремізм.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/899376.html>

«Осьовий час» людської історії. Цивілізаційний підхід вивчення культурального та історичного процесу як зародження, розвиток, співіснування та взаємодія і взаємовпливи соціокультурних спільнот – цивілізацій. **(Цивілізація – це сукупність самобутніх і взаємопогоджуваних політичних, економічних, соціальних та духовно-моральних засобів (принципів та інституцій), за допомогою яких суспільство забезпечує свою життєдіяльність та усталеність у просторі (на певних територіях) і часі (протягом століть чи тисячоліть)).**

Типи, етапи, рівні цивілізації. Радянський формаційний тип цивілізацій (рабовласницький тип, феодалний тип, капіталістичний, соціалістичний і т. д. Розуміння культури як сукупності лише як матеріальних і моральних благ; у свій час цінність радянської концепції була в тому, що вона протистояла вузькому тлумаченню культури як сфери духовного життя суспільства; концепція не враховувала ті зміни, що відбувалися у суспільстві у духовній сфері; ігнорувалися різні культурно-історичні епохи, а це не дозволяло пояснити одночасне існування різних культур в межах однієї території, держави). Західноєвропейський (цивілізаційний) принцип визначення типів цивілізації та його переваги над формаційним. Цивілізаційний підхід як визнаний та базовий при осмисленні наукових знань як гуманітарних, та й природничих в контексті культурної епохи, Загальнолюдські цінності як основа цивілізаційного підходу. Парламент як англійський культурний феномен і невід’ємний елемент демократії. Парламент як фактор сучасної цивілізації.

Цивілізація як безперервність, єдність, загальність культурно-історичного процесу для всіх народів світу. Найдавніші та відомі нам цивілізації: (сформувалися в IV – III тисячоліттях до н.е.) **Давньоєгипетська** (долина річки Нілу, сучасний Єгипет, IV тис. до н.е. – VI століття н.е.), **Месопотамська** (межі річки Тигру та Євфрату, сучасний Ірак), **Егейська (мінорська)** цивілізація (географія розташування: деякі острови та балканське й малоазійське узбережжя Егейського моря – переважно сучасна Греція, XXIII (2300 р.) – XIII (1300 р.) століття до нашої ери); **Андська (інків)** цивілізація (гори Анди, тихоокеанське узбережжя Південної Америки – сучасні Перу, Еквадор, Болівія; X – XV століття нашої ери); **Майянська (майя)** цивілізація (Центральна Америка: сучасні Південна Мексика, Гватемала; період сталого існування: I-X століття нашої ери); **Індська цивілізація (Хараппа й Мохенджо-Даро):** географія розташування – долина річки Інд, сучасний Пакистан; середина III (2500 р.) – середина II тисячоліття (близько 1700 р.) до н. е.; **Інська (ранньокитайська)** цивілізація: пониззя річки Хуанхе, сучасний Центральний Китай; початок II тисячоліття до н.е. (за іншими свідченнями – XIII століття до н.е.) – початок I тисячоліття до н.е.

Теорія відомого англійського історика і філософа XX століття Арнольда Джозефа Тойнбі про цивілізації (довідка: автор наукового бестселера у 12-ти томах «Дослідження історії»): кожна цивілізація протягом свого існування (життя) проходить 4 стадії: 1. Зародження. 2. Зростання або Розквіт. 3. Надлом або Занепад. 4. Розпад або Смерть; відомий англійський історик XX століття Арнольд Джозеф Тойнбі стверджує, що якісна та часова віднесеність суспільства визначається комплексом цивілізаційних цінностей, властивих будь-якому високорозвиненому суспільству). Комплекс цивілізаційних цінностей як досягнення людства на етапах свого цивілізаційного розвитку. Основні та фундаментальні цінності людства (досягнення людства: Добро, Любов, Свобода, Духовність, Соборність, Сім'я, Патріотизм, Милосердя як справжні, істинні, вічні цінності; християнські цінності, на відміну од цінностей профанних, скороминучих, які лише «зваблюють людину в цьому марнотному світі»: грошлюбство, самозвеличення, пожадливість). Цивілізаційні цінності як ідеї і підґрунтя, яке допомагає й консолідувати, й само визначати цивілізацію. Вищі цінності як регулятори суспільного життя соціуму, які разом з цивілізаційними створюють духовне ядро цивілізації [див.: Черба Віта. Цінності сучасної цивілізації . – [Електронний ресурс].- Режим доступу: // <http://www.dsfa.mybb3.net/viewtopic.php?t=602>].

Російський філософ М.К. Мамардашвілі про цивілізацію (праця «Сознание и цивилизация, текст и беседа», Москва: «Логос», 2004.- С.18: «Цивилизация – прежде всего духовное здоровье нации»). Сьогодні дивно, що росія забула про це, активно бомбуючи своє населення у XXI столітті.

Україна як європейська держава та європейська нація (методичний матеріал: Цивілізованому світу не потрібно вже доводити, що Україна – це європейська держава, а українці – європейська нація. Вся історія українства свідчить про належність та зв'язки українців із західноєвропейською цивілізацією. Сповідання українцями цінностей, які вважалися найголовнішими і центральними для європейського суспільства в цілому, відмічалися істориками, соціологами, політологами Західної Європи. Українцям здавна були притаманні людська гідність та відповідальність, в свій час іноземці П. Алеппський, С. Герберштейн, А. Контаріні, П. Шевальє, Г. Левассер де Боплан та інші, які побували в Україні, залишили цікаві й унікальні відомості про українців, відзначаючи їх освіченість, риси високого громадянства, знання свого родоводу, музичність, любов до природи, релігійність, гостинність, повагу і любов до вільної праці тощо, що «роблять українця дуже близьким по духу, по характеру до західноєвропейської стихії». Можливе саме ці риси, притаманні українцям, завдяки внутрішньому спорідненню, пояснюють й тісні зв'язки, й не примусовий потяг українців до західної культури.

Сучасний український історик Тетяна Терещенко (Черкаси) у праці «Цінності європейської цивілізації» (Черкаси: «Вертикаль», 2016. - 172 с.) називає основні європейські цінності, які так чи інакше є стандартами «певних технологічних процедур у різних галузях життя суспільства і діяльності держави й на яких базується європейська спільнота»: «... повага до людської гідності; фундаментальні права, включаючи права спільнот та родин; свобода (волевиявлення, свобода слова, свобода ЗМІ); демократія; рівність усіх членів суспільства, включаючи меншини та незалежно від гендеру; верховенство закону; плюралізм; відсутність дискримінації; толерантність; справедливість; солідарність; відповідальність; рівні гендерні права». Всі ці цінності є «частками загального духовного та культурного спадку Європи». Погоджуємося й з тим, що у сучасній Європі головними цінностями залишаються демократичні цінності, коли у центрі знаходиться не держава, а людина. До речі, на відміну від радянського і пострадянського

суспільства, де людина залишається на другому плані, а на першому – інтереси держави. Й ще, що є сьогодні важливим: за умов глобалізації життя, коли надзвичайно активними є міждержавні, міжконтинентальні контакти, **«гуманітарна складова сучасної вищої освіти передбачає наявність не тільки ґрунтовних знань з історії Батьківщини й рідного краю, але й цілісних знань про загальне цивілізаційне місце своєї країни та власного народу в сім'ї інших. При всіх поглядах, що висловлюються щодо минулого і перспектив українського народу, усе ж не можна заперечувати його належність до європейської цивілізації. Тому так важливо знати засадничі цінності європейської цивілізації як основи культурно-історичного розвитку України в минулому та певних орієнтирів у суспільно-політичному розвитку сьогодення».** Сучасні зарубіжні й українські історики **«прагнуть поглянути на Україну як на оригінальну культурно-історичну одиницю – зону контакту (протистояння і асиміляції) кількох цивілізацій.** Древні і середньовічні цивілізації, поширені на українських теренах, належали до двох типів культур – осілої і кочової, землеробської і скотарської, що формувалися з IV тис. до н.е.», саме до такого висновку дійшов колектив авторів концептуально нового наукового доробку – навчального посібника «Історія України з давнини до початку XXI століття» за авторством В.Т. Британ, О.Ю. Висоцького, О.В. Михайлюк, Н.Г. Мосюкової, Л.С. Підлісної (Дніпропетровськ: НМЕТАУ, 2007.- 170 с.), в якому українська історія викладається за проблемно-хронологічним принципом, історія України розглядається під кутом «зони контакту цивілізацій». Автори доводять, що на початку нашої ери співіснування землеробської і скотарської культур набрало рис співжиття, протистояння спочатку двох цивілізацій – християнської і поганської (язичницької), а з часом й мусульманської; з XVI – XVIII століть на території південно-західної частини Східної Європи (це українські землі) починається «взаємозбагачувальне суперництво західноєвропейської (католицько-протестантської), або атлантичної, та євразійської (російсько-православної) цивілізацій. Становлення цивілізаційних систем планети проходило протягом століть, кожна з них на початкових етапах формування містила характерні риси багатьох інших. При цьому український культурно-національний тип, будучи розділеним між кількома названими утвореннями, виявився носієм певних ознак різнохарактерних цивілізацій. Історія України, таким чином, надає чудовий матеріал для порівняльного аналізу процесів взаємопроникнення ряду світових цивілізацій»

Заслуговує на увагу дослідження сучасного американського історика-україніста Павла-Роберта Магочія (США) «Україна: історія її земель та народів» ([Текст]/ Павло-Роберт Магочій; пер. з англ.: Е. Гайдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук; карти П.-Р. Магочій; покажчики Л. Ільченко; наук. ред. С. Біленький; ред. укр. вид. Л. Ільченко; відп. ред. В. Падяк. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2012. – 794 с. +XXII с.+карти+табл.), ця книга є перекладом з англійської, суттєво доповненого та переробленого видання Торонтського університету (Канада) у 2010 році. Більше того, її автор використав 46 карт, вміщених у виданні: Павло-Роберт Магочій «Ілюстрована історія України» (Київ: Критика, 2012). Сам автор відмічає, що перших два видання книги англійською мовою призначались для широкого загалу Північної Америки, яким цікаво було ознайомитися з історичним минулом «цієї європейської держави». Ця книга також надає інформацію про раніше маловідомі або невідомі аспекти українського минулого. Павло Магочій акцентує увагу на тому, що «до тепер, по суті, всі існуючі історії України мали помилку в назві, оскільки вони насправді є історіями українського народу – цілком виправданого суб'єкта історії, можу я додати, - але не історіями території, яку охоплює сучасна держава Україна». Отже Павло-Роберт Магочій в цій книзі зробив, як на нашу думку, цілком вдалу спробу «змалювати розвиток всіх народів та культур, які коли-небудь існували в Україні». Автор видання намагається уникати тих версій української історії, у яких інші народи, які проживали на українських землях, згадуються лише як «чинники негативного впливу на етнічних українців. На відміну від вищезгаданих версій історії держави України, у нашій історії, - розповідає автор, - росіяни, поляки, євреї, карпаторусини, кримські татари, німці, румуни, греки поряд з іншими, що проживають на території України, розглядаються і розуміються як невід'ємна частина української історії, а не просто як супротивники етнічних українців у їх власній віковій боротьбі за національне виживання». І далі Павло-Роберт Магочій пояснює, чому саме з такої позиції він намагається висвітлити історію України: «Але чому такий багатонаціональний підхід до історичного минулого України є настільки важливим? Це дуже просто, оскільки Україна не є унікальною в цьому відношенні державою. Подібно до більшості європейських держав її кордони охоплювали в минулому і охоплюють сьогодні народи різноманітного етнокультурного, етнологічного походження та різного релігійного віросповідання. У сучасній правовій державі кожен громадянин повинен відчувати, що він чи вона має голос в суспільстві, що

усвідомлення існування особи, відповідно з поширенням на існування предків цієї особи, як групи, є правом всіх громадян і визнається як невилучна частина багатозначної дійсності України в цілому»).

Основні стадії загальносвітового цивілізаційного процесу: Доіндустріальна стадія: 1-й етап – мезоліт – неоліт (X - VIII тисяч років тому – VI – III тис. до н.е.) – до середини XVI століття (методичний матеріал: найхарактерніші риси мезоліту – поява мікролітів (насадки для стріл, списи, горпуни з кременю; поширення луку і стріл, хоча, як відомо, вони були винайдені первісною людиною приблизно 15 тисяч років тому); приручення собаки, одомашнення кіз, овець, диких свиней; зростання економічної ролі парної сім'ї; виникнення релігійних культів (поклоніння небесним світилам, насамперед Сонцю); перші спроби вирощувати рослини тощо; найхарактерніші риси періоду неоліту: перехід від збиральництва і примітивного полювання до відтворних видів діяльності – обробка землі, розведення свійських тварин, скотарство; «неолітична революція» (британський вчений В. Чайлд); приручення коней, винайдення колеса; виникнення військової касты, своєїрідної адміністрації, служителів культу; рільниче хліборобство; обробка металів; виникнення глиняного посуду, орнаментация кераміки; прикраси з міді, черепашок, напівкоштовного каміння; демографічний вибух; вшанування померлих пращурів, поява нових релігійних культів тощо (див.: Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. – Харків: ВД «Школа», 2007. – С. 7 – 21); 2-й етап доіндустріальної стадії має назву передіндустріального етапу – з середини XVI століття – до останньої третини XVIII століття). Індустріальна (або машинна стадія) – остання третина XVIII століття – остання чверть XX століття (до 1973 року). Постіндустріальна стадія – 1973 рік - до сьогодення.

Сучасний український історик Віталій Косміна про причини **Зародження і Зростання цивілізації**: « пошук суспільством адекватної відповіді на виклик географічного середовища або навколишнього людського світу (суспільство пристосовується до нових умов існування, формуючи й зміцнюючи відповідну власну організацію й менталітет своїх членів)». Причини **Надлому і Розпаду** як « відсутність нових викликів, коли вичерпна відповідь на попередні вже знайдена, або ж поява такого потужного виклику, відповідь на який цивілізація знайти вже не може»; цивілізація виникає з **культури** і служить для цієї цивілізації механізмом самообмеження і самозбереження. (**Культура – це смисловий (смыслотворчий і смыслоутримуючий) аспект людської діяльності, символічний вимір соціальних подій, який дозволяє людині орієнтуватися в навколишньому життєвому світі, розуміти поведінку інших людей і поводити себе зрозуміло для інших**).

Людина з певним менталітетом і відповідною соціальною поведінкою як стержень, від якого залежить внутрішня цілісність і неповторність кожної окремої цивілізації. **Ментальність, Менталітет** (від лат. Mens – розум, свідомість, розсуд) – це глибинний рівень індивідуальної або колективної свідомості, що включає й несвідоме. Це сукупність готовностей, установок, схильностей індивіда або соціальної групи діяти, мислити, відчувати та сприймати світ лише певним чином. Менталітет формується в залежності від традицій, культури, соціальних структур та всього середовища проживання людини і сам, у свою чергу, їх формує, виступаючи як породжуючий свідомість, як важко визначуваний витік усієї культурно-історичної динаміки.

Людина як свідомий творець історії, а тому цивілізаційний підхід до історії й культури характеризує й **антропоцентризм**.

«**Центр**» цивілізації як регіон-носій усіх головних рис певної цивілізації: «**периферія**» цивілізації – це віддалений від «центру» регіон з послабленими або нечіткими цивілізаційними ознаками; **суспільство** вважається **цивілізаційно розколотим**, якщо в життєдіяльності етнічних, або соціальних, або територіальних груп тощо **присутні ознаки належності до різних цивілізацій**.

Основне відкриття німецького філософа XX ст. Карла Ясперса (1883-1969) – це відкриття «**осьового часу**» (**методичний матеріал**: вчений зіставив принципові зрушення в усіх сферах життєдіяльності давніх цивілізацій I тисячоліття до н.е., й у першу чергу, у **духовній культурі**). Карл Ясперс констатує, що у 5-ти світових культурах – грецькій, іудейській, іранській, індійській та китайській – у середині I тисячоліття до нашої ери, у так званій «осьовий час» (ширше – у хронологічних межах VIII – II століттях до н.е.), «**відбулося відкриття того, що пізніше набуло назви розуму й особистості**». «Осьовий час» Карлом Ясперсом, який подолав євроцентризм, усвідомлюється як такий, коли майже одночасно у 5-ти відносно мало пов'язаних між собою цивілізацій, було здійснено стрибок, який заклав «основи духовної сутності людства та його

справжньої історії. Подальша історія давніх та середньовічних цивілізацій проходила під знаком залучення інших народів до цих фундаментальних завоювань духовної культури». Раціональних пояснень цьому феномену Карл Ясперс не дає. На думку вчених, «таємниця такої одночасності існує, крім «осьового часу», лише в одному випадку – при виникненні перших цивілізацій, коли із спільного «доісторичного стану народів» майже разом виникають такі великі культури давнини, як єгипетська, месопотамська, індійська та китайська». Адже, Карл Ясперс акцентує увагу на двох ключових та переламних моментах історії людства – виникненні перших цивілізацій та «осьовому часі»). **«Осьовий час» як найважливіша віха в історії доіндустріальних цивілізацій.**

(Виділений Карлом Ясперсом «осьовий час» не лише відповідає принциповим зрушенням у сфері духовної культури, цей «час» органічно пов'язаний ще й із системною трансформацією всієї життєдіяльності людності у сферах техніко-технологічній, соціально-економічній, політичній, етнічній). «Осьовий час» - це епоха становлення духовної основи людського буття, а також стрибок у розвитку світової урбанізації, зростання рівня грамотності населення.

Наукова дефініція «Духовна культура» за німецьким філософом Карлом Ясперсом, українським сучасним вченим Юрієм Павленком (методичний матеріал: у період між VIII – III століттями до нашої ери в різних регіонах Старого Світу «одночасно діяли релігійно-філософські «вчителі людства» (у Китаї – Конфуцій, Лао-цзи, Мо-цзи, Чжуан-цзи, Ле-цзи) в Індії – Будда; в Ірані – віщав Заратустра; в Палестині (Ізраїлі) – пророки Ілля, Ісайя, Єремія, створено Книги Буття і Старий Завіт; у Греції – Гомер, Платон, Парменіда, Геракліт, Есхіл, Архімед та інші), які внесли у свідомість своїх народів персоналістичні цінності, орієнтацію на духовні проблеми буття особи у світі при постулюванні її кінцевої причетності до його трансцендентно-сакральної першооснови – Дао, Брахми, Бога.

У Південній та Східній Азії в середині I тисячоліття до н.е. виникають такі могутні ідейні течії, як джайнізм, буддизм і рання світоглядна версія індуїзму..., з одного боку, та конфуціанство і даосизм – з іншого. Приблизно до останніх століть I тис. до н.е. вони виступають здебільшого у вигляді морально-філософських, хоча й зорієнтованих на релігійну проблематику, вчень, але не пізніше межі ер всі вони остаточно перетворюються у віровчення як таке». Серед різноманітних версій синтезу духовних надбань людства можна назвати гностицизм, мітраїзм, релігію Ізиди, маніхейство тощо, «але серед них основна роль належала християнству, спадкоємно пов'язаному передусім із вченням старозавітних пророків «осьового часу». На іудаїстсько-християнському ґрунті кількома століттями пізніше виникає й іслам». «Від людини, від її здібностей, спритності та рішучості, як не меншою мірою і від конкретних життєвих колізій, залежать її становище й можливості самореалізації у суспільстві. А це, з одного боку, сприяє утвердженню в суспільній свідомості ідеї самоцінності окремої людини, а з іншого – вкоріненню уявлення про особистісний, не опосередкований формами суспільного культу характер зносин індивіда та сакральних сил, що визначають хід світових подій». «Ієрархійно співупорядковані раніше компоненти системи «світ богів – сакралізована державність – окрема особа» перегруповуються і взаємопокладаються вже не по вертикалі (за якою зносили окремих індивідів і богів обов'язково опосередковуються державним чи принаймні публічним культом), а у взаємозв'язку і взаємопозиції відносно одне одного, на зразок вершин та боків трикутника. Персональний дух набуває, таким чином, безпосереднього укорінення у трансцендентно-сакральній сфері буття, що своєю чергою робить державне, соціальне, етнічне чимось несамодостатнім, відносним порівняно з метафізичною реальністю індивідуального духу та його кінцевої основи – Бога, Брахми, Дао». «Розвиток особистісних форм релігійного світовідчуття, тобто пряме звернення людини як приватної особи до богів ... або навіть до єдиного Бога... прямо відповідає усвідомленню культурним прошарком опозиції «особа-влада», будь то всесильна східна деспотія чи полісна громада»). **Глобальні техніко-технологічні господарські зміни давніх цивілізацій Старого Світу за німецьким філософом Карлом Ясперсом, українським сучасним вченим Юрієм Павленком (довідка:**

Технічний прогрес не зводився лише до поширення чорної металургії і принципової модернізації основних знарядь сільськогосподарської праці, ремісничого технологічного обладнання, верстатів тощо. Цікавим є те, що цей «технологічний переворот в усіх давніх цивілізаціях Старого Світу –

від архаїчної Греції та її колоній до чжоуського Китаю – в цілому завершується на середину I тис. до н.е., тобто на момент «осьового часу»). **Глобальні суспільно-економічні зміни давніх цивілізацій Старого Світу за німецьким філософом Карлом Ясперсом, українським сучасним вченим Юрієм Павленком та іншими (методичний матеріал:** До останньої третини I тисячоліття до н.е. «в загальних рисах завершився процес трансформації архаїчних ранньоексплуататорських суспільств, які найчастіше звать ранньокласовими, у ті, які В.П. Люшечкін називає станово-класовими, а Л.С. Васильєв – традиційними цивілізаціями, що стадійно відповідають античності та середньовічній Європі». Формуються суспільства, держави імперського типу, де «поряд із державною владою-власністю та редистрибуцією» (*перерозподілом*), «дедалі виразніше заявляють про себе приватні власність та підприємництво, де соціальна мобільність посилюється і окремі здібні люди можуть пробитися нагору завдяки власним зусиллям та сприятливій долі». Розвиток приватновласницьких відносин (у вигляді рухомості, торговельного та фінансового капіталу).

Поява приватновласницьких структур. Поширення набувають приватні форми орендаторства й кріпацтва, рабовласництва та найманої праці, кабальництва. Редистрибутивна система поступово трансформується у податковий апарат. На станово-класовій стадії завдяки певному звуженню економічних функцій держави, розвиткові приватновласницьких відносин і подальшому ускладненню економічного, суспільно-політичного й культурного життя індивідуальна творча основа людини дістає можливість реалізуватися глибше й повніше). **Синергетика** – один із нових міждисциплінарних напрямів наукових досліджень, завданням якого є пізнання природних явищ і процесів на основі принципів самоорганізації систем (що складаються з підсистем). (**Методичний матеріал:** термін «синергетика» ввів Герман Хакен (у 1977 р. вийшла його книга «Синергетика»), утворивши його з грецьких слів: син – «спільне», ергос – «дія». До цих пір не залагоджено суперечку про доцільність введення поняття «синергетика», адже її предмет дослідження знаходиться серед різних дисциплін, а основні методи синергетики взяті від нелінійної нерівноважної термодинаміки. Світова криза науки викликана з причин наявності диференціації наукового знання і його синтезу. На Заході за умов методологічного плюралізму виникло багато шкіл та різних напрямків в історії: психоісторія, історія ментальностей, історична антропологія та ін. Вчені-історики дійшли висновку, що необхідно створити власну «синтетичну теорію історії», яка б «сбалансувала» спеціалізацію та широкий аналітичний підхід. Поки ще відсутнє таке з'єднання. На думку істориків вихід з такої кризи полягає у методологічному переоснащенні, розвиткові різних методологічних напрямків, формуванні нового теоретичного синтезу на основі зближення гуманітарного і природничого пізнання. В цьому плані історики, філософи, методологи все більше уваги звертають на синергетику, намагаючись використати положення цього міждисциплінарного напрямку як постнекласичну методологічну основу історичного пізнання. По синергетиці виходить велика кількість літератури, відбуваються наукові конференції. Серія «Синергетика» видається вид-вом «Шпрингер», нараховує 7 десятків різних видань, збільшується тематично. «Експансія» синергетики сьогодні охоплює не лише різні галузі науки, а й всі сфери людської діяльності. Сучасна наука намагається зрозуміти суть, витоки синергетики, етапи її розвитку, практичне і методичне значення. Історіографічних праць, присвячених розробці проблем використання синергетики в різних галузях гуманітарних знань, поки ще замало. Обмаль досліджень, які відображають досвід використання синергетики при вивченні конкретних історичних проблем, але такий досвід є і він збільшується. У травні 1995 р. відбувся міжнародний синергетичний форум (МСФ). Завдання: пошуки нової методології історичного розвитку, синергетичне бачення світу майбутнього. Висновки вчених: 1. Синергетика може бути використана як синтез знань в різних галузях науки; вона здатна наблизити гуманітарні і природничі науки. 2. Синергетика може забезпечити нову методологію пізнання і розуміння еволюції соціальних систем і стане основою для прогнозів в умовах невизначеності. 3. Синергетика виробляє нові рідходи до навчання і освіти. 4. Методологія синергетики може лягти в основу сучасних досліджень. Теорія хаосу одна із складових синергетики. Вчені можуть за

допомогою цієї теорії пояснити причини нестабільності в економічному і соціальному розвитку. Категорія «хаос» використовується як один із засобів аналізу робітничого руху в дореволюційній Російській імперії, наприклад. Метод «хаосу» засновано на математичних дослідженнях і використовують механізм «актуалізації можливого». Взагалі, синергетичні методи використовують під час характеристики будь-яких суспільних явищ-феноменів. При пізнанні історії без використання теорії хаосу не обійтися. Соціальні процеси, як відомо, постійно стикаються з нестабільними і випадковими явищами, нестійкими ситуаціями, що призводять до зовсім іншого розвитку подій, ніж було замислено та сплановано). Синергетичний підхід як відносно новий фундаментальний метод пізнання. Сутність синергетичного (синергійного) підходу: дослідження процесів самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур; основа синергетики – хаос та самоврегуляція. Реалізація підходу в дослідженні систем різної природи: фізичних, біологічних, соціальних, когнітивних, інформаційних, екологічних та ін. Предмет синергетики – механізми спонтанного формування і збереження складних систем(зокрема тих, які перебувають у стані стійкої нерівноваги із зовнішнім середовищем). Що вивчає синергетика: нелінійні ефекти еволюції систем будь-якого типу; кризи і біфуркації (критичні точки, моменти, коли відбуваються якісні зміни системи, тобто настає якісна зміна стану системи) – нестійкої фази існування, які передбачають множинність сценаріїв подальшого розвитку (довідка: моменти якісних змін вихідної системи вивчаються відповідними розділами математики – теорією катастроф, нелінійними диференціальними порівняннями. Коло систем, на котрі впливають різні явища, велик, а це дозволяє вченим дійти висновку й констатувати про те, що у світі відбуваються катастрофи і біфуркації як універсальні якості матерії. Рух матерії можна розглядати як етапи адаптаційного розвитку та етапи катастрофічної поведінки. Якщо лінійні ефекти еволюції систем пояснюються причинно-наслідковими зв'язками, причинами, то нелінійні (складноорганізовані системи) – за допомогою синергетичного підходу. Нестійкі складні системи є слабоорганізовані, нестабільні й мають назву дисипативні складні системи. Суть теорії нестабільності (теорії дисипативних структур): стан нерівноваги систем спричинює порядок та беспорядок, які тісно пов'язані. Нерівноважні системи забезпечують можливість виникнення унікальних подій, появу історії УНІВЕРСУМУ. Час стає невід'ємною константою еволюції, оскільки в нелінійних системах у будь-який момент може виникнути новий тип рішення, який не зводиться до попереднього. Синергетичний підхід демонструє, яким чином і чому хаос може розглядатися як чинник творення, конструктивний механізм еволюції, як з хаосу власними силами може розвиватися нова організація). **Що визначає інструментарій (методи, підходи) синергетичного підходу (методичний матеріал:** складноорганізованим системам неможливо нав'язати напрями і шляхи розвитку, можливо лише сприяти (через слабкі впливи) процесу самоорганізації; неможливо досягти одночасного поліпшення відразу всіх важливих показників системи; при кількох станах рівноваги еволюційний розвиток системи відбувається при лінійному зростанні ентропії (невизначеності ситуації); для складних систем існують декілька альтернативних шляхів розвитку; кожний елемент системи несе інформацію про результат майбутньої взаємодії з іншими елементами; складна нелінійна система в процесі розвитку проходить через критичні точки (точки біфуркації), в яких відбувається розгалуження системи через вибір одного з рівнозначних напрямів її подальшої самоорганізації; керувати розвитком складних систем можливо лише в точках їх біфуркації за допомогою легких поштовхів, сума яких має бути достатньої для появи резонансу – достатньої амплітуди коливань або реакцій як у середині системи, так і відносно впливів зовнішнього середовища. Тобто, чим менша сума впливів на більший об'єкт або процес у момент біфуркації (критичної точки) складноорганізованої системи, тим більшим є кінцевий синергетичний ефект. «Синергетично» мислячий історик, культуролог, політолог, економіст та ін. вже не можуть оцінювати те чи інше рішення через прямолінійне порівняння попереднього та наступного подій з імовірним ходом подій при альтернативному ключовому рішенні). Що необхідно для ефективного використання синергетичного підходу (довідка: виділити та схарактеризувати (у поняттях формальної логіки)

складну систему або процес, які потребують синергетичного впливу; дослідити стратегію її розвитку, описати можливі рівні її свободи, тобто рівноможливі напрями і шляхи її розвитку; здійснити факторний аналіз можливих шляхів її самоорганізації; визначити мету або бажаний результат (у яких конкретно аспектах необхідно змінити стан даної системи; розробити перелік (номенклатуру) слабких впливів, що сприятимуть самоорганізації хаотичної системи, а також тактику їх застосування; правильно визначити критичний момент біфуркації (критичної точки) досліджуваної системи; продуктивним є застосування синергетичного підходу до аналізу самоорганізації соціальних систем, узгодження їхніх рушійних сил – мотиваційних спрямованостей соціальних об'єктів на основі певних духовних та культурних цінностей задля досягнення, наприклад, екологічної рівноваги між соціоантропологічною сферою та біосферою планети, котрі разом утворюють цілісну систему. Комплекс синергетичних категорій про моделі самоорганізації у науках про людину й суспільство допомагає по-новому осмислити традиційні проблеми історії, антропології, культурології, соціальної психології та етики, педагогіки, розкриваючи при цьому маловідомі причинні залежності). Ентропія як невизначеність ситуації. Роль синергетики як теорії хаосу та саморегуляції у вивченні механізмів нестабільності (ентропія, криза, хаос, біфуркація та ін.), механізмів стійкості (порядок, стабільність, гармонія та ін.). Синергетичний підхід як механізм, який ПЕРЕДБАЧАЄ ЙМОВІРНЕ БАЧЕННЯ СВІТУ, базується на дослідженні нелінійних систем. Образ світу як сукупність нелінійних процесів. Ідея нелінійності як основа синергетики (багатоваріантність, альтернативність шляхів еволюції та її незворотність). Синергетика як теорія хаосу та саморегуляції, ключ до розуміння не лише механізмів нестабільності, а й механізмів стійкості складних систем.

Основні концепції культури. Еволюціоністська, антропологічна, філософська, революційно-демократична (марксистська), циклічна (або культурних коловоротів), теологічна концепції культури. **Еволюціоністська теорія культури:** праці американського вченого – історика і етнографа Люїса Генрі Моргана (1818-1881 рр.) і англійського історика Едуарда Бернетта Тейлора (Тайлора) (1832 – 1917 рр.) та її сутність (висувається і обґрунтовується принцип єдності людського роду та спорідненості потреб різних народів у формуванні культури). Е. Тейлор про культуру первісного суспільства: розвиток народів відбувається прямолінійно – від простого до складного. Л. Морган та його висновки: основні стадії розвитку суспільства (дикість, варварство, цивілізація). Прямолінійність культурного прогресу та обов'язкове проходження кожним народом основних стадій розвитку – провідна ідея еволюціоністської концепції культури.

Концепція циклічного розвитку культури (або циклічного коловороту): доробок італійського філософа Дж. Віко (1668-1744 рр.) про основні епохи у розвитку кожного народу (дитинство або бездержавний період; юність; зрілість). Праці М. Я. Данилевського (1882-1885 рр.) про концепцію багатолінійного і замкненого розвитку культури; О. Шпенглера (1880-1936 рр.) та його теорію культури; А. Тойнбі (1889-1975 рр.) та концепція історичного коловороту у розвитку локальних культур. **Антропологічна, або функціональна, концепція культури.** Праці англійського етнографа і соціолога Б.К. Малиновського (1884-1942 рр.), французького етнологіа і соціолога К. Леві-Строса (1908-1991 рр.), американського етнографа А. Кребера (1876-1960 рр.). Потреби людства як первинні, похідні, інтегративні, їх суть, значення у процесі виникнення й розвитку культури. Основні принципи функціонального аналізу культури Б.К. Малиновського.. Теорія інформатики і методи структурної лінгвістики К. Леві-Строса. Культура первісного суспільства: процес виділення людини з природи, перехід людини до культури. **Соціологічна концепція культури.** Праці П. Сорокіна, Г. Маркузе, Т. Адорно. Сутність соціологічної концепції. Культура як цілесне утворення та складна ієрархічна система культурних і соціальних систем. Три основні типи культури: «чуттєвий» тип, «ідеаціональний» тип, «ідеалістичний» тип. Культурна система як вихідний і вирішальний фактор соціального розвитку. Причини кризи культури. Основна суперечність культури. Науковий доробок іспанського філософа Хосе Ортеги – і – Гассета (1883 – 1955 рр.). Протисталення культури еліти «як творця духовних цінностей» культурі мас «як споживача культури». **Марксистська концепція культури.** К. Маркс (1818 – 1883 рр.), Ф. Енгельс (1820-1895 рр.). Матеріально-перетворююча суспільна діяльність людей як визначальний принцип у походженні і розвитку культури. Матеріальна культура та її цінності. Духовна культура та її цінності. Діалектичний зв'язок між матеріальною та духовною культурами.

Принцип формаційного підходу як особливість марксистської концепції. **Теологічні концепції культури.** Суть концепцій: німецький богослов С. Пуфендорф (релігія як базова основа розвитку культури; культура – проміжна ланка між Богом і людиною); основоположник і провідний богослов християнства Аврелій Августин (354-430 pp.) (два етапи історії людства: «Град Божий» як любов до Бога і «презирство людини до себе» та «Град земний» як «любов людини до себе» і «презирство до Бога». **Католицька культурологія:** культура як «наслідок божественного одкровення»; етапи культурного прогресу людства як «наближення до пізнання мудрості Творця і його волі». Пастирська конституція, прийнята другим Ватиканським собором (1962-1965 pp.): «християнське віровчення оновлює духовну культуру, опромінює її з середини і дає животворні паростки в людському серці». **Православна культурологія:** «культура виникла з релігійного культу», «релігійний культ визначає естетичну спрямованість, пізнавальне значення та виховну роль духовних цінностей», «релігійність складає зміст культурно-історичного процесу», релігійність забезпечує вирішення «основного завдання культури» - «здобуття перемоги над забуттям і часом, над минулим і майбутнім, над смертю»; «західна культура під впливом матеріалістичного соціалізму деградує, то її можна врятувати лише шляхом розвитку релігійності». **Протестантська культурологія:** протестантський теолог П. Тілліх (1886-1965 pp.) – один з основоположників «теології культури» («...культурою пронизане відношення людини до творця»); «лише в Бозі і через Бога необхідно розглядати першооснови виникнення та розвитку культури», «релігія ... як субстанція духовної діяльності людини, форма осмислення і правильного сприйняття культурних цінностей», «у сучасних умовах релігія і культура протистоять одна одній». П. Тілліх: намагання релігії підпорядкувати собі культуру й навпаки – це «шкідливі крайнощі», «завдання теології – відновити втрачений синтез християнства та культури, дати відповіді на ключові питання людського буття», принцип гармонії «теономної» і секулярної культури, «шукати Бога необхідно не в потойбічному світі, а в «глибині людського буття».

Ісламська культурологія: вирішальна роль у розвитку культури, науки, етики належить Корану; проголошення у 1980 р. ісламу як «цивілізаторської релігії»; «мусульманський світ зобов'язаний саме ісламу будівництвом міст як осередків поклоніння Богу, центрів розвитку знань, науки і культури». **Українські оригінальні концепції культури:** ідея самоцінності національної культури та її взаємного зв'язку з культурами інших народів – головна теза українських концепцій. Українська культурологічна думка XVI ст.: козацькі літописи, праці К. Саковича про теорію розвитку культури (іманентні риси українців – героїзм, волелюбство, товариськість, лицарська вірність, почуття гідності - головна теза теорії розвитку культури К. Саковича); концепція Г.С. Сковороди (1722 – 1794 pp.) про теорію трьох світів («природи, або «макрокосмос» (всесвіт); «мікрокосмос» (або суспільства і людини); «світ символів» - Біблія; всі світи мають подвійну природу: «Все мири состоят из двух естеств: злого и доброго»). Культурологічна концепція Кирило-Мефодіївського братства: праці М. Костомарова (1817-1885 pp.), П. Куліша (1819-1897 pp.), Т.Г. Шевченка (1814- 1861 pp.) про вільний розвиток національної культури і мови, характерні риси ментальності українців – природний демократизм, прагнення до волі, поетичність, віротерпимість, відкритість у спілкуванні, дружелюбність тощо; XVII - XVIII ст. в українській усній народній творчості, живопису, архітектурі, мистецтві прослідковується стиль українського бароко, в центрі якого – «ідея гуманізму, ідея людини, як творчої, активної і життєдіяльної особистості»; кінець XVIII ст. як час формування романтичного народництва (розквіт фольклору; творець культури – селянство, простолюди). Теорії компаративістики (запозичення та взаємовпливу), поширення міфологічної європейської школи як основа для формування національно-специфічних особливостей української культури. Концепції історії культури українців від найдавніших часів у працях М. Драгоманова, В. Антоновича, Ф. Вовка, І. Рудченка, О. Потебні, О. Русова, П. Житецького, М. Лисенка, І. Франка, І. Огієнка. Початок XX ст.: імпресіоністські тенденції у творчості М. Коцюбинського, Л. Українки, В. Винниченка. Модерністський калейдоскоп 30-х років XX ст.: футуризм, символізм, неокласицизм, «вітаїзм». Культура як соціальне явище та об'єкт дослідження для фахівців різних галузей – філософів, соціологів, психологів, педагогів, істориків, мистецтвознавців тощо.

Морфологія і динаміка (стан руху, розвиток, зміни) культури. Морфологія культури - це розділ культурології, присвячений структурному аналізу культури як соціального феномена, вивченню закономірностей побудови та процесів формоутворення культурних явищ. Три основні методи пізнання: структурно-функціональний, семантичний, генетичний. Морфологічне вивчення культури та напрямки дослідження: генетичний як виникнення та становлення культурних форм; мікродинамічний як дослідження динаміки культурних форм у межах життя трьох поколінь (безпосередньо трансляцію культурної інформації); структурно-функціональний як вивчення

принципів і форм організації культурних об'єктів та процесів відповідно до потреб, інтересів, запитів членів суспільств; технологічний як вивчення розподілу культурного потенціалу у фізичному та соціокультурному просторі і часі. Структура культури: система освіти, наука, мистецтво, мораль, право, політика, міфологія, релігія. Наука як важливий структурний елемент культури, спеціалізований вид людської діяльності, спрямований на отримання нових знань (фундаментом науки є ціннісна установка на пошук істини та на постійне нарощування знання). **Мораль** як культурне явище і форма суспільної свідомості, як сукупність принципів, правил та норм людської поведінки. **Феномен моральності** - практичний, поведінковий, діяльнісний аспект моралі. Моральність – це своєрідний камертон, що визначає правомірність, доречність вимог моралі щодо потреб розвитку людської природи, людського буття (історичний досвід показує, мораль, що не знайшла повноцінного втілення у конкретній моральності, конкретних людських стосунках та ще й заперечується ними, приречена на загибель; **мораль і моральність спираються на свободу вибору, а право – це система норм і правил поведінки, які санкціонуються державою і мають загальнообов'язковий характер; відомий афоризм щодо співвідношення моралі і права: ПРАВО ПЕРЕДБАЧАЄ МОРАЛЬНЕ ПОВНОЛІТТЯ ЛЮДИНИ - ГРОМАДЯНИНА).**

Феномен політики і політичної культури як відображення людських поглядів, правових і моральних норм, культурно-історичних і національних цінностей, характерних для існуючої влади. Політика авторитарна або демократична. Що впливає на політику: індивідуально-психологічні, моральні, вольові якості глави держави, його політичні переконання, підходи до розв'язання соціально-економічних проблем; ставлення до політичних партій, груп, до суспільства в цілому як політична культура. **Міфологія як культурне явище, продукт колективної творчості народів, одна із форм наївного пізнання дійсності** - це зібрання міфів – стародавніх переказів про богів, героїв, вигаданих істот, одухотворених предметів – сфінксів, тварин, рослин, камення тощо. **Релігія як компонент духовної культури людства** (релігія у своїй доктрині, етиці та ритуалах розкриває перед людьми широкий горизонт понять, пояснює їм сенс життя, втілює високі моральні цінності та норми, робить людину членом духовного співтовариства, її духовною батьківщиною; сприяє утвердженню особистості, формуванню особистісної свідомості, від забобону необмеженої влади фатальних випадковостей, здійснює протетичну місію (передбачення бажаних і небажаних сценаріїв майбутнього розвитку). **Філософське розуміння культури:** «культура – сукупність різноманітних речей та явищ, що втілюють результати перетворення природної та суспільної дійсності у процесі історичної практики людства». Термін «динаміка культури». **«Динаміка культури»** - це «зміни в самій культурі й у взаємодії різних культур, для яких характерні цілісність, наявність упорядкованих тенденцій, а також чітко виражена спрямованість, вектор руху; це розділ теорії культури, в межах якого вивчаються процеси змінюваності в культурах, їх зумовленість, спрямування, характер вияву, а також закономірності адаптації культури до нових умов, чинники, що обумовлюють зміни у культурі, умови й механізми, які регулюють ці зміни». **«Культурні зміни»** - це «будь-які трансформації культури, в тому числі й такі, які позбавлені цілісності, чітко вираженої спрямованості руху. «Динаміка культури» і «Культурні зміни» - це не тотожні поняття (культурні зміни – це більше руху й менше виразних і яскравих характеристик). **Еволюція культури як синонім динаміки культури.**

«Культурна революція» - це «масштабний і системний перелом, стрибок у розвитку певної моделі культури. Це якісна її трансформація й перехід до нової моделі» (слід відрізнити «від їх ідеологічних містифікацій на кшталт китайської «культурної революції» 60-70-х років минулого століття).

«Культурний прогрес» - це удосконалення структур, змісту, видів культурної діяльності як результату творчого потенціалу людства (протилежне поняття – «культурний регрес»).

«Культурна епоха» - це «тривалий масштабний період в історії культури», «означений пануванням чи зміною певних систем культурних цінностей і смислів».

«Культурний ренесанс» як «відродження раніше втрачених або зміщених на історичну периферію цінностей».

«Культурний декаданс» - «такий стан культури, за якого відбувається деградація культурних цінностей і смислів, тобто їх глибока й системна невідповідність соціокультурній реальності, що змінилася».

«Криза культури (цивілізації)» - період загострення внутрішніх суперечностей тієї чи іншої цивілізації, випробування життєвої сили, її соціокультурних цінностей і смислів. Кризовий стан долається і завершується переходом соціокультурних цінностей і смислів на нову ступінь зрілості. Безвихідний стан культури (цивілізації) настає тоді, коли криза цивілізації,

її соціокультурних цінностей і смислів приводить до обезцінення їх й завершується розпадом».

«Життєвість культур» як здатність долати такі кризи, здатність до оновлення своїх базових цінностей.

Функції культури. Пізнавальна функція як фіксація результатів пізнання навколишнього світу. Інформативна функція культури як передача, трансляція нагромадженого соціального досвіду як за «вертикаллю» (від попередніх поколінь до нових), так і за «горизонталлю» (обмін духовними цінностями між народами). Комунікативна функція культури як безпосереднє спілкування та пряме засвоєння надбань культури та непряме або опосередковане засвоєння культурної спадщини. Регулятивна функція культури – засвоєння певних норм, необхідних кожному для успішної адаптації в суспільстві. Нормативна функція культури – засвоєння вимог, які пред'являються до духовного світу людини, її знань, світогляду, моральних якостей тощо. Норми, взірці поведінки людини, звичаї, обряди, культурні традиції, мораль і право як регулятори поведінки людини. Аксиологічна (оціночна) функція культури: формування в людини певних ціннісних орієнтирів й потреб. Виховна функція культури – універсальний фактор саморозвитку людини, людства. Світоглядна функція культури як синтезування в цілісну і завершену форму системи чинників духовного світу особи – пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінних, вольових чинників.

Тема 2. Культура і суспільство

Культура і людина в контексті соціально-економічного розвитку суспільства. Роль і місце культури в діяльності людини. Діяльність людини, функція відтворення, типи відтворення суспільства. **Простий тип відтворення суспільства:** інертність, байдужість людини як суб'єкта відтворення до якісних і кількісних змін; консерватизм і прагнення до збереження «незмінною успадковану систему відношень». **Інтенсивний тип відтворення суспільства:** «спрямованість суб'єкта на підвищення ефективності результатів своєї діяльності, що органічно пов'язано з прагненням до якісних зрушень усіх параметрів суспільного відтворення». **Деструктивний тип відтворення суспільства:** «характерна недостатня здатність суб'єкта в силу тих чи інших причин долати внутрішні й зовнішні суперечності, обмежувати потік деструктивних інновацій, забезпечувати інновації конструктивні, зберігати параметри простого відтворення, утримувати на мінімальному для даного суспільства рівні ефективність виробництва». Соціальні групи, співтовариства, нації, особи як реальні суб'єкти суспільного відтворення. Співвідношення культури і суспільного відтворення: просте відтворення і культура панування домашнього виробництва і сільськогосподарської праці; інтенсивний тип відтворення і новий тип культури. Селянство, прагнення адаптуватися до природних ритмів, циклів, власних біологічних ритмів. Міське населення, виробничі ритми, індустріалізація, міське життя. Поява та розвиток соціально-культурних груп, схильних увічнювати цінності простого відтворення. Поширення уявлень про індустріалізацію й урбанізацію як процеси дезорганізації суспільства, «перетворення цілісності в хаос». Зростання машинного виробництва, робітничий клас, поява та утвердження нових цінностей.

«Субкультура» та її функції. Поняття «субкультура» як головний елемент емпіричного осмислення культури. Субкультури – «епізоди» в історичному становленні буття. Культура як «концентрований» та організований досвід діяльності конкретно-історичної, етнічної, соціальної спільноти людей в просторі (в обмеженому часі і місці розташування), зі спільними інтересами, потребами, цінностями, стереотипами, установками тощо; будь-яке співтовариство є носієм певної субкультури. Субкультура як методологічна категорія: форми (професійні, молодіжні, наукові, релігійні, національних меншин, різних рухів, серед яких й антисоціальні - злочинні, терористичні, фашистські та інші. (Субкультура є «видовим поняттям, похідним від родового «культура» і означає культурну спільність з деякими особливими рисами та ознаками, виділеними з тієї чи іншої культури»). Субкультури базові («центральні», найбільш стійкі утворення, які зберігають систему цінностей даної культури), периферійні (культивують риси, які менш розвинені або зовсім не розвинені в центральних субкультурах; інновації периферії підтримуються або не підтримуються центром); інноваційні субкультури (не завжди визнаються як потрібні, не завжди несуть у собі прогресивне начало, іноді така субкультура зазнає «рішучій трансформації» під впливом оточення; часто їй не вистачає соціальної підтримки). (Секти, закриті співтовариства, як правило, відмежовуються від взаємодії з іншими субкультурами й культурами в цілому; існують також субкультури, які культивують нове й виявляються як «лабораторії майбутнього», як

стихійні «експериментальні» структури культурального спрямування тощо). Характерні риси та особливості молодіжних субкультур 60-х років: цінності та ідеали ліворадикальної молодіжної свідомості; що таке «культурологічний заряд». «Окультні», «Езотеричні» субкультури як носії «потужних каталізаторів культурно-історичної творчості» та як «архаїка західної культури», як певна проміжна ланка між патріархальною і сучасною культурою, як свідчення глибокої кризи «панівної» культури (яка, до речі, обслуговує владні кола).

Мистецтво як засіб творення особистості. Мистецтво як соціально значуща виховна сила. Художня культура сьогодні – це культура виробництва мистецтва, його розповсюдження, пропаганда, сприймання, розуміння, насолода мистецтвом, культура естетичного виховання. Завдання художньої культури у суспільстві: духовний розвиток особистості, формування і задоволення її духовних потреб, збагачення її діяльності. **(Видатний український педагог В.О. Сухомлинський у 50-х роках ХХ століття пророче сказав тим, хто суспільний прогрес вбачав лише в освоєнні космосу, успіхах електроніки і кібернетики: «Якщо не поліпшиться виховання, ми наплачемося з математикою, електронікою і космосом ... Найголовніший засіб самовиховання душі – краса. Краса в широкому розумінні – і мистецтво, і музика, і сердечні відносини з людьми» (В.О. Сухомлинський «Листи до сина»).** Проблеми духовного розвитку людини сьогодні – це «дефіцит культури і моральності, нестача доброти і милосердя, краси людських стосунків» (див.: Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [Автори: доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України М. М. Закович; академік АПН України, доктор філософських наук, професор І. А. Зязюн; доктор філософських наук, професор О. М. Семашко; кандидати філософських наук, доценти Ж.О. Безвершук, А.Є. Дорога, О.П. Магеря, Г.С. Меднікова, В.В. Чуприна; кандидат історичних наук, доцент Г.Л. Кобко; кандидат педагогічних наук, доцент О.Л. Шевнюк. Рецензенти: доктор філософських наук, професор, проректор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова; Т. Г. Горбаченко, доктор філософських наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – С. 64. [Вища освіта ХХІ століття]). Художня культура як ефективний засіб формування людини. Художні образи, художнє виховання – мотивуюча сила людської поведінки, вплив художньої культури на думки, почуття, поведінку людей; стимулюючий вплив мистецтва на здібності людей (особливо школярів на їх загальний розвиток, підвищення успішності). Сучасне виробництво та проблеми художньої культури: дефіцит робітників – особистостей з широтою світогляду, багатою структурою потреб, з розвиненою уявою, прагненням до самовдосконалення не лише фахового, а й загальнокультурного. Сучасні дослідження вчених США, Японії, Франції, Угорщини про можливості мистецтва у розвитку творчого потенціалу людини. Результати експериментів як свідчення важливості практичного використання можливостей мистецтва у справі підвищення творчих потенцій працюючих. «Курси креативності», стажування: навчання керівників і спеціалістів творчому вирішенню різноманітних виробничих проблем; використання мистецтва як засобу розвитку ініціативи та творчих здібностей; навчання розуміти музику, живопис, архітектуру; навчання навичкам відчуття смаку до добре зробленої роботи, гармонійних професійних відносин, упорядкованості. **(Керівник стажувань з художньої культури, професор Вартонського університету США і Паризької консерваторії мистецтв і ремесел Б. Люссато: « Людина, яка читає Платона, стає вимогливішою до логіки; людина, яка відвідує концерти і виставки, стає вимогливішою до естетики; людина високого культурного рівня стає вимогливішою до якості, вона не витримує сірятини і фальші. Естетика найтісніше пов'язана з етикою, а чим вищі естетичні вимоги, тим нетерпиміше людина ставиться до расизму, тоталітаризму, насильства».** – Див.: Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник. – С. 68). Державна комплексна програма естетичного виховання як стратегія і тактика та єдиний вихід з кризового стану культури.

Тема 3. Походження і основні етапи розвитку культури

Сучасний погляд на проблему антропосоціогенезу як процесу становлення людини і суспільства

Первісне суспільство – як найбільший період людської історії та культури. Важливість й пізнавальне значення вивчення давнього періоду первісної історії як початку становлення людини, її еволюції. Проблеми періодизації первісної історії і прабатьківщини людства. Сучасні теорії походження людини. **(Методичний матеріал:** первісний період за тривалістю майже в 600 разів перевищує всі наступні періоди історичного розвитку разом узяті. За можливостями відтворення та історичного дослідження – це один із найбільш складних і суперечливих етапів розвитку людства. Багато питань до походження людини і суспільства, а тому не можна обійтись без залучення сучасних досягнень природничих наук (фізичної антропології, генетики, приматології, екології, геології та інших), які досить суперечливо висвітлюють складні питання антропосоціогенезу. Тому й сьогодні в первісній історії в цілому залишається багато невирішених проблем та гіпотетичних міркувань. Варто зазначити, що сьогодні у світовій науковій практиці цей величезний доісторичний шмат людської історії – історії первісного суспільства – не є розділом історичної науки. У сучасній американській та англійській науці первісна історія є розділом соціальної або культуральної антропології, або взагалі антропології, адже дослідження людини включає всі аспекти її буття: біологічний, психологічний, соціальний. В залежності від напрямку дослідження, сьогодні для визначення первісної історії вживають терміни: «передісторія», «преісторія», «доісторія», «протоісторія», «етноісторія», «праісторія», «параісторія» тощо. Українські історики розглядають історію первісного суспільства як підрозділ історичної науки взагалі, адже наполягають на тому, що наука має визначатися за предметом, а ні за методом дослідження, а предметом історії первісного суспільства, як і історії в цілому, є минуле людського суспільства та незалежно від того, якою категорією джерел (писемних чи матеріальними) воно репрезентовано.

Важливість й пізнавальне значення вивчення цього давнього періоду первісної історії: з первісним суспільством пов'язані становлення перших інститутів людського суспільства; різноманітні явища людського повсякденного буття, які не втратили свого значення і в наш час: вогонь, одяг, землеробство, скотарство, витоки мистецтва, релігії, міфології, різноманітні раціональні знання (лічба, психотерапія, фітотерапія, календар, металургія, шлюб і сім'я, мораль та етика, обмін, розподіл праці, приватна власність, управління і влада тощо) - сягають у первісне суспільство. Отже, **без з'ясування витоків указаних елементів матеріальної, духовної, соціальної культури неможливо правильно уявити їх подальший розвиток і місце в історичному надбанні.**

Найбільш важливими й актуальними сьогодні є **проблеми періодизації первісної історії і прабатьківщини людства.** Саме ці проблеми є предметом обговорення в науковому світі. Цікаві матеріали надають білоруські дослідники, які ще у 1996 році видали 24-томну всесвітню історію (Мінськ, 1996), у першому томі, присвяченому проблемам первісної історії, висвітлили останні відкриття археологів, антропологів, істориків та інших фахівців, виклали цікаві й навіть неочікувані теорії й гіпотези стосовно появи людини, її подальшого розвитку. Про це можна довідатися з I тому: *Всемирная история: В 24 т. Т. 1. Каменный век / А.Н. Бадак, И.Е. Войник, Н.М. Волчек и др. – Минск: «Литература», 1996.* На особливу увагу, як на нашу думку, заслуговують розповіді **про найближчих прасурів людини**, адже про природу **Homo habilis «людини вмілої»** - серед науковців немає єдиної думки: позиція одних – зняряддя праці характерні тільки для людини; інші – витоки людини слід шукати серед австралопітекових; треті – людина нічого спільного немає з мавпоподібними істотами тощо.

У 60-х роках ХХ століття зроблено наукове відкриття, яке нанесло суттєвий удар по теорії еволюції. Виявлено, що все живе на планеті Земля (від бактерій до людини) має єдиний генетичний код. Тобто, як би життя на нашій планеті виникло й розвивалось би за Дарвіним, генокод однієї істоти відрізнявся би від іншої. А так виходить, що рід людський йде від однієї прапраматери. Виникає питання: **як зародилась життя?** Є дослідники, які стверджують або **припускають гіпотезу про «інопланетну пробірку».** Цікаві припущення надходять не лише від археологів, антропологів, а й медиків. Так, академік АМН Росії В. Казначеев вважає, якщо в певний час на різних територіях нашої планети у різних людей, навіть груп людей виникають ситуації, бачення чогось неймовірного, що є тоді причиною цього неймовірного? Так як таких прикладів вже накопичено тисячі й десятки тисяч, говорити про масовий психоз вже не можна, як й не можна продовжувати писати про якісь випадковості, стверджує академік.

Нові знахідки археологів і антропологів протягом ХХ – на початку ХХ століть дійсно перевертають наші уявлення про давню людину. Тривалий час нас вчили тому, що «мавполюди» - австралопітеки, рештки яких датуються від 7 – ми – 6- ти, 4-х млн. років тому, є першими істотами на землі – «мавполюдьми», які засвоїли прямоходіння - це сталося приблизно 3,8 -3,6 млн. р.т.). Ні в кого ці дані не викликають сумніву. Разом з тим, відомо й про те, що найдавніші у світі кам'яні зняряддя праці знайдені в Афарській пустелі 2,7 – 2,9 млн років. Вимерли австралопітеки приблизно 850 тисяч років тому. **Висновки вчених дійсно приголомшені: австралопітеки до роду НОМО («Людина») не відносяться!**

Пітекантропи (давня людина), залишки якої знайдені на території Закарпаття (біля села Королеве), датуються 1 млн. років.

Більшість учених погоджується з думкою, що саме в Європі 400- 250 тисяч років тому остаточно відокремились 2 лінії «пресапієнсів» та «пренеандертальців», а перші «справжні сапієнси» - «людина розумна» - сформувались близько 100 тисяч років том: три типи Homo sapiens/ sapiens (двічі «сапієнс»): кроманьйонці (європеїдного типу), грімалдійський тип (африканський тип), брюнський тип (має багато неандертальських зовнішніх рис).

За підсумками порівняльно-біохімічних досліджень білків сироватки крові, гемоглобінів, ферментів, дезоксорібонуклеїнових кислот (ДНК), проведених американськими вченими, еволюція людської лінії вищих приматів тривала не більше 10 мільйонів років. Дати відокремлення антропоморфних мавп від спільного з людьми еволюційного стовбура визначені різними дослідниками в таких межах:

Гібон – 18-22 млн.,

Орангутанг – 13-16 млн.,

Горила – 8-10 млн.,

Шимпанзе – 6,3 – 7,3 млн.

Отже, пращури вищих мавп (не відомі ще), які еволюціонували, як припускають вчені, в людей, були, можливо, схожі на сучасних шимпанзе!?!

Заслуговує на увагу невелика наукова стаття білоруського дослідника Андрія Зубова на тему «Неандерталець нам не предок» (газета «Беларусь сьогодні», 2009 г., 17 лютого): в статті йдеться про те, що не вщухають дискусії навколо неандертальця, а також досліджень рештків неандертальської людини. На сьогодні вже відомі рештки 7-ми типів неандертальської людини. До речі, перші були знайдені в 1856 році в долині Неандерталь поблизу міста Дюссельдорфу. Цей неандерталець вже володів вогнем, мав житло, ховав померлих сородичів. Переважна більшість рештків неандертальців віднесена до класичного неандертальця – масивного, з великим й масивним черепом, датуються ці рештки від 30 до 70 тисяч років тому. А до цього часу, припускають вчені, існував «атипічний» неандертальський тип з меншим обсягом головного мозку, разом з тим менш архаїчною будовою черепа.. Науковці припускають, що цей «ати пічний» неандерталець був пращуром «класичних», тобто масивних неандертальців, а також нащадками ще більш давніх гейдельберзьких людей, які датуються 400 тисячами років тому. Спеціалісти вже давно припускали, що «класичний» неандерталець – це тупікова гілка розвитку еволюційної лінії, що веде до сучасної людини. Як стало відомо, в 1997 році було проведено генетичний аналіз мітохондріальної ДНК сучасної людини, шимпанзе, а також виокремленого з кістки «класичного» неандертальця генетичного матеріалу. Дослідники дійшли цікавих висновків: виявилось, що генетична різниця між неандертальцем і людиною в 3 рази більша, й всього в половину менше між людиною і шимпанзе. За даними дослідження встановлено, що еволюційні шляхи неандертальців і людей розійшлися ще 555 – 690 тисяч років тому, і що це відбулося десь на теренах Африки. Й тільки десь 100-120 тисяч років тому, на думку багатьох генетиків, антропологів, сучасна людина мігрувала до Передньої Азії, а звідси – 35-40 тисяч років тому – до Європи. А до цього часу в Європі ще не було Homo sapiens, а через 10 тисяч років після цього не залишилось й неандертальців.

Й зовсім нова знахідка, про яку повідомлено на сайтах Інтернету 26 травня 2016 року свідчить про те, що те, що знайшли археологи в печері Брюнікель (південно-західна частина Франції), перевернула в котрій вже раз наші уявлення про неандертальців. В цій печері археологи знайшли кола, побудовані неандертальцями зі сталагмітів. Цю «будівлю» було розташовано на глибині 330 метрів, в якій складені сталагміти. Частина сталагмітів формують коло, що становить 6,7 метрів, частина розташована в формі півквіла, а деякі сталагміти складені в окремі купи. Автор дослідження, що надруковано було на сторінках журналу «Nature», стверджують про те, що з початку дається, що це наслідки творчої діяльності людини сучасного типу – Homo sapiens – проте на справді їх вік становить близько 176 тисяч років. Більше того, дослідники стверджують, що «це означає, що вони «випередили» прихід людини сучасного типу приблизно на 100 тисяч років, і були побудовані неандертальцями. Знахідка сталагмітових кіл перевертає уявлення вчених про поведінку і здібності неандертальців. Раніше вважалося, що вони були не здатні до творчої діяльності подібного роду». (Див.: Нова знахідка вчених перевернула уявлення про неандертальців – Інтернет-ресурс: [http:// www.depo.ua/ukr/Life /nova-znahidka-vchenih-perevernula-uyavlennya-pro-neandertaltsi-26052016125900](http://www.depo.ua/ukr/Life/_nova-znahidka-vchenih-perevernula-uyavlennya-pro-neandertaltsi-26052016125900))

Хронологія та періодизація історії первісного суспільства

Виділяють геологічну, археологічну, антропологічну, етнологічну, історичну періодизації.

За геологічною періодизацією історія людства укладається лише в четвертинний період Кайнозойської ери (близько 69 млн. р. т.). Антропоген (близько 1 млн років тому) поділяється на передльодовиковий і льодовиковий і післяльодовиковий, або сучасний періоди (голоцен). Виділяють ще сучасний період – 14

тисяч років тому. Останнім часом дискутується нова схема глобального палеокліматичного розчленування антропогенезу. З'являються нові дати, старі уточнюються й переглядаються. Хоча сьогодні саме геологічна періодизація є самою надійною основою для створення відносної періодизації історії людства.

Археологічна періодизація ґрунтується на соціальних чинниках, а саме: змінах у характері матеріалу, з якого виготовлені основні знаряддя праці і предмети побуту, а також у техніці й технології їхньої обробки. Суб'єктивна оцінка цих факторів призвела до того, що схеми внутрішнього розподілу кожного із зазначених віків у різних дослідників суттєво відрізняються одна від одної. Немає єдності й у визначенні перехідних періодів. Сучасна періодизація кам'яного віку має такий загальний вигляд: стародавній кам'яний вік – палеоліт, середньокам'яний вік – мезоліт, новий кам'яний вік – неоліт. Палеоліт поділяється на ранній (нижній) і пізній (верхній). Виділяють іноді і середній палеоліт. Ранній палеоліт ділиться на епохи: обдувай, ашель, мустьє. За іншими схемами мустьє відокремлюється в середній палеоліт. Пізній теж поділяється на три періоди: ранній, середній, пізній.

Мезоліт: непроста ситуація склалася з виділенням епохи мезоліту. Одні дослідники приєднують мезоліт до пізнього палеоліту і розглядають його як фінальний етап останнього, інші – називають мезоліт перехідною епохою («після палеолітом»), або епіпалеолітом, треті вважають останній період мезоліту – протонеолітом, або без керамічним неолітом. Деякі вчені розцінюють епіпалеоліт, протонеоліт як регіональний прояв розвитку матеріальної культури і суспільства в межах палеоліту або неоліту. Сучасні українські історики вважають мезоліт окремою археологічною епохою. Більше того, у зв'язку з тим, що на території Західної Європи, а саме в Скандинавії, в печерах знаходять малюнки, на яких зображені лук і стріли, а датуються вони епохою палеоліта! Сьогодні існує думка про те, що поява луку і стріл відноситься до палеоліту, а ні мезоліту.

Датування археологічних епох для порівняння:

ПАЛЕОЛІТ – 700-600 тисяч до н.е – 40 тисяч до н.е.

МЕЗОЛІТ – 40 тисяч до н.е. – XVII – IV тис. до н.е.

НЕОЛІТ – на території Східної Європи датується кінцем VI – III тис. до н.е.

Енеоліт (або халколіт) – IV – III тис. до н.е.

Існують різні підходи серед дослідників і щодо розмежування неоліту і бронзового віку. Час, коли вперше виникають і поширюються вироби з металу (міди), одні дослідники відносять у мідно-кам'яний вік (енеоліт, або хал коліт), інші розглядають в межах неоліту, треті – приєднують мідний вік до бронзового і розглядають їх разом як епоху – міді-бронзи. Українські історики виділяють мідний вік (або халколіт) в межах України і датують IV – III тис. до н.е. В країнах Стародавнього Сходу енеоліт склався більш ніж на 1000 років раніше.

Щодо виникнення перших цивілізацій – виникнення перших політичних структур – то великих розходжень немає. Перші цивілізації, про які вже йшлося раніше, виникли наприкінці бронзового – початку ранньозалізного віку.

Важливо пам'ятати, що крім загальної археологічної періодизації, існують регіональні.

Разом з тим, періодизація первісної історії будуються, в основному, саме на археологічній періодизації.

Антропологічна періодизація

За допомогою цієї періодизації, як вже згадувалось, можна простежити етапи еволюції людини та її прашурів, встановити принципову межу, яка відокремлює людину від тварини і т.д. Антропологи поділяють епохи за змінами фізичного (морфологічного) типу людини за таким порядком:

Найдавніша людина (*Homo erectus* – «людина прямоходяча», **архантроп**); **стародавня людина** (*Homo sapiens neandertalensis*, **палеоантроп**); **сучасна людина** (*Homo sapiens-sapiens*, **неоантроп**). Антропологічна періодизація також синхронізована з геологічними і археологічними періодами.

Вже йшлося про те, що однією з найскладніших проблем в антропології є проблема грані між людиною і твариною. Ще остаточно не з'ясовані критерії морфологічного розмежування між людиною та її предками. Не визначено місце хабілісів (*Homo habilis*-людина вміла). Одні дослідники вважають її людиною, інші – перед людиною. В цілому не вирішено ще «неандертальську проблему». Вже згадувалось про цікаву знахідку у Франції в 90-х роках XX століття, й про наукову статтю в журналі «Nature», коли у липні 1997 року англійські вчені Р. Уорт і К. Стрингер надрукували результати унікального експерименту, який може стати початком нового підходу до вивчення гомінідів, адже генетичний аналіз показав, що різниця між неандертальцем і сучасною людиною настільки велика, і що їхні еволюційні шляхи розійшлися ще 555 – 690 тисяч років тому! Цей експеримент показав, що неандертальська людина не зробила ніякого генетичного внеску в генофонд людства. Вчені дійшли висновку, що субтаксон (гібрид) дюссельдорфського неандертальця – тупікова гілка. Попереду ще аналіз інших типів неандертальців, адже на сьогоднішній час відомо рештки інших типів неандертальців. Можливо, експериментально все ж таки буде знайдено субтаксон неандертальця, який має відношення до людства й тоді рід НОМО буде налічувати 7 видів: Номо

habilis (людина вмiла), Homo rudolfensis (рудольфензька людина, назва за місцевiстю), Homo erectus (людина прямоходяча), Homo ergaster (людина працююча), Homo heidelbergensis (гейдельберзька людина, назва за місцевiстю), Homo neandertalensis (неандертальська людина, назва за місцевiстю), Homo sapiens (людина розумна). Але, представники негативiстського напрямку в науцi поки ще повнiстю виключають неандертальця в еволюцiї людства. Останнi неандертальцi знайденi на Пiрiнейському пiвостровi, й датуються 29 тисячами рокiв тому.

В серединi ХХ ст., коли були знайденi рештки людиноподiбних iстот на території Сванскомбi, Фонтешевадi, Штейнгеймi (знахiдки датуються 2 млн – 100 тис. рокiв тому, це середнiй i верхнiй плейстоцен за геологiчною перiодизацiєю) й проведенi вiдповiднi дослiдження, вченi дiйшли висновку, що iснувала якась сапiєнтна лiнiя гомiнiдiв, яка виникла набагато ранiше за неандертальцiв, i яка призвела прямо до людини сучасного виду «в обхiд» неандертальського таксону (виду, типу). Саме з того часу виникла гiпотеза – «теорiя пресапiнса». Таких гiпотез сьогоднi iснує багато. Всi вони мають наступнi загальнi риси: виключається неандертальська стадiя еволюцiї, праатькiвщиною сучасної людини вважається Європа, припускається iснування тупикових гiлок.

Гiпотеза «африканської праатькiвщини» людства (автор гiпотези Г. Бройер)

За цiєю гiпотезою, людина сучасного фiзичного типу виникла в Африцi на рубежi середнього i верхнього плейстоцену, мiгрувала в Передню Азiю 100-120 тисяч рокiв тому, а звiдсиля 35040 тисяч рокiв тому – до Європи, де вплинула на розвиток мiсцевих неандертальцiв. Концепцiя африканської праатькiвщини сучасної людини, але за умов виключення неандертальської стадiї еволюцiї, сьогоднi прийнята такими вiдомими дослiдниками як Гроувсом, Дисонхансоном, Клейном, Левиним, Диксоном тощо.

Разом з тим, в 1980 році дослідник В.В. Бунак в своїй гiпотезi «фамногенезу» виключив не тiльки неандертальцiв, а й архантропiв iз списку можливих пращурiв сучасної людини. Сапiєнтна лiнiя сьогоднi ведеться прямо вiд Homo habilis (людина вмiла).

В 1987 році група американських вчених на чолi з Уiлсоном, на основi дослiджень та аналізу ДНК в 147 популяцiях свiту, враховуючи й мутацiйний процес, дiйшла висновку, що все сучасне людство бере початок вiд єдиної африканської популяцiї, при цьому – вiд однiєї жiнки-праматери, яку вченi назвали «мiтохондрiальною Євою», яка iснувала на Пiвднi Сахари в перiод вiд 140 тисяч рокiв до 290 тисяч рокiв тому. Ця гiпотеза отримала назву «гiпотези Ноєва Ковчега». За рiзними дослiдженнями час iснування предкової африканської групи коливається вiд 166-249 тисяч рокiв тому; 176-222 тисяч рокiв тому; 188-270 тисяч рокiв тому; 130 тисяч рокiв тому; 133 тисяч рокiв тому.

Пiдсумовуючи все сказане з приводу спецiальних перiодизацiй антропогенезу та iсторiї первiсного суспiльства, слiд зазначити, що загальної iсторичної перiодизацiї первiсного суспiльства в її закинченому, загальноприйнятому варiантi сьогоднi ще не iснує. Iснує лише схема синхронiзацiї етапiв розвитку природного середовища (геологiчна), фiзичного типу людини (антропологiчна) i матерiальної культури первiсностi, яка розглядається як основа для iсторичної перiодизацiї).

Сутнiсть культурної еволюцiї та її вiдмiнностi вiд бiологiчної еволюцiї. Культурна еволюцiя як еволюцiя поведiнки i здiбностей людини. Бiологiчна еволюцiя як саморозвиток органiчних форм, яка ґрунтується на мутацiйнiй мiнливостi, на боротьбi за iснування i на природному доборi. Бiологiчна еволюцiя людини – результат мутацiй, що виявилися у змiнi дiяльностi центральної нервової системи, розвитку мозку. Основа бiологiчної еволюцiї – змiна iнформацiї, а не органiзмiв як таких. Культурна еволюцiя – це здатнiсть людини зберiгати всю нагромаджену iнформацiю i передавати її наступному поколiнню. **Людина - єдина жива iстота, специфiчною особливiстю якої є культурна еволюцiя як засiб виживання i пристосування до оточуючого середовища.** Особливостi культурної еволюцiї та її вiдмiнностi вiд бiологiчної (у способах передавання iнформацiї – показi, прикладах, навчаннi, навичках тощо; в характерi, змiстi i оформленнi, закрiпленнi iнформацiї – оформленнi їх у науку, мистецтво, моральнi норми, матерiальнi об'єкти тощо; в результатах – особливостях органiзацiї людської життєдiяльностi, становленнi соцiальних взаємин, суспiльства.

Генезис та етапи культурної еволюцiї. Вiд бiологiчної органiзацiї (зграї, де дiє принцип доминування сили) до соцiального суспiльства (виробничi вiдносини визначають особливостi поведiнки людей i рiвний доступ до їжi). Комуналістичнi вiдносини. Табу як норми поведiнки.

Культурна еволюція як збереження знань, надбання нових і передавання знань наступним поколінням. Засоби культурної еволюції: розвиток знарядь праці, передавання виробничого досвіду, існування мови як засобу спілкування, моральні уявлення – регулятори поведінки людей, розвиток міфологічних уявлень і формування у первісної людини примітивної загальної картини світу; поява перед магією як засобу практичного впливу первісної людини на світ.

Виникнення мистецтва як універсального механізму культурної еволюції. Мистецтво – найдоступніша форма засвоєння знань (сприймання в конкретній формі і справжньої життєдіяльності), сприяння розвитку творчих засад в індивіді; самосвідомість культури. Етапи культурної еволюції людства: дикість, варварство, цивілізація. Основний критерій етапів культурної еволюції – це розвиток виробничих сил, поява нових ідей – еволюція людського духу (адже ідеальні фактори істотно впливають на матеріальну культуру суспільства).

Модуль II. Історія світової культури давньої і середньовічної доби

Тема 4. Культура первісного суспільства, давніх цивілізацій, античності. Культура на українських землях у найдавніші часи.

Сутність культури як суспільного явища. Історичний характер уявлень про культуру. Типологія, структура та функції культури. Мистецтво як феномен культури. Цивілізація та взаємозв'язок культури та цивілізації

Культура первісного суспільства. Матеріальна культура кам'яного віку та перші зразки матеріальної культури первісної людини. Формування археологічних культур. Кардинальні зміни в культурному розвитку суспільства. «Неолітична революція». Формування релігійної свідомості. Перші релігійні вірування: **анімізм, тотемізм, магія.** Первісне мистецтво та архітектура. Релігійно-культові мегалітичні споруди: **менгіри, дольмени, кромлехи. Стоунгедж у Великій Британії. Кам'яна Могила (поблизу міста Мелітополя Запорізької області, Україна).** Образотворче мистецтво. **Піренейські печерні «картинні галереї» (Іспанія). Валлторитські фігури збуджених битвою воїнів (Іспанія). «Палеолітичні Венери».** Петрогліфи. Антропо- та зооморфний посуд. Музичні інструменти давніх людей. Два види музичних інструментів: **ідіофони** (брязкальця: стукалки, черепки, кам'яниці) та **мембранофони** (барабани, литаври, бонги). Духові інструменти.

Культура давніх цивілізацій Сходу.

Культура Давнього Єгипту. Хронологія єгипетської культури. Релігія та міфологія Єгипту. Релігійні **культи:** тварин, Ніла, фараона (Бог Амон), Сонця (солярний культ з поклонінням Сонцю Ра), мертвих, Осіріса (Бог мертвих), Ісіди (богиня родючості) та ін. Винайдення матеріала для письма – папірус. Французький вчений-лінгвіст Франсуа Шампольон (1790-1832 рр.). **Скрипторії** («будинки життя»). **«Книга мертвих»** як книга відомостей про заупокійний культ, моральні цінності давньоєгипетського суспільства. Наука: математика, астрономія, механіка, хімія, зоологія, фізика, географія, медицина (хірургія), мистецтво бальзамування. Виникнення календаря. Географічні карти. Накопичення історичних знань. Єгипетські «енциклопедії». Давньоєгипетське мистецтво та його характерні риси. Архітектура. Спорудження гробниць. Піраміди поблизу Каїра в **Гізі, піраміда Джосера в Саккарі, піраміда Хеопса** – найбільша піраміда (одна із семи чудес світу). Колонні храми: скельний храм цариці **Хатшепсут у Дейр-ель-Бахрі**, храмові ансамблі в **Луксорі та Карнаці**, храми бога **Амона**, скельний храм **Рамзеса II в Абу-Сімбелі**. Статуї верховного жерця Рахотепа та його дружини **Нофрет**, вельможі **Каопера**, пісця **Каі**, фараонів **Хефрена та Мікеріна**. Дрібна пластика. Монументальний розпис і рельєф.

Культура Давнього Дворіччя (Месопотамії – межиріччя Тигра та Євфрата). Давні державні утворення **Шумер** (III тис. до н.е.), **Аккад** (III тис. до н.е.), **Вавілонія або Вавілон** (II тис. до н.е.), **Ассірія** (I тис. до н.е.), **Нововавілонське царство** (I тис. до н.е.), **Іран.** Давньошумерський пантеон богів (**Ан – бог неба, Ентіль – бог землі, Енке – бог води, Нінхурсат – «мати всього живого», Мардук – бог мудрості і турботи про людей, Аштур – «цар всіх богів»**). Шанування демонів добра і зла. Месопотамія – батьківщина писемності. Клинописні тексти. Ніневійська бібліотека як найдавніша у світі бібліотека (Ассірія) та її засновник – цар **Ашшурбанапал**. Літературні твори та жанри (епос, гімни, перекази, плачі, міфи, легенди, дидактичні та філософські твори, елегії). Наукові знання. Юридична думка. **Кодекс законів Хаммурапі** (1792-1750 рр. до н.е.). **Вавілонська вежа як храм бога Мардука та її «висячі сади» (сади Семіраміди).** Будівництво храмів, палаців (**Саргона II, Ашшурбанапала, Навуходонасора II**). Гліптика як різба по каменю, кістці, склу. Ювелірне мистецтво.

Культура Давньої Індії. Староіндійська цивілізація (міста **Мохенджо-Даро, Харалпі** – III тис. до н.е.). Види релігій. Ведична епоха (XIII – X ст. до н.е.). Ведійська мова (**санскрит**). Індуїзм як основна релігія сучасної Індії. Олімп індуїзму – трійця богів: бог **Брахма** (творець світу), бог **Вішну** (бог-охоронець), бог **Шива** (бог-руйнівник). Буддизм (VI ст. до н.е.) та її засновник **Сідхартха (Будда – «просвітлений»)**. Культ священних тварин (мавп, корів). Ведична та епічна література: «**Махабхарата**», «**Рамаяна**». Видатний поет **Калідасі** (кінець IV – поч. V ст.). Драма «**Шакуншала**». Науково-природничі та гуманітарні знання. Розвиток математики, астрономії, медицини, філософії. **Аюрведа** як вчення про довголіття, «наука про життя». Школи йоги. Мистецтво Стародавньої Індії як синтез архітектури, скульптури та живопису. Монументальне мистецтво. Правління **Ашоки** (III ст. до н.е.): меморіальна колона (або штамбах), пам'ятки-ступи. Печерний храм. Епоха **правління Кушанської династії** (I ст. до н.е. – III ст. н.е.). Печерні храми – **чайті**. Живопис печерних храмів Аджанти. Прикладне мистецтво (ювелірне, різьба по кості).

Культура Давнього Китаю. Основні періоди культурно-історичного процесу в Китаї: **Яньшао** (неоліт); епоха **Шань-Інь** (XIV – XII ст. до н.е.); епоха **Чжоу** (XII – VIII ст. до н.е.); період **Чжаньго** (V–III ст. до н.е.); епоха династії **Цинь та Хань** (III ст. до н.е. – III ст. н.е.). Замкненість культурного світу як основний принцип китайської цивілізації. Значення соціальної етики і адміністративної практики, тверезості мислення і раціоналізму у соціально-сімейному житті китайця. Культ неба (країна «Піднебесна», імператор – Син Неба). Особливості релігійної структури і культури Китаю: відсутність жерців, каст, станів; роль жерців в руках вчених, пантеон божеств; культури та їх трансформація; створення оригінальної картини світу; давньокитайська релігійно-етична традиція. **Конфуціанство та даосизм** як духовна основа китайської культури та менталітету китайців. **Кун-Фун-Цзи** (551-475 рр. до н.е.) та його книга «Судження та бесіди». Ідеал досконалої та високоморальної людини за **Конфуцієм**: гуманність і почуття обов'язку, байдужість до їжі, багатства, комфорту, життя в злагоді з собою і людьми, поєднання державності і людяності. **Лао-цзи** як засновник даосизму (VI ст. до н.е.). Вчення про довголітнє життя та спосіб такого життя. Поняття про великого **Дао як Закон та Абсолют**. Виникнення писемності: вузликоче письмо, малюнкове письмо, ієрогліфічне письмо (більш 2000 ієрогліфів). Мистецтво книгодрукування та написання ієрогліфів (каліграфія). Шовк, туш, папір. Формування бібліотек. **Бань Гу** та його праця «Опис мистецтв і словесності». Наукові досягнення та відкриття китайців стародавньої доби. Стан науки. Китайська медицина. Фармакологія. Відкриття Академії наук і мистецтва у VIII ст. н.е. Принципи китайської архітектури і містобудування. Великий канал (XI ст. до н.е.), Великий китайський мур (IV– III ст. до н.е.). Ярусні культові башти – пагоди, печерні храми, комплексні гробниці знаті, наземні святилища. Зачатки портретного живопису. Цинська монументальна скульптура («глиняне військо імператора» **Цинь Шихунді**, 6 тисяч піхотинців і вершників). Особливості пейзажного живопису. Музична культура Китаю. «Книга пісень» як найдавніша музична пам'ятка (XI – VI ст. до н.е.). Музична палата. Ритуальні, двірські, військові Оркестри. Музичні інструменти. Значення культурних і мистецьких досягнень епохи Цинь та Хань в історії китайського народу і вплив на інші країни світу.

Значення культури давніх античних і східних цивілізацій в історії людства. Діалог культур: антична культура як спадкоємиця культур Стародавнього Сходу.

Ранні форми культури на українських землях. Заселення території сучасної України первісною людиною. **Епоха палеоліту** (1,5 млн. років до н.е. – 5 тис. до н.е.). Основи сучасної організації людських колективів. Зародження ідеологічних уявлень. Королеве (Закарпаття) – найдавніша стоянка первісної людини в Україні (1 млн. років тому). Пітекантропи. Неандертальці. Людина розумна (*Homo habilis* або кроманьйонець, 35 тис. до н.е.): поява давніх форм релігії (анімізм, тотемізм, фетишизм, магія). Поява образотворчого мистецтва: настінні розписи; образ жінки як одна з основних тем у мистецтві палеоліту північної зони (фігурки жінок-птахів – міфологічних істот, які поєднують реальний і потойбічний світи). Підвіски з морських мушлів; музичні інструменти – флейти, дудочки; орнаменти на бівнях мамонта; геометричні ялинкові орнаменти на кістках, розписані червоною фарбою – вохрою; «шумлячи» браслети.; статуетки жінок, тварин, гравійовані зображення тварин і людей та ін. Спеціалізовані знаряддя праці з кременю: скребачки, різці, наконечники списів, ножі, проколки, шила, наконечники гарпунів. **Епоха мезоліту** (10 – 7 тисяч до н.е.). Мезолітичні родові чи племінні могильники. Великі знаряддя праці (кременні сокири й тесла, долото). Нові вироби з кістки та дерева (ножі, кинджали, списи) із кременними пластинами. Винайдення лука й стріли. **Неоліт** (6 – 3 тис. до н.е.). Виникнення примітивного землеробства. Перехід від привласнювальних форм господарювання до відтворюючих – скотарства та землеробства. «Неолітична революція». Виникнення керамічного посуду (глиняного); перехід до осілого способу життя. Дрібна пластика (фігурки тварин з глини,

дерева, кістки). Кам'яна Могила (поблизу сучасного Мелітополя) – музейний заповідник. Чуринги – особливе каміння або дощечки з вирізаними на них знаками – найчастіше різних видів риб. Хронологія наскельних зображень Кам'яної Могили (від XVI –XIII тисячоліть до н.е до X – II століть. **Трипільська культура** – найцікавіша культура **енеоліту** (міднокам'яного віку, 4-3 тис. до н.е., село Трипільля на Київщині, досліджено археологом В. Хвойкою); одна з основних давньоземлеробських культур мідного віку. Характерні риси трипільської культури. Керамічне виробництво. Пластика. Релігійні уявлення трипільців (віра у потойбічний світ, в існування різних божеств, духів-покровителів; богиня родючості – Велика Матір всього сушого. Причини зникнення трипільської культури. **Доба бронзи** (II – початок I тисячоліть до н.е.). Археологічні культури (близько 20: тшинецька, комарівська, катакомбна, зрубна та інші). Ідеологічні уявлення: культ коня; кінь як посередник між світами живих і мертвих. Кургани. **Культура кочових народів. Кіммерійці** («Люди **кіммерійські**» з «Одиссеї» Гомера). Кочове скотарство (конярство). Кіммерійська монументальна скульптура – статуї воїнів. Кіммерійське мистецтво (прикладний характер: орнаменти на зброї, посуді різного геометричного візерунку – спіралі, ромби, квадрати, комбінації з цих візерунків тощо). Кіммерійські поховання (кургани). **Скіфи** (з VII ст. до н.е. – IV – III ст. до н.е.). Кочовий побут. Воєнні дії проти перського володаря Дарія, Філіппа II Македонського. Скіфська кіннота. Соціальне розшарування суспільства. Кургани скіфських володарів. Скіфське мистецтво. (зооморфний характер: «звіриний стиль»). Скіфська релігія як політеїстична релігія. Геродот. Головна богиня Табіті – богиня домашнього вогнища; Папай – володар неба; Апі (дружина Папая) – богиня землі, прародителька скіфів; Гойтосір – бог сонця; Фагімасад – бог водяної стихії й покровитель конярства; Агрімпас – богиня родючості; Таргітай – бог-родоначальник скіфів. **Сармати** (II ст. до н.е. – II ст. н.е.). Войовничість сарматів (римський історик Тацит: «коли вони з'являються кінними загонами, ніякий інший стрій їм не може чинити опору»). Релігійні культу сарматів: культ коня; культ вогня (вогнепоклонники); культ мертвих і віра в потойбічне життя. Дзеркала (бронзові або білонові – сплав міді й срібла). Фібули (застібки на зразок сучасних англійських шпильок). Сармати як засновники нового стилю у прикладному мистецтві – поліхромного (прикраси з вставками з рубинів, смарагдів, гранатів, сердолику, халцедону; з кольорової емалі – червоної, блакитної, білої). **Початок колонізації північного узбережжя Чорного моря давніми греками** (з VII ст. до н.е.). Заснування грецьких міст-полісів в VI ст. до н.е.: виникнення грецьких колоній – Тірас, Пантікапей, Херсонес та ін.. Вплив грецьких колоній на розвиток господарства, культури сусідніх племен. **Культура стародавніх слов'ян. Давньослов'янська міфологія.** Зарубінецька археологічна культура Полісся та Середнього Подніпров'я (III – II ст. до н.е.) як давня культура праслов'ян (**венеди**). Примітивне перелогове та підсічне землеробство. Тваринництво, рибальство, мисливство. Кричне залізо з болотної руди. Зарубінецькі пам'ятки (київська культура Подніпров'я та зубрицька культура). Поховальні урни. Племена **антів** (5-7 ст.н.е., пеньківська археологічна культура) (**Йордан, Прокопій Ксарійський**). **Склавини** (територія празької археологічної культури)0. Друга половина I тисячоліття н.е. – розпад загальнослов'янської спільноти на три гілки: східну, західну, південну. Релігія давніх слов'ян: найдавніші міфи, слов'янський фольклор про культ природи, культ предків, засновник роду - Чур (Дід). Культіві споруди (храми, капища і требища). Язичницькі божества з дерева чи каменю. Збруцький ідол – Род. Світ слов'янських язичницьких богів: культ Волоса-Велеса, володар Роду і рожаниць – Лада, Лель – бог живільних сил природи. Перехід до землеробства (IV – III тисячоліття до н.е.). Виникнення земного божества Мати-Сира Земле (Мокош). Культ бога сонця Сварога, його сина Сварожича – Вогню, культ сонце великого Дажбога. Героїчний епос та казки. Поховальний обряд давніх слов'ян (кремація).

Тема 5. Культура Візантії, Західної Європи періоду Середньовіччя, Середньовічного Сходу.

Культура Київської Русі. Українська культура литовсько-польської доби (XIV – перша половина XVII століть)

Місце Візантії в історії світової культури. Періоди історії Візантії: а) ранньовізантійська доба (IV –VI ст.) як час розпаду рабовласницьких відносин, розбудови Константинополя, розширення імперії; б) VII – середина IX ст. як час боротьби з ісламо-арабським натиском, утворення феодалної суспільної системи, еретичні рухи, громадянська війна («іконоборство»); в) друга половина IX – середина XI ст. як доба відокремлення Візантії від латинського Заходу, християнізація Болгарії та Київської Русі, церковна схизма 1054 р.; г) кінець XI – XIII ст. як час хрестових походів західних християн проти ісламу, латинське підкорення Візантії, поділ імперії на чотири імперії та їх подальше об'єднання; д) XVI – XV століття як пізньовізантійський період,

розклад імперії та турецько-османське завоювання. **Художня культура Візантії.** Правління імператора **Юстиніана (527-565 рр.)**. Правова реформа. «Збірник цивільного права». Будівництво фортець і укріплень, розбудова міст. Головні пам'ятники візантійської культури: храм Святої Софії (Константинополь, 532-538 рр.), інші культові споруди. Образотворче мистецтво: мозаїка, фрески, ікони. Розвиток науки, освіти, літератури. **Олександр Тралльський, Павло Егинський, Ісидор Мілетський, Анфімій Тралльський, Козьма Індікоплавт, Ієрокл, літописці Іоанн Малала, Феофан Сповідник, Георгій Амартол, історики Прокопій Кесарійський, Агафій, сирійський архітектор Калінік (винахідник «грецького вогню»), візантійський вчений XI ст. Михайл Пселл – автор політичних мемуарів «Хронографія», праці «Логіка».** Афіньська вища школа як центр язичницької філософської думки. Освітня система візантійців. Державний університет **Аудиторій** (Константинополь, з 425 р.). Олександрійська окультна школа. Іконоборча війна VIII ст. Цар **Лев III Ісавр**. Наслідки іконоборства. **Літературний жанр «житій» (міней).** Літературна діяльність **Іоанна Дамаскіна, Федора Студіта.** Візантійська літературна критика: твори патріарха Фотія («Міріобібліона»). Компілювання античної наукової спадщини. Художня література в культурній спадщині Візантії. Музична культура. Культова музика. Гімни. Псалми. Орган. Театр. Особливості візантійської культури.

Історичні передумови становлення середньовічної культури. Падіння Римської імперії та занепад міської античної культури. Терміни: «середні віки», «раннє Середньовіччя» або «темні віки» (V – XI ст.), «зріле або високе Середньовіччя» (XII – XIV ст.), «пізнє Середньовіччя» (XIV – XV ст.). Християнство як ідеологічне підґрунтя середньовічної культури. Офіційне визнання імператором **Галерієм** християн (30 квітня 311 р.). Християнська доктрина як основний елемент світогляду середньовічної Європи. Різниця між християнською релігією і християнською церквою (феномени духовний і соціальний). Біблія (XIII століття до нашої ери – II століття нашої ери) як священна книга християнського світу. Впливи на культуру Середньовіччя «великого переселення» варварських народів, процесів об'єднання та уособлення різних частин Заходу. Дуалізм тогочасного життя: християнство та язичництво. Введення хрестоподібного простору, поняття «тріх». Аскетизм як офіційна ідеологія католицизму (V – X ст.). Християнський теолог **Августин Аврелій** (354-430 рр.) та проблеми динаміки людської особистості та загальнолюдської історії. Його праці «Сповідь» (13 книг), «Про град Божий» (22 книги). «Батьки церкви» **Григорій Турський, Ісидор Севільський** та їх наукова діяльність. «Етимологія» **Ісидора Севільського** (560-636 рр.) як головне джерело освіти у ранньому середньовіччі. «Суми» як трактати енциклопедичного характеру. **Фома Аквінський** (1225-1274 рр.) та його «Сума проти язичників». Італійський поет **Данте Аліг'єрі** та його «Комедія» як «енциклопедія Середньовіччя». Числова символіка. Золото як християнська символіка. «Каролінгське відродження» (кінець VIII – початок IX ст.) як піднесення церковно-феодалної культури франкської імперії. Закони **Карла Великого** (768-814 рр.) («Правди»). Англосакський вчений **Флакк Альбін Алкуїн** (бл. 735-804 рр.), лангобард **Павло Діакон** (бл. 720-799 рр.) – історик, автор «Історії лангобардів». Поява каролінгського мінускула (каліграфічної літери єдиного взірця). **Освіта та література.** Виникнення шкіл вищого рівня. «Сім вільних мистецтв» як комплекс дисциплін, необхідних в повсякденному житті («тривіум» - граматики, риторика, логіка; «квадривіум» - арифметика, геометрія, астрономія, музика). Спеціалізація шкільних центрів. Університети: Болонський університет (Італія, 1119 р.); Оксфордський (Англія), медичні університети у Салерно та Монпельє, історико-літературознавчі - у Шартрі; теологічні – у Лані. Паризький університет (Сорбонна) (засновник – **Філіп II Август**, 1200 р.). Заснування університетів в **Саламанці, Падуї, Палермо, Тулузі, Кембриджі, Кракові, Празі, Кельні, Гейдельберзі.** Поняття «схоластика». Схоластика як метод викладання та сталення до знань і як провідна течія філософської думки феодального суспільства. Питання про співвідношення знання та віри – головна проблема схоластики. «Дискусії про універсалії» як суперечки про природу загальних понять. **Ансельм Кентерберійський** як провідний «реаліст» кінця XI – XII ст. (головне джерело пізнання – «душевний досвід»). **Петро Абеляр** як представник прогресивного напрямку ранньої схоластики (головне джерело пізнання – «розум»). **Форми безіменної народної творчості.** **Каролінгське відродження (VIII – IX ст.)**. Англосакс **Алкуїн** – теолог, історик церкви, просвітитель, організатор придворної Академії при дворі **Карла Великого.** **Валакфрід Страбон** (аламан за походженням) як засновник сатири. Розвиток поезії та її автори ваганти (голіарди). Кодекс поведінки ордену мандрівних поетів. Епічна поезія періоду раннього середньовіччя. Національні епічні твори феодальної доби. Кельтський епос Ірландії (кельтські саги про героя-визволителя **бога Луга**). Англосаксонський епос (поема «Беовульф»). Скандинавські саги («Саги давніх часів», «Королівські саги»). Німецький епос («Пісня про Нібелунгів», поч. XIII ст.). Французька

поезія («Пісня про Роланда», 1100 р.). Іспанський епос («Пісня про мого Сіда», «Пісня про сімох інфантів Лари», «Осада Самори»). Світська література Західної Європи. Придворна (куртуазна) література Франції та Німеччини. Трубадури (поети-лірики у Франції). Міннезінгери (поети-лірики у Німеччині, мінезанг – любовна поезія). Куртуазна (рицарська) поезія. «Рицарський роман» як літературний жанр (про пригоди рицарів Круглого столу короля Артура, які пізніше творчо переробив англійський письменник Томас Мелорі). Кельтська легенда про кохання воїна Друстана і дружини короля Есселіт (або «Роман про Тристана та Ізольду»). Французький поет Крет'єн де Труа. **Мистецтво середньовічної Європи.** Термін «**романський стиль**» (X – XII ст.). Характерні риси романіки. Типи архітектурних споруд: «тяжке мовчання» (вислів фр. **скульптора Огюста Родена**). Зовнішній вигляд романських церков. Монастир в Клоні (Бургундія), церква святої Магдалени у Везелі, церква Нотр-Дам ла Гранд в Пуат'є. Будівництво замків (донжон – дерев'яна прямокутна башта; донжон замку Гайяр у Нормандії , кінець XII ст.; замок графів Фландрських у Генті, XII – XIII ст.; замок у Каркассоні, XIII – XIV ст.). Відродження монументальної пластики: рельєфи собору Сен-Лазар в Отені (Бургундія). Мистецтво книжкової мініатюри. Імператорські майстерні Аахена (Німеччина). Килим із собору Байо (XI ст.) як «художня енциклопедія XI ст.».

Готика. Характерні риси готичного стилю XIII - XIV ст. Революційність готики: нові конструкторські ідеї – каркас, контрфорси, аркбутани, нервюри тощо. Готичний собор як об'єднання трьох основних видів мистецтва – архітектури, скульптури, живопису. Готика Англії, Німеччини, Італії: собор Паризької богоматері Нотр-Дам де Парі (1163 – 1257 рр., Франція), собор у Даремі (близько 1130 р., Англія), собор у м. Орвієто (1310 р., Італія). Вітражі. Книжкова мініатюра. Характерні риси рицарської культури (кінець XII – початок XIII ст.): куртуазність як комплекс ритуалів, звичаїв, манер, військових розваг; рицарські турніри; рицарська література. Рицар. Рицарські духовні ордени: тамплієри, госпитальєри, тевтонці. «Сім рицарських чеснот». Середньовічний театр. Містерія «Гра про Адама» (сер. XII ст.). Роль середньовічної християнської культури Західної Європи у розвитку європейської та світової культури.

Культура Середньовічного Сходу.

Культура країн арабського халіфату (країн Близького та Середнього Сходу, Північної Африки і Південної Іспанії). Іслам. Місто Мекка (народження **Мухаммеда** – пророка ісламу ,29 серпня 570 р. н.е.; відомі святині арабів: Кааба (гранітний куб, Чорний камінь), джерело Зем-зем. Суна як зібрання історій з життя **Мухаммеда** та його близьких. Сунізм. Шиїзм. Ісламізація завойованого населення. Поширення арабо-ісламської культури. Коран як найважливіша священна книга мусульман, джерело мусульманського права та регулятор суспільних відносин, найвищий авторитет у всіх сферах життя. П'ять арканів (стовпів) віри як духовна основа ісламу: Шахада, Салат, Ураз, Зак'ят, Хадж.

Відсутність пластики як своєрідність художньої культури ісламського світу. Новий етап в історії мистецтва мусульманських країн: розквіт халіфату Аббасидів, будівництво нових міст (столиця Мадінат ас-Салам – «Місто Світу» - Багдад). Багдад як культурний центр халіфату: «Дім мудроців». Поезія. Поети – лірики **Омар ібн Абі Рабіа** (674-712 рр.), **Абу Нувас** (756-813 рр.), **Абу-ль-Атахія** (748-825 рр.), **Абу-ль-Ала аль-Маарі** (973-1057 рр.). Епічні шедеври **Фірдоусі**, **Нізамі**, **Джамі**. Представники класичної лірики **Абу Абдулло Рудакі** (860-941 рр.), **Омар Хайям** (бл. 1048- бл. 1123 рр.). «Книга пісень» (Абу-ль-Фарадж аль-Ісфахані). Складення перших багдадських казок у X – XI ст., які увійшли до всесвітньо відомої збірки казок «Тисяча й одна ніч». Система вищої освіти. Світські науки. Середньовічна схоластика. Каліграфія та мініатюрний живопис як одні з форм орнаменту мистецтва мусульманського Середньовіччя. Нові типи монументальних споруд: мечеті, мінарети, медресе, караван-сараї. Розвиток ремесел у містах: Кордова (Кордовський халіфат X ст.), Толедо, Севілья, Гранада, Альмерія, Валенсія, Малага. Кордова як «місто, де мешкають науки». Мавританська культура як складова національних культур Марокко, Алжиру та Тунісу.

Культурні надбання Індії. Утворення етнічного суспільства раджпутів (VII ст.) і політичних центрів Північна Індія, Бенгалія, Декан, крайній південь (VII - XII ст.). Індуїзм як панівна релігійна система. Вішнуїзм та шиваїзм як дві головні форми індуїзму. Пантеон індуїстських богів: **Вішну**, **Шива**, **Брахма**, **Індра**, **Варун**, **Лакшмі**, **Парваті**, **зміїний бог Нага** тощо. «Бхагавадгіта» (поєднання культів індуїзму). Філософія як окрема галузь знань. Оформлення шести класичних філософських вчень: санкхья, йога, ньая, вайшешика, міманса, веданта. Досягнення вчених Індії. Індійська медицина: медичні трактати Бхели, Чараки, Сушруті. Розвиток хімії, географії, математики, історії, астрономії, фізики. Друга епоха індійського печерного будівництва (VII – VIII ст.): комплекси Еллори, острови Елефанта. Наземний храм як основний засіб пропаганди ідей індуїзму (комплекс Кайласанатха в Санчі, храм Сонця в Мартанді, джайські

храми в Майсурі, храми в Худжараті, Раджастані та ін.). Розвиток літератури та поезії (буддійський поет **Ашвагхоші**, поет-лірик **Бхартріхару**, поети-драматурги **Бхасу та Калідасу**). Мистецтво танцю.

Утворення мусульманської держави XIII ст. на півночі Індії – Делійського султанату. Державна релігія – іслам сунітського спрямування, офіційна мова – фарсі. Зміни у розвитку літератури XIII – XVI ст. Видатний поет **Амір Хосров Дехлеві** (1253-1325 рр., автор «Хамсе»). Мусульманські культові споруди в Індії: мінарет Кутб-Мінар в Делі. Поява національної релігії Індії XV ст. – сікхізму. Засновник сікхізму – індус **Нанак** (1469-1539 рр.). Священна книга сікхізму «Аді Грантх». Молельні дома.

Правління династії Великих Моголів (XVI – XVII ст.) – мусульманських володарів. Тадж-Махал як найвідоміше монументальне творіння архітектури, величний надгробний пам'ятник (усипальниця) культури ісламу. Романтична історія безсмертного кохання правителя імперії **Шах-Джахана** і його дружини **Арджумант Бану**. Характерні риси індійського мистецтва середньовіччя.

Культурні надбання Китаю. Періоди формування китайської культури: ранній (IV – VI ст.), розквіт (VII – XIII ст.), пізній (XIV – XIX ст.). Китайська дерев'яна архітектура. Китайський живопис. Винахід фарфору (таємниця виготовлення порцеляни розкрита китайськими майстрами, коли було знайдено потрібну глину й отримано високу температуру для її запікання – 1280 градусів за Цельсієм), виникнення книгодрукування (IX ст. – надруковано першу книгу; середина XI ст. – з'явився глиняний набірний ієрогліфічний шрифт; XII ст. – багатокольоровий друк). Винахід пороху (X ст.). Використання компасу китайськими мореплавцями (XII ст.). Винайдення механічного годинника (винайшов **І Сін**, удосконалив **Джан Сисюнь** 976 р.). Винайдення паперових грошей – асигнацій («летючі гроші», наприкінці VIII ст.). Виникнення поняття «щеплення» і початок практики прищеплювання віспи (X ст.). Розквіт прикладного мистецтва Китаю. Буддизм як світоглядна основа китайської культури раннього середньовіччя. Печерні храми у провінції Шансі (Юньган), поблизу міста Дуньхуан (Цяньфодун), у провінції Ганьсу. Художники Гу Кайчти, Се Хе.

Період класичного середньовіччя (VII – XIII ст.): виникнення держав – Тан (618-907 рр.), Сун (960-1279 рр.). Культурні досягнення: Великий кам'яний ачочний міст як чудо інженерної техніки (37, 5 метрів, 610 р., інженер – **Лі Чунь**); шестиметрова статуя «Великий лев Цзанчжоу» з суцільного чавуну; тринадцяти метрова чавунна пагода Юцюань в Даньяні (1061 р.); астрономічна 13-метрова кам'яна вежа (XIII ст.). Пейзажисти **Лі Сисюнь, Лі Чжадао, Ван Вей, Го Сі**. Вишивка сюхуа («живопис голкою»). **Каліграфія – шуфа. Стили шуфи:** ділове письмо хвилястими лініями; уставне письмо з врівноваженістю усіх елементів ієрогліфа; стиль, що переходив від уставу до скоропису; скоропис із стрімкими, майже безперервними лініями.

Період поетапного завоювання Китаю монголами (з XIII ст.). Офіційна релігія ламаїзм як тибетський різновид буддизму. Поява сект на основі буддійського і даоського віровчень. Секта Білого лотосу. Технічні винаходи та удосконалення епохи: поява прядки з ножним приводом (новий варіант шовкоткацького станка); ірригація полів за допомогою бамбукових водопроводів і водяного колеса з відрами-черпаками; поширення нової агрокультури – сорго (гаолян); поява смичкових інструментів; відкриття календаря (лише на 26 секунд розходився з тим часом, протягом якого Земля обертається навколо Сонця).

Епоха Мін (1368-1644 рр.) – епоха зрілого Середньовіччя. Китай як самостійна держава. Період інтенсивного оновлення та духовного розвитку. Відновлення Великої Китайської стіни. Збирання всіх літературних пам'яток. Повернення до традиційної системи освіти. Відкриття вищих державних шкіл у Пекіні і Нанкіні. Поява трактатів енциклопедичного характеру з фармакології, техніки ремісничого виробництва, сільського господарства тощо. Розвиток та розквіт історичної науки. Видання «Великої збірки правління Юн-ле» (початок XV ст.), «Історії династії Юань». Неоконфуціанство як провідна течія у сфері філософії. **У Юйбі** (1391-1469 рр.), **Лоу Лян** (1422 - 1492 рр.), **Чень Сяньчжан** (1428-1500 рр.). Архітектурні шедеври Китаю XVI ст.: імператорський палацовий комплекс «Заборонене місто» (Пекін). Живопис епохи Мін (жанр «птахи-квіти» та космогонічна символіка; благородні рослини живопису Китаю – орхідея, хризантема, бамбук, мейхуа (слива)). Поетична роздумливість як особливість середньовічної художньої системи Китаю.

Напрямки культурного розвитку Японії. Внесок Японії в історію світової культури. Японський феодалізм (VI - VII ст. – середина XIX ст.), етапи: ранній – VII – XII ст. – час утвердження японської державності, введення буддизму, створення видатних пам'ятників буддійського мистецтва, статуй буддійських богів; зрілий (XIII - XVI ст. – час бурхливого

розквіту японського живопису на сувоях, створення палаців і палацових розписів, храмів і садів; пізній (XVI – XIX ст.) – час зростання японських міст.

Природні та історичні умови розвитку японського мистецтва. Вплив місцевих історичних і кліматичних особливостей. Китайська система письма. Буддизм як державна релігія. Спорудження монументальних храмових ансамблів (в столиці Нара - Хейдзьо –кьо («Фортеця світу»): храм Дайбуцуден («Великого Будди»). Японська культура IX ст. Правління роду **Фудзівара**. Перенесення столиці до міста Хейян («Мир та спокій» , 794- 1185 рр., сучасна назва Кіото) – центру духовного та політичного життя японської держави. **Період Хейян як «ера віршування»**. **Танка** (п'ятирядковий вірш) як засіб світського спілкування. Написання романів-моногатарів японською мовою. Розробка ченцем **Кукаєм** нової абетки (кана). Багатотомна «Повість про Гендзі» **Мурасакі Сікібу** як початок японського літературного процесу. Поява «Щоденнику повного місяця» за авторством імператорської придворної дами **Сарасін**; «Записок при узголів'ї» за авторством імператорської придворної дами **Сей Сьонагон**. Поява мистецтва емаки (рукописувий з малюнками і каліграфічно вписаним текстом, який читають вшир, справа наліво). Поява перших статій синтоїстських богів. Синтоїзм як середньовічна релігія японців, що прийняла форму культу імператорської династії. Початок міжусобних війн феодалних кланів. Перемога роду **Мінамото**. Перенесення столиці до селища Камакура. **Камакура – період правління династії Мінамото**. Сьогунат – система військової державної влади. Воїни-самураї – нова родова аристократія. Бусидо («шлях воїна» - кодекс самурайської честі та моралі. Зброя самурая: катана (короткий меч), вакасаі (довгий меч). Гунки - героїчні епопеї про самураїв. Вплив на світосприйняття самураїв віровчення дзен. **Період Муроматі (1333-1573 рр.)**. Правління клану **Асикага**. Поширення дзен-буддизму. Риси нової естетики. Палацовий стиль «сьоін» - «зв'язок з природою». Поширення будівничих проектів з видом «на природу». Токонома – спеціальна ніша у кімнатах для сувоя та букету-ікебани. Будівництво у приміських резиденціях правителів павільйонів для занять музикою та поезією. «Гінкакудзі» («Срібний павільйон») як складова палацового комплексу сьогуну **Асикага Йосиміцу**; павільйон Тогудо – напівхрам – напівхижина для роздумів та чаювання. Спеціальний тип чайного павільйону. Церемонія чаювання як поєднання людини з природою, об'єднання поезії та мистецтва. Розвиток пейзажного монохромного живопису на сувоях «суй боку-га» («живопис тушшю») (XV ст.). Японський пейзажист **Сессю** (1420-1506 рр.) та його картини як гімн краси японської природи. Живопис «**ямато-е**» як поєднання легкості та прозорості «суйбоку-га» з декоративною святковістю та кольоровою насиченістю. **Початок епохи Едо. (1615 р.)**. Перемога клану **Токугава**. Перенесення столиці до Едо (майбутнє Токіо). Сплеск культурного життя. Торгівля з португальськими купцями. Порт Нагасакі як пункт товарообміну. Пластика «нецке» - мініатюрні просвердлені наскрізь брелоки-гудзики з кістки, дерева тощо. Мистецтво танцюристок. Театр Кабуки. Актори династії **Дандзюро**. **Йосівара** – «зелені доми» - місце насолоди і розваг. Голландська колонія на острові Десима як представництво західної європейської культури в Японії. Значення самотутньої та неповторної найвіддаленішої східної японської культури.

Культурні цінності середньовічної Африки. Культурні зони Африки: саванни й ліси півночі тропічної Африки («Судан»); басейн ріки Конго; Східна Африка; Південна Африка (обмежена з півночі платом Лунди, системою Великих африканських розламів та нижньою течією Замбезі). Держава Малі (XIII – XVIII ст.): наукові центри Танбукту й Дженнеас. Видобуток золота, продуктивне землеробство, вирощування бавовни. Бубу – довгі чоловічі й жіночі сорочки, прикрашені схожими на магичні письмена вишитими візерунками. Середньовічні держави Західної Африки Сонгай, Канеле-Борну; державні об'єднання Центральної Африки Конго, Батеке, Куба, Луба, Лунда. Португальська колонізація Конго (серпень 1482 р.): поширення християнства, торгівля зброєю, інтенсивна работоргівля. Наслідки работоргівлі. Особливості владної та політичної структури: племінна верхівка, віра у духів предків, культ предків, об'єднання функцій царя й жерця в руках правителя. Фетиші – амулети, талісмани; природна ієрархія; надприродні сили – магія, чаклунство. Постійна боротьба життєвого начала зі смертю, із небуттям як загальна основа культури, релігії, мистецтва традиційних африканських суспільств (висновки камерунського історика і теолога Є. Мвета). Традиційні вірування, обряди, ініціації. Африканська маска як основний культовий предмет., як святиня, як реліквія. Вплив африканської маски на європейську та світову культуру: виникнення на початку XX ст. кубізму. Культ слова. Магічні властивості слова. Епіграфічний жанр літератури (IV – VI ст.). Письмові хроніки міст-держав на території сучасної Кенії. Мистецтво. Оздоблення книг. Монастирі як осередки знань й освіти. Керамічне виробництво: ліпний, глиняний посуд. Плетені вироби з волокон пальмового листя, трави, соломи, різних видів чагарників; плетені прикраси. Особливості художньої творчості

африканських народів: майстерність, самобутні традиції, відчуття експресивної виразності, вміння будувати довершені композиції.

Культура Київської Русі

Культура Київської Русі. Київська Русь – якісно новий етап у розвитку слов'янської культури. Створення держави Київська Русь (982 р. – середина XIII ст.). Князі **Олег, Ігор, Святослав, Ольга, Володимир Великий, Ярослав Мудрий**. Найвищий рівень культури Київської Русі. Спадщина східнослов'янських племен, досягнення давньоруської народності IX – XIII ст., культурний вплив сусідніх народів як складові частини в процесі формування культури Київської Русі. Культурні споруди русичів-язичників. Головні боги язичницького пантеону: **Перун** – бог грому та блискавки, війни та зброї; **Хорос** – бог Сонця; **Сварог** – бог вогню; **Дажбог** – бог добра; **Волос** – бог худоби; **Стрибог** – бог вітрів. Мистецтво градобудівництва. Русь IX ст. – країна «Гардарика» – країна міст. Тип забудови міст: «дитинець» (князівські та боярські двори), «окольний град» (двори міського населення), «посад» (двори ремісників і торговців). Будівнича діяльність **Ярослава Мудрого**. Золоті ворота – головний парадний в'їзд до Києва. Писемність суспільства як одна з особливостей формування культури Київської Русі. Піктографічне письмо (з допомогою малюнків); глаголиця (60-ті роки IX ст.); кирилиця (з початку X ст., слов'янські просвітителі **Кирила та Мефодій** до грецького алфавіту з 24 літер додали 19 своїх). **Християнізація – рушій нового культурного процесу**. Релігійна реформа **Володимира Великого**: багатобожне язичництво у єдинобожне з культом верховного бога Перуна. Пантеон головних язичницьких богів: Перун, Хорс, Дажбог, Стрибог, Самаргал, Макоша. Київ як релігійний центр Київської держави. Неофіційне християнство на Русі (проповіді **Апостола Андрія Первозванного**, I ст. н.е.; князь **Аскольд**; княгиня **Ольга**). Офіційне хрещення Київської Русі (друга релігійна реформа князя **Володимира**, 988 р.). Процес християнізації Київської Русі. **Іларіон** як перший митрополіт. Київська митрополія. (**Ярослав Мудрий** у 1051 р. на Соборі руський єпископів без згоди царгородського патріарха на митрополита проголосив русича **Іларіона**). Особливості православ'я на Русі: храми не мали скульптурних композицій; в деяких випадках церква змушена співіснувати з язичницькими святами, піснями, традиціями; поступове втрачання візантійської форми та зростання елементів місцевих слов'янських звичаїв, ритуалів, «слов'янської естетики». **Архітектура, живопис, прикладне мистецтво, музика**. Будівництво храмів з каменю. Церква Богородиці (Десятинна церква) – перша християнська церква на Русі, побудована князем **Володимиром Святославовичем**. Закладення Софійського собору князем **Володимиром** і завершення будівництва князем **Ярославом Мудрим**. Дискусії навколо дати заснування та завершення будівництва Софійського собору (Собор Святої **Софії**) у Києві (1017-1018, 1022, 1032, 1037 рр.). Історія побудови Успенського Собору Києво-Печерського монастиря (1073-1078 рр.). Спасо-Преображенський собор в Чернігові: 1030 р., чернігівський князь **Мстислав Тмутараканський (брат Ярослава Мудрого)**. Перші ікони в храмах Русі: образ **Вишгородської (Володимирської) Богоматері** (вивіз володимиро-суздальський князь **Андрій Боголюбський** під час спустошливого набігу на Київську землю). Пантеон святих: княжичі **Борис та Гліб**, засновники Києво-Печерського монастиря **Антоній та Феодосій**, князь **Володимир Великий**, княгиня **Ольга**. Видатні іконописці Київської Русі **Аліпій та Григорій** (XI-XII ст.) – ченці Києво-Печерського монастиря. Виникнення монастирів – чоловічих і жіночих: Києво-Печерський монастир (1051 р.). Роль монастирів в історії середньовічних держав: осередки культури та осередки культури. Формування вокального акапельного (хоровий спів без музичного супроводу) церковного співу. Світська музична культура. Духові та ударні музичні інструменти. Ратна музика. Скоморохи (веселі люди) – перші професійні актори, музиканти, танцюристи, акробати, дресирувальники. Організація освіти у Київській державі: створення за **Володимира Великого** школи для дітей «нарочитої чаді» (вищих верств тогочасного суспільства); відкриття при храмах та монастирях початкових шкіл; духовні семінарії як школи вищого типу; домашнє навчання. Переклад та переписування книг. Спеціальні майстерні для виготовлення книг. Бібліотека **Ярослава Мудрого**. «Остромирове Євангеліє» (1057 р.) як найдавніша книга (переписана пізніше для новгородського посадника **Остромира**). Ювелірне мистецтво та способи обробки дорогоцінних металів: інкрустація золотом та сріблом, чернення срібних речей, чеканка, художнє литво, «перлистий орнамент», «перегород часта емаль». Створення давньоруської літератури. Перші руські письменники – священнослужителів київський митрополит **Іларіон**, монах-літописець **Нестор**, дяк **Григорій**, ігумен Печерського монастиря **Феодосій**, митрополит **Клемент Смолятич**, єпископ **Кирило Туровський** та інші. «Ізборник Святослава» (укладено

1073 р., друге укладення - 1076 р.) – найдавніша пам'ятка писемності Київської Русі. «Слова» - публіцистичні (церковно-повчального характеру) твори давньоруських письменників: твір **Ларіона** «Слово про Закон і Благодать» («Термін «Закон» для стародавніх письменників означав Старий Заповіт – першу частину Біблії (їудаїзм), а під «Благодаттю» розуміли Новий Заповіт – другу частину Біблії (християнство)» - див.: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 231). «Повчання дітям» (1117 р., **Володимир Мономах**) – як пам'ятка давньоруського мистецтва. «Слово о полку Ігоревім» (кінець XII ст.: 1187 р.) як вершина літературної творчості тих часів невідомого автора – учасника невдалого походу руських князів під проводом новгород-сіверського князя **Ігоря Святославовича** проти половців у 1185 р. Усна народна творчість – фольклор: пісні, приказки, казки, байки, загадки, заклинання. Героїчний билинний епос: воїни-богатирі **Ілля Муромець, Добриня Микитич, Альоша Попович, велетень Святогор, богатир Кирило Кожум'яка, селянин-орач Микуло Селянинович**. Географія, філософія, право, історія – головні науки у Київській Русі. **Козьма Індикоплов** – олександрійський купець, автор книги про Африку та Аравію; книга чернігівця **Данили Мніхи** про подорож до Палестини «Ходіння Данила Мніха». Переклад грецьких та римських книг: **Платона, Аристотеля, Іоанна Дамаскіна**. Усна історія східних слов'ян: родові перекази, легенди, військові пісні, приказки, прислів'я – перша систематизація історичних знань. Літописи: «Повість минулих літ» (1113 р.) Нестора-літописця; «житія святих» (агіографія) як релігійно-біографічні твори («Києво-Печерський патерик», життя святих, події 1215-1230 рр.). Монах **Агапіт** – лікар першої руської лікарні в Києво-Печерському монастирі. **Євпраксія Мстиславівна** (1108-1172 рр.), онучка **Володимира Мономаха** – перша руська жінка-лікар, автор трактату «Мазі». Світські лікарі Київської Русі **Іоанн Смерека, Петро Сиріанин, Февронія**. Правнича наука у Київській Русі: норми народного звичаєвого права; закони у формі княжих уставів, княжих договорів; «Руська Правда» **Ярослава Мудрого**. Наслідки монгольської навали: знищення міст і сіл, монастирів, церков; фізичне знищення талановитих майстрів. Галицько-Волинське князівство як спадкоємець Київської Русі, надбань кращих традицій культури Київської Русі.

Українська культура литовсько-польської доби (XIV – перша половина XVII століть)

Суспільно-політичні та історичні обставини розвитку української культури.

XIV – XVIII століття як час формування української нації, остаточного складання основ самобутньої української культури, час протидії іноземній агресії, національній асиміляції, боротьби за національну окремішність. Українські землі у складі Литовської держави (XIV – XVI ст.): принцип « Старого не рушимо, нового не вводимо»; українська мова; православ'я; правові норми, започатковані «Руською правдою». Виникнення Речі Посполитої (1569 р., Люблінська унія): католицизм, релігійна конфронтація, Берестейська церковна унія 1596 р. як союз православної та католицької церков на території Речі Посполитої: католицькі догмати, зверхність римського папи, збереження православних церковних обрядів та богослужіння слов'янською мовою. Поширення польської мови та культури. Полонізація української національної еліти. Повстання **Богдана Хмельницького** у середині XVII століття, початок тривалої громадянської війни, «Руїна», українська національно-визвольна революція та її наслідки.

Розвиток освіти, наукових знань. Братські школи. Петро Могила. Церковнопарафіяльні школи, монастирські школи як шлях до здобуття вищої освіти в університетах Європи. Литовський статут 1529 року як дозвіл для української молоді навчатися за кордоном. Русини (українці) в університетах Європи: Болоньї та Падуї, Базеля та Праги, Лейпцига та Віттенберга, Краківському університеті (тільки у Кракові у XV- XVI століттях навчалось близько 800 українців) – перший документально засвідчений український вчений **Петро Кордован** (у 1353 р. здобув ступінь магістра Сорбонни); магістр п'яти університетів Європи, доктор медицини, автор праць з математики, медицини, астрономії, «король медицини» **Мартин** із села Жирівка біля Перемишля (працював у Болонському університеті, помер у 1460 р., у його учнів навчався пізніше **Юрій Дрогобич**); **Юрій Котермак (Юрій Дрогобич, народ. близько 1450 р. - доктор філософії (захистив дисертацію у Болонському університеті у 1478 р.), доктор медицини (з 1479 р.), професор Болонського університету з астрономії та медицини, ректор Болонського університету (з 1481 р.), український автор першої друкованої праці «Прогностична оцінка 1483**

р.». Острозька школа – школа «семи вільних наук»: граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, астрономії, музики. **Костянтин Острозький** як меценат і засновник Острозької академії (школа мала ще назви: «ліцей», «колегія», «академія»). **Костянтин Острозький** і першодрукар **Іван Федоров** (він не був українським першодрукарем, разом з тим, з його іменем пов'язано початок систематичного книгодрукування в Україні з 1460 р., коли він приїхав до Львова з Москви: його вигнали за використання нової технології при виготовленні книг). Книга «Апостол», 1574 р., видана **Федоровим** у друкарні Онуфрієвського монастиря – зразок видавничої культури та мистецтва друку. Львівський «Буквар» (1574 р.) **Івана Федорова** – перший друкований підручник не лише для українців, а й для східних слов'ян. «Острозька Біблія» – перша повна друкована Біблія слов'янського світу, підготовлена до друку гуртом учених Острозької академії під керівництвом ректора **Герасима Смотрицького**. Виникнення братств як громадських організацій. Перша братська школа у Львові 1585 р.: найголовніше завдання – «виховання громадян, гідних своєї історії і відповідальних за майбутнє Вітчизни». Київ як центр духовного життя. Друкарня Києво-Печерського монастиря як осередок просвітницької діяльності, науковий гурток. Архімандрит **Єлисей Плетенецький**, знатна киянка, меценат, член наукового гуртка **Галшка Гулевичівна**, **Захарій Копистенський**, **Памво** і **Степан Беринди**, **Тарас Земка**, знавці друкарської справи і граверства **Т. Вербицький**, **Т. Петрович**, **Андрій Миколаєвич**, афонський чернець **Йосиф** та інші – культурно-освітня еліта. Початок діяльності Київської братської школи (з 15 жовтня 1615 р.). Вступ гетьмана **Петра Сагайдачного** «зі всім Войськом» до Київського братства (у 1620 р.). Братські школи як протидія школам ордену єзуїтів в Україні. Діяльність єзуїтських шкіл як найкращих шкіл за рівнем організації в тогочасній Європі та як дієвий засіб денационалізації української молоді: перша двоступенева єзуїтська школа в Ярославлі (1575 р.) – нижчий ступінь (поділявся на 5-6 класів з вивченням латинської і грецької мов, арифметики, історії, географії, міфології; вищий ступінь (сім років навчання: філософський та теологічний курси; вивчали математику, логіку, філософію, богослов'я, етику, Святе письмо, єврейську мову).

Полемічна література. Книгодрукування. Діяльність **Петра Могили** (1596-1647 рр.) як фундатора української вищої школи, вченого, автора богословських книг – основи православної освіти до середини XIX століття, активного культурно-політичного діяча України XVII століття, архімандрита Києво-Печерської лаври, митрополита київського і галицького (з 1633 р.), засновника у 1631 р. школи при Києво-Печерській лаврі, організатора створення Києво-Могилянського колегіуму (спочатку – статус академії). **І. Трофимович-Козловський** – перший ректор Києво-Могилянської академії. Інтерес до героїчного минулого: лірико-епічні пісні-думи (у стилі імпровізації, мелодекламації, музичного супроводження на кобзі-бандурі). Церковна літературна творчість: духовні псалми про створення світу, про смерть, про правду і неправду, про **Христа** та **Соломона**; проповіді, панегірики, промови, житія. Церковні письменники у XV ст. Київський митрополит **Кипрія**, **Фотій**, **Григорій Цамблак**. Полеміка про переваги кожної з трьох конфесій – православної, католицької, уніатської – початок нового напрямку у літературі – української полемічної літератури. **Петро Скарга** – видатний єзуїт, настоятель єзуїтського колегіуму в м. Вільно, прихильник об'єднаної церкви, «некоронований король польського двору». **Герасим Смотрицький** – перший письменник-полеміст (твір «Ключі царства небесного»). **Василь Суразький** – видатний діяч української культури, член острозького літературно-наукового гуртка, автор трактату «О единой истинной православной вере». **Стефан Зизаній** – викладач Львівської братської школи, автор творів «Катехізис», «Казання святого Кирила». **Іван Вишенський** – найвидатніший український письменник-полеміст, автор 16 творів («Книжка» (1598 р.), «Позорище мысленное» (1616 р.), «Краткословный ответ» (1600 р.). **Мелетій Смотрицький** – великий полеміст, педагог, перекладач, автор слов'янської граматики, полемічних творів («Тренос» або «Плач»). Нові форми ораторсько-проповідницької прози: повчання – «учительні Євангелія». Переклади книг Священного писання на українську мову: Пересопницьке Євангеліє (переклад архімандрита Пересопницького монастиря (на Волині) **Григорія**). Друкарня **Ш. Фіоля** у Кракові: перші слов'янські друковані книги кириличним шрифтом «Октоїх», «Часослов». **Франциск Скорина** – засновник кириличної друкарні у Литовському князівстві (вийшли «Псалтир», «Часослов», «Шестидневець», «Апостол», 17 акафістів (особливий вид молитовно-хвалебних пісень на честь Христа, Богородиці, святих) та канонів (правила чи догмати із питань віри). Шкільний театр як нове явище у культурно-просвітницькій діяльності та як форма боротьби братських шкіл з католицизмом. Поширення музичної освіченості через братські школи. Галузь будівництва: зміни в архітектурі захисних споруд (до оборони готові не тільки замки, а й церкви, монастирі; використання цегли, каміння). Модернізація захисних споруд для захисту від турецько-татарських набігів: будовання захисних

стін, додаткових веж, бійниць, бойових камер для артилерії та обслуги. Культова архітектура: поширення кам'яних споруд. Храм П'ятниці у Чернігові. Зростання іконописної майстерності: ікони з зображеннями **Георгія-Переможця, Юрія-воїна, Миколи-чудотворця, Кузьми та Дем'яна Безсеребренників, Богоматері з дитиною**. Мистецтво ілюстрування рукописів. Перепис **Спирідонієм** у 1397 р. Київського Псалтиря, який прикрашено численними мініатюрами. Високий художній рівень кераміки, ювелірного, золотошитного мистецтва. Досягнення та втрати української культури.

Тема 6. Культурна спадщина народів доколумбової Америки. Культура Відродження. Культура Західної Європи XVII ст. Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст. Культура козацької доби (II половина XVII – XVIII ст.)

Матеріальна та духовна культура інків. Заселення американського континенту. Досягнення індіанців Месоамерики (або доколумбової Америки). Інкський етнос XII-XIII століть: значення слова «інки»; держава Тауантисуйу («Чотири чверті світу»). Завойовницька політика інків як право «творців імперії». Господарство, ремесла. Мистецтво муміфікації. Розвиток медицини. «Вузликоне письмо» (кіпу). Скороходи (часки). Система виховання та освіти. Статистика. Жанрово-тематична спрямованість поезії й драматургії (епічні твори «Пополь-Вух» як естетичні, релігійні, філософські уявлення одного з племен центральноамериканських майя – кіче; «Чілам-Балам»). **Розвиток культури у державі майя (3000 р. до н.е – XVI ст. н.е.).** Ольмецька цивілізація (1200 р. до н.е.) – основа цивілізації майя. Основні періоди культури майя: період формування – 1000 р. до н.е – 317 р. н.е.); Давнє царство – 317 – 987 рр.; Нове царство – 987 р. – XVI ст. Суспільна організація майя та порівняння з раннім Шумером (Передня Азія), додинастичним Єгиптом. Перші міста майя: Тікаль, Вашактун, Паленке, Копан. Схема забудови міст. Сільське господарство: землеробство, скотарство, ремісництво. «Божественна» кукурудза (маїс). Влада «великої людини» (халач-вінік). Релігійні уявлення і пантеон богів (**Хунаб Ку** – творець світу; **Іцанну** – володар небес і верховний бог пантеону, син бога **Хунаб Ку**; **Чак** – бог дощу; **Йум Кааш** – бог кукурудзи; **Кукулькан** – бог вітрів; **Ішчель** – богиня Місяця; **Іштаб** – богиня самовбивств). Роль жерців. Астрологи-жерці. Зодіак майя – 13 сузір'єв: **Кабан, Олень, Мавпа, Ягуар, Білка, Жаба, Папуга, Удав, Сова, Скорпіон, Черепаха, Гримуча Змія, Летюча Миша**. Сонячний календар майя. Розвиток математики. Релігійний культ майя. Людські жертвоприношення як головний обряд у разі природних катаклізмів, політичних подій, епідемій тощо. Ієрогліфічне письмо. Книгописання (манускрипти або кодекси). Стели як фіксація історичних подій двадцятиріччя, на честь зміни правителя цивілізації майя. Дешифровка стародавніх текстів майя (1960 р., рад. вчений **Ю.В. Кнорозов**). Музика й співи, танці. Проблеми та загадки культури майя.

Розвиток культури у державі ацтеків (1200 – 1521 рр.). Особливості формування ацтекської державності. Теночтітлан – столиця держави ацтеків. Храм Уїцлопочтлі – храм головного бога племені, пізніше – війни. Пантеон богів: **Уїцлопочтлі** – бог війни; **Кецалькоатль** – «Пернатий змія» – бог знання, бог вітру, володар над жерцями, вірний опікун індіанських культур Мексики. Піраміди і храми (теокалі – головний храм). Церемонії жертвоприношень. Релігійний фанатизм як головний мотив постійних ацтецьких завоювань. Палаці (палац **Монтесуми** – останнього правителя ацтеків), бібліотеки, школи першого типу (тельпучкаллі) як навчальні заклади для дітей (синів) звичайних общинників: вчителі-воїни; дисципліни – історія як головний предмет», військова підготовка, сільськогосподарські роботи і ремесла, будівництво; «державні школи» (кальмекак) як школи другого типу – для хлопчиків із привілейованих сімей: навчальні дисципліни – віршування, риторика, ацтекська релігія, організація та історія держави, читання, письмо (піктографічне письмо), лічба, астрономія, астрологія.. Дамби. Лазні. Календарна система. Розвиток астрономії й медицини. Розвиток літератури: жанри- дидактичні трактати, драматичні твори, проза, поезія, філософський жанр. **Незаукойотль** (1418-1472 рр.) – взірцевий правитель, зірка ацтекської поезії, філософ. Ацтекські архітектори, інженери, агрономи, скульптори, ювеліри, митці. **Тламатини** – «знавці речей» - особлива група ацтеків-інтелектуалів (всіх, хто шукав Істину): живописців, скульпторів, філософів, музикантів, астрологів. Великі тламатини **Ашайа Кацин** – **Іцкоатль** (1468-1481 рр.) – шостий правитель Теночтітлана; **Монтесумо II Шокойцин**.

Культура Відродження (Ренесансу).

Загальна характеристика та культурні особливості епохи Відродження як найвизначнішої епохи людської історії (XIV –XV ст.). Відновлені античні цінності як основа культури Відродження. Важливість Відродження в історії культури. Культура Відродження як світська,

ранньобуржуазна культура, звільнена від догматів релігійної ідеології. Увага до людини та її реального земного життя – найважливіша риса ренесансної культури. Гуманізм як ідеологія Ренесансу. Антропоцентризм як провідна риса культури Відродження. Роль старих і відкриття нових університетів в Європі: Падуа (Італія, 1222 р.), Неаполь (Італія, 1224 р.), Рим (Італія, 1308 р.), Флоренція (Італія, 1321 р.) та інші. Наукові відкриття. Геліоцентрична система польського астронома **Миколая Коперника** як рушій першої наукової революції. Закони Кеплера – видатного німецького вченого **Йоганна Кеплера** – закони руху планет. Морські подорожі **Христофора Колумба**, **Васко да Гама**, **Фернана Магелана**. Відкриття американського континенту. Розвиток медицини (**Мігель Сервет**), основ теоретичної хімії, геології, ботаніки, географії, гірничої справи, металургії, суднобудування. Літальні апарати, розробка першого парашута, захисних та гідротехнічних споруд – відкриття італійського вченого та інженера **Леонарда да Вінчі**. Друкарський верстат **Йоганна Гутенберга** з міста Майнца (1445 р.). Використання компаса і артилерії. Виникнення класичної філології як наукової галузі. Поділ історії на давню, середньовічну і нову. Початок гуманістичного руху і Ренесансу: роль італійського поета і мислителя Данте Аліґ'єрі (1265-1321 рр.), його поема «Комедія» («Божественна комедія»); найвидатніший поет Ренесансу **Франческо Петрарка** (1304-1374 рр.) як родоначальник системи культурних цінностей – гуманізму, перший європейський гуманіст, засновник нової європейської лірики («Книга пісень»); **Джованні Боккаччо** – автор «Декамерону» (від грецьк. – «десятиденник»). **Раннє Відродження**. Італія – класична країна культури Відродження. Етапи культури Відродження (Ренесансу) в Італії: Проторенесанс (кінець XIII – кінець XIV ст.) – треченто; Ранній Ренесанс (XV ст.) – кватроченто; Високий Ренесанс (90-ті роки XV ст. – 30-ті роки XVI ст. або 1500-1530 рр.) – чинквеченто; Пізнє Відродження (XVI ст.). Раннє Відродження – тріумфальна доба в історії мистецтва. Мистецтво як функція універсального пізнання. Відокремлення від архітектури видів мистецтва – скульптури та живопису. Три представники флорентійської школи мистецтв як зачинателі мистецтва Раннього Відродження: живописець **Мазаччо** (1401 – 1428 рр., фрески «Вигнання з раю», «Подать»), скульптор **Донателло** (1386-1466 рр., Статуя святого Георгія – одна з вершин його творчості; «Давид», пам'ятник Гаттамелаті – образ воєначальника, кондотьєра з маршальським жезлом у руці; рельєф «Розп'яття»); архітектор **Філіппо Брунелескі** (1377-1446 рр., один із творців теорії перспективи; купол флорентійського собору Санта Марія дель Фіоре; каплиця сім'ї Пацці, будова дитячого притулку у Флоренції; церкв Сан-Лоренцо). Класицизм – новий шлях розвитку архітектури, відхід від готики. **Леон Баттіста Альберті** (1404-1472 рр.) – італійський архітектор, письменник, музикант (палац Ручеллі, церква Сан-Франческо у Ріміні, Санта-Марія Новелла). **Творчість Паоло Учелло**, **Філіппе Ліппі**, **Доменіко Венеціано**, **Андреа Веррокіо** (вчитель **Леонардо да Вінчі**), **П'єтро Перуджино та ін. Сандро Боттічеллі** (1445-1510 рр.) – автор розписів на стінах Сікстинської капели, картин «Весна», «Народження Венери», диптих «Благовіщення».

Високе Відродження як час найвищого розквіту світової гуманістичної (від «людський», «людяний») культури Італії (1500 – 1530 рр.). Час втрати італійськими державами свободи (крім папської області як резиденції «намісника бога» та Венеції): стали складовою Габсбургської монархії.

Чинквеченто як синтез, підсумок, зрілість і зосередженість на загальному і головному. Великі італійці **Леонардо да Вінчі**, **Рафаель**, **Мікеланджело** – образ епохи – Інтелект, Гармонія, Могутність. Леонардо да Вінчі (1452-1519 рр.) – «універсальна людина», «око людства»: генальний вчений й художник, живописець, скульптор, архітектор, теоретик мистецтва, письменник, музикант, військовий інженер, винахідник. Коло інтересів **Леонардо**: анатомія, фізіологія, антропологія, оптика, ботаніка, геологія, географія, космографія, механіка, гідравліка, океанографія, фізика, астрономія, математика тощо. Триєдина формула буття Леонардо да Вінчі – «бачити, розуміти, створювати». Відомий афоризм, автор якого **Леонардо**: «Наука – полководець, практика – солдати». Доробок Леонардо да Вінчі: ідея гелікоптера, конструювання прялки, бурових інструментів, горизонтальних турбін, блоків, токарних верстатів, парової гармати, одноколісної тачки, залишив багато інженерних і науково-фантастичних малюнків, зашифрованих записів та ін.. Картини **Леонардо да Вінчі**: «Мадонна з квіткою» (або «Мадонна Бенуа»), «Мадонна Літта» - Ермітаж (С. –Петербург, Російська Федерація); «Мадонна у скелях» (або «Мадонна у гроті»); розпис стіни трапезної монастиря Санта-Марія делла Грація в Мілані на сюжет «Таємної вечері», доля «Таємної вечері»; портрет Мони Лізи («Джоконда») (дружини купця Франческо ді Бартоломео дель Джокондо). Живописець і архітектор **Рафаель Санті** (1483 - 1520 рр.): «Мадонна в зелені», «Мадонна Констабіле», «Сікстинська мадонна»,

«Автопортрет»; розпис покоїв (станц) у Ватиканському палаці: станц делла Сеньятура (кімната підписів, печаток, офіційних засідань) – 4 фрески – алегорії основних сфер духовної діяльності людини – філософії, поезії, богослов'я, юриспруденції («Диспут», «Афінська школа», «Парнас», «Мудрість»). **Мікеланджело Буанаротті** (1474-1564 рр.) – геніальний італійський скульптор, архітектор, художник, поет. Статуя Давида як уособлення свободи Флоренції – рідного міста Мікеланджело. Розпис (600 кв. м!) Сікстинської капели Ватиканського палацу в Римі. Статуя «Моїсей» (1516 р., для надгробка папи Юлія II). Скульптури «Ранок», «День», «Вечір», «Ніч» для мармурової капели Медичі у Флоренції. Розпис алтарної стіни Сікстинської капели в Римі (фреска «Страшний суд»). Перша публічна бібліотека в Західній Європі – Лауренціана (Італія, 1534 р.), собор святого Петра (будівництво розпочато з 1547 р.) – проекти Мікеланджело.

Пізній Ренесанс. Внесок венеціанського живопису XVI ст. в мистецтво. **Джорджоне** (1477 – 1510 рр) – перший венеціанський живописець (картини «Гроза», «Юдіфь», «Спляча Венера», «Сільський концерт»). **Тиціан** (1476-1576 рр.) – видатний майстер венеціанської школи живопису («Кающаяся Марія Магдаліна», «Даная», «Венера», «Вознесіння богоматері», «Динарій кесаря», «Св. Себастьян» та ін.). Композитори і музичні теоретики Відродження – Й. Тинкорис, Дж. Царліно та ін. Опера. Балет. Театр. Придворний театр. («**Пастораль**» - 1. У європейській літературі та мистецтві 14-18 ст. – жанр, який характеризується ідилічним зображенням пастухів і пастушок на лоні природи, а також твір такого жанру. 2. Музична п'єса, що змальовує картини природи, ідилічні образи сільського життя; пастуша пісня, вставна сцена в опері; симфонічний твір, присвячений образам природи чи життя пастухів» - Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / Уклад. І голов. Ред.. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 892.). Жанри драматичної пасторалі, міфологічної і пасторальної опери. «Вчена комедія», «комедія масок». Світська музика: (вокальна) пісня – мадригал (Італія), шансон (Франція); танцювальна музика – павана (від «павич») – гордий, плавний танок, що відкриває свята (Італія); гальярда (весела) – швидкий із підстрибуванням танок (Італія), алеманда – танок-хода (Німеччина). Жанри церковної музики: меса (спочатку – одноголосний, пізніше – багатоголосний спів), реквієм (заупокойна меса). Зародження майбутнього народно-фарсового театру (балагану).

Північне Відродження. Народні рухи та соціальні реформи кінця XV – XVI ст. Принципові зрушення у мистецтві. Поширення ідей гуманізму. Формування пейзажного, портретного та побутового жанрів. Розвиток нових видів мистецтва: станковий живопис і графіка. Нідерланди, Німеччина, Франція – найвизначніші осередки мистецтва Північного Відродження. Раціоналізм і містика. **Альбрехт Дюрер** (1471-1528 рр.) – засновник і представник німецького Відродження, «північний Леонардо да Вінчі», найвідоміший німецький живописець і графік. Гравюра (ксилографія, ксилографія – гравіювання на дереві; гравюра, вирізьблена на дереві, дерев'яній дошці; офорт – спосіб поглибленого гравіювання на металі за допомогою кислот; гравюра на міді, цинку з малюнком, протравленим кислотами). Альбрехт Дюрер – автор 16 гравюр на тему Апокаліпсиса («Чотири вершники», «Битва архангела Михаїла з драконами»), трьох гравюр на міді – «Рицар, смерть та диявол», «Святий Ієронім», «Меланхолія», які визнані вершиною його творчості. А. Дюрер як теоретик мистецтва (праця «Чотири книги про пропорції») та перший автор праці у Німеччині про перспективу Творчість Лукаса Кранаха Старшого (картини «Відпочинок на шляху до Єгипту», «Марія з дітями», «Венера»; гравюри «Розп'яття», «Рицарські турніри»), Ганса Гольбейна Молодшого (портретний жанр – портрет Томаса Мора, гуманіста Є. Роттердамського, портрет французького посла при англійському дворі Моретта: портрет своєї дружини з дітьми). Особливості художньої культури Нідерландів як своєрідного осередку Північного Відродження. **Брати Губерт та Ян ван Ейк** – засновники Відродження в Нідерландах (Гентський вівтар собору Св. Бевона у місті Гента). **Ян ван Ейк** (1390-1441 рр.): (картини «Людина з гвоздиною», «Людина в тюрбані»). Нідерландський художник **Пітер Брейгель Старший** (прізвисько «Мужицький»: картини «Падіння Ікара», «Дитячі ігри», «Вавилонська вежа», «Селянський

танок», «Селянське весілля», «Сліпі», «Буря». Причетність Пітера Брейгеля Старшого до оформлення пейзажу як самостійного жанру: жанр як «розповідь про важливі сторони життя» - «Зимовий пейзаж» (інша назва «Мисливці на снігу») з циклу «Пори року». **Ієронім Босх** (1450-1516 рр, Нідерланди) як «найзагадковіший» художник свого часу, «похмурий фантаст», «почесний професор кошмарів»: елементи середньовічного алегоризму, гротесковості, передчуття всесвітніх катастроф й живої дійсності, переплетіння демонології, здорового гумору, почуття природи з аналітичним поглядом на людину: картини «Сім смертних гріхів», «Корабель дурнів», «Операція дурості», «Віз сіна», «Фокусник», «Спокуса святого Антонія», «Іоанн Хреститель у пустелі», «Сад втіх» тощо. Література, театральна творчість епохи Відродження в Нідерландах. **Еразм Роттердамський** (1469-1536 рр.) як письменник, публіцист, сатирик, богослов, мислитель, видатний вчений, гуманіст: намагання примирити християнство з античністю, критика надмірної набожності (культу ікон, надмірне читання молитв, сліпе й формальне виконання зовнішніх обрядів та інше), (сатира «Похвала глухості». Відродження у Франції: **Жан Фуке** – перший французький художник нової епохи: картини «Портрет Карла VII», «Мадонна з немовлям». Французький портретист **Жан Клуе** – «честь Франції». Франсуа Рабле (1494-1553 рр.) – великий французький гуманіст XVI ст. Роман «Гаргантюа і Пантагрюель» - «геніальна сатира на суспільство свого часу». Визначний культурний діяч Франції XVI ст. – філософ-гуманіст **Мішель де Монтень** (1533-1592 рр.), автор нової літературної форми – есе. Книга «Проби» - «зміст моєї книги – я сам». **Мігель Сервантес де Сааведра** (1547-1616 рр.) – визначний іспанський письменник, творець жанру ренесансної новели в Іспанії. Роман «Вигадливий ідальго Дон Кіхот Ламанчеський» - «один з найуспішніших творів світової літератури, справжня енциклопедія тодішнього життя». **Лопе Фелікс де Вега Карпьо** (1564-1635 рр.) – великий іспанський драматург, засновник іспанської національної драми, творець особливого жанру – комедії «плаща і шпаги», засновник іспанського національного театру (п'єси «Собака на сні», «Дівчина з глечиком», «Вчитель танців»). Англія епохи Відродження: **Вільям Шекспір** (1564 – 1616 рр.) – геніальний англійський драматург, режисер, організатор театру, гуманіст пізнього Відродження. Комедії В. Шекспіра: «Два веронці», «Двадцять ніч», «Сон літньої ночі», «Приборкання непокірної», Комедія помилок», «Багато галасу даремно». Трагедії В. Шекспіра: «Ромео і Джульєтта», «Гамлет», «Король Лір», «Отелло», «Макбет» - «від страждань – до внутрішнього переродження героя, неминучості трагічного зіткнення поколінь, протистояння старого і нового». Значення культури епохи Відродження.

Культура Західної Європи XVII ст. Реформація та її вплив на культурне життя Європи. («**Реформація – це соціальний рух за реформи католицької церкви – від лат. – reformation – переобладнання**), за створення церкви без поборів і плати за обряди, за очищення християнського вчення від невірних положень» - див.: Історія світової культури / Автори: Г.М. Васильчук, Т.В. Васильчук, М.В. Дедков (керівник), В.П. Катрич, Г.Л. Кладова, В.В. Кузьменко, Г.А. Сигида, І.М. Спудка, І.С. Рижова, Г.І. Шаповалов, Т.П. Щербина. Під заг. ред. М.В. Дедкова. Рец.: Ольговський С.Я., к. і. н., проф., зав. каф. музеєзнавства та збереження культурної спадщини Київського національного університету культури та мистецтв; Жадько В.А., д. філософ. н., проф., зав. каф. сусп. дисц. Запорізького державного медичного університету; Шайкан В.О., д. і. н., проф., зав. каф. історії України Криворізького державного педагогічного університету. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 147). Ренесанс і Реформація «як два паралельні духовні рухи ... на основі гуманістичного вчення і критики латинського тексту Біблії». **Мартин Лютер** (1483 – 1546 рр.) – монах німецького августинського ордену, університетський професор богослов'я, засновник німецького й світового протестантського руху. Критика індульгенції. Віттенберзький список з 95 тез зловживань у католицькій церкві. Французький теолог **Жан Кальвін** (1504-1564 рр.) як засновник реформаційного та ідеологічного руху кальвінізм. Лютеранство, цвінгліанство, кальвінізм. **Томас Мюнцер**. Лютеранство і кальвінізм як дві течії та основа третьої гілки християнства – протестантизму. Релігійні війни. Відхід від Ренесансних орієнтацій на людину. **Контрреформація**. Орден єзуїтів. Рішення Триденського «вселенського» собору

(засідання тривали 18 років – 1545 -1563 рр.!) та заборона змін в організації католицької церкви. Ревізія доктрин них положень, посилення внутрішньої дисципліни, заснування безкоштовних навчальних закладів, введення нових релігійних свят, відкриття єзуїтських шкільних театрів. Особливості мистецтва епохи Контрреформації. Монументальний побутовий жанр (Нідерланди), натюрморт, портретний жанр, гротесковий реалізм як основа казково-сміхових сюжетів і фольклорних мотивів. **Формування і розвиток національних культур в країнах Західної Європи в XVII ст.** Завершення процесу формування великих національних держав на основі абсолютистських монархій. Наукові відкриття (**Галілей, Ньютон, Кеплер, Лейбніц, Декарт, Торрічеллі, Паскаль, Гарвей**). Розвиток матеріалістичних ідей і уявлень про природу і всесвіт (Бекон, Гоббс, Локк, Спіноза). Формування національних культур Нового часу. Особливості мистецтва XVII ст. Виникнення нового стилю художньої творчості – **бароко** («в перекладі з португальської означає «перлина неправильної форми», з італійської – «вибагливий, химерний»; ... введено в ужиток швейцарським істориком і філософом Брукхартом наприкінці XIX ст., ... теорія його була розроблена в XX ст.», див.: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 152). Ірраціоналізм, містика як крайні прояви мистецтва бароко. Бароковий мідієвізм. **Лоренцо Берніні** (1598-1680 рр.) як видатний архітектор і скульптор, портретист італійського бароко (колонада Собору святого Петра та оформлення площі біля собору у Римі; скульптурна група «Аполлон і Дафна»; портрети кардинала Боргезе, Констанції Буанореллі, Людовика XVI). Провідний художник Фландрії (Бельгія) **Пітер-Пауль Рубенс** (1577-1640 рр.), живописець, гуманіст, антиквар і талановитий дипломат. Картини Рубенса «Персей та Андромеда», «Сад кохання», «Наслідки війни», «Вірсанія», «Шубка». Франс Снейдер (1579 – 1657 рр.) як творець нового, фламандського виду натюрморту. Фламандський портретист Антоніс Ван Дейк (1599-1641 рр.). Майстри реалізму XVII ст. Мериза Мікеланджело (**Караваджо**) (1573-1610 рр.): картина «Юнак з лютнею», композиції «Визнання апостола Матфея», «Смерть Марії». Караваджисти. Іспанська школа живопису. Іспанський художник XVII ст. **Хосе Рібейру** (1591-1682 рр.) та його картини («Свята Інесса») як «мужньо-героїчне і суворо-правдиве світосприймання». Іспанський художник **Дієго де Сільва Веласкес** (1599-1660 рр.). Жанрові картини і портрети: портрет фаворита іспанського короля герцога Олівареса (1638-1641 рр.), папи Інокентія X (1650 р.; картина «Венера з дзеркалом»). Веласкес як один з перших майстрів валерного живопису, творець неореалізму в історичному живописі. («Валер», «Валери» - відтінок, відтінки тону, тонів в межах одного кольору, кольорів). Живопис Голландії XVII ст. **Рембранд** (1606 – 1669 рр.) як художник-гуманіст, портретист. Остання картина «Блудний син» як «краса духовного оновлення» людини, що пройшла крізь великі життєві випробування. Особливості архітектури бароко. Новий музичний жанр – опера. Флоренція – батьківщина опери. «Драми з музикою». Прояви культури бароко в епоху Просвітництва (XVIII ст.) у стилі рококо, гуманного сентименталізму, романтизму. Розвиток **класицизму** (від classicus – зразковий) . Прабатьківщина класицизму – Давня Греція. Раціоналізм як філософське підґрунтя класицизму. Французький класицизм XVII ст. Французькі архітектори, скульптори та живописці **Луї Лево та Андре Ленотру, Андруен Мансард, Шарль Леберен**: спорудження палацового комплексу Вол ле Віконт (1657-1661 рр.). Французький художник **Ніколя Пуссен** (1594-1665 рр.) як засновник напрямків класицизму у живописі: «1) людина і її суспільне буття; 2) людина та світ природи» («Смерть Германіка», «Царство Флори»). Літературно-драматична творчість **П'єтра Корнеля, Жана Расіна, Жана Батиста Мольєра**. Драматургія й театр французького класицизму. Загальна характеристика суспільного життя й культури країн Західної Європи у XVII ст.: єдність різноманітних проявів; новий крок у розумінні сутності людини та її місця в природі й державі; розуміння високої громадської місії мистецтва.

Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст.

Суспільно-політичні передумови та зміст епохи просвітництва. Зародження і формування соціально-культурного явища Просвітництво (період від Англійської буржуазної революції 1640 р. до Великої французької революції 1789 р.). Гуманістична думка Відродження як ідеологічна основа культури Просвітництва. Просвітництво як ідейна течія в країнах Західної Європи XVIII ст. Віра в розум, побудову «Царства Розуму», заснованого «на свободі, рівності та братерстві людей». Освіта як шлях до створення ідеального суспільства та ідеальної особистості. **Розвиток філософської думки.** **Джон Локк** (1632-1704 рр.) – один з перших англійських мислителів, який сформулював «природні права людини на життя, свободу, власність, яка є результатом чесною праці». Французький просвітител **Шарль Луї Монтеск'є**. (1689-1755 рр.) та його праця «Про дух законів». **Франсуа Марі Аруе** (псевдоним «Вольтер») (1694-1778 рр.) як

найвидатніший діяч епохи Просвітництва. Філософські твори та оповідання: «Філософські листи», «Основи філософії Ньютона», «Філософський словник», «метафізичний трактат». Критика клерикалізму («Клерикал – представник церкви, що має духовний сан; Клерикалізм – політичний напрям, що прагне посилити вплив церкви на суспільне політичне й культурне життя країни».- Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / Уклад. І голов. ред.. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. –С. 545). «Вольтер’янство» як дух вільнодумства, пафос зречення авторитетів, іронія. **Дені Дідро** (1713-1784 рр.) як найвидатніший діяч французького Просвітництва. Праці Д. Дідро «Думки про пояснення природи», «Розмова д’Аламбера з Дідро», «Елементи фізіології», «Філософські принципи матерії і руху». Позиція матеріалізму й атеїзму. Французький просвітител **Жан-Жак Руссо** (1712-1778 рр.). Основні філософські твори «Про причини нерівності», «Про суспільний договір, або принципи політичного права», «Еміль або виховання почуттів». Доба відсутності приватної власності як «золотий вік людства» (за Ж.-Ж. Руссо). **Йоганн Іоахім Вінкельман** (1717-1768 рр.) – німецький просвітитель про значення «вільної життєдіяльності людської особистості» та негативні крайнощі людської природи. Стародавні греки як зразок ідеальної поведінки та вихованості. Німецький просвітитель **Готгольд Ефраїм Лессінг** (1729-1781 рр.) – автор ідеї естетики. Високе призначення мистецтва. **Йоганн Готфрід Гердер** (1744-1803 рр.) про нове розуміння історії як духовної спадкоємиці Давньої Греції. Філософія **Готфріда Лейбніца** (1646-1716 рр.). **Еммануїл Кант** (1724-1804 рр.) та його вчення про діалектичний метод. Класифікація наук. Видання 34-томної «Енциклопедії наук, мистецтв і ремесел» (виходила з 1751 до 1776 рр.) як науково-філософське видання XVIII ст. (керівник проекту – Дені Дідро, автори – науковці, письменники, інженери, лікарі). **Роль англійської, французької, німецької літератури в житті західноєвропейського суспільства в епоху просвітництва.** **Семюель Річардсон** (1689-1761 рр.) та його творчість (роман «Історія сера Чарльза Грандісона» як демонстрація прикладів позитивних цінностей: захисту бідних і знедолених, служіння суспільству). **Даніель Дефо** (1660-1731 рр.) – англійський просвітитель («Робінзон Крузо» - роман «про природну сутність людини, незалежність особистості від суспільства, любов до пригод, авантюр і подорожей»). **Джонатан Свіфт** (1667-1745 рр.) – англійський публіцист і сатирик (роман «Мандри Гулівера» - зображення недоліків цивілізації в алегоричні форми). **Генрі Філдінг** (1707-1754 рр.) – автор гострополітичних п’єс «Суддя у пастці», «Дон Кіхот у Англії», твоу «Історія Тома Джонса, найди». Творчість **Роберта Бернса** (1759-1796 рр.) – вершина поезії Великої Британії. Характерні риси англійської літератури XVIII ст.: просвітницький реалізм як стильовий напрям. Філософський роман – особливість французької літератури епохи Просвітництва. Літературна спадщина **Вольтера**: драматургічні твори-трагедії «Едіп», «Брут», «Заїра», поема «Генріада», поема «Орлеанська діва», повість «Кандід, або Оптиміст»; історичні праці «Історія Російської Імперії у царювання Петра Великого», «Історія царювання Людовика XIV і Людовика XV», «Історія філософії». **Руссо** як засновник нового напрямку в літературі – сентименталізму Причини виникнення сентименталізму як наслідок розчарування в ідеях необмежених можливостей розуму та політичних реформ. Автобіографічна повість «Сповідь», роман «Юлія, або Нова Елоїза». **Дідро** як прозаїк та драматург: повість «Чорниця», оповідання «Племінник Рамо», «Жак-фаталіст». Розвиток театральної драматургії. Драма. **П’єр Огюстен Карон де Бомарше** (1732-1799 рр.) та його творчість: «Одруження Фігаро», «Севільський цирульник». Виникнення естетико-літературного руху у I половині XVIII ст. у Німеччині – «Буря й натиск» (назвою за однойменною п’єсою Ф. Клінгера «Буря й натиск»). Виникнення та характерні риси романтизму як стильового напрямку кінця XVIII ст. та розчарування у духовних цінностях Просвітництва: відхід від реальної дійсності, містицизм, звернення до історичних мотивів, індивідуалізм. **Йоганн Вольфганг Гете** (1749-1832 рр.) як класик німецької літератури. Трагедія «Фауст» і висновок головного героя: «сєнс життя – це, власне, боротьба за щастя та наполеглива праця». **Фрідріх Шиллер** (1759-1805 рр.) та його творчість: трагедії «Дон Карлос», «Розбійники» як прагнення до свободи та утвердження людської гідності. Літературна та театральна творчість **Дідро**: п’єси «Позашлюбний син», «Батько родини» як боротьба людини проти соціальної нерівності. **Карло Гольдоні** (1707-1793 рр.) як реформатор італійського театру. П’єси-комедії (тип комедії звичай): «Слуга двом панам» (про неперевершеного Труфальдіно). **Карло Гоцці** (1720-1806 рр.) – автор театральних казок (ф’яби) – «Король-олень», «Турандот», «Любов до трьох апельсинів» та інші. Розвиток та поширення нового жанру комедії – **комедія дель арте** як імпровізованої вистави. Венеціанський карнавал як частина італійського театального життя. **Зародження нових музичних жанрів.**

Творчість композиторів Віденської школи: нові музичні форми (соната як один з основних жанрів камерно-інструментальної музики з трьох частин з циклічною зміною темпу – повільно-швидко-повільно; симфонія як твір для оркестру з чотирьох частин). Творчість **Йоганна Себастьяна Баха** (1685 – 1750 рр.) – геніального німецького композитора: прелюдії (невеличка п'єса), фуґи (багатоголосний поліфонічний твір, тема якого послідовно проходить по всіх голосах), токати (віртуозна п'єса) для органу, ораторія «Страсті за Матвієм». Творча спадщина композитора **Франца Йозефа Гайдна** (1732-1809 рр.). Твір «Пори року». **Вольфганг Амадей Моцарт** (1756-1791 рр.). Опера-казка «Чарівна флейта». Опері, концерти, сонати тощо. Творчість композитора **Людвіґа ван Бетховена** (1770-1827 рр.): засновник героїчного музичного стилю; жанр симфонії; Дев'ята мала симфонія; гімн на слова оди Шиллера «До радості»; увертюри, концерти для фортепіано з оркестром; опера «Фіделіо»; варіації на тему української народної пісні «Іхав козак за Дунай». Ла Скала в Мілані (з 1778 р.). **Художні стилі класицизм і рококо**. Трансформація стилю бароко в рококо. (Рококо – від французького «рокайль» - мушля, або черепашка неправильної форми – художній стиль, що формується при дворі Людовика XV і вирізняється вишуканістю й легкістю форм). **Жан Антуан Ватто** (1684-1721 рр.) – перший великий майстер рококо (сцени галантних свят, театральність поз та декору: картини «Свято кохання», «Товариство у парку», Жіль», «Крамниця Жерсена», «Відплиття на острів Цитеру», «Складна пропозиція»). Майстер рококо **Франсуа Буше** (1703-1770 рр.) : відвертий еротизм та гедонізм (прагнення до насолоди) міфологічних сюжетів – «Пастуша сцена», «Купання Діани», «Туалет Венери», «Венера з Амуром». Художник **Жан Оноре Фраґонар** (1732-1806 рр.) : галантно-любовні свята – «Поцілунок крадькома», «Щасливі можливості гойдалок». **Жак Луї Давід** (1748-1825 рр.) – провідний художник класицизму. Картина «Смерть Марата»: трагічна урочистість події – Великої французької революції. Англійський художник **Джошуа Рейнолдс** (1723-1799 рр.) – перший президент Королівської академії мистецтв (1768 р.). Міфологічні сюжети: «Венера й Амур», «Немовля Геркулес, який душить змія», «Портрет Сарі Сідонс». Розквіт англійського живопису. **Уільям Хогарт** (1697-1764 рр.) (портрети «Родина Вудз Роджерс», «Автопортрет із собакою», картина «Дівчина з краватками») і портретист, пейзажист **Томас Гейнсборо** (1727-1788 рр.) (портрети видатних акторів, музикантів; портрет герцогині де Бофор) – представники реалістичних тенденцій англійського живопису. Іспанський художник **Франсіско Хосе де Гойя** (1746 – 1828 рр.) – яскравий представник романтизму в образотворчому мистецтві XVIII ст. Картини «Продавець посуду», «Парасолі», графічна серія «Капрічос» (гра уяви) – 80 офортів (гравюри на металі з використанням кислоти); найвідоміший з офортів «Сон розуму породжує чудовиськ». Венеціанська школа. Жанр ведуги – міського архітектурного пейзажу. Майстри-пейзажисти **Антоніо Калетто і Франческо Гварді** (1712-1793) (картина «Пейзаж»). Французька школа скульптури: історико-міфологічний, портретний жанри. Статуетки у стилі рококо, монументальні класичні композиції. **Жан Батіст Піґаль** (прізвище «Безжалісний») (1714-1788 рр.): скульптурні портрети. **Жан Антуан Гудон** (1741-1828 рр.) – видатний портретист (портрети Дідро, Руссо, Вольтера). Скульптор **Етьєн Моріс Фальконе** (1716-1791 рр.): відома композиція «Мілон Кротонський», статуя «Мідний вершник» (пам'ятник Петру I в Петербурзі).

Російський «освічений абсолютизм». Загальноєвропейське явище XVIII ст. «освічений абсолютизм»: «необхідність модернізації в економічній, політичній, духовній сферах». Монархічна концепція «освіченого абсолютизму» пруського короля **Фрідріха II** (30-томне видання творів).. Політика «освіченого абсолютизму» австрійського імператора **Йосифа II**: реформи, «Йосифів законник». Політика «освіченого абсолютизму» російської імператриці **Катерини II**: «враження покровительки науки та мистецтва»; робота над новим законодавством; ствердження необхідності самодержавства; ідеї просвітників в Російській імперії (визнання Вольтера, видання твору Гельвеція «Про людину», створення умов для творчості Ж.Ж. Руссо в імперії. Питання освіти в Росії: ідея Катерини II про виведення «нової породи людей», закриті навчальні заклади для дітей, відкриття інституту для виховання дівчат (в Смольному, 1764 р.), відкриття артилерійської та інженерної шкіл (1762 р.), комерційного училища (1772 р.), гірничого інституту (1773 р.), початкових училищ (80-ті роки), учительської семінарії (1786 р., Петербург).

Культура XVIII ст. як важливий етап в історії світової культури.

Культура козацької доби (II половина XVII – XVIII ст.)

Розвиток науки й освіти. Друга половина XVII ст. як час боротьби проти соціального та національного поневолення поляками, турками, постійним наступом російського царизму. Культурне життя українського населення: існування шкіл, друкарень, створення бібліотек при

монастирях, існування бібліотек у шляхетських родинах, у козацької старшини, єпископів. Освіта на Гетьманщині: трирічні курси початкової школи. Освіта на Правобережжі: польська початкова освіта; єзуїтські школи. Відкриття Малоросійського колегіуму у Чернігові у 1700 р. Харківський колегіум (1721 р.) як важливий освітній і науковий осередок на Слобожанщині (вивчення граматики, риторики, філософії, класичних мов, теології, географії, німецької та французької мов, інженерної й артилерійської справ. Києво-Могилянський колегіум (з 1701 р. – статус і права академії за грамотою **Петра I** від 26 вересня 1701 р.) як центр культурно-освітнього життя України.: система організації освіти; науковці академії **Інокентій Гізель, Іоанікій Галятовський, Лазар Баранович, Антоній Радилівський, Феодосій Сафонович, Ананій Сатановський, Варлаам Ясинський, Симеон Полоцький, Епіфаній Славинецький**. Києво-Могилянська академія за часів правління гетьмана **Івана Мазепи** (1687-1709 рр.). Вихованці Києво-Могилянської академії – організатори духовних училищ у Росії (Москві, Архангельську, В'ятці, Рязані, Костромі, Суздалі. Колегіуми у містах Ніжині, Білгороді, Переяславі. Полтавська слов'янська семінарія (з 1779 р.). Львівський університет (з 1661 р.) як важливий осередок освіти і науки у Західній Україні: видатні вчені університету історик **К. Несецький**, математики **Ф. Гродзіцький, Т. Секержинський**, письменник і філософ **І. Красіцький**. Розвиток в Україні астрономії, математики, географії, медицини. Доктора медицини **Полетика, Кружель, Максимович**. Відкриття у м. Лубни (1707 р.) першої польової аптеки. Перша медична школа у м. Єлисаветграді (1787 р.).

Українська історична думка. Специфіка національного бароко в літературі, театрі й музиці. Формування української історичної думки у середині XVIII ст.: видання «Хроніки» (автор – ректор Києво-могилянської академії **Ф. Сафонович**, подій від Давньої Русі до Литовсько-Польської доби); видання праці «Синопис, або стислий опис від різних літописців про початок слов'яно-руського народу» як першого систематизованого підручника з української історії. Козацькі літописи: «Літопис Самовидця» (анонімний твір, назву дав у XIX ст. **П. Куліш**). Літопис **Григорія Граб'янки** (події від Хмельниччини до 1709 р.; події розглянуто у бароковому стилі: пафосно). Літопис **Самійла Величка** «Сказание о войне козацкой с поляками» – наймонументальніший твір в українській історіографії (два томи: події з 1648 до 1700 рр., а також фрагментарно описано ранні історичні події). Мемуари, господарські та офіційні документи як джерела історичних праць, літописів. Козацька старшина як автори та як рушійна сила національної історії. Праця невідомого автора 60-х років XVIII ст. «Історія Русів» про ідею самостійності українського народу – «могутній поштовх до національно-духовного відродження». **Феофан Прокопович** (1681-1736 рр.) – визначний вчений-енциклопедист, людина універсальних наукових здібностей, професор, ректор Києво-Могилянської академії, релігійний діяч й керівник (обіймав вищі посади серед ієрархів православної церкви), автор праць з історії, філософії, літератури, математики, астрономії (критик схоластики; визнання Бога як основи всього існуючого; ствердження, що матеріальний світ розвивається за своїми законами; висував припущення про існування безлічі світів). Творчість **Григорія Савича Сковороди** (1722 -1794 рр.) як виняткове явище української культури, визначний український мислитель. Філософська праця **Григорія Сковороди** «Начальна дверь к христіанскому добронравию». Вчення про три світи: макросвіт або великий світ, мікросвіт або людина, символічний світ або Біблія. Мета життя людини за **Григорієм Сковородою** – досягнення щастя через шлях самопізнання. Самопізнання через суспільно-корисну працю. Ідеї християнського гуманізму **Григорія Сковороди** – основа українського духовного світогляду. Література нового часу: зв'язок з релігійним світоглядом; мистецтво слова – самостійна галузь творчості; людина як головний об'єкт і суб'єкт в літературі. Історична мемуаристика. Літературні твори за змістом: релігійно-моральні, наукові, полемічні, драматичні, віршові, розповідні. Ораторсько-повчальна проза другої половини XVII ст. як проголошення ідей громадянського гуманізму (піднесення рідної мови, патріотизму, спільного блага громади): творчість **Лазара Барановича, Іоанікія Галятовського, Варлаама Ясинського** та інших. Стиль бароко (примхливість форм і декоративна пишність; красномовство, вишуканість, пишномовство, витонченість – у літературі) як головний жанр літературної творчості більшості українських письменників. Нагромадження паралелізмів (повторень, аналогій, дублювань), сміливі антитези (протилежність; протиставлення у судженнях), неймовірна кількість формальних прикрас – характерні риси українського літературного бароко. Високий рівень української драми: розроблення теорії трагедії, комедії, трагікомедії (автор теорій – **Ф. Прокопович**). Розвиток громадської та любовної лірики: романси, сентиментальні пісні. **Маруся Чурай** – легендарна співачка та поетеса як ймовірна авторка народних пісень і поезій. **Василь Капніст** (1758-1823 рр.) і його внесок в українську літературу: «Ода на рабство» (проти закріпачення українців та політики

Росії щодо України). Жанри поезії: релігійно-моральні, історичні, ліричні, гумористично-сатиричні та інші. Українські інтермедії як споріднені з аналогічними явищами театру Італії (комедія дель арте), Іспанії (ентремесес), Англії (інтерлюдії), Франції (фарси), Німеччини (фастнахтшпілі). Взаємодія шкільного театру, української шкільної драми і народного театру. Виникнення вертепу (назва – від печери поблизу Віфлієма, в якій, за біблійним переказом, народився Ісус Христос).

Вертепна драма (трагічна та комічна) як старовинний український народний ляльковий театр з улюбленим героєм – розумним й дотепним представником народу: «в Англії **Панч**; Італії – **Пульчинелла**; Польщі – **Шопка**; Німеччині – **Гансвурст**; Франції – **Полішинель**; Росії – **Петрушка**; Білорусі – **Батлейка**; Україні – **Запорожець** тощо» (див.: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 251). **Балаган** як нова форма народного театру (ярмарковий театр, ярмаркові вистави). Кріпацькі театри українських магнатів. Музична культура (пісенні і танцювальні жанри). Народні танці: метелиці, гопаки, козачки тощо. Пісні: ліричні, родинно-побутові. Виникнення професійних цехів музикантів (друга половина XVII ст.). **Канти** – багатоголосні пісенні твори – основа культової музики. **Партесний концерт** – хорівий жанр. **М. Дилецький** (1650-1723 рр.) – видатний український композитор, теоретик партесного жанру (використання методу створення духовних гімнів на основі мелодії світської пісні; своєрідний прояв стилю українського бароко в музиці). **Опера** як вищий музичний жанр: творчість видатних українських композиторів і співаків **Максима Березовського** (1745- 1777 рр.; в 1771 р. за оперу «Демофонт» отримав звання маестро й титул академіка Болонської музичної академії) і **Дмитра Бортнянського** (1751-1825 рр.; опери в «італійській манері» як «Креот», «Алкід», «Сокіл» та інші). Славний концерт «Не отвержи мене во время старости» - вершина творчості **Березовського**, шедевр української й світової релігійної музики. Опера «Демофонт» (**М. Березовський**). Досвід західноєвропейської музичної культури і поєднання з національними традиціями хорового мистецтва – підґрунтя для розквіту українського музичного мистецтва XIX століття.

Еволюція образотворчого мистецтва та архітектури. Особливості українського бароко в архітектурі: використання традицій народного мистецтва; забудова міст має садибний характер; складна композиція об'ємів архітектурних споруд (церква Різдва **Богородиці** у Києво-Печерській лаврі; **Троїцький** храм у Чернігові; храм Воздвиженського монастиря в Полтаві; будинок чернігівського козацького полковника **Я. Лизогуба** у Чернігові; будинок Чернігівського колегіуму); експресія, мальовничість, активне застосування розпису, ліпнини, кольору; з другої половини XVIII ст. – елегантність архітектурних форм, стриманість декору (**Андріївська** церква у Києві, Михайлівська церква на Сумщині, **Троїцький** собор на Дніпропетровщині, собор святого **Юра** і костіол Домініканців у Львові, собор Почаївської лаври). Українське бароко у цивільному будівництві, монументальному будівництві. Вплив творчості майстрів-архітекторів європейських шкіл – в Західній Україні німця **Меретина**, в Східній – італійця **Растреллі**, українця **Григоровича-Барського**. **Степан Ковнір** – визнаний український архітектор-будівничий (церква **Антонія і Феодосія** у Василькові, **Троїцька** церква поблизу Києва). Народні майстри **Панас Шелудько**, **Яків Погребняк** – автори монументальної архітектури: дерев'яні храми (**Панас Шелудько**); дев'ятикупольний **Троїцький** собор у Новомосковську як найбільша і найвища тогочасна дерев'яна будівля в Україні (**Яків Погребняк**). Стиль **рококо** як подальший розвиток бароко (більше декоративного убрання та деталей). **Внесок у розвиток культури в Україні Івана Мазепи.**

Український живопис XVII ст. – XVIII ст.: три художні стилі – бароко, рококо, класицизм; **парсунний (портретний) живопис** (парадні портрети козацької старшини, шляхти). Іконописна школа Києво-Печерської лаври. Фрески «Трійця», «Вигнання торговців з храму» як зразок для наслідування в інших іконописних школах. **Ктиторський портрет** (зображення фундатора або жертводавця храму) – характерний елемент храмового розпису XVII ст. «**Богородчанський іконостас**» Манявського гірського монастиря як вершина станкового іконопису (автор – іконописець **Іов Кондзелевич**). **Живопис середини XVIII ст.:** класицизм – **Дмитро Левицький** (1735-1822 рр., портретист: портрети архітектора **А. Кокоріна**, промисловця **П. Демідова**, французького філософа **Д. Дідро**), **Володимир Боровиковський** (1757 – 1825 рр., учень **Д. Левицького**; портрети: **Дмитра Левицького**, українського поета-сатирика та драматурга **Василя Капніста** та інші). **Антон Лосенко** (1737-1774 рр.) як основоположник історичного жанру в українському й російському живописі: картини «Володимир і Рогнеда», «Каїн», «Авель»; портрети камерного характеру. Становлення української художньої школи граверів. **Олександр Тарасевич** як основоположник українського граверства. **Григорій Левицький** (1697-1769 рр.) – відомий український майстр гравюри. **Аверкій Козачківський** – майстр- гравер. Гравюри-панегірики на честь культурних і релігійних діячів. Розвиток декоративного і ужиткового

мистецтва (різьблення по дереву, розпис посуду, ливарне мистецтво; коштовно оздоблена вогнепальна і холодна зброя, бойова кінська упряж; золотарство і виготовлення коштовного посуду; ткацтво, килимарство, вишивка).

Особливості й досягнення культури запорозького козацтва. Норми звичаєвого права – основа правових відносин на Запоріжжі. Зрада батьківщини, війська запорозького – найтяжчий злочин. Релігійність (християнська релігія) як особлива риса характеру запорозьких козаків. Автономність і демократичність як важливі риси запорозької церкви. Духовенство в житті Січі: проповідницька діяльність, освітянська діяльність, участь у бойових діях. Межигірський монастир у Вишгороді під Києвом як парафія для запорожців (парафія посилала на Січ священників). Меценатство козацької старшини і козаків: кошові отамани **Петро Калнишевський, Іван Сірко, Іван Білицький, Федір Лантух**. Похідні церкви (біля сторожових постів – «бекетів»). Мережа шкіл на Запоріжжі: січові, монастирські, церковно-парафіяльні. Система освіти у запорозьких школах. Створення вищої школи на Січі (1754 р.): підготовка паланкових старшин, дипломатів, рицарів військових канцелярій. Навчальні заклади для підготовки писарів, співаків, музикантів. Школа «вокальної музики і церковного співу». Музична культура Запорожжя. Запорожці-кобзарі. Військова музика (духові та ударні інструменти – труби, сурми, литаври, барабани, бубни). Святкові інтермедії як цікаве явище на Запорозькій Січі (учні січових та церковно-парафіяльних шкіл розігрували веселі святкові інтермедії, обходили по черзі всі 38 куренів). Танці. «Вертеп» як лялькові народні видовища у супроводі «троїстої музики» (ансамблю музикантів). Народний живопис на Запоріжжі та народні іконописні традиції: іконопис; зображення на іконах людей – сучасників іконописців – козацьку старшину, гетьманів, пересічних козаків; виконання ікон у стилі «Запорозької Покрови» (поряд з козаками на іконах зображувались військові клейноди запорожців); у церквах Січі виставлялися іконо із зображенням людей та домашньої худоби. «Мамаї» - народні картини із зображенням козака-бандуриста (уособлювали любов народу до свого захисника – запорозького козацтва). Культура запорозького козацтва як специфічне та унікальне явище, частина культури українського народу гуманістичної спрямованості.

Тема 7. Європейська культура XIX ст. Російська культура XIX ст. Культура України в XIX – на початку XX ст.

Промислова революція, науково-технічний прогрес та її вплив на розвиток суспільного життя, художньої культури європейських країн. Промислова революція як процес переходу від мануфактурного до машинного виробництва. XIX століття – століття більше ніж 8,5 тисяч винаходів. Винахід англійця **Генрі Бесемера** (1813-1898 рр.) конвертерного способу перероблення чавуну на сталь (бесемерівський процес, 1856 р.). Сталеплавильна піч (1864 р.) французького інженера **П'єра Мартена** (1824-1915 рр.). Парова машина (1874 р.) англійського винахідника **Джеймса Уатта** (1736-1819 рр.). Перший у світі колісний пароплав «Клермонт» (1807 р.) американського винахідника **Фултона Роберта** (1765-1815 рр.). Англієць **Джордж Стефенсон** (1781-1848 рр.) як засновник парового залізничного транспорту, автор паровоза «Ракета» (1814 р.). Перша залізниця загального користування «Стоктон – Дарлінгтон» (Англія, 1814-1825 рр.). Американський науковець **Морзе Семюел Фінлі Бриз** (1791-1872 рр.) – винахідник електромагнітного телеграфного апарату (1837 р.), автор телеграфного коду (азбука Морзе, 1838 р.). Брати-французи **Монгольф'є** – винахідники повітряної кулі (наповнена гарячим димом), перший політ – 21 листопада 1783 р. Ера електрики, телефонний зв'язок (з кінця 70-х років XIX ст.). Американський винахідник і підприємець **Томас Едісон** (1847 – 1931 рр.) – автор першої у світі теплової електростанції загального користування (Нью-Йорк). Ніагарська гідроелектростанція (1896 р.). Перші трамваї на вулицях Берліна (80-ті роки XIX ст.). Німецький інженер **Рудольф Дізель** (1858-1913 рр.) – винахідник двигуна внутрішнього згорання (1897 р.). Початок історії автомобіля і літака: перший у світі автомобіль Benz (1885 р., німецький інженер-винахідник **Бенц Карл** (1844-1929 рр.)). Брати-американці, винахідники **Уїлбер і Орвілл Райт** 12 грудня 1903 р. здійснили першими у світі політ тривалістю 59 секунд на побудованому літаку з двигуном внутрішнього згорання. Німецький фізик **Вільгельм Конрад Рентген** (1845-1923 рр.) у 1895 році відкрив промені – рентгенівські промені. **Вільгельм Конрад Рентген** – володар першої у світі Нобелівської премії серед фізиків. (Довідка про **Нобелів**: «**Нобелі** – шведські винахідники і промисловці, які довго жили в Росії; батько, сини і внук: 1) **Еммануель** (1801-1872), винахідник підводних мін. Заснував у Санкт-Петербурзі механічний завод. 2) **Альфред Бернхард** (1833-1896 рр.), засновник Нобелівських премій. У 1867 винайшов динаміт, у 1888 р. – балістик. Організатор і співвласник багатьох підприємств з виробництва вибухових речовин. 3) **Людвіг** (1831 – 1888 рр.),

конструктор верстатів. Перетворив, заснований батьком завод, на великий машинобудівний завод «Людвіг Нобель» (нині «Російський дизель». Разом з братами заснував нафтопромислове підприємство в Баку (з 1879 р. «Товариство братів Нобелів»). 4) **Еммануель** (1859-1932 рр.), син Людвіга. У 1888-1917 рр. очолював підприємства сім'ї Нобелів у Росії. З 1918 р. жив у Швеції». - Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 175). Становлення атомної фізики як самостійної науки. Виявлення радіоактивності солей урану (1896 р.) французьким фізиком **Антуаном Беккерелем** (1852-1908 рр.). Видатні французькі фізики **П'єр Кюрі** (1859-1906 рр.) та його дружина **Марія Склодовська – Кюрі** (1867 – 1934 рр.): запровадження наукового поняття «радіоактивність»; відкриття нових елементів полонія та радія (1898 р.), лауреати Нобелівської премії 1903 р.. **Марія Склодовська – Кюрі** - керівник Радієвим інститутом у Парижі, завідувач кафедрою у Сорбонні, перша жінка – лауреат Нобелівської премії (1903, 1911. Англієць **Ернест Резенфорд** (1871-1937 рр.) і данець **Нільс Бор** (1885 – 1962 рр.) – фізики, дослідники радіоактивності, лауреати Нобелівської премії (відповідно за 1908 р., і за 1922 р.). Створення кінематографу (1895 р., запатентували брати **Луї та Огюст Люм'єри** в Парижі; 28 грудня 1895 р. в підвалі «Гран кафе» на бульварі Капуцінів в Парижі відбувся перший публічний платний сеанс кіно.. Ткацький верстат французького інженера **Жаккарда** (початок ХІХ ст.): поява різнокольорової тканини без подальшого фарбування.

Розвиток класичного природознавства. Створення системи наук: геологія, палеонтологія, біологія, ембріологія. Еволюційна теорія **Чарлза Дарвіна**. Теорія клітинної будови живого організму. Закон збереження і перетворення енергії. Філософія та ідея діалектичного розвитку. Наслідки промислової революції: зміна технічної основи виробництва, принципи змагання та кваліфікації; удосконалення матеріальної бази культури; поява нових соціальних верств населення; інтелектуальний потенціал суспільства. Поява інтелігенції («Інтелігенція (від лат. *Intelligens* – той, що розуміє, мислячий, розумний) – клас людей, які професійно займаються розумовою, переважно складною, творчою працею, розвитком і поширенням культури. Понятт. Інтелігенція нерідко надають і більш широкого значення, вважаючи її втіленням моральності і демократизму. Термін «інтелігенція», введений письменником **П.Д. Боборикінін**, із російської перейшов у інші мови. На Заході більш поширений термін «інтелектуали», що вживається і як синонім «інтелігенції». – Див.: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 176). **Розвиток суспільних наук.** Історія як наука. Історичні музеї. Історичні журнали. Завдання всесвітньої історії за **Кантом, Гегелем, Спенсером, Марксом**: «майбутнє згладить усі протиріччя», «настане вищий – досконалий стан суспільства» тощо. Осмислення та пошук образу ідеального суспільства у працях філософів, економістів, художників.

Основні тенденції художньої культури ХІХ ст. Становлення і розвиток романтизму. Суспільні потрясіння на рубежі ХVІІІ – ХІХ століть. Велика французька буржуазна революція 1789-1794 рр. та її вплив на соціально-політичні зміни у Європі. Національно-визвольний рух. Революції 1830 р., 1848-1849 рр. у Європі. Феномен Паризької Комуни 1871 р. Боротьба європейських народів проти монархії – ґрунт для розвитку класицизму як культурного напрямку. Криза класицизму і розвиток романтизму. Критичний реалізм. Течії і школи: сентименталізм, натуралізм, символізм, імпресіонізм. Романтизм (франц. *romantisme*) як ідейний і художній напрям в європейській та американській духовній культурі ХVІІІ – першій пол. ХІХ століть. Література, образотворче мистецтво, музика, живопис романтичного напрямку як опозиція академічному мистецтву, офіційній ідеології епохи реакції, протест проти міщанської обмеженості.

Романтизм в музиці (підвищена емоційність, фантастична вигадка, казково-поетична образність, масштабність символічних узагальнень): **Франц Шуберт** (австрійський композитор), **Роберт Шуман** (німецький композитор), **Бедржих Сметана** (чеський композитор), **Фрідерік Шопен** (польський композитор), **Карл Марія фон Вебер** (німецький композитор), **Гектор (Ектор) Луї Берліоз** (французький композитор), **Нікколо Паганіні** (італійський композитор), **Ріхард Вагнер** (німецький композитор):

опери «Каблучка Нібелунгів», «Трістан і Ізольда»; **Джузеппе Верді** (італійський композитор): «Аїда»; **Карл Марія фон Вебер**: «Чарівний стрілець». Романс, інструментальна танцювальна мініатюра, «героїчний епос» як музичні жанри XIX ст.

Італія - Вітчизна опери. Видатні композитори **Джоаккіно Россіні** (італійський композитор, героїко-патріотична опера «Вільгельм Телль» за драмою **Р. Шиллера**), **Вінченцо Білліні**, **Джузеппе Верді** (опери «Ріголетто», «Травіата», «Дон Карлос», «Аїда», «Отелло»). Романтичні опери на лібрето як відтворення подій творів письменників-романтиків: **Михайло Глінка** (руський композитор) «Руслан і Людмила» - за поемою **О. Пушкіна**; **Шарль Гуно** (французький композитор) «Фауст» - за трагедією **Й. Гете**; **Жорж Бізе** (французький композитор) «Кармен» - за повістю **П. Меріме**; **Д. Верді** «Травіата» - за романом **О. Дюма** «Дама з камеліями».

Романтизм в літературі: історизм мислення романтиків, вивчення духовної спадщини минулого: **Новаліс** (справжнє прізвище та ім'я – **Фрідріх фон Харденберг**), **Клеменс Брентано**, **Ернст Теодор Амадей Гофман**, **Август Генріх Гофман фон Фаллерслебен**, **Генрі Гейне**, **Джон Кітс**, **Джордж Байрон**, **Персі Шеллі**, **Віктор Гюго**, **Вільгельм та Якоб Грімм**, **Жорж Санд**, **Адам Міцкевич**, **Михайло Лермонтов**, **Володимир Одоевський**, **Вальтер Скотт**.

Романтизм в живопису: **Е. Делакруа**, **Т. Жеріко**, **Ф.О. Рунге**, **Дж. Констебл**, **У. Тернер**, **О. Кіпренський**, **О. Орловський**. Французький художник **Теодор Жеріко** (1791-1824 рр.) : революційний романтизм як новий напрям у живопису, «маніфест романтизму в живопису» – картина «Пліт «Медузи» («Медуза» - назва французького корабля, який загинув, на картині зображена купка людей на плоту, які побачили на горизонті корабель і з великою надією дивляться у далечінь). Французький художник **Ежен Делакруа** (1798-1863 рр.): героїчна картина «Свобода на барикадах» - «емблема революційної боротьби французького народу 1830 р.», «образ жінки як символ революції». **Прерафаеліти** – творча мистецька течія в англійському живопису середини XIX ст. **Д. Россетті**, **А. Браун**, **Х. Хант**, **Дж. Рьоскін** – засновники течії прерафаелітів (считали італійського живописця **Рафаеля Санті** родоначальником «мертвої школи»), виступали за повернення мистецтва дорафаелівського часу; протест проти сентиментальної фальші та офіційної рутини у мистецтві). Розвиток неоромантизму: оспівування небезпеки, пригод, сміливості, інтриги (драми, романи **Роберта Стівенсона** (англійський письменник), **Джозефа Конрада** (англійський письменник), **Райдера Хаггарда** (англійський письменник), **Артура Конан Дойля** (англійський письменник), **Д. Честертон** (англійський письменник), **Герхарта Гауптмана** (німецький письменник)).

Критичний реалізм. Натуралізм, символізм та імпресіонізм у мистецтві. «Реалізм» (від лат. *realis* – матеріальний) як правдиве відображення об'єктивної дійсності; (реалісти «з немилосердною правдивістю зображували болячки й хиби буржуазного ладу і буржуазної моралі»). Англійський критичний реалізм в літературі: **Чарльз Діккенс**, **Уільям Теккерей**, сестри **Шарлотта та Емілія Бронте**. Французький реалізм в літературі: **Проспер Меріме** (історична драма «Жакерія»); **Стендаль (Анрі Бейль)**, **Оноре де Бальзак**, **Гюстав Флобер**.

Критичний реалізм в галузі образотворчого мистецтва – живопису, графіці: побутовому жанрі - **Павло Федотов**, **Василь Перов**, **Франсуа Мілле**, **Густав Курбе**, **Едгар Дега**; пейзажному живопису – **Джон Констебл**, **Каміль Коро**, **Олександр Іванов**; портрету – **Теодор Жеріко**, **Іван Крамський**, **Ілля Рєпін**. Художник **Франсуа Мілле** (1814-1875 рр.) як представник і досвідчений майстер селянської теми (картини «Віятель», «Сіач», «Збиральниці колосків», «Анжелюс», «Людина з мотикою»). Французький пейзажист **Каміль Коро** (1796-1864 рр.) як творець інтимного пейзажу – «пейзажу настрою»: картини «Віз сіна», «Дзвіниця в Аржантеї», «Вечір», «Порив вітру», «Купання Діани». **Гюстав Курбе** (1819-1877 рр.) як представник жанрового пейзажу (теми праці та убогості): «Післяобідня година в Орнані», «Збір винограду в Орнані», «Людина зі шкіряним поясом». «**Натуралізм**» - (від лат. *Natura* – природа) – напрям в мистецтві у др.

пол. XIX ст. у Франції, претендував на наукову достовірність; головна теза натуралістів: «якою б не була прекрасною художня вигадка, тверда правда факту виглядає більш впевнено». Філософська основа натуралізму – позитивізм **Огюста Конта**, **Герберта Спенсера** та їх послідовників. Натуралістичний метод у Франції – у творах братів **Е. і Ж. Гонкур**, раннього **Е. Золя**; в Німеччині – в драматургії **А. Гольца**, **Г. Гауптмана**; в Росії – у прозі **Н. Боборикіна**.

Символізм (від гр. symbolon – умовний знак) – напрям в мистецтві кінця XIX – початку XX ст.; знавага до реальності, зведення її до символів; навколишня дійсність не заслуговує на увагу. Франко-бельгійська поезія і драматургія: творчість **С. Малларме**, **М. Матерлінка**. Російська поезія: творчість **О. Блока**, **В. Іванова**, **С. Солов'єва**.

Імпресіонізм (від фр. impression – враження) – новий напрям в мистецтві в др. пол. XIX ст. (з 1874 до 1886 рр.); «Салон знехтуваних», 1863 р.: картина **Едуарда Мане** «Сніданок на траві»; картина «Олімпія», 1865 р. Імпресіоністи **Клод Моне** (картина «Враження. Схід сонця»), «Бульвар капуцином у Парижі», «Вид Темзи та парламенту в Лондоні», «Руанський собор»), **Огюст Ренуар**, **Каміль Піссаро** («Бульвар Монмартр»), **Поль Сезанн**, **Едгар Дега**. Імпресіонізм в музиці, літературі, скульптурі. **Едуард Мане**: картини «Партія у крокет», «У човні», «Бар у Фолі Бержер». Імпресіонізм в скульптурі: французький скульптор **Огюст Роден** (скульптурні портрети «Вічна весна», «Па-де-де», «Мислитель»). Імпресіонізм в музиці: композитори **Клод Дебюссі**, **Моріс Равель**, **М. де Фалья**, ранній **І. Стравинський**. Імпресіонізм у літературі: твори **Поля Верлена**, **Артюра Рембо**, братів **Гонкурів**, **Артура Шніцлера**. «Декаданс» («занепад») – новий напрям в історії культури і мистецтва, заперечення реальності як низько-пробної дійсності; постімпресіонізм: **Поль Сезанн**, **Вінсент Ван Гог**, **Поль Гоген**.

Російська культура XIX-початку XX ст.

Боротьба прогресивних сил Росії за демократизацію суспільства, культурного життя, мистецтва. Криза феодальної системи. Розвиток капіталізму. Повстання декабристів у грудні 1825 р. – перша спроба радикальних верств російського суспільства змінити існуючий політичний лад. Криза кріпосницької системи та прихований розвиток революційності, «заворушення у настроях» населення імперії. Головне питання – доля мільйонів російських кріпосних селян. Інтелігенція, революціонери-різничинці, формування революційно-демократичної ідеології. Ідеї патріотизму і героїки російської культури – на службу народу. Класицизм, романтизм, критичний реалізм – головні напрями російського мистецтва XIX ст. Розвиток архітектури Москви, Петербурга, живопис **Ореста Кіпренського**, **Сильвестра Щедрина**, **Олексій Веніціанова**, **Василя Тропініна**, скульпторів **Івана Мартоса**, **Феодосія Щедрина**, **Івана Шишкіна**, **Івана Айвазовського**. Аграрна реформа 1861 р. та відміна кріпацтва в Російській імперії. Соціальні проблеми в центрі уваги передового російського мистецтва. Художня література Росії: реалістичний метод як основа художньої культури: творчість письменників **Івана Тургенева**, **Лева Толстого**, **Федора Достоевського**. Російський театр: драматург **Олександр Островський**, актор **Михайло Щепкін**. Композитори «Могучої кучки» як популяризатори серед народу мистецтва демократичного реалізму художників-передвижників. Реалізм і академізм – два напрями у розвитку російського мистецтва в другій половині XIX ст. Поява творів викривальної літератури.: «Мертві душі» **М.В. Гоголя**, «Записки мисливця» **І.С. Тургенева**, вірші **М.О. Некрасова**; на театральній сцені – «Горе з розуму» **О.С. Грибоєдова**, «Ревізор» **М.В. Гоголя**.

Нові тенденції в розвитку живопису та скульптури. Петербурзька Академія мистецтв – центр художнього життя Росії (архітектурний клас: **О.Д. Захаров**, **А.М. Вороніхін**, **Ф. Волков**, брати **О та І. Михайлови**, **А.І. Мельников**; скульптурний клас: **І.П. Мартос**, **І.П. Прокоф'єв**, **Ф.Ф. Щедрін**, **С.С. Піменов**, **В.І. Демут-Маліновський**; клас історичного живопису: **Г.І. Угрюмов**, **В.К. Шебуєв**, **А.Є. Єгоров**, **О. і А. Іванови**; пейзажний живопис: **Ф.А. Алексєєв**, **М.М. Вороб'їов**. Портретист **Орест Кіпренський**: автопортретні роботи, образи **Растопчиної**, **Давидова**, **Жуковського**. **Олексій Веніціанов** – засновник побутового жанру в російському живопису (картини «Сплячий пастушок», «На ниві. Весна», «На жнивах. Літо»). **Карл Іванович Брюллов** – великий майстр портрета і жанрового живопису – історичного, інтимного, парадного, портрета-картини (картини: «Вершниця», «Портрет графіні Ю.П. Самойлової», «Ранок», «Дівчина,

що збирає виноград на околицях Неаполя», «Італійський полудень», «Останній день Помпеї»). **Олександр Андрійович Іванов** – великий живописець: картина «З'явлення Христа народу» як «моральне перетворення та відчуття людини і людства». **Павло Федотов** – представник критичного реалізму (картини: «Свіжий кавалер», «Перебірлива наречена», «Сватання майора», «Удовичка», «Анкор, ще анкор»). Центральна тема мистецтва 60-х років XIX ст. – тема знецінення всіх цінностей життя – від релігії до сімейних відносин, предмет користолюбства, що нівечить людські стосунки. Виникнення нової орієнтації в російському мистецтві – демократичного реалізму. **Павло Третяков** як меценат мистецтва. Створення національного музею мистецтв. Петербурзька Академія мистецтв: 1863 р., «бунт 14! Як протест проти звичаю писати звітну академічну програму всім на одну тему. Організація «Артілі художників». Ідея пересувних виставок. Товариство пересувних художніх виставок (з 28 жовтня 1871 р. по 1923 р.). **Іван Миколайович Крамський** – голова Товариства пересувних виставок, картини «Автопортрет», «Христос у пустелі», портрети М. Салтикова Щедрина, М. Некрасова, Л. Толстого, П. Третякова. Творчість **Миколи Ге**: картини «Тамна вечера», «Петро I допитує царевича Олексія». Художники-передвижники – представники жанрового живопису: **В. Максимов** (картина «Прихід чаклуна на селянське весілля»), **Г. М'ясоєдов** («Земство обідає»), **К Савицький** («Зустріч ікони»), **М. Ярошенко** (картини «Комісар», «Ув'язнений», «Повсюди життя», «Студент»).

Василь Васильович Верещагін (1842-1904 рр.) – великий російський баталіст другої половини XIX ст.: Схід як провідна тема його творчості; картина «Апофеоз війни» як трагічна «алегорія війни – піраміда посічених шаблями черепів під пекучим сонцем пустелі на фоні напівзруйнованого мертвого міста» (на рамці картини художник залишив напис: «Присвячується всім великим завойовникам, минулим, нинішнім і майбутнім»; «Після атаки», «Шипка»; російський солдат як основний суб'єкт і об'єкт зображень, буденний бік війни як новизна батального живопису. **Олександр Саврасов** як основоположник ліричного пейзажу: картина «Граки прилетіли». **Іван Шишкін** та його пейзажна творчість: «Жито», «Ранок у сосновому лісі»; надпис на одному з його ескізів: «Роздолля, простір, угіддя, жито, божа благодать, російське багатство». Картини пейзажиста **Архипа Куїнджі** як «зображення занедбаних куточків злиденної країни», «зневіри та безпросвітності»: «Забуте село», «Чумацький шлях», «Українська ніч». Творчість **Василя Сурикова і Іллі Рєпіна** – живописців-реалістів. Картини **Іллі Рєпіна** «Бурлаки на Волзі», «Запорожці пишуть листа турецькому султанові», «Арешт пропагандиста», «Не чекали», «Відмова від сповіді» як історичні та «мотиви біографії російського революціонера». **Василь Суриков**: історичний живопис: «Ранок стрілецької страти», «Меншиков у Березові», «Боярина Морозова», «Взяття снігового містечка», «Підкорення Сибіру Єрмаком», «Степан Разін», «Перехід Суворова через Альпи». Скульптура як героїка минулого: пам'ятник Мініну і Пожарському на Красній площі в Москві; Ломоносову в Архангельську - скульптор **І.П. Мартос**; барельєфи, присвячені Вітчизняній війні 1812 року – скульптор **Ф.П. Толстой**; статуя «Хлопчик, що грає в бабки» - скульптор **М.С. Піменов**; «Хлопчик-скульптор», «Вдова з дитиною», «Перший крок» - скульптор **Ф.Ф. Каменський**; статуя «Іван Грозний», скульптури «Петро I», «Нестор-літописець», «Єрмак», «Ярослав Мудрий», «Іван III» - скульптор **М. Антокольський (1843-1902 рр.)**; твори **М.О. Мікешина (1835-1896 рр.)**: пам'ятники «Тисячоліття Росії» в Новгороді, Катерині II в Петербурзі; **А.М. Опекушин (1841-1923 рр.)** - пам'ятник О.С. Пушкіну в Москві; **Р.Р. Бах (1859-1932 рр.)** - пам'ятники М.І. Глинки в Петербурзі і О. С. Пушкіну у Царському Селі. Московська школа монументальної пластики: творчість **С. Іванова (1830-1903 рр.)**: мармурова статуя «Хлопчик у бані»; **С.М. Волнухін (1859-1921 рр.)**: пам'ятник першодрукарю Івану Федорову в Москві.

Розвиток театрального та музичного мистецтва. Боротьба з арміями Наполеона. Постановка трагедії **Владислава Олександровича Озерова (1769-1816 рр.)** «Дмитро Донський» у Петербурзі (у головних ролях: актори **Олексій Семенович Яковлев (1773-1817 рр.)**, **Катерина Семенівна Семенова (1786-1849 рр.)**). Головні риси драматургії **В. О. Озерова** – класицизм і сентименталізм («Едип в Афінах», «Фінгал»). Поразка декабристського руху. Гніт цензури в період царювання **Миколи І. П'єси Олександра Грибоєдова, Олександра Пушкіна, Михайла Лермонтова**, комедія «Ревізор» **Миколи Гоголя (1836 р.)**. Малий театр в Москві – центр театральної культури. Поділ Петровського театру на трупи драматичну та оперно-балетну. Театральні жанри: опера, оперета, водевіль, балет, драма. Великий театр – театр оперних і балетних вистав (з 1825 р.). Реалістична драма в драматургії **Миколи Гоголя, Олександра Островського, Олександра Грибоєдова**. Відомі актори театрів Петербургу та Москви: **Марія Миколаївна Єрмолова (1853- 1928 рр.)**, **Федір Іванович Шаляпін (1873-1938 рр.)**, **Поліна (Пелагея) Антипівна Стрепетова (1850-1903 рр.)**, **Михайло Семенович Щепкін (1788-1863**

рр.), родина Садовських: Михайло Провович Садовський (1847-1910 рр.), Ольга Осипівна Садовська (1849-1919 рр.). Творчість Антона Павловича Чехова (1860-1904 рр.), Володимира Івановича Немировича-Данченка (1858-1943 рр.), Костянтина Сергійовича Станіславського (Алексєєва) (1863-1938 рр.), Віри Федорівни Комісаржевської (1864-1910 рр.), Сергія Павловича Дягілева (1872-1929 рр.), Анни Павлівни Павлової (1881-1931 рр.), Леоніда Віталійовича Собінова (1872-1934 рр.). Музичне мистецтво XIX ст.: героїко-патріотичні та національні сюжети, народні опери, романси, симфонічні п'єси. Опери К. Кавоса «Іван Сусанін», О. Верстовського «Аскольдова могила»; романси О.Є. Варламова, А.Л. Гурільова, О.А. Аляб'єва. Музична творчість Михайла Івановича Глинки (1804-1857 рр.): опера «Іван Сусанін», опера «Руслан і Людмила», симфонічна п'єса «Камарінська», «Іспанські увертюри». Олександр Сергійович Даргомижський (1813-1869 рр.): опера «Русалка», «Старий капрал», «Кам'яний гість», «Баба-Яга», «Есмєральда», «Титулярний радник», «Малороський козачок», «Чухонська фантазія». Створення у Петербурзі 1859 р. Російського музичного товариства, російської консерваторії (1862 р.) за ініціативою композитора та дирижера Антона Григоровича Рубінштейна (1829-1894 рр.); відкриття консерваторії у Москві 1866 р. за ініціативи музиканта та дирижера Миколи Григоровича Рубінштейна (1835-1881 рр.).

Композитор Мілій Олексійович Балакірєв (1836/37 – 1910 рр.) – керівник творчого об'єднання композиторів «Могуча кучка». Мета діяльності – поширення через музику правду життя, національний характер. Народно-музичні драми («Борис Годунов», «Хованщина» - композитора Модеста Петровича Мусоргського (1839-1881 рр.); «Князь Ігор» - Олександра Порфіровича Бородіна (1833-1887 рр.); «Садко», «Снігуронька», «Коцій Безсмертний», «Ніч перед Різдом», «Травнева ніч», «Царська наречена», «Золотий півник» - Миколи Андрійовича Римського-Корсакова (1844 – 1908 рр.). Творчість Петра Ілліча Чайковського (1840-1893 рр.): опери «Мазепа», «Черевички», «Євгеній Онегін», «Пікова дама», «Іоланта», балети: «Лебедине озеро», «Спляча красуня», «Лускунчик»; симфонії, романси, симфонічні поеми, музичний цикл «Пори року». Творчість композитора та дирижера Ігоря Федоровича Стравінського (1882-1971 рр.): балет «Жар-птиця», «Петрушка», «Весна священна». Творчість композитора, дирижера Сергія Сергійовича Прокоф'єва (1891-1953 рр.): національні балети на сюжети російських народних казок «Казка про блазня», «Оповідь про кам'яну квітку», балет-трагедія «Ромео і Джульєтта», «Попелюшка». Балерина Галина Уланова (1910-1998 рр.) – світовий майстер втілення прокоф'євських образів на музично-театральній сцені XX ст.

Архітектурні ансамблі Петербурга та Москви. Класицизм як провідний стиль в архітектурі Російської імперії XIX ст. Особливість класицизму в Росії: стиль **ампір** (від франц. «імперія»), який було поширено в архітектурі Риму імперських часів (тріумфальні арки, колони, декоративні прикраси, зображення зброї, а також лаврові вінки, крилаті Сфінкси або Леви як символи царської влади, сили та могутності. Завершення будівництва ансамблів Петербурга. **Карл Іванович Россі (1775-1849 рр.)** – провідний архітектор Петербурга (палац на Єлагіному острові, Олександрінський театр, вулиця Россі, площа Мистецтв, площа Декабристів, площа Двірцева. Архітектор Петербурга **Андрій Никифорович Вороніхін (1759-1814 рр.)**: Казанський собор на Невському проспекті, будівля Гірничого інституту, бібліотека «Ліхтарик», дача «Арсенал», фонтани у Петергофі та Пулково. Спеціальна комісія для відбудови Москви, зруйнованої 1812 р на чолі з **Осипом Івановичем Бове (1784-1834 рр.)**. Реставрація центральних районів Москви: генеральний план Москви, реконструкція Красної площі як центру торгового та політичного життя. Театральна площа, театр, гіпсова група Аполлона. Большой театр (архітектори **О. Бове**, пізніше – **А. Кавос**). Тріумфальні ворота біля Тверської застави на честь перемоги над Наполеоном. Ансамбль Кремля: стиль класицизму. Будинок Сенату (зодчий **М.Ф. Казаков**), Великий Кремлівський палац, Оружейна палата (архітектор **К.А. Тон**). **Ретроспективізм (або історизм)** як новий архітектурний напрямок (Храм Христа Спасителя, 1883 р., Москва. Знищено за наказом І. Сталіна у 30-х роках XX ст.). Церква Спаса на Крові у Петербурзі (на місці, де народився вбили царя Олександра II). Причини занепаду монументальної архітектури др. пол. XIX ст.: слабкий приток народних ідей в архітектурі та як наслідок – «підробка під старовину», «імітація застарілих зразків», «відсутність естетичного смаку» - характерні риси архітектури Росії кінця XIX – початку XX століть. Світовий **еклектизм** як система різновидних елементів, запозичених із різних стилів та епох. Поширення стилю **модерн**.

Історичні умови розвитку та відродження національно-культурного життя на українських землях. Остаточна ліквідація української автономності. Колонізаторська політика російського царизму. Скасування гетьманства та полково-сотенного устрою. Україна – адміністративна одиниця імперії. Введення офіційно-бюрократичного терміну «малороси». Валуєвський циркуляр 1863 р., Ємський указ 1876 р. – жорстока русифікаторська політика царату. Соціальне та національне гноблення українців в Австро-Угорщині. Російський вплив і петербурзька мода на більшій частині українських територій. Польській вплив на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини. Львів як столиця нової австрійської провінції. ХІХ століття – доба відродження національно-культурного життя на українських землях. Становлення національно свідомої української інтелігенції. Українські освітні заклади як осередки науки і культури. **Микола Костомаров, Петро Куліш, Тарас Шевченко, Микола Гоголь. Іван Котляревський** як «батько української професійної літератури»: «Енеїда», «Наталка-Полтавка». Активізація демократичних тенденцій у мистецтві та літературі: твори **Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки**. Заснування у Львові прогресивного гуртка «Руська трійця» (патріоти **Маркіян Шашкевич, Іван Вагілевич, Яків Головацький**, 1833-1837 рр.). Альманах «Русалка Дністрова» як прояв протесту проти гноблення і роз'єднання українського народу. Класицизм, романтизм і реалізм – три загальноєвропейські стилі в українській літературі й мистецтві ХІХ ст. Традиція українського меценатства (колись започаткували **К. Острозький, Г. Гулевичівна, П. Сагайдачний, П. Могила, І. Мазепа** та інші) у ХІХ ст.: меценати: український цукрозаводчик Федір Симиренко (1791-1867 рр.), В. Тарновський (у 1840 р. фінансував перший випуск «Кобзаря» Тараса Шевченка), Г. Галаган, Микола Терещенко (1819-1903 рр.), київський цукрозаводчик Василь Симиренко (1831-1915 рр.), Євген Чикаленко (1861-1929 рр.), Микола Аркас (1853-1909 рр.), Богдан Ханенко (1848-1917 рр.). Девіз на дворянському гербі родини Терещенків: «Прагнути до громадських справ». **Освіта і наука – важливі фактори піднесення культурного рівня українців.** Початок діяльності Міністерства освіти у Російській імперії (з 1802 р.). Відкриття 4-х типів шкіл: парафіяльних, повітових, губернських (гімназії), ліцеї (діяло три ліцеї: Рішельєвський у Одесі з 1817 р.; Кременецький на Волині з 1819 р.; Ніжинський з 1820 р.), університети. Обмежений доступ до гімназій євреям; поява документу у 1887 р. «Циркуляр про куховарчиних дітей» (документ зобов'язував директорів гімназій утримуватися від прийому до їхніх закладів дітей прислуги, дрібних крамарів тощо). Формування мережі середньої спеціальної освіти: комерційні училища, медичного, педагогічного, сільськогосподарського профілей. Відсутність в Україні спеціальних навчальних закладів для промисловості у ХІХ ст. Відкриття в 1900-1903 рр. Олександрівського семикласного середньо-технічного училища і Миколаївського чотирикласного механіко-технічного училища. Жіноча середня освіта: Положення Міністерства народної освіти від 10 травня 1860 р. про запровадження жіночих училищ двох розрядів: першого – з шестирічним терміном навчання, другого – з трирічним (вчитись могли дівчата усіх станів). Заклади закритого типу: кадетські корпуси, приватні пансіони, інститути шляхетних дівчат (виключно для дітей дворян). Реальний стан освіти на західноукраїнських землях: гімназії з польською мовою навчання тільки у Львові й Перемишлі; 5 середніх шкіл на території всієї Східної Галичини. Києво-Могилянська академія (проіснувала до 1817 р.) як єдиний вищий навчальний заклад на початку ХІХ ст. в Наддніпрянській Україні. Відкриття Харківського університету у 1805 р. – першого університету на українських землях у складі Російської імперії. Засновник Харківського університету – **Василь Назарович Каразін** (1773-1842 рр.) – український вчений-економіст, винахідник, просвітник і громадський діяч. Викладацький склад університету: професори математики Т.Ф. Осиповський (третомний «Курс математики»), М.В. Остроградський; історики М.І. Костомаров, Д.І. Багалій; філолог-славист І.І. Срезневський; письменник Петро Гулак-Артемівський. Харків як найбільший культурний центр в Україні. Київська духовна академія – єдиний вищий навчальний заклад в Києві з 1819 по 1834 роки. Заснування Університету святого Володимира в Києві у 1843 р. як центру русифікації і монархізму (на думку імператора Миколи І). Київський університет як один з головних осередків українського руху: перший ректор – професор, вчений-енциклопедист, історик, природознавець, фольклорист, літературознавець **М.О. Максимович**; професор математики **В. Ващенко-Захарченко**; талановитий вчений-економіст **Іван Васильович Вернадський**. Заснування 1 травня 1865 р. на базі Рішельєвського ліцею в Одесі Новоросійського університету. Діяльність професора Новоросійського університету – відомого українського біолога **Іллі Мечнікова**. Заснування в Одесі першої в імперії бактеріологічної станції (засновники – **І. Мечніков** і мікробіолог **М. Гамалій**; не знайшовши підтримки у цій справі серед чиновників імперії, **Ілля Мечніков** переїхав до Парижа, став першим лауреатом **Нобелівської** премії за створення в **Пастерівському** інституту вчення про імунітет).

Ліквідація автономії університетів за Статутом 1884 р.: ліквідовано виборність адміністративних і викладацьких посад, запроваджено перевірки професорсько-викладацького складу на благонадійність. Заснування Ніжинського історико-філологічного інституту імені князя **Безбородька** у 1875 р. (на базі Ніжинського юридичного ліцею). Відкриття у Харкові в 1885 р першого в Україні Південноросійського технологічного інституту. Відкриття у 1898 р. Київського політехнічного інституту. Відкриття у Харкові ветеринарного інституту (1873 р.). Заснування у 1875 році Чернівецького університету. Перетворення Львівської технічної академії на політехнічний інститут (1877 р.). Заснування Львівської Академії ветеринарної медицини (1879 р.). Успіхи українських науковців у розвитку природничих наук. **Ігор Сікорський** – конструктор перших у світі багатомоторних літаків «Руський витязь», «Илья Муромец»; **Д. Григорович** – конструктор гідролітака; наукові досягнення видатних математиків **Д. Граве**, **В. Стеклова**; фізика **Д. Рожанського**, хіміка **П. Осипова**; професор **Д. Делоне** – керівник Київського товариства повітроплавання (відкрито у 1909 році). Досягнення гуманітарної науки: **М. Грушевський** («Нарис історії українського народу», «Ілюстрована історія України», десяти томна «Історія України-Руси», створення наукової школи істориків); діяльність талановитих українських істориків **О. Єфименко**, **М. Аркаса**, **Д. Багалія**, **Д. Яворницького**. Наукова діяльність **Агатангела Кримського** (1871-1942 рр.), історика, письменника, сходознавця, українця – одного із найвидатніших вчених світу (знав й вільно володів майже 60-ма мовами світу, знав всі діалектні особливості української мови). Видання Українсько-російського словника **В. Дубровського** та Словаря української мови **Б. Грінченка**.

Нові тенденції в розвитку архітектури, скульптури, живопису. Антична ордерна («Вид архітектурної композиції, що складається з вертикальних (колон, піластрів) і горизонтальних (антаблемента) частин у відповідній архітектурно-стильовій обробці; у класичній формі сформувався в Стародавній Греції». – Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / Уклад. І голов. ред.. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 854.) система на тлі простих і чітких геометричних форм як основний принцип української архітектури у ХІХ ст. Активізація планомірної забудови міст України: Катеринослав, Маріуполь, Миколаєв, Одеса, Херсон, Севастополь. Архітектура міських ансамблів (на зміну архітектури дворянських садів). Розквіт монументальної скульптури. Синтез скульптури й архітектури як особливість монументальної скульптури.. Проекти російського архітектора **Ж.Тома де Томона** (Полтава: принцип перебудови: «зробити тут у малому вигляді Петербург»; спорудження разом із скульптором **Ф. Щедриним** у 1811 р. на Круглій площі монументу Слави на відзнаку історичної Полтавської битви; широкі площі, великі палаци і пам'ятники). Архітектурний стиль Києва: проекти відомого архітектора **А. Меленського** (церква на Аскольдовій могилі; церква Різдва Христового (1810-1814 рр.); ансамбль Контрактової площі на Подолі та інші споруди. Еклектизм в архітектурі другої половини ХІХ ст. як суміш елементів окремих споруд (Хрещатик у Києві: архітектор **О. Шілле**: дім міської думи в стилі бароко; готель «Континенталь»; будинок театру Соловйова – сьогодні Український академічний драматичний театр імені **Івана Франка**; проект архітектора **В. Шретера** в Києві: оперний театр (1897-1901 рр.); проекти архітектора **О. Беретті** за участю інших: Володимирський собор (1862-1882 рр.), пансіон **Левашової** (сьогодні Президіум Академії наук), будинок І-ї гімназії; проекти архітектора **О.В. Кобелєва**: вокзали, депо; архітектор **О. Вербицький** – автор будинку політехнічного інституту; київський архітектор **Владислав Городецький** (1863-1930 рр.): зведення костелу у готичних формах (1899 р.); **караїмська кенаса** (храм) в мавританському стилі (колонати, арки, своєрідний орнамент, характерний для мавританського народу), 1899-1900 рр. (тепер Будинок актора) в стилі модерну у 1902 р. збудовано знаменитий будинок з химерами (екзотичними тваринами: велетенські жаби, жирафи, носороги, пантери, орли – всі скульптури з цементу). Забудова Харкова: архітектор **О.М. Бекетов** – автор проектів будинків комерційного училища, земельного банку. **О.М. Бекетов** – автор проекту драматичного театру у Сімферополі. Забудова Одеси: перший будинок оперного театру – проекти петербурзького архітектора **Ж.Тома де Томона** (1809 р.); архітектор **О.І. Бернардацці** (1894-1899 рр.) як керівник спорудження будинку нової біржі (зараз Одеська філармонія); віденські архітектори **Ф. Фельнер і Г. Гельмер** – автори проекту будинку міського театру (зараз Одеський державний академічний театр опери та балету). Відбудова Севастополя у 70-х роках ХІХ ст. після Кримської війни: проект Історичного бульвару; дім Воєнно-історичного музею Чорноморського флоту (1895 р., автор – академік **А.М. Кочетов**). Повільна забудова Олександрівська (нині - Запоріжжя): поява у 1839 р. двох кам'яних будівель – казначейства та тюрми (острог; у 1858 р. місто відвідав письменник А.С. Афанасьєв-Чужбинський, він писав:

«Олександрівськ – жалюгідне містечко; у місті за звичаєм мертва тиша і майже ніякої промисловості. Найкращий будинок – острог». – Див.: .: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - С. 270.). **Палацово-паркова архітектура:** пам'ятки: палац Кирила Розумовського в Батурині, парк «Олександрія» на березі Росі у Білій Церкві, палац Галагана у селі Сокиринці на Чернігівщині, парк «Софіївка» в Умані (відкриття у 1802 р.). **Скульптурне мистецтво:** творчість **Леоніда Позена:** скульптурні композиції «Шинкар», «Кобзар», «Переселенці», «Запорожець у розвідці»; погруддя сучасників. Скульптор **П. Забіла:** бюсти **Салтикова-Щедрина, Гоголя, Шевченка.** **Монументальна скульптура:** скульптори **В. Демут-Малиновський, П. Клодт,** архітектор **К. Тон:** монумент київського князя Володимира Святославовича на пагорбі – Володимировій горі (1853 р., Київ); скульптор **Михайло Мікешин,** архітектор **Володимир Николаєв** – автори пам'ятника **Богдану Хмельницькому** в Києві, 1869 - 1888 рр.; пам'ятник **О.С. Пушкіну** в Одесі, 1888 р., автори – скульптор **Полонська,** архітектор **О. Васильєв;** пам'ятник **І.П. Котляревському** (Полтава, 1903 р., скульптор **Л. Позен,** архітектор **О. Широв),** пам'ятник **О.І. Казарському (Олександр Іванович Казарський (1797-1833 рр.)** – герой російсько-турецької війни 1828-1829 рр., капітан I рангу, командир брига «Меркурій», витримав бій з двома лінійними кораблями у 1829 р. (пам'ятник у Севастополі, 1834 р., архітектор **О. Брюллов);** пам'ятник **М.В. Гоголю** в Полтаві (1915 р., скульптор **Л. Позен);** пам'ятник **О.В. Суворову** в Ізмаїлі, 1914 р. (скульптор **Б. Едуардс,** архітектор **М. Іванченко).** Монументальний скульптор **Іван Мартос (1754-1835 рр.):** пам'ятник **Мініну та Пожарському** на Красній площі в Москві, надгробки гетьману **К. Розумовському** в Батурині, генерал-фельдмаршалу **П. Рум'янцеву-Задунайському** в Успенському соборі в Києві; пам'ятник **А.Е. Рішельє** в Одесі (1826 р.). **Потьомкінські сходи** в Одесі – автор проекту архітектор **Ф. Боффо (1837-1841 рр.).** Українські скульптори **Михайло Парашук, Антон Попель** – автори пам'ятника польському поету **Адаму Міцкевичу** у Львові, скульптурних портретів українського письменника **І. Франка,** українського письменника **В. Стефаника,** українського композитора **М. Лисенка,** українського композитора **С. Людкевича.** **Олександр Архипенко** – український скульптор зі світовим ім'ям, засновник кубізму у світовій скульптурі (1914 р., «Людська постать» як найяскравіший приклад кубізму у скульптурі). Розвиток жанрів **станкового живопису:** портретного, історичного, пейзажного, побутового. Внесок російського художника **Василя Тропініна (1776-1857 рр.)** для українського мистецтва: створення образу українського простолюдина-трудівника: портрет «Українець», портрети селян-кріпаків «Українка», «Молодий український селянини», «Праля», «Дівчина з Поділля». Українські художники **А. Мокрицький, І. Сошенко, В. Яненко, Г. Васько.** **Василь Штернберг (1818-1845 рр.)** як один із зачинателів української школи пейзажного і побутового живопису, один з перших українських художників, який зображував людей на тлі реальної природи: портрети Тараса Шевченка, гравюра «Кобзар з поводитирем» до першого видання Кобзаря 1840 р., картини «Вітряки в сткпу», «Табун», «Ярмарок в Ічні», «Пастух», «Переправа через Дніпро під Києвом» та інші. Творчість **Тараса Григоровича Шевченка (1814-1861 рр.)** як художника-реаліста й україніста: полотно «Катерина» (1842 р.) як продовження традиції українського іконопису, мистецтва бароко, народної картини; серія малюнків «Живописна Україна» й 6 офортів цього циклу під назвою «Чигиринський Кобзар»; серія малюнків «Притча про блудного сина» (1856-1857 рр.) як вершина його мистецької творчості: окремі аркуші цієї серії – «У шинку», «Програвся в карти», «У хліву», «На кладовищі», «У в'язниці», «Кара шпіцрутенами». Художня творчість **Костянтина Олександровича Трутовського (1826-1893 рр.):** ілюстрації до творів М. Гоголя, Т. Шевченка, Марко Вовчок, до біографії Т. Шевченка; картина «Кобзар над Дніпром» (1875 р.). Художня творчість **Миколи Пимоненка (1862 – 1912 рр.)** як українського співця природи і народного побуту України: картини «Святочне ворожіння», «Весілля в Київській губернії», «Сінокіс», «Проводи рекрутів». **Микола Івасюк (1865-1930 рр.)** – український художник, продовжувач патріотичної тематики: картина історичного жанру «В'їзд Богдана Хмельницького в Київ» (тріумфальна зустріч киянами героїв національно-визвольної війни 1648 – 1654 рр. **Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Максима Кривоноса** та інших. Український живописець, автор історичної картини «Похорон кошового» **Олександр Мурашко (1875 – 1919 рр.).** Український живописець-баталіст **Микола Самокиш (1860-1944 рр.):** «Повернення російської кавалерії після атаки під Аустерліцом», картина «Бій Максима Кривоноса з Ієремією Вишневецьким». Творчість **Володимира Орловського (1842 – 1914 рр.)** як живописця-пейзажиста: картина «Жнива» як полотно, в якому «з надзвичайною майстерністю відображено передгрозовий стан природи». Видатний майстер пейзажу **Сергій Васильківський (1854-1917 рр.)** як світовий візирець «монументального пейзажу», художник, якому було надано право виставляти свої полотна в Паризькому салоні поза конкурсом (картина «Козача левада»). Картини

на українську тематику **Іллі Юхимовича Репіна** (1844 – 1930 рр.): полотно «Українська селянка» (1880 р.), «Портрет Т.Г. Шевченка» (1888 р.), «Українське весілля» (1928 р.). Акварель «Бандурист» - перша робота Іллі Репіна, присвячена Україні (написана у 15 років). Картина «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» (1880-1891 рр.) («в ролі кошового писаря, зображеного в центрі полотна, позував український історик, археолог, етнограф, фольклорист, письменник **Дмитро Іванович Яворницький** (1855-1940 рр.), який все своє життя присвятив вивченню історії запорозьких козаків і якого за це назвали Нестором Запорозької Січі. Кошовим отаманом **Іваном Сірко**м в картині зображений генерал **Михайло Іванович Драгомиров**». – Див.: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 275). **Михайло Іванович Драгомиров** (1830- 1905 рр.) – російський воєнний теоретик, генерал, учасник російсько-турецької війни 1877-1878 рр., послідовник **О.В. Суворова** з питання навчання й виховання військ. Одеса, Київ, Харків – центри українського національного образотворчого мистецтва в другій половині XIX ст. **Іван Труш** (1869-1941 рр.) – талановитий пейзажист-лірик, портретист, «душа національного мистецького життя» в Галичині, ініціатор створення в Галичині українських художніх товариств (портрети **Івана Франка**, **Лесі Українки**, **Михайла Лисенка**, **Станіслава Стефаніка** та ін.

Зародження української національної музики та театру. Народна пісенна творчість як джерело в становленні української національної музики. Діяльність співців-кобзарів – «народних **Гомерів** України»: волелюбні думи, історичні пісні про подвиги мужніх козаків, заклики до боротьби з панами; кобзарські братства (гурти) для збереження традицій та звичаїв свого мистецтва. **Остап Вересай** – один із найвідоміших кобзарів XIX ст. (із села Сокиринці на Чернігівщині). **Леся Українка**, **Марко Вовчок**, **Марія Загорська**, **Марія Заньковецька** – збирачі українського фольклору. Кріпацькі театри й оркестри як своєрідні осередки музичної культури: кріпацький театр поміщика **Д. Ширая** на Чернігівщині (понад 200 кріпаків виступали в оперній і балетних трупах, хорі й оркестрі); велика капела співаків-кріпаків – близько 40 осіб – у маєтку гетьмана **К. Розумовського** (пізніше його сина **Андрія Розумовського**, який перебував на дипломатичних посадах й утримував хорову капелу з українських кріпаків); українські поміщики **Галагани**, **Тарновські** – відомі меценати мистецтва (**Г. Галаган** сприяв піднесенню культурного життя Чернігівщини, видавав пісенники; створив у селі Дігтярах кріпацький симфонічний оркестр, у селі Сокиринці – хорову капелу; поміщик **Г. Тарновський** утримував кріпацький театр). Композитор **Семен Гулак-Артемівський** (1813-1873 рр.) : автор першої української опери «Запорожець за Дунаєм»; вокально-хореографічний **дивертисмент** (розважальна сценічна вистава, до якої входять й пісні, й танці) «Українське весілля», поставив власний **водевіль** (п'єса легкого комедійного змісту з танцями й піснями) «Ніч напередодні Івана Купала» (з виконанням пісень-романсів). **Анатоль Вахнянин** – організатор і керівник музичних товариств і Вищого музичного інституту у Львові, автор першої в Галичині опери «Купало». Композитор **Михайло Колачевський** – майстр симфонічної музики: «Українська симфонія» як його випускова дипломна робота - випускника Лейпцизької консерваторії. Одеса – відомий музичний центр України: відкриття у 1808 р. російської опери; диригенти театру **П. Чайковський**, **С. Рахманінов**, **М. Римський-Корсаков**. Заснування музичних шкіл, товариств. Співпраця української і російських композиторів, театрів: **М. Глінка** (написав в Україні романси «Гуде вітер вельми в поле», «Не щечечи, соловейко» на слова українського поета-романтика **Віктора Забіли**); **М. Римський-Корсаков** створив опери «Майська ніч», «Ніч перед Різдвом»; **М. Мусоргський** - автор пісні «Гопак» (створена на текст уривку з «Гайдамаків» **Т. Шевченка**); **П. Чайковський** – автор опери «Мазепа» і «Черевички» (за творами **М. Гоголя**). Творчість українських професійних композиторів **П. Ніщинського** (псевдонім **Петро Байда**) і **П. Сокальський** як майстрів громадської тематики. Музична картина з народного життя «Вечорниці» (1875 р.) - вершина творчості **П. Ніщинського**. Композитор **П. Сокальський** – автор близько 40 фортепіанних п'єс, понад 40 романсів. **Творчість Миколи Лисенка** (1842-1912 рр.) як «епоха в розвитку української музичної культури»: композитор, піаніст, диригент, засновник музично-драматичної школи у Києві (1904 р.), консерваторії (1913 р.), основоположник жанру дитячої опери, музикознавець, педагог, громадський діяч. Оперна спадщина **М. Лисенка**: історико-героїчна сфера – «Тарас Бульба»; лірико-побутова сфера – «Наталка-Полтавка»; комічна сфера – «Різдвяна ніч»; лірико-фантастична – «Утоплена», опера-сатира – «Енеїда» та інші. **М. Лисенко** – автор одноактної музичної казки «Коза-дереза», сатиричної опери «Зима і весна». Хорова музична спадщина композитора **Миколи Лисенка**: урочиста кантата «Радуйся, ниво неполітая», ліричні мініатюри «Сон» на слова **О. Маковея**; баркарола (ліричний твір, на зразок пісень венеціанських гондольєрів (човнярів) «Пливе човен». Цикл «Музика до «Кобзаря» - монументальна вершина музичної

шевченкіани **Миколи Лисенка**. Композитор **Микола Лисенко** – основоположник інструментальних жанрів в українській музиці: автор фортепіанних творів, автор двох рапсодій, полонезів, композицій на тексти **М. Старицького**, **І. Франка**. Творчість одного із перших українських композиторів-професіоналів Галичини **Михайла Вербицького** (1815-1870 рр.): хорові твори «Заповіт» на вірш **Т. Шевченка**, «Поклін» на вірш **Ю. Федьковича**, музика до театральних вистав, близько десяти симфоній; музика до вірша **Павла Чубинського** «Ще не вмерла Україна» (у 1939 році його було затверджено як офіційний гімн Карпатської України); зі здобуттям Україною незалежності – державним гімном України.

Українська драматургія і театр. Заснування першого театру в Харкові у 1783 р., аматорський театр генерал-губернатора **Ламанова-Ростовського** в Полтаві у 1818 р. (у 1818-1821 рр очолював Іван Котляревський, написав п'єси «Наталка-Полтавка», «Москаль-Чарівник»). **Г. Квітка-Основ'яненко** – один з засновників Харківського театру: соціально-побутові комедії «Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик». Творчі здобутки акторів **Михайла Щепкіна** – основоположника сценічного реалізму в українському і російському театральному мистецтві; **К. Соленика** як актора жанру сценічного реалізму. Творчість корифеїв українського професійного театру, драматургів, режисерів, акторів, організаторів театральної справи, засновників «театру українських корифеїв» на Єлисаветградщині (Єлисаветград - Кіровоград, а нині – Кропивницький) **Марка Кропивницького** (1840-1910 рр.), **Михайла Старицького** (1840-1904 рр.), братів **Тобілевичів** – **Івана Карпенко Карого** (1845-1907 рр.), **Миколу Садовського** (1856-1933 рр.), **Панаса Саксаганського** (1859-1940 рр.), **Марію Заньковецьку** (1854 – 1934 рр.). Єлисаветград як своєрідна «театральна Мекка України»: найкращі актори; вперше побачили світ п'єса **Тараса Шевченка** «Назар Стодоля», опера **Гулака-Артемовського** «Запорожець за Дунаєм». Творчість українського драматурга, письменника-прозаїка **Михайла Старицького**: написання 25 п'єс- «Не судилось», «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «У темряві», «Богдан Хмельницький», «Маруся Богуславка», «Оборона Буші», «За двома зайцями» (перероблена комедійна п'єса «На Кожум'яках». **Марко Крипівницький**: твори на соціально-побутову тематику: п'єси «Дай серцю волю – заведе в неволю», «Доки сонце зійде, - роса очі виїсть», «Глитай, або павук». Драматургія **Івана Карпенко-Карого**: п'єси «Безталанна», «Наймичка», «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн» - «доля людини, кривда і безправ'я, формування підприємця капіталістичного типу і соціальні пороки сучасного йому суспільства». П'єси **Бориса Грінченка** на історичну тематику «Степовий гість», «Ясні зорі». Театральна справа на Галичині: відсутність українського професійного театру до 1848 р.; аматорські гуртки у Коломиї, Львові, Перемишлі; виникнення першого українського професійного театру у Львові у 1864 р. при культурно-освітньому товаристві «Руська бесіда». Актор, режисер **О. Бачинський** – основоположник українського театру у Львові. Актори **І. Гриневецький**, **М. Романович**. Внесок у розвиток театральної культури Східної Галичини **Івана Франка**. Досягнення українського театру другої половини ХІХ ст.: глибока народність, національна своєрідність, змістовність, велика критично-викривальна сила, висока художня довершеність.

Модуль 3. Культура і сучасність (ХХ – початок ХХІ ст.)

Тема 8. Світова та українська культура ХХ – початку ХХІ ст.

Розвиток основних модерністських напрямків та течій. Культура ХХ століття як одне з найскладніших явищ в історії світової культури. Революції та світові війни ХХ ст. та їх вплив на історичні процеси у світі, систему мислення. Розкол світу в першій половині ХХ ст. на дві ідеологічно протилежні системи – капіталізм і соціалізм, вплив систем на розвиток культури. Розвиток націонал-шовіністичних ідей, посилення культури тоталітарного руйнування старого, витіснення духовних цінностей «на периферію людської свідомості».

Досягнення науки. Стан в промисловості й техніці. Радикальні зміни в уявленнях про світ і місце людини в ньому. Відкриття електрона (**Дж. Томсон**), радіоактивність (**А. Беккерель**, **П'єр і Марі Кюрі**), розвиток квантової фізики (**М. Планк**), планетарна теорія атома (**Е. Резерфорд**), дослідження **Н. Бора**, **А. Ейнштейна**, **К. Цюлковського**, **В. Вернадського**, **О. Чижевського** та їх вплив на світогляд і культурну свідомість суспільства, наука як продуктивна сила і важливий соціальний інститут. Формування системи: наука-техніка-виробництво. Урбанізація культури, втрата індивідуальності. Художні процеси у культурі ХХ ст.: дві лінії історичного розвитку- 1.Продовження традицій критичного, соціалістичного реалізму. 2. Виникнення на основі декадентства модернізму. Основні періоди у розвитку культури ХХ ст.: 1. Кінець ХІХ ст. – 10-ті

роки ХХ ст. – продовження розвитку реалістичної традиції та модернізму (декадентству). 2. Еволюція модерністських напрямків і течій (20-50-ті роки ХХ ст.). 3. Розквіт масової культури та виникнення «рок культури» (50-90-ті роки ХХ ст.). **Модернізм** (від modern -новітній, сучасний) як культурний феномен ХХ ст., кількість несхожих між собою, різноманітних і суперечливих художніх напрямів у світовій культурі ХХ ст., радикально протилежний напрямку культури реалістичній. Модерністські художні напрями: **декаданс, фонізм, експресіонізм, кубізм, футуризм, абстракціонізм, дадаїзм, сюрреалізм.**

Авангард (від франц. «avant-garde» - передовий загін) – об'єднання художників різних напрямків і шкіл, які порвали з усталеними принципами, традиціями й шукали нові засоби художнього вираження; найрадикальніші кола модерністів. Творчість **Казимира Малевича (1878-1935 рр.)** як представника геометричного абстракціонізму - супрематизму (від франц. «supreme» - найвищий), картина «Чорний квадрат» - «маніфест супрематизму» (1913 р.), світ у формі простих геометричних фігур; творчість **Василя Кандинського (1866 – 1944 рр.)** як теоретика напрямку абстракціонізму – «гармонізації безформених кольорових композицій» (книга «Про духовне в мистецтві», 1910 р.; картини **В. Кандинського** як «зафіксовані у фарбах фотографічні ефекти світла і безформні кольорові плями в красивих комбінаціях з кривими та ламаними лініями»; символи «власного світу, стану душі»: жовтий колір – символ безумства, синій – прагнення до надприродного, зелений – ідеальна гармонія, червоний – мужність, білий – народження, чорний – смерть); творчість **Кузьми Петрова-Водкіна (1878-1939 рр.)**.

Модернізм в літературі: творчість австрійського письменника **Франца Кафки (1883-1924 рр.)** (зображення людини самотньої та беззахисної); французьких поетів **Гійома Апполінера (1880-1918 рр.)** (його твір «Зарізана голубка і фонтан», 1914 р. – алегорія миру в образі голубки, пізніше використана Пабло Пікассо та іншими поетами, художниками), **Луї Арагона (1897-1982 рр.)**, **Поля Елюара (1895-1952 рр.)**, німця **Йоганнеса Роберта Бехера (1891-1958 рр.)**, росіянина **Володимира Маяковського (1893-1930 рр.)**, іспанця **Гарсія Лорку (1898-1936 рр.)**.

Екзистенціалізм – різновид ірраціоналістичної філософії, екзистенція – людське існування та вияви цього існування – «турбота, страх, рішучість, совість»; осягаючи себе як екзистенцію – людина стає вільною. Принципи екзистенціалістів: людина має тільки сьогодні, ніякого завтра та ніякого майбутнього у людини немає, розмови про «прекрасне майбутнє» - це химера. Представники екзистенціалізму в літературі: **Жан Поль Сартр (1905-1980 рр.)** («Шляхи свободи»); **Карл Ясперс (1883-1969 рр.)**; **Альбер Камю (1913-1960 рр.)** – лауреат Нобелівської премії 1957 р. в галузі літератури («Чума», «Бунтівна людина», «Злободенні замітки»).

Фовізм (від франц. fauves – дикі) у живопису – живопис «без правил», відмова відтворювати конкретні образи: роботи французького художника-фовіста **Анрі Матісса (1869-1954 рр.)** (картина «Радість життя»); творчість фовістів **Р. Дюфі, А. Марке, А. Дерен, Ж. Руо** та ін.

Кубізм (від франц. cube - куб) як напрям модерністського мистецтва на початку ХХ ст.; відображення людини, предметів і явищ реального світу за допомогою геометричних фігур(напівпрозорих трикутників, чорикутників, півкіл тощо). Творчість **Жоржа Брака (1882-1963 рр.)**, його картина «Будинки в Естаці»; творчість раннього **Пабло Пікассо (1881-1973 рр.)** як кубіста, «крайнього революціонера». Картини **Пабло Пікассо** «Герніка» (1937 р.), «Голуб мира» (1947 р.) як прояви болю та протесту проти антигуманістичної політики, війн, терору. **Пабло Пікассо** як графік, скульптор, кераміст.

Футуризм (від лат. futurum –майбутнє) – один з мистецьких напрямків 10-20-х років ХХ ст. в Італії, Росії, Франції.; критерії прекрасного – «енергія», «швидкість», «сила». «Людські слабкості» - це людські почуття: щастя, добро, ідеали любові. Італійський письменник **Філіппо Марінетті (1876-1944 рр.)** як фундатор футуризму.

Дадаїзм («дерев'яний коник») – одна з модерністських течій у мистецтві, «незв'язний дитячий лепет», Швейцарія як місце виникнення дадаїзму у лютому 1916 р., пізніше центром став Париж. Характерна риса дадаїстів – ненависть не тільки до війни, а й до суспільства, авторитетів, традицій. Культ абсурду у дадаїстів як форма протесту проти ворожої дійсності («Замість картин створювались **колажі** – безладно наклеєні на картон шматки журнальних реклам, газет, фотографій, мотузки, гудзики, бите скло, дроти»; «мистецтво із різного сміття»; за ствердженням дадаїстів, «цивілізацію характеризують не тільки і не стільки досягнення, скільки відходи»).

Сюрреалізм (від франц. surrealism – надреалізм) – як напрямку мистецтва, що виник на базі дадаїзму, час існування 1924-1938 рр. Молоді поети та письменники **Андре Бретон, Луї Арагон, Поль Елюар** – засновники сюрреалізму; шляхи втечі від соціальної несправедливості у світі підсвідомого; гасла сюрреалістів – «відмова від можливості соціального прогресу та звільнення людського «Я» від кайданів розуму, логіки, моралі»; реальність деформована, викривлена як

наслідок принципів сюрреалістів; сновидіння, містичні видіння, галюцинації та божевілля як єдине джерело натхнення сюрреалістів. Російський живописець **Марк Шагал**, італійський архітектор Антоніо Гауді – «попередники» сюрреалістів. Творчість іспанського сюрреаліста **Сальвадора Далі**, його «критично-параноїдальний» художній метод: картини «Атомний нейрон», «Атомна Леда», «Осіньне канібальство», «Антропоморфне шафе», «М'яка конструкція з вареними бобами, Передчуття громадянської війни»).

Сюрреалізм в кінематографії: (**Луїс Бунюель**), театрі («театр абсурду»: Ежен Іонеско і Семюель Бекет та їх п'єси без логіки та змісту «Лиса співачка», «Вбивця без нагороди», «Стільці», «Кінець гри»); скульптурі.

Три групи повоєнного абстракціонізму: 1. «Абстрактний експресіонізм» (засновник – американський художник Джексон Поллок; його термін «дриппінг» – «розбрикування фарб на полотні без використання пензля, за допомогою інших предметів»; акцент задоволення – сам процес створення «картини»). 2. «Абстрактна загадковість»: на полотнах лише «знаки, які нічого не значать». 3. «Абстрактно-геометричний». Криза абстракціонізму з початку 60-х років ХХ ст.: поява нових стилів – «**поп-арт**» (популярне мистецтво; від англ. Popular art – загальнодоступне мистецтво; 1956 р. – в США, Великій Британії; відмова від звичайних методів живопису і скульптури; культ «нібито випадкових, чисто парадоксального поєднання готових побутових предметів, механічних копій – фотографій, муляжів, репродукцій та уривків масових друкарських видань – реклам, промислової графіки, коміксів»; фестиваль «два світи» 1955 р. в Італії (місто Столетто): виставлено експонат-ліжко з подушкою та ковдрою, що були пофарбовані олійними фарбами. Автор цього «твору» – американський художник **Роберт Раушенберг** – автор різних «комбінацій», «конструкцій» з реальних предметів, прозорих тканин – марлі, шовку та ін.; для експозицій виставлялось відро для сміття, недоїдений бутерброд, опудало курки тощо; експонат «консервна банка з томатним супом» – автор – американець **Енді Уорхолл**); напрямок «**оп-арт**» (оптичне мистецтво) як ефект кольору і світла, пропущених через оптичні прилади на складні геометричні конструкції: виставка «Чуйне око» в Нью-Йорку (участь 75 художників з 10 країн).

Концептуалізм – один з напрямів «винаходів» американського та англійського мистецтва 60-х років ХХ ст. (перекладається як «думка», «уявлення»). Концепція художників-концептуалістів: єдине завдання художника – створення ідей, концепцій; форма може бути виконана будь-яким ремісником, однак придумати форму може так само лише майстер-художник; «в концептуалізмі важливе не саме зображення, а його значення». Твір **Джозефа Кошуті** – неоновий напис «П'ять слів з оранжевого неону» як подразник відчуттів, думок, асоціацій. **Постмодернізм** – напрямок духовної культури та мистецтва з кінця 60-х років ХХ ст. до сьогодення; як наслідок радикальної переоцінки авангардизму; проголошення та поширення гасла «відкритого мистецтва» – взаємодія зі всіма старими та новими стилями; розвінчування будь-яких кумирів, божеств; «людина звільняється від необхідності служити будь-яким високим цілям і присвячувати своє життя пошукам його сенсу», руйнація традиційних художніх форм, стилів, норм; **відсутність будь-яких єдиних принципів, що об'єднують людей: «замість людини, яка шукає істину, добро, красу, приходиться індивід, який ні до чого не прагне, нічого не шукає, у якого немає високої мети і призначення»; епоха «сірости»**. Центральна фігура постмодернізму – молодий городянин-професіонал як ідеал успішної людини, яка підкорюється моді, досягає швидкого фінансового успіху, й далека від високих принципів (!?!).

Досягнення літератури та мистецтва соціального реалізму. Зміни в осмисленні роля митця після I світової війни: не зображення світу, а вираження митцем його бачення й розуміння як виклик часу. Формування міжнародного художнього простору, міжнародного характеру напрямків, зростання взаємовпливів культур і мистецтв народів світу. Вплив на розвиток мистецтва національно-державних ідей. Реалізм у мистецтві та літературі ХХ ст. як наслідок та виклик революційних подій у світі. Повернення до класичної спадщини, національних, народних, художніх традицій. Поява письменників «втраченого покоління» (покоління, чиє становлення як митців припало на роки I світової війни: герої романів – молоді люди, що багато пережили, знають ціну чоловічій дружбі, відданості, любові) як нове явище у світовій літературі 20-х років ХХ ст.: творчість американця **Ернеста Хемінгуея**, англійця **Річарда Олдінгтона**, німця **Еріха Марії Ремарка**. Трилогія «Юсиф та його брати» **Томаса Мана** як антифашистський філософський роман у Німеччині; роман **Томаса Манна** «Чарівна гора» – роман про життя німецького суспільства наприкінці Першої світової війни; «Іудейська війна» **Леона Фейхтвангера** як війна в усьому її антилюдському вигляді. Антивоєнна творчість **Е.М. Ремарка** (Німеччина): «На Західному фронті без змін»; книги **Л. Ренна**, **А. Цвейга**. **Томаса Манна** (лауреат Нобелівської премії 1929 р.). Творчість французьких письменників: **А. Барбюс** (романи «Вогонь», «Ясність»); письменник

Ромен Роллан (1866-1944 рр.) як ідейний ватажок міжнародного антифашистського фронту: романи «Жан Кристоф», «Кола Брюньон», «Робесп'єр», «Зачарована душа». Творчість англійського письменника **Річарда Олдінгтона**: роман «Смерть героя». Іспанські події 1936-1939 рр.: роман американського письменника **Е. Хемінгуея** «За ким дзвонять дзвони»; творчість німецького драматурга та поета **Бертольда Брехта**; творчість радянського письменника **М. Шолохова** «Тихий Дон», **О. Толстого** «Ходіння по муках». Творчість **Джорджа Бернарда Шоу** (1856-1950 рр.): «Візок з яблуками», «Погано, але правда», «Женева» (лауреат Нобелівської премії 1925 р.). **Джон Голсуорсі** (1867-1933 рр.) – відомий англійський писемник, лауреат Нобелівської премії 1929 р.: трилогія «Сага про Форсайтів» (1906-1921 рр.); друга трилогія про Форсайтів – «Сучасна комедія»; третя трилогія про членів сім'ї Форсайтів «Кінець глави».

Театр. Вплив на театральне життя в Західній Європі та США режисерської системи радянського режисера, актора, педагога **Костянтина Сергійовича Станіславського (Алексєєва)** (1863-1938 рр.), режисерської школи **Вс. Емільович Мейерхольда** (1874-1940 рр.), радянський режисер, актор. Радянські актори **В. Качалов**, **М. Царьов**, **А. Нежданова**. Вистави «Оптимістична трагедія» (**Вс. Вишневського**), «Зойкіна квартира» (**М. Булгакова**), «Машенька», «Салют Іспаніє» (**О. Афіногенова**). Зародження радянського кіномистецтва: фільми «Броненосець Потьомкін» (режисер **С. Ензенштейн**), «Мати» (режисер **В. Пудовкін**) – 20-ті роки ХХ ст. Початок 30-х рр.. – звуковий період у кінематографі. Фільми історико-революційної тематики: «Чапаєв», «Депутат Балтики», трилогія про Максима, «Ми з Кронштадта». Перший міжнародний кінофестиваль 1935 р. (Москва). Перша премія кінофестивалю у Венеції (1935 р.) – фільми кіностудії «Ленфільм» «Чапаєв», «Юність Максима», «Селяни». Перші симфонії композиторів **Арама Хачатуряна** (1903-1978 рр.) та **Тихона Хренникова** (народився в 1913 р.) (30-ті роки ХХ ст.).

Зародження нових жанрів пісень на початку ХХ ст.: **джаз, спіричуел, блюз, бітники, диксиленди**. **Джаз** («вихід» - вияв почуттів гніву, відчаю, душевного болю) – пісенний жанр (основа - музика колишніх негрів-рабів) південноамериканського портового міста Новий Орлеан (початок ХХ ст.). **Спіричуел** (від англ. spiritual – духовний) – пісенний жанр, давня релігійна народна пісня північноамериканських негрів на біблійний сюжет, що виконується хором без супроводу, записав – негритянський співак **Поль Робсон (1898 – 1976 рр.)**. **Блюз** (від англ. blues – меланхолія, сум) як тип світської фольклорної негритянської пісні з ліричним меланхолійно-сумним настроєм, що виконується солістом у супроводі гітари. **Бессі Сміт** (1894- 1937 рр.) – «імператриця блюзів». Джаз-оркестри: майстри стилю, художні керівники джаз-оркестрів: «король труби» **Луї Армстронг** (1900-1971 рр.), композитор- піаніст **Дюк Еллінгтон** (1899-1974 рр.). Імпровізація як «душа» джазу, специфічний настрої- «радість відчаю», «оптимізм песиміста».

Диксиленди як джазові колективи білих музикантів першої половини ХХ ст. Радіомовлення, грамзапис – технічні засоби поширення та популяризація джазу. Театральне мистецтво Німеччини: діяльність драматурга та режисера **Бертольда Брехта** (п'єси «Тригрошова опера» , 1928 р.; «Матінка Кураж та її діти», 1938 р.); творчість режисера **Макса Рейнгарда**. Новаторський театр «Картель» у Франції в 30-х роках ХХ ст. (режисер **Шарль Дюллен**); Національний та Народний театр Франції на чолі з **Ж. Вілларом**. Творчість італійського драматурга **Луїджі Піранделло**. Неаполітанський театр. Італійські майстри оперного мистецтва **Е. Карузо**, **Тітто Руффо**, **Б. Джильї**, **Т. Даль Монте**, **Ф.П. Тості**. Представники світової музичної культури – диригент **А. Тосканіні**, піаніст і композитор **Ф. Бузоні**. Світове визнання театрів Італії: «Феніче» (Венеція), Римська опера, «Ла Скала» (Мілан), Сан Карло (Неаполь).

Наслідки Другої світової війни та мистецтво: розгром нацизму та фашизму, розкол світу на дві ворогуючі політичні системи, ядерна небезпека, антифашистська тематика як превалююча тематика у творчості митців. Роман **Робера Мерля** «Смерть – моє ремесло (про Освенцим). Роман **Жана Фревіля** «Колабораціоністи». Літературна група англійських письменників «Розгнівані молоді люди» 50-х років ХХ ст. – група незадоволених дійсністю: **Дж. Уейн** (роман «Поспішай вниз», 1953 р.; **Кінглі Еміс** (романи «Щасливчик Джим» (1954 р.), «Невизначене життя» (1957 р.). «**Бітники**» (від англ. Beat generation – розбите покоління) як літературний і молодіжний рух у США 50-х – початку 60-х рр. ХХ ст.: **Дж. Керуак**, **А. Гінзберг**, **Л. Ферлінгетті**. Стиль **бітників** – безсюжетність, вільний вірш, метафоричність мови, шокуючі лексика, імпресіоністичність і натуралістичність описів.

Колумбійський письменник **Гарсія Маркес Габріель** (нар. 1928 р.) як автор соціально-політичної тематики (у міфологічному стилі зображує реальні диктаторські режими, тиранію), лауреат Нобелівської премії (1982 р.): повість «Полковнику ніхто не пише» (1958 р.), роман «Недобрий час» (1962 р.), роман «Сто років самотності» (1967 р.), антитиранічний гротескний

роман «Осінь патріарха» (1975 р.), роман «Хроніка оголошеної смерті» (1981 р.), роман «Любов під час чуми» (1985 р.).

Творчість англійського письменника **Грема Гріна** (нар. 1904 р.): актуальні соціально-політичні і морально-психологічні романи («Тихий американець», «Наша людина в Гавані», «Комедіанти», «Почесний консул»). Творчість англійського письменника **Чарлза Сноу** (1905-1980 рр.): романи «Чужі і брати» (1960 р.), «Коридори влади» (1964 р.), «Пора надій» (1970 р.).

Критичний реалізм як головний напрям у літературній Франції повоєнних років: **Моріс Дрюон** (трилогія «Кінець людей», 1954 р.), **Ерве Базен** («Родина Резо», 1948-1972 рр.), **Ф. Ерріа** («Родина Буссардель», 1957 р.). Критичний реалізм у США: творчість драматургів **Артура Міллера** («Суворе випробування», «Ще трапилось у Віші», «Створення світу та інші справи»); творчість драматурга **Теннессі Уїльямс** (п'єси «Скляний звіринець», «Трамвай бажання», «Орфей спускається в пекло», «Ніч ігуани»). «Слухняна література» у СРСР і борці проти тоталітаризму, сталінізму. Літературна діяльність **О. Солженіцин**: «Один день Івана Денисовича», «Архіпелаг ГУЛАГ», «Раковий корпус». Заборонені в СРСР: роман лауреата Нобелівської премії «Доктор Живаго» Бориса Пастернака; твори **А. Платонова**, **Й. Бродського**, **В. Войновича**. Письменники в СРСР, які не переслідувались владою, але порушували проблеми Добра і Зла, сенсу життя, кохання, людських стосунків: **В. Астаф'єв**, **О. Гончар**, **В. Биков**, **Г. Бакланов**. **Соціалістичний реалізм** у працях «селянських» письменників **С. Залигіна**, **В. Шукшина**; «екологічна проза – **В. Распутін** «Прощання з Мат'єрою», **Б. Васильєв** «Не стріляйте в білих лебедів»; проблеми збереження культурної спадщини – **В. Солоухін** «Чорні дошки»; історичні романи – **Валентин Пікуль**; політичні детективи – **Юліан Семенов**. Образотворче мистецтво: дві форми – соціальний реалізм і абстракціонізм. Мистецтво **соціального реалізму: неореалізм** (демократичні держави Заходу) і соціалістичний реалізм (країни соціалістичного табору). Італійський художник **Ренато Гуттузо** (1912-1987 рр.) як засновник неореалістичного напрямку: заснування газети «Реалізм», полотна «Заняття пустуючи земель батраками в Сицилії», «Битва біля мосту Аммиральо». Творчість художників-реалістів **Андре Фезерон** («Слава Андре Ульє»), **Бориса Тислицького** (серія графічних портретів в'язнів Бухенвальда) – художники-реалісти Франції. Японські майстри **Маруки Іри і Маруки Поамо** – автори «Страхіття Хіросими». Повоєнна творчість французького художника (колишнього засновника кубізму) **Пабло Пікассо** (іспанець за походженням): ідеї любові до життя й добра, ненависті до війни: статуя «Людина з ягням», малюнки голуба мира (з 1942 р.), плакат-політичний памфлет «Кривава бойня в Кореї» (1951 р.), розпис храму миру у Валлорисі (1951 р.) – дві фрески «Війна» і «Мир».

Соціалістичний реалізм як напрям, який славив соціалістичну ідеологію, правлячу партію, лідерів: творчість митців **Д. Налбадяна**, **У. Лопухової**, скульптора **Ф. Кломера**.

Неореалізм в кіномистецтві. Італійський режисер **Р. Росселліні** (фільм «Рим – відкрите місто», 1945 р. як перший шедевр неореалізму – про репресії нацистів проти учасників італійського руху Опору; фільми «Пайза», «Німеччина, рік нульовий»). **Федеріко Фелліні** (1920-1993 р.) – італійський класик неореалізму й авторського кіно: «Вогні вар'єте», комедія «Білий шейх» (1952 р., за сценарієм **М. Антоніоні**); картини «Дорога», «Ночі Карибії», «Солодке життя», «81/2», «Місто жінок», «Джинджер і Фред» – утвердження людського порозуміння, доброти; антифеміністські памфлети; на власні кінематографічні теми – попури, шаржи. Політичне кіно наприкінці 60-х років ХХ ст. як основний жанр і напрямок Італійське кіно на початку 70-х років: класичне кіно («Амаркорд», «Репетиція оркестру» – автор **Ф. Фелліні**; «Загибель брата» – автор **Л. Вісконті**); політичне кіно: молоді режисери **Д. Даміані** («Слідство закінчено – забудьте»), автора **Розі** – «Сіятельні трупи». Відомі актори **Софі Лорен**, **Марчелло Мastroяні**, **Джув'єтта Мазіні**, **Анна Ман'яні**, **Едуардо де Феліппо**. Американський кінорежисер **Стенлі Кубрик** (1928-1999 рр.): перший фільм «Поцілунок вбивці», кримінальний фільм «Вбивство» (1956 р.) антивоєнна драма «Шлях слави» (1957 р.); фільм «Спартак» (1960 р.) (за сценарієм **Г. Фаста**); фільм «Лоліта» (1962 р., за сценарієм **В. Набокова**); фільм «Космічна Одиссея», 2001 р. – премія «Оскар»; фільм «Механічний апельсин» (1971 р.) – авторський роздум «про сучасну цивілізацію, людську мораль і соціальні перспективи суспільства». Стрічка «Цільнометалева оболонка» (1987 р.) – фільм про війну у В'єтнамі та засудження мілітаризму.

Міркування про сенс життя, одвічні цінності, глобальні проблеми сучасності, загрози війни у фільмах шведського кінорежисера **Інгмара Бергмана**: «Полунична поляна», «Сьома печать», «Сором», «Зміїне яйце».

Французьке кіно другої половини ХХ ст. як розмаїтість жанрів: від ліричних комедій (з акторами: **Луї де Фюнес**, **Жан Поль Бельмондо**, **П'єр Решар**) до серйозних фільмів молодих режисерів **Франсуа Трюффо** («4000 ударів», **Жан Люка Годара** «На останньому подиху»).

Англійське кіно як «вірність національним традиціям і класиці»: режисер і актор **Лоуренс Олів'є**: кінострічки за творами **В. Шекспіра** «Гамлет», «Генріх V», «Річард III».

Кіномистецтво Японії: «оригінальність і самобутність» японського кінорежисера **Акіро Куросава** (історичні фільми «Ресемон», «Сім самураїв»).

Російське кіномистецтво: російський актор і режисер **Сергій Бондарчук** (1920-1994 рр.) , фільми «Тарас Шевченко», «Отець Сергій», «Незакінчена повість»; «майстер епічного кіно і батальних сцен» - «Доля людини» (1959 р.), «Війна і мир» (1966-1967 рр, премія «Оскар», 1969 р.), «Вони воювали за батьківщину» (1975 р.), «Степ» (1979 р.), диалогія «Червоні дзвони» (1982 р.), «Тихий Дон» (1993 р.) за романом **М. Шолохова**, поставлений в Італії. Відомі режисери – майстри кіномистецтва **С. Параджанов** («Тіні забутих предків», «Колір гранату»); **А. Тарковський** («Іванове дитинство», «Солярис», «Сталкер», «Андрій Рубльов»); **Т. Абдуладзе** («Покаяння»); **А. Герман** («Перевірка на дорогах», «Мій друг Іван Лапшин») та інші. Режисери комедійного жанру **Л. Гайдай**, **Е. Рязанов**.

Масова культура та контркультура. Масова культура як **комерційна культура** (дешева, «низька») й як **елітарна культура** (чиста, «висока», інтелектуальні та особиста). Елітарна культура як культура в області інтелектуальної освіти, професійної духовної інтелігенції. Основні характеристики елітарної культури: «естетична свобода, глибина тематики, філософський зміст, звернення до душі людини, складність, розмаїття художніх форм». Масова культура як породження науково-технічної революції, систем інформації, телебачення, радіо, кіно, рекламної індустрії. Змістовий діапазон масової культури – від примітивного кітча (комікси, мелодрами, попси, «мільних опер») до складних і змістовно насичених форм (види рок-музики, «інтелектуальні» детективи, поп –арт). Масова культура як «пародія на високу культуру» та її свідомо орієнтація на «усереднений» рівень масових споживачів, яка нав'язується зверху майстрами-професіоналами: письменниками, менеджерами, теле- та кінорежисерами, сценаристами, естрадними композиторами, музикантами, акторами, співаками (іноді на високому професійному рівні). Масова культура як культура, яка «спрощує культурні цінності, робить ставку на видовищність, штампи, стереотипи», культура, яка «не вимагає від людини зайвих інтелектуальних та емоційних зусиль, витрат розумової енергії, почуттів, волі). Мета масового продукту – комерційний успіх. Жанри масової культури: **мелодрама, детективний роман, вестерни (про героїзацію перших поселенців західних районів Америки), фантастика, мюзикли (музично-сценічні твори, здебільшого, комедійні за характером). Фільми жахів і порнофільми** як популярні жанри масової культури. Найвизначніші зразки детективу створили **Агата Крісті, Ж. Сіменон, Д. Чейз, Р. Стаут, Е. Гарднер**. Фантастика: **П. Андерсон, Г. Гаррісон, А. Кларк, С. Лем, А. Нортон, Р. Хайнлайн**. Література «фентезі» як «казкова фантастика, подібна до старовинного героїчного епосу». Автори творів «фентезі»: **Е. Берроуз, Р. Говард, У. Ле-Гуїн, Р. Желязни, М. Муркок, Ф. Фармер**. Твори англійського письменника **Джона Толкіна** (1892-1973 рр.): книги «Хоббіт», «Володар кілець». Письменниця жанру «фентезі» **Джоан Роулінг** (нар. в Англії 1965 р.): книга «Гаррі Поттер і Філософський камінь» (видано: Великобританія, 1997 р.), 1998 р. – у США. Кіно-версії книг **Д. Роулінг** як світових бестселерів. **Містичний роман і роман жахів** як один із фантастичних жанрів: **Стівен Кінг** як майстер жахів (книги «Темна половина», «Доля Єрусалиму», «Цвинтар домашніх тварин»; **Р. Зельцер** та книга «Знамення». **Сентиментальний («жіночий») роман** як жанр сучасної масової літератури: **Ж. Бенцоні** – «Маріанна», «Катрін», «Флорентійка»; **А. та С. Голон** – «Анжеліка»; **Б. Смолл** – «Гарем», «Рабиня пристрасті», «Цариця Пальміри»; **Д. Коллінз** – «Лакі», «Шанс»; **Ж. Сьюзен** – «Долина ляльок», «Машина кохання»; **Б. Картленд, Д. Стіл** та інші.

Масова музична культура: рок-музика; танцювальний стиль рок-н-рол (кружитися, гоїдатися). **Елвіс Преслі** як «король» рок-н-ролу. **Рок-група «Бітлз»** як легендарна англійська група (Ліверпуль, 1959 – 1970 рр.): **П.Маккартні, Дж. Леннон, Дж. Харрісон, Рінго Старр**. **Рок-музика** як різновид сучасної поп-музики та складний конгломерат течій, рухів, вікової орієнтації, динамічної інтенсивності, технічної оснащеності тощо. **Поп-музика** – явище масової музичної культури. Естрадні співаки **Майкл Джексон, Мадонна** – культивування «солодкого життя», руйнація стереотипів естрадного співака, зняття традиційних табу тощо.

Кінематограф ХХІ століття: створення масової кінопродукції («фабрика марень» Голівуд (США), штат Каліфорнія). Жанри продукції Голівуду: історичні фільми: «Сід», «Бен-Гур», «Клеопатра»; фантастика: «Зоряні війни», «Термінатор»; пригодницькі стрічки та бойовики: «Індіана Джонс», «Командос», «Рембо»; фільми-катастрофи: «Титанік»; мелодрами: «Віднесені вітром» та інші. Режисери: **Д. Лукас, Д. Камерон, С. Спілберг, С. Кубрик, Р. Земекіс, Р. Поланський, актори- А. Шварценгер, Л. Ді Капріо, С. Сталоне, С. Сігал, Н. Кейдж, Д.**

Ніколсон, Д. Депп, Ш. Стоун, Д. Робертс, К. Бесінджер, М. Пфайфер. Премії за досягнення в галузі кінематографії – «Золотий лев» (Флоренція), «Пальмова гілка» (Канни), «Оскар» (Американська академія кіномистецтва), «Ніка» (Росія).

«**Мильні опери**» (телесеріали; назва походить від замовника першого телесеріалу – компанії, яка виготовляла миючі засоби) як один із різновидів масового кінематографу: американські серіали, США: «Династія», «Даллас», «Санта-Барбара»; Латинська Америка: Бразилія, Аргентина, Мексика – «Рабиня Ізаура», «Багаті також плачуть», «Просто Марія», «Тропіканка», «Я куплю цю жінку» та інші.

Мода як складова частина сучасної масової культури: модельєри **Д.Версачі, К. Кляйн, В. Зайцев, В. Юдашкін, І. Сен Лоран, К. Діор.** «Моделі» як модна та престижна праця: **К. Шиффер, Н. Кемпбел, С. Кроуфорд** та ін.

Контркультура як відповідь на розвиток масової культури ХХ ст.: французький письменник, філософ, соціолог, публіцист **Жан Поль Сартр** і німецько-американський філософ і соціолог **Герберт Маркузе** (1898-1979 рр.) як теоретики контркультури (ефективні засоби контркультурного протистояння існуючої масової культури та її насильству над особистістю – спонтанний бунт, виклик, заперечення, порушення норм громадського порядку, правил поведінки, пристойності взагалі, критика міщанського матеріального благополуччя, накопичення, життєвого успіху, соціального конформізму); «контркультура – це моральне протистояння світові вдоволеності, світові ситих, духовно глухих». «Нові ліві», хіпі, культура дисидентів у часи СРСР 0 контркультурні прояви та напрямки.

Оптимальна модель світової культури як активна взаємодія, взаємопроникнення культур із врахуванням особливостей всіх народів, їх цінностей, поваги до кожної нації, держави, індивідуума.

Українська культура ХХ – початку ХХІ ст.

Українська культура доби відновлення української державності (1917-1920 рр.). Етапи новітнього періоду розвитку української культури: 1. 1917-1920 рр. – доба відновлення української державності; гострого військово-політичного протистояння, громадянської війни та воєнної інтервенції. 2. 1921-1991 рр. – радянський етап (доба злету у 20-х рр. і доба «розстріляного відродження» (30-ті рр. ХХ ст.); «хрущовська відлига», рух «шістдесятників», період русифікації та утисків української культури в 70-80-ті роки. 3. 1991- 2017 рр. – етап розбудови незалежної української держави; позитивні тенденції у розвитку національно-духовного відродження українського народу.

Лютнева революція 1917 р. у Росії: політика Тимчасового уряду (відкриття двох державних українських гімназій, чотирьох кафедр українознавства в університетах; дозвіл на навчання українською мовою в початкових школах). Генеральний секретаріат народної освіти в Україні (І Універсал Центральної Ради, 10 червня 1917 р.). Діяльність громадських організацій: товариства освіти, учительські організації, товариства «Просвіти». Перші українські школи. Опір українізації з боку деяких викладачів та батьків як наслідки 250 років русифікації й асиміляції. Всеукраїнські учительські з'їзди (квітень 1917 р., серпень 1917 р.) : українізація середньої школи, відкриття нових українських гімназій; українська мова, українська література, історія України, географія України – обов'язкові дисципліни в усіх середніх школах; відкриття паралельних класів для забезпечення прав національних меншин. Відкриття у ВНЗ кафедр історії українського мистецтва та кафедр історії української етнографії. Відкриття першої української гімназії імені Тараса Шевченка (18 березня 1917 р.). Шляхи українізації вищих навчальних закладів: 1. Українізація існуючих університетів та інститутів через відкриття паралельних курсів українською мовою. 2. Заснування нових українських вищих шкіл. Відкриття першого Українського народного університету (5 жовтня 1917 р., Київ; три факультети: історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний й підготовчі курси). Початок діяльності Педагогічної академії в Києві 7 листопада 1917 р. Академія мистецтв як перша вища художня школа в Україні (з 22 листопада 1917 р.). Видатний графік **Георгій Нарбут** – перший ректор Академії мистецтв: відродження культури художнього оформлення книги; створення нових шрифтів; автор Державного Герба та Печатки Української Держави **Павла Скоропадського**; автор зразків українських державних паперових грошей та облігацій, поштових марок, металевих монет, герба Києва. Відкриття у Полтаві (21 евітня 1918 р.) другого Українського народного університету. Утворення першого Державного українського університету (6 жовтня 1918 р. на базі Українського народного університету у Києві). Заснування загальнокультурних закладів та установ України: Державний

український архів, Національна галерея мистецтв, Український історичний музей, Українська національна бібліотека, Український театр драми та опери, Українська державна капела, Державний симфонічний оркестр. Зміни у духовній сфері: утворення (влітку 1918 р.) Української автокефальної православної церкви на чолі з митрополитом **В. К. Липківським**. Заснування Української Академії наук (листопад 1918 р.): три відділи: соціально-економічний, фізико-математичний, історико-філологічний. **Володимир Іванович Вернадський** (1863-1945 рр.), засновник геохімії, біогеохімії, радіогеології – перший Президент Української Академії наук.

Револуція 1918 р. в Австро-Угорщині (листопад 1918 р.). Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки 13 листопада 1918 р. Процес українізації на теренах ЗУНР: затвердження державної української мови, перебудова системи народної освіти; перетворення публічних шкіл на державні; заснування приватних шкіл, гімназій, учительських жіночих семінарій, національних шкіл з викладанням польською, єврейською та іншими мовами. Професійна присяга учителів державних шкіл на вірність Західноукраїнській Народній Республіці.

«Розстріляне відродження». Закінчення громадянської війни в 1921 р. та її наслідки для України: українські землі у складі Української СРР, Польщі, Румунії, Чехословаччини. **«Культурна революція»** як політика радянської влади у сфері культури. Ліквідація неписьменності, створення системи народної освіти, формування кадрів нової інтелігенції, засоби ідеологічного впливу на маси. Початок політики **«коренізації»** (**«українізації»**) (з 1923 р.). Два аспекти політики **«коренізації»**: 1. **«Українізація»** як процес відродження української мови, розширення сфер її вживання шляхом запровадження в школі, пресі й інших ділянках культурного життя, а також в адміністративному апараті – як державної мови республіки. 2. **Створення необхідних політичних та економічних умов** для всебічного культурного й духовного розвитку національних меншин; поширення курсів української мови. Наслідки **«українізації»**: розширення сфери вживання української мови у державному житті (серпень 1923 р.) – для співробітників радянських і партійних органів, для партійних органів – з 1927 р.; збільшення частки діловодства українською мовою з 20 % у 1922 р. до 70 % у 1927 р.; запроваджене обов'язкове чотирикласне навчання (з 1925 р.), (з 1927 р.) – семикласне; наприкінці 20-х років 97 % українських дітей навчалися рідною мовою; питома вага вищих навчальних закладів з українською мовою викладання зросла з 19,5 % у 1923 р. до 69 % у 1929 р.; створення робітничих факультетів (роль підготовчих курсів) для вихідців з робітників з метою їх навчання у ВНЗ. Формування нової інтелігенції. Роль ВНЗ (вищі навчальні заклади), ССНЗ (середні спеціальні навчальні заклади). Створення інститутів народної освіти (ІНО) та інших вищих навчальних закладів з 1920 р. на основі ліквідованих університетів. Низький рівень кваліфікації молодих спеціалістів, відсутність кадрів із спеціальною освітою, дефіцит якісно підготовлених спеціалістів – причина процесу **«розукрупнення»** ВНЗ і **«розпорошення»** ВНЗ по системах наркоматів – Наркомважпрому і Наркомату шляхів. Перетворення індустріально-технічних технікумів на ВНЗ. Боротьба радянської системи, початок репресій проти **«старої»** інтелектуальної інтелігенції. Переіменування Української Академії наук в 1921 р. у Всеукраїнську академію наук (ВУАН). Зміни у структурі ВУАН на початку 30-х рр.: замість розрізаних науково-дослідних лабораторій, кафедр – створення 21 науково-дослідний інститут. Переіменування у 1936 р. ВУАН в Академію Наук УСРР, з 1937 р. – в АН УРСР. Здобутки вчених України: відкриття у вивченні нелінійної механіки (**Д. Граве**, **М. Крилов**, **М. Боголюбов**), теорії космічних польотів (**Ю. Кондратюк**), автоматичному зварюванні металу (**С. Патон**), генетиці і селекції рослин (**А. Сапегін**, **В. Юр'єв**, **М. Холодний**), експериментальній зоології (**І. Шмальгаузен**); у 1932 р. в Українському фізико-технічному інституті вперше в СРСР розщеплено атомне ядро; розпочато вивчення економічної географії України (**К. Воблій**); відкриття першого у світі Демографічного інституту під керівництвом **Михайла Васильовича Птухи** (1884 – 1961 рр.).

Краєзнавчий рух як один з проявів культурного відродження в Україні: створення у травні 1925 р. Українського комітету краєзнавства (УКК), видання журналу **«Краєзнавство»**. Обвинувачення УКК та журналу **«Краєзнавство»** в **«об'єднанні опортуністичних, антирадянських « сил, «академізму», «аполітичності»**. Сфабриковані справи, арешти голови УКК **М. Яворського**, його заступника **М. Криворотченка**, членів Комітету **М. Волобуєва**, **В. Гериновича**, **С. Рудницького** та інших. Розгром запорізького краєзнавчого товариства у 1937 р. та репресії її членів за **«участь в антирадянській контрреволюційній диверсійно-терористичній організації»**: розстріл **М. Філянського** – відомого літератора, художника, керівника запорізького краєзнавчого товариства; засудження до ув'язнення краєзнавців **Ф. Камінського**, **М. Мушкета**.

Футуризм – новітня тенденція розвитку європейської літератури. **Український футуризм** як **революційний футуризм**, що постав у пореволюційний період й був революційним футуризмом з

властивостями: «наступальність, агітаційність, плакатність, публіцистичність». **М. Семенко** – автор програмного маніфесту «Кверо-футиризм» (проголошення модерну основним мистецьким критерієм; заперечення будь-яких культів і канонів у мистецтві (критика не лише хуторянства, провінційності, але й «культу Т. Шевченка»); декларування творчим орієнтиром невпинної та динамічної «краси пошуку». **Символізм** як пошук нових форм у мистецтві, активне експериментування. **М. Вороний, О. Олесь, Г. Чупринка** – старше покоління українських поетів-символістів; наприкінці другого десятиріччя ХХ ст. – поява молодшого покоління поетів-символістів – **М. Філянський, Д. Загул, А. Савченко, М. Терещенко** («Український символізм поєднував тяжіння за змістом і формою до нових зразків європейської літератури зі збереженням кращих традицій українського барокко; глибоке та поліфонічне філософське звучання; містичне; лірико-споглядальне, відірване від життя світобачення. – Див.: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 314).

«Неокласики» - українські письменники, які прагнули у своїх творах відобразити масштабні суспільні зміни, переосмислити класичну культурну спадщину й використати її канони у власній творчості; «неокласики – майстри, які висували високі вимоги до «гармонійної завершеності вірша»; критики низької якості революційно-масової літератури (**М. Зеров, О. Бургардт, М. Драй-Хмара, М. Рильський, П. Филипович, Ю. Клен**). Процес організаційного згуртування, розпаду й трансформування літературних об'єднань: «Пролеткульт», «Гарт», «Вапліте», «ВУСПП», «Плуг», «Асоціація панфутуристів», «Нова генерація», «Літературний центр конструктивістів», «Авангард», «Аспис», «Ланка», «Марс». Тенденція до переважання ідейності над художністю (пропаганда комуністичних ідей) – друга половина 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. Створення централізованих організацій творчої інтелігенції як контрольованих радянською системою організацій, як посилення уніфікації художнього мислення в межах єдиного та дозволеного методу «соціалістичного реалізму».

Становлення українського національного театру: утворення Державного драматичного театру під керівництвом **О. Загорова і В. Кривецького** (1918 р., продовжували традиції реалістично-психологічної школи); Державного народного театру під керівництвом **Панаса Карповича Саксаганського** (справжнє прізвище – **Тобилевич**, 1859 – 1940 рр.) (1918 р. – театр авангардизму); «Молодий театр» (1918 р., а з 1922 р. – модерний український театр «Березіль») під керівництвом до 1919 р. **Леся Курбаса та Гната Юри**; театр імені **Івана Франка** (1919 р.) – під керівництвом **Гната Юри** (**Гнат Петрович Юра**, 1887/1888 – 1966 рр). Майстри- актори **А. Бучма, О. Добровольський, М. Донець, М. Литвиненко-Вольгемут, І. Мар'яненко, М. Крушельницький, О. Сердюк, Н. Ужвій, Ю. Шумський** та інші. Будівництво драматичного театру імені **Марії Заньковецької** (**Марія Костянтинівна Заньковецька**, велика українська акторка, 1860 – 1934 рр.) в м. Запоріжжі (з 1929 р.). Творчість режисера **Леся Курбаса** (**Олександр Степанович Курбас**, 1887-1942 рр.) як діяльність одного з найбільших авангардистів-реформаторів тогочасного театрального мистецтва в Європі (порівнюють з творчою діяльністю швейцарця **Адольфа Аппія**, француза **Жака Купо**, росіянина **Всеволода Мейерхольда**; **Леся Курбас вважав, що « ... театр має не відтворювати, а формувати життя. Слово, рух, жест, світло та декоративне мистецтво мають органічно зливатися в одну театральну мову, забезпечуючи внутрішню єдність театрального дійства, задаючи йому єдиний ритм»** - Див.: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 315-316. Динамічне розширення мережі театрів в Україні: 1925 р. – 45 театрів; 1932 р. – 77 театрів; 1940 р. – 140 постійних театрів і понад 40 – пересувних робітничо-селянських театрів. Театр «Березіль» як майданчик постановки творів світової та вітчизняної класики за авангардистськими принципами: п'єси молодого драматурга **М. Куліша** «Комуна» в степах», «Народний Малахій», «Мина Мазайло». Асоціація художників Червоної України (АХЧУ) (**художники Іван Сидорович Їжакевич (1864-1962 рр.), Федір Григорович Кричевський (1879-1947 рр.), С. Прохоров, Микола Семенович Самокиш 1860-1944 рр.), Г. Світлицький**) як осередок «реалізму з поміркованим використанням модерних стильових принципів та художньої мови, « вираження української національної своєрідності в тематиці, колористиці, мотивах»: полотна «В'їзд Б. Хмельницького до Києва», «Бій Богуна з польським магнатом Чарнецьким» **М. Самокіша**; триптих «Життя» **Ф. Кричевського**. Асоціація революційного мистецтва України (АРМУ) як осередок авангардизму художників України: творчість **О. Богомазова, М. Бойчука, К. Гвоздика, В. Меллера, В. Седяра**. Український художній авангардизм - «синтетичне поєднання національного фольклору, народного мистецтва з елементами європейського модернізму. Живописець **Михайло Львович Бойчук** (1882-1939 рр.) як засновник нового напрямку монументального мистецтва ХХ ст. – **неовізантизм та мистецької**

школи (основа стилю – органічне поєднання традицій давньоруського іконописання з конструктивними особливостями візантійського живопису). Творчість художників-неовізантістів **О. Бірюкова, О. Павленка, І. Падалки, О. Мизіна, М. Шехмана** та ін. Твори «бойчуків» у 20-30-х рр. XX ст.: монументальні ансамблі – оформлення Київського оперного театру до I Всеукраїнського з'їзду Рад, Київського кооперативного інституту, Всеукраїнського селянського санаторію імені ВУЦВК на Хаджибеївському лимані і Харківського Червонозаводського театру. Трагічна доля представників українського авангарду.

Конструктивізм – як домінуючий стиль архітектури в 20-30-х рр. Характерні риси конструктивізму: прагматизм, доцільність, економічність, лаконізм, функціональність, утилітарність, уникнення невмотивованої декоративності. Соціально-містобудівні концепції. Початок будівництва «соціалістичних міст» у Запоріжжі, Кривому Розі та ін. Лінійна схема як основа типового радянського містобудівництва у 20-х рр. XX ст. (розробники – московські архітектори **В. Веснін, М. Коллі, Г. Орлов**).

Монументальна скульптура: пам'ятники **Т. Шевченку, Г. Сковороді** (у Лохвиці), **Артему (Сергєєву)** (у Донбасі) – за проектом **І. Кавалерідзе** (на той час тяжів до експресіонізму й кубізму).

Музичне мистецтво та його жанри у 20-30-х роках XX ст.: народні і революційні пісні, радянська масова пісня (композитори **Г. Верьовка, П. Козицький, Л. Ревуцький**). Хорові колективи. Капела «Думка» (з 1920 р.), харківська капела бандуристів (з 1917 р., засновник – культурний діяч, музикознавець, письменник **Г. Ходкевич**). Творчість західноукраїнського композитора **М. Колесси**. Хорове мистецтво в Україні: **Я. Калішевський, Б. Левитський, П. Козицький, Н. Городовенко, Г. Верьовка, Ф. Соболев**. Діяльність республіканського Музичного товариства імені **М. Леонтовича** (1923 – 1928 рр.). **Б. Лятошинський** (1894 – 1968 рр.) як засновник українського музичного авангарду, наряду модернізму в українській музиці (опера «Золотий обруч», 1930 р.). Творчість композиторів **В. Косенка, М. Вериківського** (автора першого українського балету «Пан Каньовський», 1930 р.).

Досягнення в українському кіномистецтві. Заснування Всеукраїнського фото кіноуправління (ВУФКУ, 1922 р.). Реконструкція у 1926 р. Одеської кінофабрики. Введення в дію у 1928 р. Київської кінофабрики (майбутньої імені **Олександра Довженка**) – однієї з найбільших та найсучасніших у 20-х роках XX ст. у світі. Творчість Олександра Довженка як кінорежисера (з 1926 р. – кінорежисер Одеської кіностудії): фільми «Звенигора» (1928 р.), «Арсенал» (1929 р.), «Земля» (1929 р.). **Фільм «Земля» О. Довженка як один «з двадцяти кращих фільмів світу усіх часів і народів» (рішення Всесвітньої виставки у Брюсселі 1958 р.)** Художні фільми. Відомі українські актори **А. Бучма, М. Заньковецька**. Зв'язок кіно з літературою та театром. Екранізація класичних художніх творів, історичні фільми: «Тарас Трясило», «Остап Бандура», «Тарас Шевченко», «Микола Джеря», «Фата Моргана», «Борислав сміється»; екранізація мелодрам і пригодницьких жанрів: «Україя» **П. Чардиніна**, «Сумка дикпур'ера» – **Олександра Довженка**.

Модернізм у кіномистецтві. Видатний скульптор **І. Кавалерідзе** як талановитий кінорежисер: екранізація опер «Наталка-Полтавка» (1936 р.), «Запорожець за Дунаєм» (1938 р.). Документальна стрічка «Симфонія Донбасу» **Д. Вертова** (1930 р.), художній фільм «Фронт» **О. Соловйова** (1931 р.) – перші звукові фільми в Україні.

Культурні процеси в Україні у 20-30-х роках XX ст. як «боротьба двох протилежних тенденцій оновлення: гуманістичної, пошукової, творчої і державно орієнтованої, централізованої». Домінування державно орієнтованої тенденції у 20-30-х рр. XX ст. Репресії у мистецтві та науки (жертви репресій 30-х років – 250 осіб, серед яких 19 академіків; у літературі: покарано 89 письменників, 64 – заслано, 83 – дозволено емігрувати, 312 – змушені були «замовкнути»). Початок «чистки» Народного комісаріату України (з 1933 р.): «вичищено» 200 «націоналістів і ворожих елементів», замінено 100% керівництва в обласних управліннях народної освіти, 90 % - у районних, масові арешти після звільнень.

Українська культура 40-80-х років XX ст. Ідеологічно декретований метод соціалістичного реалізму як вища форма художнього мислення та серйозна перешкода розвитку української культури. Визначені межі системи соціалістичних духовних цінностей, цензура – закон для митців. «Український буржуазний націоналізм» як «ворог № 1» для соціалістичного розвитку в Україні. Цілеспрямоване цькування, переслідування, несправедлива критика українських митців, науковців 40-х рр. та наслідки для культурного процесу. Критика й заборона кіносценарія «Україна в огні» **О. Довженка**, вірша «Любіть Україну» **В. Сосюри**, повісті «Березневий сніг» **І. Чендея**, романа «Собор» **О. Гончара**, творів **Ю. Яновського, А. Малишка, Г. Тютюнника, Р. Іваничука**; вилучення з прокату кінофільмів «Криниця для спраглих» **Ю. Ілленка**, «Короткі

зустрічі і довгі проводи» К. Муратової, «Заячий заповідник» М. Рашеєва; знищено шестиметровий вітраж у головному корпусі Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Політичні переслідування і прямі репресії та наслідки (в ув'язненні помирають В. Стус, О. Тихий, Ю. Литвин, В. Марченко; переслідуються письменники І. Дзюба, Є. Сверстюк, І. Світличний, Б. Чичибабін, художники І. Гончар, А. Горська, Л. Семикіна, О. Заливаха, Г. Севрук; літератори Л. Костенко, В. Шевчук; кінорежисер В. Ілляшенко.

Проблеми освіти у повоєнний час: руїна, нестача шкіл, нестача педагогічних кадрів, навчальних підручників, шкільного приладдя, зошитів і паперу, одягу й взуття. Відкриття шкіл фабрично-заводського навчання, ремісничих шкіл, суворовських училищ. Перехід до обов'язкової семирічної освіти (з 1953 р.). Скасування плати за навчання в старших класах (з 1956 р.). Закон про реформування шкільної освіти: організація обов'язкової восьмирічної школи (з квітня 1959 р.). Русифікація українського шкільництва. Василь Олександрович Сухомлинський – визначний педагог і громадський діяч, заслужений вчитель УРСР, член-кореспондент Академії педагогічних наук, директор Павлишської середньої школи на Кіровоградщині. Значення індивідуального виховання, врахування особистості учня. Вдосконалення системи народної освіти у 70-80-х рр.. XX ст.: перехід до загальної народної освіти; «всеобуч» - восьмирічне загальне обов'язкове навчання; початкова школа як трирічна програма навчання. Середня школа як основна освітня мережа. Реорганізація ВНЗ: організація при підприємствах загальнотехнічних та загальнонаукових факультетів для студентів-заочників. Відкриття нових університетів (м. Ужгород, 1946 р.; м. Донецьк, 1964 р.; м. Сімферополь, 1972 р.; м. Запоріжжя, 1985 р.; Прикарпатський, Волинський університети). Досягнення української науки в роки Другої світової війни: створення Науково-технічного комітету сприяння обороні (налагодження розроблення й виготовлення приладів і обладнання для діючої армії; Харківський фізико-технічний інститут - створення першої радянської радіолокаційної станції; винайдення запальника для протитанкових пляшок із вибуховою сумішшю, нова конструкція морської торпеди, удосконалення системи артилерійських оптичних приладів; Інститут електрозварювання під керівництвом **Євгена Патона** – розроблено досконалу технологію й необхідне устаткування для автоматичного зварювання броні; Академічні інститути математики і фізики, хімії і хімічних технологій, геологічних наук, гірничої механіки зміцнювали обороноздатність і наступальні можливості військ: забезпечено високу продуктивність доменних печей, енергопостачання виробничих потужностей оборонних підприємств; Інститут клінічної фізіології, Інститут очних хвороб, Інститут клінічної медицини – впровадження прогресивних методів лікування поранених, нових методів переливання крові (запропоновано **О. Богомольцем**), методики транспортування консервованої крові та ін.. **І.М. Іщенко** – головний хірург ряду фронтів. **В. Василенко та Д. Яновський** – головні терапевти двох фронтів. Втрати української науки в роки Другої світової війни: знищення під час окупації базових приміщень інститутів, лабораторій, майстерень, наукових бібліотек; загибель талановитих вчених, серед яких **Юрій Васильович Кондратюк (Шаргей)** (1897 – 1942 рр.) - вчений-винахідник, один з піонерів ракетної техніки й теорії космічних польотів, автор книги «Завоевание межпланетных пространств» (1929 р.). Відбудова й подолання руйнівних наслідків гітлерівської окупації України. Розширення мережі науково-дослідних установ. Утворення сільськогосподарської академії (1956 р.). Розвиток ракетної техніки, космонавтики, використання атомної енергетики. **Сергій Павлович Корольов (1906/07 – 1966 рр.)** – генеральний конструктор будівництва космічних кораблів (з 1956 р.), двічі Герой Соціалістичної Праці. Академік **Архип Михайлович Люлька (1908-1984 рр.)** – визнаний конструктор турбореактивних двигунів, двічі лауреат Державної премії СРСР, Герой Соціалістичної Праці. Генерал-лейтенант **Микола Леонідович Духов (1904 – 1964 рр.)** – тричі Герой Соціалістичної Праці, один з творців атомної бомби. Розвиток кібернетики в Україні. Обчислювальний центр АН УРСР (1957 р.). **В. Гушков** як засновник і директор Інституту кібернетики (з 1962 по 1982 рр.). Академія наук УРСР на чолі з **Б. Патонем** (з 1962 р.).

Досягнення в культурному житті України, здобутки істориків: видання 17-томної «Української радянської енциклопедії», видання 4-томної «Радянської енциклопедії історії України», завершення публікації 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР» (у створенні взяли участь понад 100 тисяч авторів). Література та мистецтво 40-50-х рр. XX ст.: творча діяльність **Олександра Довженка, Павла Тичини, Максима Рильського, Юрія Яновського, Петра Панча, Натана Рибака, Юрія Смолича, Володимира Сосюри, Остапа Вишні, Андрія Малишки, Леоніда Первомайського, Олеся Гончара.** Театр: актори **М. Литвиненко-Вольгемут, З. Гайдай, М. Гришко, І. Паторжинський, Г. Юра, Б. Гмиря, К. Хохлов, Ю. Лавров, М. Романов, А. Бучма, Є. Пономаренко, Ю. Шумський, В. Магар, С. Сміян, К. Параконьєв та ін.**

О. Довженка та відродження українського поетичного кіномистецтва. Фільми: про життя гуцулів «Тіні забутих предків» режисера **С. Параджанова** (1965 р.) за однойменним твором **М. Коцюбинського**; «Білий птах з чорною ознакою» кінорежисера **Ю. Іллєнка**; фільм «Вавилон ХХ» - **І. Миколайчука**; фільми режисера **Л. Бикова** «В бій ідуть тільки «старики», «Ати-бати йшли солдати»; режисера **Л. Осики** «Тривожний місяць вересень», «Камінний хрест».

Музичне мистецтво України в повоєнний період: творчість композиторів **К. Данькевича, Д. Клебанова, А. Філіпченка, Г. Жуковського, А. Свєчнікова, М. Вериківського, В. Гомоляки, К. Домінчена, М. Колесси, Г. Майбороди, А. Кос-Анатольського, С. Людкевича, Ю. Мейтуса, А. Штогаренка, Б. Лятошинського**. Автори українських пісень-шедеврів: поет **А. Малишко** і композитор **П. Майборода** («Київський вальс», «Білі каштани», «Ми підем, де трави похилі», «Гимно моя вірна любов», «Пісня про рушник», «Пісня про вчительку», «Стежина»); композитор **О. Білаш** («Два кольори», «Лелеченьки», «Ясени», «Цвітуть осінні тихі небеса»). Державний заслужений академічний хор під керівництвом **Г. Верьовки** (11 вересня 1943 р.); Київська державна академічна капела «Думка» під керівництвом **О. Сороки**; Львівська державна хорово-капела «Трембіта» під керівництвом **П. Муравського**; Державна капела бандуристів УРСР під керівництвом **О. Мінківського**; Державний симфонічний оркестр **Т. Яблонська** – фундатор фольклорного напрямку в образотворчому мистецтві. Твори майстрів **М. Дерегуса, М. Божія, К. Трохименка, О. Шовкуненка, В. Бородая**. Творчість художника-графіка **Василя Касіяна** (автор ілюстрацій до «Кобзаря» **Т. Шевченка** (1934, 1944, 1949, 1954, 1974 рр.; автор ілюстрацій до повістей «Борислав сміється» **Івана Франка** (1948 р.), «Земля» **О. Кобилянської** (1950, 1954 рр.), до новел **В. Стефаника**).

Епоха хрущовської «відлиги»: часткове «пом'якшення» карально-репресивної радянської цензури; перевидання «Словника української мови» **Б. Грінченка**, видання з 1957 р. наукових журналів: «Радянське право», «Економіка Радянської України», «Народна творчість та етнографія», «Український історичний журнал». Створення Міністерства вищої освіти УРСР. Поступове проникнення в Україну західної культури: книги **А. де Сент-Екзюпері, А. Камю, Ф. Кафки, Е.М. Ремарка, Е. Хемінгуей**. Відновлення видання журналу «Всесвіт» (з 1958 р.). Розвиток літературно-художньої творчості: автобіографічна повість «Третя рота», поеми «Розстріляне безсмертя», «Мазепа» **В. Сосюри**; романи «Кров людська – не водиця», «Правда і кривда», «Хліб і сіль», «Дума про тебе», «Чотири броди» **М. Стельмаха**; твори «Тронка», «Циклон», «Берег любові», «Твоя зоря», «Чорний яр» **О. Гончара**; романи і повісті: «Розгін», «Диво» **П. Загребельного**, «Меч Арея» **І. Білика**, «Лебедина зграя», «Зелені млини» **В. Земляка**. Встановлення Державної премії імені **Т.Г. Шевченка** (1962 р.). Формування генерації молодих українських письменників, поетів, публіцистів, критиків, художників – «шістдесятників»: **Іван Драч, Ліна Костенко, Василь Симоненко, Іван Дзюба, Іван Світличний, Валентин Мороз, Євген Сверстюк, Євген Гуцало, Алла Горська, Михайло та Богдан Горині** та інші. Творчість **Василя Симоненка** як одного з найяскравіших українських поетів (1962 р., збірка віршів «Тиша і грім»; «Земне тяжіння»). Творчість **Ліни Костенко** як «однієї з найбільш обдарованих представниць шістдесятників»: збірки поезій «Проміння землі», «мандрівки серця», роман у віршах «Маруся Чурай» (нагороджено найвищею в Україні Шевченківською премією). Брежнєвській «застій». Арешти шістдесятників. Діяльність **Івана Дзюби** – українського літературного критика: стаття «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965 р.): «русифікація як продовження політики російського шовінізму і колоніалізму» - див.: «Історія світової культури». – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр.327. Боротьба системи проти інакодумців: посилення ідеологічного тиску на інтелігенцію, початок політичних репресій з причин «аполітичності», «ідейної незрілості», «формалізму», «націоналізму», «відходу від партійної лінії», «ідеалізацію минулого», «смакування національної самобутності». 1972 рік – апогей політичних репресій. Діяльність Української Гельсінської Спілки (УГС), (з 1976 р.), переслідування її членів. **Микола Руденко** – письменник, автор романів «Вітер в обличчя», «Остання шабля»: творчість письменника-фантаста **Олеся Бердника**. Жертви карально-репресивного радянського апарату – члени УГС **Василь Стус, Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко** (всі загинули в радянських таборах). Творчість **Івана Гончара** – видатного українського скульптора, живописця, етнографа, заслуженого діяча мистецтва УРСР, Лауреата Державної премії УРСР імені **Т.Г. Шевченка** (автор пам'ятників **М. Горькому** в Ялті, **Т. Шевченку** в Яготині, народній художниці **Катерині Білокур** в селі Богданівці на Київщині; автор унікальної в історії людства приватної

колекції рідкісних фотографій, видань, народного вбрання, рушників, килимів, писанок, творів живопису, козацьких обладунків, ікон).

Театральне та писенне мистецтво в Україні: майстри сцени **Н. Ужвій, В. Дальський, В. Добровольський, О. Кусенко, А. Роговцева, Б. Ступка, Д. Гнатюк, А. Солов'яненко, А. Мокренко, М. Кондратюк, Є. Мірошниченко**. Композитор **Володимир Івасюк**: пісні «Я піду в далекі гори» (1968 р.), «Водограй» (1969 р.), «Червона рута» (1969 р.). Українські скульптори-монументалісти **М. Веронський, І. Гончар, М. Дерегус, І. Кавалерідзе, Г. Кальченко, А. Ковальова, В. Шевченко**. Меморіальні дошки, пам'ятники **Г. Сковороді, Л. Українці у Києві, Т. Шевченку** – у Москві, визначним діячам науки й культури.

Початок нової історичної доби в історії України – розбудова незалежної держави.

Українська культура після проголошення сучасної незалежної держави (1991 – 2017 рр.).

Ухвалення Верховною Радою країни від 19 лютого 1992 р. Постанови «Основи законодавства про культуру» з подальшим прийняттям низки галузевих законів і постанов. Створення Фонду розвитку культур національних меншин України (1992 р.). Труднощі на шляху націотворення та державотворення: відсутність визначених пріоритетів подальшого розвитку культури українського народу, відсутність правового обґрунтування й практичного врегулювання відносин, захисту інтелектуальної власності. Інформація і знання як новий й головний виробничий ресурс. Поняття «інтелектуальний продукт», «інтелектуальна праця», «інтелектуальний капітал», «інтелектуальна власність». Проблеми та труднощі на шляху розвитку культури в цілому: небезпека безробіття, тотальної комерціалізації; недостатність або взагалі відсутність будь-якого фінансування культури на кошти бюджету.

Характерна особливість розвитку української культури на початку ХХІ ст.: відкритість і доступність, формування громадянського суспільства, розгортання діяльності добровільних товариств, об'єднань, асоціацій, фондів різного спрямування; співпраця з різними зарубіжними культурними, благодійними, науковими, освітянськими інституціями як шлях входження України в культурно-інформаційний європейський простір. Ліквідація цензури та ідеологічного тиску. Вільний розвиток художніх стилів і жанрів. Внесок представників західної української діаспори у розвиток української культури (Є. Гуцуляк, П. Яцик, Ю. Ємець тощо). Нова модель української освіти та її базування на українській національній культурно-історичній традиції, теоретичних надбаннях вітчизняної педагогіки, досвіді поколінь, менталітеті нації, передовому й прогресивному, вивереному досвідом зарубіжних країн світу. Перебудова вищої і середньої спеціальної освіти. Прийняття Законів: «Про освіту», «Про мови в Українській РСР (1989 р.)», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту»; програм і концепцій: Міжгалузева перспективна програма «Освіта. Україна ХХІ століття», «Засади гуманітарної освіти», концепція «Основи національного виховання», «Українознавство в системі освіти» тощо. Шкільний і дошкільний рівні освіти за роки незалежної України: досягнення і недоліки (поступово впроваджено українську мову; дозволено недержавні навчальні заклади; відкрито різноманітні навчальні заклади – гімназії, ліцеї, коледжі, авторські школи тощо; скорочено кількість дошкільних закладів та малокомплектних шкіл; недостатня матеріальна база: брак підручників, обладнання тощо; з 1999 р. запроваджено 12-річну освіту; з 2010 р. Україна повернулася до 11-річної освіти; з 2017 р. – знову повернено 12-річну освіту; відбувся перехід до 12-бальної системи оцінювання; з 2008 р. – впровадження обов'язковою зовнішнього незалежного тестування для випускників). Перші кроки на шляху до гуманізації освіти. Комерційні навчальні заклади різних форм. Автономність у діяльності ВНЗ України. Система акредитації всіх форм навчання вищих навчальних закладів. Перехід на українську (державну) мову викладання. Мережа ВНЗ III – IV рівня акредитації (форми власності – державна і недержавна), типи ВНЗ. Відродження діяльності Києво-Могилянської академії (1992 р.) (статус національного університету). Долучення України до Болонського процесу реформування вищої освіти (з 2005 р.). Особливо популярні й престижні спеціальності: менеджмент, маркетинг, право, фінанси, програмування, іноземні мови. Вища освіта в Україні: позитивні і негативні тенденції: можливість навчання на контрактній основі; розширений спектр спеціальностей; перехід на двоступеневу підготовку: спочатку до 2017 р. – I ступінь - молодший спеціаліст, бакалавр; II ступінь - спеціаліст або магістр, з 2017 р. – II ступінь - бакалавр, магістр; скорочено підготовку фахівців на заочному та вечірньому відділеннях).

Розвиток науки в незалежній Україні: науково-дослідні інститути, архівів, музеїв, бібліотек, ВНЗ (разом близько 1300 установ, в яких працюють 9 000 докторів, 78 000 кандидатів наук).

Національна Академія наук України (НАН України) (понад 80 наукових установ академії у 5-ти регіональних центрах): дослідження в галузі матеріалознавства, кібернетики, фізики, математики, астрономії, фізіології, біології, гуманітарних наук. **Проблеми та труднощі в розвитку української науки:** низький рівень фінансування, необхідної матеріальної, інформаційної та моральної підтримки вчених; відтік фахівців найвищої кваліфікації за кордон (НАН України втратила 2800 молодих вчених; щороку країна втрачає близько 10 000 дипломованих спеціалістів; «відплив умів» - протягом 1991-2001 рр. з України виїхало близько 8 тисяч вчених вищої кваліфікації, з яких 50 % - докторів наук; найбільші втрати серед програмістів, генетиків, біохіміків, фізіологів, фізиків-теоретиків; щорічні сукупні витрати на науку скоротилися до 700 доларів (у США – 180 тисяч доларів; слабе впровадження у виробництво наукових розробок; комерціалізація та розпродаж майна наукових установ).

Позитивні тенденції та наукові досягнення українських вчених наприкінці ХХ - на початку ХХІ століть: 1994 р. Академія наук України отримала статус національної; установлено тісні зв'язки з науковими центрами української діаспори; відкрито інститути української мови, народознавства, сходознавства, археографії; з'явилися нові наукові напрямки – ендокринологія, молекулярна біологія, нейрофізіологія тощо; у космічній галузі – участь у міжнародних космічних програмах «Марс – 96», «Шатл – 97», «Океан» тощо; 1997 р. відбувся політ першого космонавта незалежної України Леоніда Каденюка; за програмою «Морський старт» (1999) відбувся запуск української ракети «Зеніт» з плавучого космодрому; у медицині – поява електрозварювання м'яких тканин і приладу ПАТОНМЕД ЕКВЗ -300; поява маммографу – приладу для діагностики захворювань молочної залози; поява фаза графу – приладу для упереджувальної діагностики інфаркту; приладу тренар – приладу для розпрацювання паралізованої кінцівки; призмові лінзи Френеля для лікування косоокості дітей; біокерамічні імпланти; кровоспас – кровоспинний засіб; бинтовий матеріал, що прискорює загоєння ран; нові технології: українець Г. Зинов'єв є керівником групи вчених ALIGE, яка веде головний експеримент на Великому андронному колайдері; розроблено сапфірові оптичні диски для збереження інформації протягом 10 тисяч років; електростанції на біогазі потужністю 1 МВт, дешевші від західних аналогів; анкерне кріплення склепін у шахтах, яке полегшує прокладання тунелів; поява гідрофобного волокна – нового ізоляційного матеріалу; портативного доплерівського дм-радіолокатора для пошуку живих людей під завалами; терморозширеного графіту для очищення води від нафти.

Видання гуманітаріями НАН України (2004 р.) за підтримки фонду «Україна – ХХІ століття» фундаментальної праці «Історія української культури» у 5-ти томах.

Українська література: публікація творів ще донедавна заборонених письменників – **В. Винниченка, Є. Плужника, О. Олеса, Б. Грінченка, Б. Лепкого, М. Зерова, О. Теліги, Г. Косинки, В. Стуса, М. Хвильового, Л. Курбаса, І. Світличного, М. Куліша. Знані «митці слова» І. Дзюба, Р. Іванчук, І. Драч, Д. Павличко, В. Шевчук, Б. Олійник, Ю. Щербак, В. Яворівський** як активні політичні діячі. Нове покоління українських літераторів: **Ю. Андрухович, І. Андрусяк, В. Медведь, О. Забужко, В. Цибулька, С. Шедан. Василь Шкляр** – неординарний сучасний український письменник, головний редактор державного видавництва «Дніпро», лауреат багатьох літературних премій, володар Гран-прі конкурсів «Коронація слова», «Золотий бабай», автор прозових творів – романів «Тінь сови», «Ностальгія», «Ключ», «Кров кажана», «Елементал», повістей «Танець під чортову дудку», «Крук – птаха нетутешня», «Останній шанс Захара Скоробагатька», «Високі гори у Ялті», «Цілком таємні історії», «Чорне сонце. Дума про братів азовських» (про українських вояків на Сході України), романів - національних бестселерів «Чорний Ворон. Залишенець», «Маруся».

Постмодернізм у сучасній українській літературі: твори поетів угруповань «Бу-ба-бу» (**Ю. Андрухович, В. Неборак, О. Ірванець**), «Пропала грамота» (**Ю. Позаяк, В. Недоступ, С. Либонь**), «Нова дегенерація» (**І. Андрусяк, С. Процюк, І. Ципердюк**). Постмодерністські романи **Ю. Андруховича** «Московіада», «Перверзія». Постмодерністські прийоми у творах **В. Шевчука, Б. Жолдака**, письменників «галицької прозової школи» **Ю. Іздрика та В. Єшкілева**.

Сучасний стан української книговидавчої справи. Український книжковий бізнес.

Театральне мистецтво в Україні за роки незалежності: від занепаду до відродження. Професійні театри. Національні театри – найвищий статус (3: Національна опера України, Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, Національний академічний театр російської драми імені Лесі Українки). Академічні театри. Створення нових театральних центрів, театрів-студій, театрів-лабораторій («На Дарниці», «Ательє 16», «Київський експериментальний театр»). Постмодерністські вистави «Гамлет-Лабіринт» **О. Ліпцина**, «Постріл в осінньому саду» **В. Більченка**. Розвиток і популярність «театрів одного актора»,

«театри історичного портрета». Приватні театри («Браво», Київ). Пластична драма як новий театральний жанр («Київський театр пластичної драми»). Новаторська діяльність театральних режисерів Романа Віктюка, І. Бориса, С. Мойсеєва, С. Донченка, Б. Жолдака, продюсерів І. Афанасьєва, В. Петрова, Б. Шарварко.

Міжнародні театральні фестивалі: «Золотий лев» (Львів), «Тернопільські театральні вечори», «Дебют» (Тернопіль), «Херсонеські ігри» (Севастополь), «Мельпомена Таврії» (Херсон), «Різдвяна містерія» (Луцьк), «Інтерлялька» (Ужгород), «Золота Хортиця» (Запоріжжя).

Український балет: Серж Лифар – всесвітньо відомий український балетмейстер і танцівник (понад 30 років очолював балет паризького театру «Гранд Опера» й Французьку академію танцю в Парижі); майстри українського балету **В. Калиновська, О. Потапова, А. Гавриленко, Н. Рудченко, С. Коливанова, Т. Попеску, А. Лагода, І. Дворовенко**. Сценічний танець як жанр балетного мистецтва: Ансамбль народного танцю України імені **П. Вірського**; Буковинський та Гуцульський ансамблі танцю й пісні; ансамбль спортивних танців «Балет на льоду».

Сучасне українське музичне мистецтво. Жанри і стилі: рок-музика, поп-музика, класика; скрипалі, піаністи, органна та фортепіанна, духовна музика. Виконавці оперних і балетних партій: **В. Гришко, В. Степова, Л. Забіляста, В. Писарев, В. Лук'янець, А. Кочерга**. Міжнародні конкурси імені **М. Лисенка**, піаністів імені **В. Горовиця**, молодих виконавців імені **В. Крайнеса**, фестивалі оперного мистецтва імені **С. Крушельницької** у Львові. Міжнародні конкурси юних скрипалів у Харкові, конкурси імені С. Людкевича у Львові, імені Січинського в Івано-Франківську, імені К. Стеценка та імені М. Леонтовича в Києві. Визнані у світі виконавці: диригенти **В. Жадько, С. Протопопов**; піаністи **В. Гладков, М. Чернявська**; скрипалі **О. Семчук, Є. Комісарова**; вокалісти **Т. Анісімова, Л. Шевченко, П. Приймак**. Фестивалі: «Червона рута», «Пісенний вернісаж», «Чумацький шлях», «Таврійські ігри», «Оксамитові сезони Криму», «Харківські асамблеї», «Золотий скіф», «Гуцульський фестиваль» та ін. Групи «Плач Єремії», «Табула раса», «Скрябін», «Мертвий півень». Визнані співаки України: **Ж. Боднарук, Руслана, В. Павлик, О. Пономарьов, А. Кравчук** та інші. Українська популярна музика, виконавці: **Ірина Білик, П. Зібров, Т. Повалій, А. Кравчук, Ані Лорак, Н. Могилевська, В. Павлик, Алла Кудлай, Руслана Лижичко, О. Пономарьов, Софія Ротару** та інші.

Відродження в Україні мистецтва кобзарів та лірників. Всеукраїнська спілка кобзарів (з 1990 р.). Діяльність кобзарської школи в селі Стрітівка Київської області.

Відродження духовної музики як «невмируща мудрість і краса». Органи. Кращі виконавці **О. Микитенко, І. Кучер, С. Шабалтін**. Фестивалі органної, духовної музики, присвячені **Д. Бортиянському, М. Веделю, Б. Березовському, М. Лисенку**.

Шоу-бізнес, поширення електронної музики, текстів «без жодного смислу»; «пісні одностенки», копіювання західних зразків. Незвичайна композиція українських текстів, які «не збігаються ні за стилем, ні за напрямками музики: «соул», «реп», «реггей», «хіп-хоп», «панк», «фанк», «рок», «хард-рок», «кантрі». Хіт-паради зарубіжних стилів музики: «драм-енд-бейз», «біг-біт», «брейк-біт», «біт-фанк», «спід-герез».

Підйом українського національного музичного мистецтва: автори та виконавці: **Г. Татарченко, Ю. Рибчинський, О. Гавриш, А. Деміденко, С. Галябарда, П. Зібров, Т. Петриненко, П. Дворський, В. Зінкевич, В. Крищенко** та інші. Творчість композиторів **О. Білаша, А. Горчинського, А. Деміденка, І. Карабиця, О. Мороза**. Національні ансамблі «Гуцули», «Чорні черешні», «Карпатці», «Рок-нація», «Брати блюзу», гурт «Океан Ельзи» на чолі зі **Святославом Вакарчуком**, група «ВВ» з лідером **Олегом Скрипкою**. Українська естрада у Європі як нове слово у світі музики: гуцульська пісня «Дикі танці» за виконанням співачки **Руслани Лижичко**; **Андрій Данилко (Верка Сердючка), Ані Лорак**.

«Українська національна колористична школа» як новий напрям в монументальному живописі: відомий український художник **Григорій Іванович Синиця** (1908 р., Одеса – 1996 р., Кривий Ріг), який прославив Кривий Ріг (послідовник ідей школи **М. Бойчука**): «творець дивовиж»; автор фундаментальної теоретичної і естетично-філософської праці «Колорит в образотворчому мистецтві»: «Я безповоротно зрозумів і засвоїв: народне мистецтво – першоджерело художніх форм, внутрішня діалектична філософія. Воно відоме з давніх давен, воно жило, набиралося сил у народі, в його надрах. Етнографічні, сюжетні, інші зовнішні ознаки – це ще не народність. Йдеться про систему мислення, де колір виступає як образ, про глибинне явище самобутнього в палітрі художника». **Григорій Синиця** // <http://s.siteapi.org/>); автор монументальної техніки «**Флорокомпозиції**» - роботи «Ярослав Мудрий», «Нестор літописець», «Бабин Яр», «Волхви» (всього створено 29 флоромозаїк, роботи у техніці акварелі і темпера: в жанрах пейзажу і натюрморту та в абстракції; облицювання теракотою Головопштамту у Києві,

будинків на Хрещатику, Червоноармійській, реставрація Маріїнського палацу; 1992 р. – Державна премія Тараса Шевченка «за відродження Української колористичної школи монументального живопису і твори останніх років»; 1996 р. – почесне звання «Заслужений художник України».

Образотворче мистецтво: живописні твори **Катерини Білокур, М. Примаченко, Ганни Самарської, Анастасії Рак**. Творчість української художниці **Тетяни Нилівни Яблонської**, тричі лауреата Державної премії СРСР.

Школа українського постмодернізму: творчість художників А. Савадова, О. Гнилицького, О. Харченка, О. Голосия, груп «Паризька комуна», «Вольова грань національного постмодернізму», «Одеської школи» та ін. Картина А. Савадова «Смуток Клеопатри» (1987 р., зображення чоловікоподібної матрони верхи на тигрі) – «емблема українського постмодернізму». Твори українських постмодерністів як прояви неоромантизму, психоделіки (сприйняття світу через наркотичний транс; фантасмагорія – химерні видіння; химерне, незвичне поєднання чого-небудь), експресіонізму, неорархаїки.

Сучасні виставкові галереї України: «Національна галерея», Центр мистецтв «Славутич», Центр сучасних мистецтв «Брама», «Лавра», «НЕФ», «Ірена», «Грифон», «Човен», галерея мистецтв УКМА та інші. Створення в київському «Арсеналі» (колишній завод на Шулявці) Національного Ермітажу як новий крок у розвитку образотворчого мистецтва.

Музеї України як невід’ємна частина національної культури. Список Всесвітньо природної та культурної спадщини ЮНЕСКО: Софійський собор у Києві, Києво-Печерська Лавра, історичний центр Львова. Державні заповідники: Національний історико-архітектурний заповідник «Кам’янець», Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Шевченківський національний заповідник у Каневі, Національний заповідник «Херсонес Таврійський», «Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» (Батурин), Національний заповідник «Хортиця» в Запоріжжі, Національний історико-культурний заповідник «Чигирин» (Черкаська область). Нові історико-культурні заповідники (Глухів, Дубно, Збараж, Корсунь-Шевченківський). Створення Всеукраїнського фонду відновлення видатних пам’яток історико-архітектурної спадщини (1996 р.). Повернення в Україну особистих архівів **Олександра Олеса, Олега Ольжича**. «Знати минуле заради майбутнього» - Українська Програма повернення реліквій на історичну батьківщину.

Сучасне українське фільмовиробництво. Національна кіностудія імені **Олександра Довженка**. Створення фільмів: «Сад Гетсиманський» (за мотивами творів **І. Багряного**), «Пастка» (за **І. Франком**), телесеріал «Роксолана», «Ізгой» (за мотивами повісті **Д. Дімарова**, режисер **В. Савельєв**), «Кисневий голод» (**А. Дончика**), «Фучжоу» (**М. Ілленка**), «Останній бункер» (**В. Ілленка**) та ін. Історико-пригодницька картина «Вогнем і мечем» польського кінорежисера **Єжи Гофмана** за участю кількох українських акторів: **Богдана Ступки** – роль Богдана Хмельницького; **Богдан Ступка** в ролі Мазепи в фільмі **Юрія Ілленка** «Молитва за гетьмана Мазепу»; **Богдан Ступка** в російських фільмах: «Свої», «Водій для Вері», серіалі «Викрасти Тарантіно».

Одеський кінорежисер **Кіра Муратова**: фільми «Настроювач», «Другорядні люди», «Чеховські мотиви».

Комерційно-розважальне кіно: перший вітчизняний трилер «Штольня» (режисера **Любомира Кобильчука** та продюсера **Олексія Хорошка**) – перша спроба синтезувати мистецтво з бізнесом.

Український кінорежисер **Олесь Санін**: історичний фільм «Мамай» (2003 р.). Участь у міжнародних форумах як «форма існування національного кінематографу». Ляльковий мультфільм київського режисера **Степана Коваля** «Йшов трамвай № 9» (2003 р., Берлін – престижний «Срібний ведмедь» в конкурсі короткого метражу).

Філософська чорно-біла десятихвилинна українська стрічка «Путівники» (режисер – **Ігор Стрембицький** – учень одного з кращих українських кінодокументалістів **Сергія Буковського**) - перший в історії вітчизняного кіно отримав Золоту пальмову гілку на Каннському фестивалі у 2005 р.

Фільм на кіностудії «Мосфільм» (Росія) « Тарас Бульба» режисера-постановника **Володимира Бортка** (за мотивами однойменної повісті **М.В. Гоголя**): українські актори у головних ролях – **Богдан Ступка, Ада Роговцева, Володимир Вдовиченков, Ігор Петренко**; ролі вершників і козаків грали тисячі, переважно, жителів Запоріжжя.

Міжнародний фестиваль анімаційного кіно «Крок» (м. Київ).

Кіностудія неігрового кіно «Контакт»: кінострічки (до 30 хвилин) «Леонід Кравчук. Обрання долі», «Як білий камінь в глибині криниці» (присвячено Анні Ахматовій), «Ты помнишь наши встречи» (присвячено співакці Клавдії Шульженко).

Документальне кіно: «Війна. Український рахунок» **Сергія Буковського**; «Вічний Хрест» **Юрія Терещенка**; «Кам'яний хрест» **Леоніда Осики**.

Кінопрокат і телебачення: проблеми, конкуренція. Процес формування громадського телебачення: трансляція художніх фільмів і телесеріалів українською мовою. Телепроект «Великі українці» (з 2007 р.).

Фізкультура і спорт як невід'ємні частини національної культури. Національний Олімпійський комітет України та федерації окремих видів спорту – повноправні члени міжнародних спортивних організацій (з 1993 р.). Участь українських спортсменів в Олімпійських іграх. Плеяда видатних українських спортсменів: **Блохін Олег Володимирович** (народ. 1952 р.)- видатний футболіст і тренер, кращий форвард київського «Динамо», кращий футболіст Європи 1975 р., багатократний бронзовий призер Олімпійських ігор, володар Кубка кубків (1975 р., 1986 р.), Суперкубка Європи (1986 р.), член символічного «Клубу Г. Федотова» (317 голів); **Бубка Сергій Назарович** (народ. 1963 р.)– видатний спортсмен-легкоатлет у стрибках із жердиною, чемпіон Олімпійських ігор, єдиний спортсмен – переможник на п'ятьох чемпіонатах світу (з 1985 по 1995 рр.), 35-кратний рекордсмен світу, Герой України (2001 р.); **Дерюгіна Ірина Іванівна** (народ. 1958 р.)– відома гімнастка, абсолютна чемпіонка світу у 1977 р., 1979 р., Європи – у 1978 р., п'ятикратна абсолютна чемпіонка СРСР з художньої гімнастики; **Кличко Віталій Володимирович** (народ. 1971 р.) (трикратний чемпіон України з боксу – 1992, 1993, 1994 рр.; шестиразовий чемпіон світу з кікбоксингу, чемпіон I Всесвітніх ігор військовослужбовців у суперважкій ваговій категорії – 1995 р., срібний призер чемпіонату світу – 1995 р.), **Кличко Володимир Володимирович** (народ. 1976 р.) (провів 40 боїв, 15 титульних двобоїв, зокрема 4 бої за титул чемпіона світу) – видатні спортсмени-боксери; **Шевченко Андрій Миколайович** (народ. 1976 р.) – один з найбільш популярних футболістів планети, кращий форвард київського «Динамо» (1994-1999 рр.), п'ятикратний чемпіон України, трикратний володар Кубка України, нападник «Мілана» (Італія, з 1999 р.), володар Кубка європейських чемпіонів (2003 р.), володар «Золотого м'яча» - призу найкращому футболістові Європи (2004 р.).

Релігія та церква в Україні: духовне відродження українського народу; відкриття нових церков; проблеми в релігійному житті (розкол українського православ'я).

Прямий державний захист української культури як головна умова для успішного розвитку України як держави.

Тема 9. Матеріальна культура й предметне середовище. Феномен дизайну в системі культурології

Історія зародження та розвитку дизайну в системі культурології. «Дизайн» як художнє конструювання та оформлення речей (переважно знарядь праці, промислової продукції та інтер'єру), як галузь мистецтва та наукового знання, технічна естетика (див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови.- Київ, 2005. – С. 294). Прагнення людини до гарного та зручного житла, предметів, які оточують людину. Виникнення на початку ХХ століття нової професії – дизайн (поєднання предметної творчості, технічної естетики, промислового мистецтва). Сутність дизайну та його роль в сучасній культурі: дизайн як виразник проектної культури постіндустріального суспільства. Національна культура, наука, техніка, технологія, релігія, політика, всі види мистецтва, технічне проектування, інформаційні процеси як соціальний контекст для дизайну, як соціальний феномен, як одна з форм сприйняття світу та предметного відтворення. Епохи дизайну: дизайн ремісничий, дизайн пост ремісничий, індустріальний, постіндустріальний, постмодерністський. **Архаїчна «дизайнерська» культура:** найтриваліший і найзагадковіший період історії людства; міфи як історія творення порядку із хаосу космосу; виникнення духовних й естетичних потреб ; зародження основ мистецтва (наскельний живопис, ритуальні танці); основні типи споруд (менгіри – грандіозні розміри, архітектурні форми – семантична куля, вертикаль як знак поєднання неба і землі; горизонталь і арка, подібні до небосхилу). **Давній Єгипет.** Кам'яні піраміди як пам'ятки архітектури та як складні духовні комплекси. Використання алебастру, граніту, базальту для виготовлення ваз, келихів. Задоволення матеріальних і духовних потреб усього суспільства як кінцева мета дизайну (виробничі, житлові, громадські приміщення, зрошувальні системи, шляхи, мости, комунально-побутові прилади тощо). **Давня Греція.** Пріоритет особистості людини при вивченні суспільства, світу, історії як

характерна риса праць античних філософів Сократа, Ксенофонта, Платона, Аристотеля. Гармонія Космоса в пропорціях, числах, формах як основа гармонії повсякденності греків і ремісничої діяльності. «Музи ходять колом» - основа естетики предметного світу давніх греків. **Дев'ять муз грецької міфології: Ерато** (покровителька ліричної поезії), **Евтерпа** (покровителька музики), **Калліопа**, (покровителька духовної культури, епічної поезії, всіх мистецтв і наук), **Мельпомена** (покровителька творців трагедії та виконавців її ролей), **Талія** (покровителька комедії), **Терпсихора** (покровителька танців та хорового співу), **Уранія** (покровителька астрономії), **Кліо** (покровителька героїчної пісні, пізніше – історії), **Полігімнія** (покровителька священних гімнів, танців та пантоміми). Естетичні якості як передумова утилітарності всіх предметів у давніх греків (меблі, посуд, туалетне приладдя, музичні інструменти тощо). Органічне співіснування техніки й мистецтва, єдності природи і людського розуму: «ця єдність повинна була гармонійною в будь-яких вимірах – натурфілософському, логічному, етичному, естетичному та інших. **Епоха Середньовіччя.** Суть «дизайнерського» підходу до формування людського предметного світу в Середньовіччі («предметний світ, який оточував людину під час праці, в побуті та в суспільній діяльності, повинен бути таким, щоб, зберігаючи свою простоту і невибагливість, «аскетичність», допомагав людині гідно прожити своє земне життя, підготувати себе до вічного життя» - див.: Історія світової культури. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. - Стр. 353). **Епоха Відродження.** Органічний зв'язок технічної творчості з художньою. Альбоми «Театри машин» (автори – техніки-практики епохи Відродження). Рукописи **Леонардо да Вінчі:** проекти екскаваторів, верстатів, насосів, пресів, машин з різними видами передач. Альбом італійського художника **Агостіно Рамеллі** «Різні і штучні машини» (1588 р., 200 детально опрацьованих ілюстрацій: насоси, системні приводи, військові машини – образи сучасних танків. Синтез користі й краси – естетичне кредо в епоху Відродження. **Новий час. Характерна особливість Нового часу:** використання моделі машини для розуміння і пояснення світу на основі механістичного підходу. Принцип тотожності пізнання і конструювання . **Ф. Бекон** та його проект історії механіки як історії природи, модифікованої рукою людини. Індустріальна праця: розвиток технології, машинна праця. Праця **Ренато де Фуско** (1985 р.) «Історія дизайну»: виникнення дизайну – час виникнення книгодрукування (виготовлення друкарського верстата Гутенбергом у середині XV ст.). Дизайнерські принципи в діяльності **Альда Мануція** в Італії (XVI ст.), в Голландії (XVII ст.). Трактат **Жоффрау Торі** про шрифти (1529 р.) як початок розширення «саморефлексії професії дизайнера як творчої особистості». Трактат **Г.В. Лейбніца** «Міркування про комбінаторне мистецтво» (1666 р.) – основа сучасної математичної логіки та можливість моделювання людських функцій. Твори **Г.В. Лейбніца** «Роздуми про метафізику» (1665 р.), «Нові досвіди про людський розум» (1704 р.), «Монадологія» (1714 р.) про «модель», філософсько-понятійний аналіз моделювання як початок теорії дизайну. Промисловий переворот середини XVIII століття. Видання трьохтомної «Історії індустріального дизайну» (1989 р., ініціатива керівництва міланських промислових ярмарок «Фієра Мілано») про історико-проблемний виклад розвитку нових технологічних ідей, появу «промислових центрів», революцію в сфері пересування, що «сприяли народженню ідеї комфорту як форми засобу спілкування». Трактати про користь дизайну: **Д. Юм** «Трактат про природу людини» (1739-1740 рр.) – «користь є одним із джерел краси для людини»; **Арчибальд Алісон** «Роздуми про природу і принципи почуттів» (1790 р.). Цінні раритети Наукового музею в Лондоні: токарні верстати із Німеччини середини XVIII ст., парові машини **Джеймса Уатта**, альбоми типових зразків столового посуду кінця XVIII ст. (фабрика в Лідсі). **XIX століття:** необхідність активного втручання художника-дизайнера в процес виробництва; техніка і дизайн як взаємодіючі сторони. Великі промислові виставки XIX ст. Німецький урбаніст і архітектор **Франц Вайнбреннер** про проблему зв'язку функції і форми як основи краси. Німецький інженер **Франц Рело** («Підручник конструювання машин», 1862 р.) про стиль в машинобудуванні, про досвід технічного формоутворення. Занепад ремісничого виробництва. В XIX ст. Рух «за зв'язок мистецтва та ремесел» (70-80ті роки XIX ст. в Англії) як критика промислового виробництва, про «неминучу загибель мистецтва та крах добра і краси». Представники руху: **Д. Рескін** – теоретик мистецтва, письменник; **У. Морріс** – художник-практик. Проблема естетизації техніки. Праці великого німецького архітектора кінця XIX ст. **Г. Земпера** про принципи виробництва гарних і технологічних речей як внесок в теорію «дизайну». **Початок XX століття – нова технічна ера.** Організація німецьких архітекторів, промисловців і художників декоративного мистецтва «Веркбунд» («Промисловий союз»), 1907 р. , Мюнхен як перша спроба сприяння реорганізації архітектури і художніх ремесел на сучасній промисловій основі: «Ремесло має стати більш витонченим і підвищити якість продукції». Співпраця митця і виробника у сфері створення товару. Веймарська організація «Баугауз» («Будівельний будинок»), 1919 р., Німеччина

як вища школа будівництва та художнього конструювання. Ідея поєднання техніки, мистецтва і науки – головна ідея «Баугауза». **Авангардизм в дизайні** (від фр. *avant-garde* – той, що попереду йде) – напрямок дизайнерської культури, що зорієнтований на новаторство і характеризується різким несприйняттям традицій. Перенесення терміну «авангардизм» із сфери політики в сферу художньої критики (Т. Дюрє, 1885 р.). Відмова від позитивізму в мистецтві. Філософські ідеї А. Шопенгауєра, Ф. Ніцше, С. К'єркегора, А. Бергсона, М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра – передумови авангардизму (відхід від європоцентризму; підвищена увага до східних культур; звернення психології до фрейдизму; виникнення в культурі такого феномену, як антропософія; звернення до феноменів підсвідомого). Авангардизм в дизайні – це «програма улаштування людиною світу, що постійно змінюється, світу індивідуального буття на основі технології, урбанізації, індивідуалізації стилю і якості життя». **Авангардизм** як напрям, який піддає критиці традиційні системи цінностей, феномени – закон, порядок, поступовий рух історії і культури «як ідеали, що не витримали перевірки часом». **Концептуальні засади авангардизму**: авангардизм в дизайні посилює: «1) відмову «сучасного» суспільства від традиційної інтенції культури щодо пошуків соціальної процесуальності; 2) переорієнтацію на хаос як основу соціального руху». Характерні особливості авангардизму в дизайні: 1) «його програмна епатажність, що має своєю метою активний вплив на самореалізацію людини в праці; 2) метою авангардизму виступає руйнування традиційних цінностей; 3) розпад традиційних опозицій». Увага авангардистів на «нове слово в розумінні людини, соціуму, мистецтва, творчості і моралі», «радикально новий досвід бачення світу». **Функціоналізм в дизайні** як один із основних методологічних підходів до дизайну, сутність якого полягає у виокремленні елементів соціальної взаємодії, визначенні їх функцій, що має місце в усіх соціальних концепціях дизайну. **Функціональний аналіз в дизайні** як методологія комплексного досягнення причинно-наслідкових зв'язків окремих рушійних сил розвитку економічних і соціальних явищ та процесів, в якому акцент робиться на пізнанні залежних факторів. **Конструктивізм** як одна з методологічних засад дизайну, методологічна течія в дизайні (20-ті роки ХХ ст., сутність течії – конструювання матеріального середовища, оточуючого людину, на основі використання нової техніки, з метою створення простих, функціональних конструкцій. Конструктивісти в дизайні: В. Гропіус (1883-1969 рр.), Л. Міс ван дер Роє (1886-1969 рр.), Ле Корбюзьє (1887-1965 рр.); в Росії – О. Веснін, М. Гінзбург, К. Мельников. **Дизайн, мистецтво і техніка**. Проблема співвідношення та взаємозв'язку дизайну, мистецтва і техніки. Система «людина-мистецтво-техніка» - саморегулююча система з прямими і зворотніми зв'язками. Взаємодія дизайну, мистецтва і техніки як прагнення людини до цілісного розуміння сучасного світу. Наука і мистецтво – різні грані творчої діяльності, які по-різному відбивають дійсність і дають знання про неї (наука дає знання про визначені сторони і властивості дійсності; мистецтво – це знання життя; наука відкриває нові факти і закони; мистецтво відбиває закономірності явища). Людина як регулятор розумової, художньої та образотворчої діяльності, двигун саморегулюючої системи. Наука, техніка і мистецтво як три сфери людської діяльності: наука – галузь знань, техніка – сфера машин, мистецтво – сфера художніх творів. Розвиток людської культури як підтвердження єдності науки, техніки і мистецтва. Дизайн як мистецтво предметного світу, особливий вид художньої творчості, художнє конструювання в промисловості, сфері традиційних прикладних мистецтв (кераміка, текстиль), художніх ремесел (обробка дерева, лаків, плетиво): сучасні дискусії.

4. ПЛАНИ ЗАНЯТЬ

4.1. Плани лекцій

Модуль I. Теоретичні аспекти культури

Тема лекції 1. Культурологічний підхід до аналізу культури

Питання:

1. Поняття і сутність культури. Методологічні засади розуміння культури. Культура і цивілізація. Культурно-історичні епохи.
2. Основні концепції культури.
3. Функції культури.

Тема лекції 2. Культура і суспільство: людина в контексті соціально-економічного розвитку суспільства

Питання:

1. Людина в контексті соціально-економічного розвитку суспільства.
2. «Субкультура».
3. Мистецтво як засіб творення особистості.

Тема лекції 3. Походження та основні етапи розвитку культури.

Питання:

1. Антропосоціогенез. Культурна еволюція та її відмінності від біологічної еволюції.
2. Мистецтво як унікальний механізм культурної (культуральної) еволюції.

Модуль II. Історія світової культури давньої і середньовічної доби Історія української культури від найдавніших часів – на початку XX ст.

Тема лекції 4. Культура первісного суспільства, давніх цивілізацій, античності.

Питання:

1. Сутність культури як суспільного явища.
2. Культура первісного суспільства.
3. Культура давніх цивілізацій Сходу.
4. Ранні форми культури на українських землях. Трипільська культура. Культура кочових народів і стародавніх слов'ян.

Тема лекції 5. Культура Візантії, Західної Європи періоду Середньовіччя, середньовічного Сходу. Культура Київської Русі. Українська культура литовсько-польської доби

Питання:

1. Місце Візантії в історії світової культури: художня культура, освіта, наука, література.
2. Культура середньовічної Західної Європи: освіта, література, мистецтво.
3. Культура Середньовічного Сходу, особливості й характерні риси: арабський халіфат, Індія, Китай, Японія, Африка.
4. Культура Київської Русі: християнізація як рушій нового культурного процесу. Архітектура, живопис, прикладне мистецтво, музика, освітня справа.
5. Литовсько-польська доба української культури: розвиток освіти, наукових знань; братські школи. Петро Могила як церковний діяч і фундатор вищої освіти в Україні; полемічна література; книгодрукування.

Тема лекції 6. Культурна спадщина народів доколумбової Америки. Культура Відродження. Культура Західної Європи XVII ст. Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст. Культура козацької доби (II половина XVII – XVIII ст.).

Питання:

1. Культура інків, майя, ацтеків.
2. Культура Відродження.
3. Особливості й надбання Європейської культури XVII ст. Епоха Просвітництва XVIII ст.
4. Культура козацької доби (II половина XVII – XVIII ст.):
розвиток науки й освіти. Києво-Могилянська академія: система організації навчання; національне бароко в літературі, театрі й музиці; еволюція образотворчого мистецтва та архітектури у козацьку добу другої половини XVII – XVIII ст.

Тема лекції 7. Європейська культура XIX ст. Російська культура XIX ст. – поч. XX ст. Культура України в XIX – на початку XX ст.

Питання:

1. Основні тенденції й надбання Європейської культури XIX ст. – початку XX ст.
2. Російська культура XIX ст. – поч. XX ст.: нові тенденції в розвитку культури.
3. Культура України в XIX – на початку XX ст.: освіта та наука як важливі фактори піднесення культурного рівня українців; нові тенденції в розвитку архітектури, скульптури, живопису; становлення української національної музики та театру.

Модуль 3. Культура і сучасність (XX – початок XXI ст.)

Тема лекції 8. Світова та країнська культура ХХ – початку ХХІ ст.

Питання:

1. Розвиток основних модерністських напрямків та течій. Досягнення світової літератури та мистецтва соціального реалізму.
2. Масова культура та контркультура.
3. Українська культура доби відновлення української державності (1917-1920 рр.). «Розстріляне відродження».
4. Українська культура 40-80-х рр. ХХ ст.
5. Українська культура на сучасному етапі: після проголошення незалежності держави 1991 – 2017 рр.

Тема лекції 9. Матеріальна культура й предметне середовище. Феномен дизайну в системі культурології.

Питання:

1. Історія зародження та розвитку дизайну в системі культурології.
2. Авангардизм в дизайні як програма улаштування людиною світу.
3. Проблема співвідношення й взаємозв'язку дизайну, мистецтва і техніки.

4.2. Плани семінарських занять очної форми навчання

Семінарське заняття №1

Тема семінару: Теоретичні аспекти культури. Культура первісного суспільства, давніх цивілізацій, античності.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Назвіть основні значення поняття «культура». Дайте визначення культурології. Назвіть причини, за якими необхідно вивчати культурологію.
2. Дайте характеристику основним функціям культури. Що таке етнічна культура та у чому її головні ознаки?
3. Оберіть один із історичних типів культури і охарактеризуйте його.
4. Що покладено в основу періодизації первісних культур? Які чинники впливали на формування релігійного світогляду давніх людей? Назвіть форми найдавніших релігійних вірувань.
5. Найбільш значні досягнення давніх людей у сфері матеріальної культури в період мезоліту. Поняття та їх зміст: «археологічна культура», «неолітична революція».
6. Головні особливості первісної культури.
7. Який вплив мала релігія на розвиток давньоегипетської культури?
8. Особливості будівництва та архітектури в Месопотамії; досягнення давньокитайської науки й техніки.
9. Назвіть характерні риси крито-микенської культури. «Геометричний стиль».
10. Назвіть літературні пам'ятки античності та їх авторів. Що таке «афінська демократія та який зв'язок між нею та розквітом культури у Афінах?
11. Театр, основні види вистав, видатні поети-трагіки античності.
12. Основні періоди розвитку культури, релігійні вірування, пантеон богів Давнього Риму; «золотий вік» римської літератури.

Тестові завдання:

1. У перекладі з латини термін «cultura» означає: а) предмет; б) природа; в) обробка; г) релігія.
2. Хто перший у своїх роботах зв'язав культуру з духовністю?: а) Цицерон; б) Платон; в) Тертуліан; г) Овідій.
3. Засновником культурології вважається: а) Фрезер; б) Пуфендорф; в) Кремер; г) Вайт.
4. Яка наука вивчає цінності?: а) археологія; б) антропологія; в) аксіологія; г) естетика.
5. Які вчені культ розуму зробили синонімом культури? а) Вольтер, Тюрго; б) Сорокін, Бернард; в) Кант, Гегель; г) Бекет, Фрезер.
6. Естетика – це наука про: а) походження людини; б) мораль; в) прекрасне; г) релігії.
7. На які типи можна поділити культуру за ознакою свободи совісті?: а) матеріальну і духовну; б) релігійну і світську; в) первісну і сучасну; г) ісламську

і християнську.

8. Яка функція культури виявляється через передачу історичного досвіду поколінь?:

а) інтегративна; б) світоглядна; в) комунікативна; г) оціночно-нормативна.

9. Жанром якого виду мистецтва є натюрморт?:

а) музики; б) живопису; в) архітектури; г) скульптури.

10. Скільки визначень культури існує на сьогодні у науковій літературі?:

а) 5; б) 12; в) 60; г) 400.

11. Яка наука вивчає традиції та побут народів світу, описує їх?:

а) археологія; б) антропологія; в) етнографія; г) аксіологія.

12. Який період найдовший в історії людства?:

а) кам'яний вік; б) мідний вік; в) бронзовий вік; г) залізний вік.

13. За яких часів відбулися кардинальні зміни в культурному розвитку суспільства?:

а) за часів мезоліту; б) за часів енеоліту; в) за часів неоліту; г) за часів палеоліту.

14. Оберіть ознаки «неолітичної революції»:

а) перехід від привласнювального до відтворювального господарства; виготовлення продуктів харчування; осілий спосіб життя; демографічний вибух; поширення інфекційних захворювань; винайдення кераміки; поява ткацтва; одомашнення тварин; б) використання кременю; спорудження штучного житла; привласнювальне господарство: збиральництво та мисливство; виготовлення знарядь праці; складання господарсько-побутового комплексу – місць для виготовлення знарядь праці, білування здобичі, культові місця тощо; в) перехід до землеробства та скотарства; поява водного транспорту; приручення собаки; поява першої механічної зброї дистанційної дії – лука та стріл; г) виготовлення знарядь праці та зброї з бронзи; організація торгівлі рідкісним металом – оловом; розповсюдження нових ідей та технологій; формування центрів металообробки.

15. Як називається віра в існування засновника роду та його покровителя з тваринного чи рослинного світу?:

а) фетишизм; б) анімізм; в) магія; г) тотемізм.

16. Світогляд первісної людини був:

а) міфологічним; б) філософським; в) науковим; г) релігійним.

17. Які риси притаманні раннім формам образотворчого мистецтва?:

а) сюжетність, реалізм, натуралізм та анімалізм; б) декоративність, гармонійне поєднання поезії та каліграфії, символічність природи, натуральна величина; в) релігійний та поховальний характер, монументальність об'ємів, геометричність ліній, традиційність і синтез всіх жанрів; г) зображення великої кількості людей та надзвичайно довершене виконання деталей, радісне сприйняття життя, почуття єдності усього живого, любов до природи і людини.

18. Що не відноситься до архітектурних артефактів?:

а) менгіри; б) печери; в) кромлехи; г) дольмени.

19. Які мистецькі витвори підтверджують існування давнього культу жінки?:

а) музичні інструменти; б) давні малюнки; в) «палеолітичні Венери»; г) кромлехи.

20. Що таке ідіофон?:

а) давній музичний інструмент; б) пристрій для полювання; в) різновид керамічного посуду; г) дитяча іграшка.

21. Ім'я творця піраміди Джосера:

а) Аменхотеп; б) Імхотеп; в) Тутмос; г) Хатшепсут.

22. Гробниця фараона Тутанхамона була відкрита археологом:

а) Г. Картером; б) А. Евонсоном; в) Г. Шліманом; г) Ф. Шампольоном.

23. Який з царів Месопотамії заснував найдавнішу бібліотеку світу?:

а) Саргон; б) Навуходоносор; в) Хаммурапі; г) Ашшурбанапал.

24. Культова багатоярусна споруда із святинєю головного бога на верхньому ярусі у Месопотамії має назву:

а) зіккурат; б) пагода; в) стамбаха; г) ступи.

25. Триєдиного бога цієї давньої релігії складають Брахма, Вішну, Шива:

а) індуїзм; б) ведизм; в) буддизм; г) іслам

26. Цифрову систему, яку називають «арабською» і якою користуються математики всього світу, винайдено в:

а) Індії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Месопотамії

27. Мистецтво шовкографії виникло в:

- а) Індії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Месопотамії.
28. В якій країні було винайдено механічний годинник?:
а) Індії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Месопотамії.
29. Філософська ідея «великого в малому» - «одна гілка, одна квітка або птах містила у собі Всесвіт». У якій країні виник жанр «квіти і птахи»?:
а) Індії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Месопотамії.
30. У якій країні склався феномен становокастової системи, яка збереглася до наших днів?:
а) Китаї; б) Єгипті; в) Монголії; г) Індії.
31. Ім'я давньогрецького історика, який залишив історичний опис території України в античний час:
а) Софокл; б) Пліній; в) Геродот; г) Евріпід.
32. Які етапи розвитку проходить культура Стародавньої Греції?:
а) ренесанс; б) архаїчний; в) класичний; г) елліністичний.
33. Хто і коли відкрив давньогрецьке міфічне місто Трою?:
а) Г. Шліман у 1865 р.; б) В. Хвойко у 1890 р.; в) Г. Картер у 1922 р.; г) Ж. Кусто у 1958 р.
34. Хто є автором одного з Семи чудес світу – скульптури Зевса Олімпійського?:
а) Платон; б) Арістофан; в) Фідій; г) Архілох.
35. Хто такі «Куриси» та «Кори»?:
а) храмові жерці; б) актори античного театру; в) скульптурні зображення; г) герої міфів.
36. Кого називають «батьком трагедії»?:
а) Демосфена; б) Єсхіла; в) Арістарха; г) Анаксагора.
37. Які етапи розвитку проходить культура Стародавнього Риму?:
а) Царський; б) Республіканський; в) Імператорський; г) Савроматський.
38. Хто з давніх греків відобразив у своїх поемах головні засади морального кодексу грецької аристократії – благородство, мужність, звитягу, вірність батьківщині і сім'ї?:
а) Гомер; б) Геродот; в) Арістарх; г) Анаксагор.
39. Який грецький поліс, незважаючи на його політичну стабільність, не дав жодного поета, філософа, митця, вченого в культурну спадщину людства?:
а) Афіни; б) Родос; в) Мілет; г) Спарта.
40. Кого називають «батьком історії та географії»?:
а) Гомера; б) Геродота; в) Гіппократа; г) Геракліта.

Рекомендована література:

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Історія світової культури / Під заг. ред. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
5. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
9. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
10. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.

11. Тайлор Э.Б. Первобытная культура / Перевод с английского Д.А. Коропчевского. – М.: Изд-во поллитературы, 1989. – 573 с.
12. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
13. Українська та зарубіжна культура: Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одіссей, 2006. – 376с.
14. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
15. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Семінарське заняття № 2

Тема семінару: Культура Візантії, Західної Європи періоду Середньовіччя, середньовічного Сходу.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Назвіть території, які входили до складу ранньовізантійської держави та дайте періодизацію візантійської історії.
2. Наведіть приклади монументального живопису Візантії IV – VII століть, назвіть основні жанри ранньовізантійської літератури.
3. Охарактеризуйте систему візантійської освіти та рівень розвитку її науки.
4. В чому полягають особливості періодизації культурно-історичного процесу епохи Середньовіччя в країнах Західної Європи?
5. Як вплинуло християнське світорозуміння на цінності та ідеали середньовіччя? Визначте структуру освіти в різні періоди середньовіччя.
6. Визначте складові романського стилю; назвіть стильові особливості готичних храмів.
7. Якими були теми і жанри літератури середньовіччя?. Які складові визначають рицарську культуру?
8. Розкажіть про специфічні об'єднанчі риси, які заклали підвалини культури Арабського халіфату. Яким чином релігійна система впливала на розвиток культурних тенденцій країн ісламського світу?
9. Розкажіть про особливості культового будівництва Індії періоду середньовіччя.
10. Які наукові досягнення уславили культуру середньовічного Китаю? Особливості розвитку японської культури. У чому нині полягає привабливість та популярність японської культури?
11. Ідеологічне підґрунтя африканської культури. Яке місце посідає маска серед культурних цінностей африканців?

Тестові завдання:

1. Зображення або візерунок, зроблений з окремих різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців, смальти і закріплений на цементі, це:
 - а) вітраж; б) фреска; в) ікона; г) мозаїка.
2. Інтер'єр православних храмів зазвичай прикрашався:
 - а) іконами; б) мозаїками; в) скульптурами; г) вітражами.
3. Собор святої Софії в Константинополі уособлював союз:
 - а) держави і церкви; б) держави і народу; в) церкви і народу; г) церкви і сенату.
4. Видатний історик часів імператора Юстиніана, автор «Історії війн», «Таємної історії»:
 - а) Агафій; б) Прокопій Кесарійський; в) Дігеніс Акріт; г) Іоанн Дамаскін.
5. Автором політичних мемуарів «Хронографія» і книги «Логіка» був:
 - а) Федір Студін; б) Михайло Пселл; в) Іоанн Дамаскін; г) Константин Багрянородний.
6. Широке використання органу як світського інструменту характерно для:
 - а) арабської музики; б) візантійської музики; в) західноєвропейської музики; г) східноєвропейської музики.
7. Перший цикл візантійського навчання включав граматику, риторику та діалектику і називався:

- а) дуплекс; б) тривіум; в) квадрівіум; г) пентіум.
8. Коли відбулося падіння Константинополя під тиском турків-сельджуків?:
а) 1353 р.; б) 1453 р.; в) 1463 р.; г) 1553 р.
9. Ідеологічне підґрунтя культури країн Західної Європи в середні віки:
а) іслам; б) православ'я; в) католицизм; г) буддизм.
10. «Пісня про Роланда» є літературним твором:
а) французької літератури; б) іспанської літератури; в) італійської літератури;
г) німецької літератури.
11. Про кого німецький поет Бертран де Борн писав:
«А стареть бы не давали
Отважный риск и вкус к делам большим.
Пиры в его гостеприимном зале
И щедрость, чей порыв неудержим:
Пусть на турнир иль боевой отряд»:
а) священика; б) рицаря; в) правителя; г) купця.
12. Які століття стали «золотими» для французьких соборів (широко використовували золоту фарбу)?:
а) IX-X ст.; б) X-XI ст.; в) XII-XIII ст.; г) XII – XIV ст.
13. Біблією з каменю зазвичай називають:
а) собор в Кельні; б) Вестмінстерське абатство; в) Шартрський собор;
г) собор Паризької богоматері. Нотр-Дам де Парі.
14. В часи раннього Середньовіччя так називали народних співаків давніх кельтських племен, а пізніше бродячих або мешкаючих при княжих дворах поетів:
а) ваганти (чи голіарди); б) схоласти; в) спудеї (чи учні бурси); г) магістри.
15. Перший університет Західної Європи був заснований:
а) в Оксфорді; б) в Парижі; в) в Болоньї; г) в Кембріджі.
16. Основною літературною і науковою мовою Європейського Середньовіччя (V – XII ст.) була:
а) латина; б) грецька; в) французька; г) англійська.
17. Автор першої енциклопедії середньовіччя «Етимологія» - збірки знань того часу з граматики, історії, географії, космології та теології:
а) Августин Аврелій (354-430 рр.); б) Ісидор Севільський (560-636 рр.); в) Карл Великий (768-814); г) Флакк Альбін Алкуїн (бл.735-804 рр.).
18. Оберіть характерну рису готичного стилю:
а) товсті мури; б) високі шпилі; в) фресковий розпис; г) вітражі.
19. Головною священною книгою мусульман вважається:
а) Біблія; б) Коран; в) Пополь-Вух; г) Євангеліє.
20. Як називається головна святиня арабів?
а) Кааба; б) Тадж-Махал; в) Айя Софія; г) Мадінат аз-Захра.
21. Головним навчальним закладом мусульманського світу у період середньовіччя стає:
а) лицей; б) коледж; в) медресе; г) університет.
22. Індійці досягли важливих успіхів у сфері:
а) хімії, географії, історії, астрономії; б) алгебри, астрономії, лінгвістиці, медицині;
в) географії, медицині, історії, геометрії; г) лінгвістиці, географії, історії, алгебрі.
23. Особливе місце в культурі Індії належало:
а) танцям; б) пісням; в) віршам; г) живопису.
24. Яку назву мав тип буддійської культової споруди у середньовічному Китаї?:
а) мінарет; б) ступа; в) мечеть; г) пагода.
25. Комплекс споруд під назвою «Заборожене місто» було побудоване у:
а) Нанкіні; б) Пекіні; в) Кіото; г) Нарі.
26. Основний від японської феодальної ліричної поезії має назву:
а) танка; б) рубаї; в) сура; г) гунка.
27. Популярний предмет декоративно-прикладного мистецтва Японії у формі брелока-гудзика має назву:
а) татами; б) нецке; в) фусума; г) вакасаі.
28. Якими виробами уславилася культура імперії Малі?:
а) вишитими сорочками; б) масками; в) керамікою; г) зброєю.
29. Для африканських традиційних суспільств характерним був справжній культ:
а) слова; б) прикрас; в) танця; г) пісні.

30. Головне місце в традиційних африканських релігіях посідав культ:
а) фетішів; б)маски; в) предків; г) тварин.

Рекомендована література:

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарьова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура: навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
5. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта ХХІ століття]
9. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
10. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
11. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. вчз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
12. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одиссей, 2006. – 376с.
13. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
14. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Семінарське заняття № 3

Тема семінару: Культурна спадщина народів доколумбової Америки. Культура Відродження. Культура Західної Європи XVII ст. Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. На яких ідеологічних засадах відбувався розвиток народів доколумбової Америки? Визначте та розкажіть про рівень розвитку матеріальної культури у народів доколумбової Америки. Назвіть найбільш популярні види декоративно-прикладного мистецтва індіанців доколумбової Америки.
2. Назвіть особливості культурного розвитку цивілізацій інків, майя, ацтеків.
3. Розкажіть про наукові досягнення інків, майя, ацтеків.
4. Що таке Відродження? У чому полягають особливості італійського Відродження?
5. У чому полягають особливості Північного Відродження? Назвіть найбільш відомих художників Північного Відродження та охарактеризуйте їх шедеври.

6. Проаналізуйте життєвий та творчий шлях Леонардо да Вінчі, Мікеланджело як приклад реалізації важливих тенденцій культури Відродження.
7. Назвіть причини, що викликали необхідність реформування католицької церкви? У чому суть політики католицької церкви, яка дістала назву Контрреформації?
8. Як загальне піднесення економіки, великі відкриття природознавчих наук, подальший розвиток філософії проявились у тих видах мистецтва, які наочніше відображають зміни людини?
9. Назвіть країну, де зародився новий стиль художньої творчості – бароко? Чим уславився провідний художник Фландрії Пітер-Пауль Рубенс? Назвіть найбільш відомі картини Рубенса.
10. Що ви знаєте про найбільш яскравого представника напрямку класицизму у живописі – французького художника Ніколя Пуссена? Чому художня культура класицизму була суворо регламентованою?
11. Як культура бароко сприяла подальшому розвитку архітектури?
12. Які соціально-політичні зрушення у суспільстві сприяли поширенню ідей Просвітництва, в чому вони полягають? Чому в епоху Просвітництва особливої популярності набувають художні твори авантюрного жанру? Розкрийте причини і сутність такого особливого явища епохи, як «освічений абсолютизм», на прикладі Росії XVIII ст.
13. В межах яких стильових напрямків розвивалося образотворче мистецтво XVIII ст.? Проаналізуйте досягнення віденської музичної школи.
14. Чому класицизм – напрямок у європейській літературі й мистецтві, сформувався і одержав свій розвиток саме у Франції?

Тестові завдання:

Релігійна система культур доколумбової цивілізації:

а) іслам; б) буддизм; в) язичництво; г) католицизм.

Основні регіони існування доколумбових цивілізацій:

а) Месоамерика й Центральні Анди; б) Північна Америка; в) Південна Америка;

г) Східна частина Північної Америки.

Який з індіанських народів володів мистецтвом муміфікації? :

а) інки; б) майя; в) ацтеки; г) давні перуанці.

Що робили майя, щоб підкреслити винятковість правителя? :

а) вдягали прикраси; б) нарощували ніс і заточували зуби; в) робили високі зачіски;

г) будували для нього величні білосніжні споруди.

У кого з індіанців було «вузликове письмо» - кіпу? :

а) у майя; б) буддизму інків; в) у ацтеків; г) у перуанців.

Яка культура дала світу шоколад? :

а) арабська; б) візантійська; в) малійська; г) культура Месоамерики.

Найвідоміший епічний твір доколумбової літератури:

а) «Тріпітака»; б) «Пополь-Вух»; в) «Шахнаме»; г) «Чілам-Балам».

Виняткове місце серед наукових дисциплін ацтеків посідала:

а) математика; б) астрономія; в) анатомія; г) історія.

Головний храм – піраміда ацтеків – мав назву:

а) мастаба; б) зікурат; в) теокалі; г) курака.

Монтесума – останній правитель:

а) майя; б) ацтеків; в) давніх перуанців; г) інків.

Італійські гуманісти епохи Відродження до чотирьох основних стихій філософії додали п'яту. Яку? :

а) вода; б) земля; в) людина; г) повітря; д) вогонь.

В період Раннього Відродження у Флоренції працювали три майстри,

яких вважали «батьками Відродження». Хто не підпадає під це визначення? :

а) Брунелескі; б) Мазаччо; в) Леонардо да Вінчі; г) Донателло.

Кому належать фрески «Диспут», «Афінська школа», «Парнас», що прикрашають зали Ватиканського палацу в Римі? :

а) Мазаччо; б) Рафаелю; в) Мікеланджело; г) Леонардо да Вінчі.

Благородний ідеал – сильної людини-борця простежується в творчості видатного митця епохи Високого Відродження:

- а) Рафаеля; б) Леонардо да Вінчі; в) Донателло; г) Мікеланджело.
 Фреска Леонардо да Вінчі «Тайна вечеря» знаходиться в місті:
 а) Мілані; б) Римі; в) Флоренції; г) Венеції.
 Нідерландський художник, в картинах якого фантастичний елемент північного мистецтва XV – XVII ст. досяг крайньої межі. Сюрреалісти XX ст. називали його «королем кошмарів»:
 а) Р. Вейден; б) Ієронім Босх; в) Ян ван Ейк; г) Пітер Брейгель Старший.
 Графіка як новий вид мистецтва розвивається в часи:
 а) Високого Відродження; б) Північного Відродження; в) Пізнього Ренесансу; г) Реформації.
 Який з цих творів В. Шекспіра є трагедією?:
 а) «Приборкання непокірної»; б) «Багато галасу з нічого»; в) «Король Лір»; г) «Дванадцята ніч».
 Який художній стиль перекладається з італійської мови як «вигадливий, химерний»?:
 а) класицизм; б) бароко; в) рококо; г) ампір.
 Портрет своїх дружин Ізабелли Брант та Олени Фоурман створив фламандський художник:
 а) Пітер Пауль Рубенс; б) Рембрандт; в) Антоніс ван Дейк; г) І. Босх.
 Яка комедія Жана Батіста Мольєра була заборонена протягом 5 років і за постановку якої церква загрозувала автору спаленням?:
 а) «Дон Жуан»; б) «Тартюф»; в) «Удаваний хворий»; г) «Скупий».
 Митці якого художнього стилю у своїй творчості наслідували мотиви античної міфології та історії?:
 а) бароко; б) класицизму; в) рококо; г) імпресіонізму.
 Французький художник Ніколя Пуссен був майстром художнього стилю:
 а) бароко; б) класицизму; в) рококо; г) імпресіонізму.
 Іспанський художник XVII ст., який був придворним живописцем короля Філіппа IV, автор картини «Вакх»:
 а) Дієго де Сільва Веласкес; б) Антоніс ван Дейк; в) Хосе Рібейра; г) Ель Греко.
 На думку Руссо, мистецтво:
 а) повинно виконувати виховні функції і тому корисне;
 б) шкідливе, тому що сіє розпусту і розбещеність;
 в) обов'язкове, тому що несе в собі норми моралі;
 г) виступало проти пережитків феодалізму.
 Серед діячів Просвітництва Гердер був першим, хто:
 а) почав вивчати і художньо обробляти фольклорні твори;
 б) започаткував жанр філософського роману;
 в) використав у творчості міфологічні сюжети;
 г) пропонував усувати усі крайнощі людської природи, підпорядковувати поведінку людини принципу міри.
 27. Пасторалі – це жанр образотворчого мистецтва, що зображує:
 а) еротичні сюжети; б) сцени сільського життя;
 в) груповий портрет; г) дух вільнодумства.
 28. Яка з цих опер належить Бетховену?:
 а) «Травіата»; б) «Фіделіо»; в) «Севільський цирульник»; г) «Турандот».
 29. Віртуозна музична п'єса називається:
 а) варіація; б) соната; в) токато; г) увертюра.
 30. Майстром рококо був Франсуа Буше, творчості якого притаманні відвертий еротизм та гедонізм. Які картини належать цьому живописцю?:
 а) «Поцілунок крадькома», «Щасливі можливості гойдалок»;
 б) «Купання Діани», «Туалет Венери», «Венера з Амуром»;
 в) «Товариство у парку», «Свято кохання»;
 г) «Парасолі», «Клятва Гораціїв».

Рекомендована література:

- Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.

2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
5. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
9. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
10. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
11. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
12. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одиссей, 2006. – 376с.
13. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
14. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Семінарське заняття № 4

Тема семінару: Європейська культура XIX ст. Російська культура XIX ст. – поч. XX ст.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Які найвидатніші технічні винаходи були здійснені в XIX – на поч. XX ст.? Назвіть імена знаменитих винахідників. Як промислова революція вплинула на розвиток соціально-економічних відносин і духовний світ людини?
2. Коли і чому зароджується романтизм? Назвіть його видатних представників. Які національні особливості мав романтизм у різних країнах? Що було характерно для творів неоромантиків? Хто з представників цього художнього напрямку найбільше вас приваблює і чому?
3. Коли виникає критичний реалізм? Які його основні риси? Які відмінності між творами романтиків і представників критичного реалізму?
4. Що характерно для натуралізму? В яких творах найбільш послідовно був втілений натуралістичний метод? Чому вважається, що символізм, як напрям у мистецтві, з'являється там, де натуралізм виявляв свою неспроможність? Коли і чому зароджується імпресіонізм? Які його особливості?
5. Які суспільно-політичні процеси вплинули на розвиток російської культури XIX ст.? Яку роль відіграла Петербурзька академія мистецтв в розвитку художнього життя Росії першої половини XIX ст.?

6. Які художні напрями були розповсюджені в російському мистецтві першої половини ХІХ ст.? Назвіть імена знаменитих архітекторів Петербурга ХІХ ст. Якими будівлями вони прославилися?
7. Як і коли була створена Третяковська картинна галерея в Москві?. Художнім творам якого напрямку надавав перевагу Пало Третяков, створюючи колекцію?
8. Що ви знаєте про творчість Карла Брюлова? Які його полотна найбільш вас приваблюють? Представником якого художнього напрямку був Ілля Рєпін?. Які теми стали головними для його полотен?
9. Коли і з якою метою було створено Товариство пересувних художніх виставок? Які видатні російські художники стали його членами?
10. Що було характерно для розвитку російського театру першої половини ХІХ ст.? Назвіть імена видатних акторів і драматургів, які користувалися найбільшою популярністю у передовій громадськості.
11. Як і коли виникло творче музичне об'єднання «Могуча кучка»? Що було характерним для творчості композиторів цього об'єднання? Як життя і творчість П.І. Чайковського пов'язані з Україною?

Тестові завдання:

З ім'ям якого художника пов'язані найбільші успіхи романтизму в живопису Франції?:

- а) Гюстав Курбе; б) Ежен Делакруа; в) Франсуа Буше; г) Клод Моне.

По відношенню до якої картини вперше було використано термін «романтизм»?:

- а) «Пліт «Медузи»»; б) «Свобода на барикадах»; в) «Перегони в Елсоні»; г) «Клятва Гораціїв».

Основною рисою мистецтва критичного реалізму було:

- а) зображення незвичайних героїв в незвичайних ситуаціях;
 б) створення типових характерів в типових обставинах;
 в) звернення до реальної дійсності з метою передачі безпосереднього життєвого враження про неї;
 г) пошуки причин поведінки людини в сфері фізіології.

У ХІХ ст. часто романтичні опери писалися на лібрето з творів письменників - романтиків.

Встановіть відповідність музичного твору літературному:

- а) М. Глінка «Руслан і Людмила»;
 б) Шарль Гуно «Фауст»;
 в) Жорж Бізе «Кармен»;
 г) Джузеппе Верді «Травіата».

За повістю П. Меріме.

За поемою О. Пушкіна.

За романом О. Дюма.

За трагедією Й. Гете.

Яка з цих картин дала назву імпресіонізму?:

- а) «Руанський собор»; б) «Враження. Схід сонця»;
 в) «Сніданок на траві»; г) «Бульвар капуцинок».

Хто з цих митців був видатним скульптором?:

- а) Клод Моне; б) Огюст Роден; в) Жорж Санд; г) Жорж Бізе.

Опери «Ріголетто», «Трубадур», «Аїда», «Травіата» написав композитор:

- а) Дж. Россіні; б) Дж. Верді; в) В. Белліні; г) Ж. Бізе.

Хто з цих художників був представником критичного реалізму?:

- а) Теодор Жеріко; б) Ежен Делакруа; в) Гюстав Курбе; г) Франсуа Буше.

Кінематограф у 1895 р. винайшли:

- а) брати Уїлбер і Ордвілл Райти; б) брати-французи Монгольф'є; в) брати Луї та Огюст Люм'єри; г) брати Гонкури.

Хто з цих вчених вперше виявив радіоактивність?:

- а) Антуан Беккерель; б) П'єр Кюрі; в) Марія Склодовська Кюрі; г) Ернест Резендорф.

Хто спроектував будівлю Большого театру в Москві?

- а) Осип Бове; б) Карло Россі; в) Микола Бенуа; г) Матвій Казаков.

Який з цих музичних творів П.І. Чайковського є балетом?

- а) «Юланта»; б) «Пікова дама»; в) «Спляча красуня»; г) «Черевички».

Яка з цих картин належить Василю Сурикову?

- а) «Апофеоз війни»; б) «Іван Грозний і його син Іван»;

в) «Бояриня Морозова»; г) «Бурлаки на Волзі».

Який скульптор створив пам'ятник Мініну і Пожарському на Красній площі в Москві?

а) Ф. Шубін; б) І. Мартос; в) М. Антокольський; г) Ф. Щедрін.

Основним досягненням архітектора Захарова є:

а) будівля Головного адміралтейства в Петербурзі;
б) корпус Російської академії на Василевському острові;
в) Ісааківський собор;
г) Олександринський театр.

Який російський композитор написав оперу на сюжет поеми О. Пушкіна «Руслан і Людмила»?

а) А. Рубінштейн; б) М. Римський-Корсаков; в) М. Глінка; г) П. Чайковський.

М. Балакіреєв, В. Стасов, М. Мусоргський, М. Римський-Корсаков, О. Бородин:

а) очолили «бунт 14» в 1863 р.;
б) стали засновниками Товариства пересувних художніх виставок;
в) входили до творчого об'єднання «Могуча кучка»;
г) були викладачами Московської школи пластики.

Основоположником побутового жанру російського живопису став:

а) О. Кіпренський; б) О. Венеціанов; в) К. Брюллов; г) О. Іванов.

Анна Павлова була видатною російською:

а) співачкою; б) актрисою; в) балериною; г) художницею.

Галина Уланова була видатною російською:

а) співачкою; б) актрисою; в) балериною; г) художницею.

Рекомендована література:

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
5. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
9. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
10. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
11. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.С., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
12. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одісей, 2006. – 376с.
13. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
14. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент

соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.*
- Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Семінарське заняття № 5

Тема семінару: Культура на українських землях у найдавніші часи. Культура Київської Русі.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Що вам відомо про час і шляхи появи первісних людей на території України? Які археологічні знахідки підтверджують існування релігійних вірувань у найдавнішого населення України?
2. Трипільська археологічна культура як найяскравіша культури епохи енеоліту (мідного віку).
3. Які культури епохи бронзи знайдені в Україні? Їхні характерні ознаки. Що вам відомо про Кам'яну Могилу – культурну пам'ятку нашого краю.
4. Розкажіть про матеріальну культуру давніх кочовиків України. Охарактеризуйте скіфський звіриний стиль.
5. Що стало підґрунтям духовної культури давніх слов'ян?
6. Назвіть складові частини культури Київської Русі. Які дві епохи в розвитку культури Київської Русі визначає історична наука?
7. Назвіть імена головних язичницьких богів.
8. Чому Київську Русь називали «гардарикою»? Як була створена абетка, названа кирилицею? Які форми навчання були у Київській Русі? Визначте основні напрямки науки в Київській державі?
9. Чому стала потрібною II релігійна реформа князя Володимира? Назвіть першу кам'яну церкву Києва. Чому головний храм Києва названо Софійським? Хто був першим митрополитом Київської Русі з русичів? Яка роль пояса Шимона в побудові Успенської церкви Києво-Печерського монастиря?
10. Чому для прикрашення храмів православна церква використовує ікони, а відмовилась від скульптури? За рахунок чого досягалась урочистість богослужіння у православних храмах?
11. Яку роль у розвитку культури Київської держави відігравали монастирі? Як перекладається поняття «агіографія»? Назвіть імена перших письменників – священнослужителів княжої доби. Про що розповідає «Патерик» Києво-Печерського монастиря?
12. Назвіть найдавнішу рукописну книгу, що дійшла до наших часів. Назвіть головні, найбільш відомі літературні твори. Назвіть найдавніший літописний твір часів Київської Русі. Назвіть автора першого на Русі кодексу законів.
13. Назвіть та розкажіть про перших лікарів часів княжої доби.
14. Чому перервався процес розвитку культури Київської Русі?

Тестові завдання:

Коли відбулося заселення території України давніми людьми?:

- а) 2 млн. років тому; б) 1 млн. років тому;
в) 500 тисяч років тому; г) 250 тисяч років тому.

Який тип давніх людей вирізнявся меншою фізичною силою, але більшим обсягом мозку?:

- а) пітекантропи; б) неандертальці; в) кроманьйонці; г) сіантропи.

Який сюжет найчастіше зустрічається у перших живописних творах давніх людей?

- а) людина; б) тварини; в) природа; г) музичні інструменти.

Коли на українських територіях відбулося потепління клімату?:

- а) 40 тис. років тому; б) 30 тис. років тому; в) 20 тис. років тому; г) 10 тис. років тому.

З чого виговлені найчисленніші археологічні знахідки з орнаментом?

- а) з кременю; б) з дерева; в) з глини; г) з кістки.

Яка інша назва трипільської культури?:

- а) культура «мальованої» кераміки; б) культура шнурової кераміки;
в) культура гребінцевої кераміки; г) катакомбна культура.

Який вид господарства був домінуючим у трипільській культурі?:

- а) землеробство; б) кочове скотарство; в) відгінне скотарство; г) мисливство.

- Який характер мало скіфське мистецтво?:
 а) антропоморфний; б) зооморфний;
 в) зооантропоморфний; г) рослинний.
- У чийх віруваннях домінував культ коня?:
 а) у скіфів; б) у кіммерійців; в) у сармат; г) у слов'ян.
- Із усіх природних сил слов'яни найбільше вшановували:
 а) воду; б) повітря; в) вогонь; г) землю.
- Автором «Слова про Закон і благодать» був:
 а) літописець Нестор; б) князь Ярослав Мудрий; в) митрополит Іларіон;
 г) князь Володимир Великий.
- Найвидатнішою книгою, що дійшла до нас з часів Київської Русі, була:
 а) Іпатієвський літопис; б) «Повість минулих літ»;
 в) Остромірове Євангеліє; г) «Ізборник Святослава».
- Інтер'єр православних храмів зазвичай прикрашали:
 а) іконами; б) вітражами; в) скульптурами; г) живописом.
- У Києві в 1051 р. було засновано:
 а) Десятинну церкву; б) Софіївський собор; в) Києво-Печерський монастир;
 г) Успенський собор.
- Засновником першої бібліотеки часів Київської Русі вважається:
 а) князь Ярослав Мудрий; б) літописець Нестор;
 в) митрополит Іларіон; г) Володимир Великий.
- Про якого великого київського князя йдеться в уривку з історичного джерела:
*«Отець бо його... землю... хрещенням просвітив, а сей великий князь...
 засіяв книжними словами серця віруючих людей...»?*
 а) Святослава Ігоревича;
 б) Володимира Великого;
 в) Ярослава Мудрого;
 г) Володимира Мономаха.
- Яка з пам'яток давньоруської літератури є найдавнішою?:
 а) «Слово про закон і благодать».
 б) «Києво-Печерський патерик» .
 в) «Слово о полку Ігоревім».
 г) «Повість минулих літ».
- Засновником першої бібліотеки часів Київської Русі вважається:
 а) князь Ярослав Мудрий; б) літописець Нестор; в) Данило Галицький;
 г) митрополит Іларіон.
- Художнє зображення, зроблене водяними фарбами на вогкій штукатурці, називається:
 а) станкове мистецтво; б) фреска; в) мозаїка; г) маргіналія.
- Хто вважається засновником слов'янської абетки?:
 а) Борис і Гліб; б) Карл і Симеон; в) Кирило і Мефодій; г) Іларіон і Агапіт.
- Хто був автором «Повчання дітям»?:
 а) князь Володимир Великий; б) князь Ярослав Мудрий;
 в) князь Володимир Мономах; г) митрополит Іларіон.
- Хто вважається автором пам'ятки права періоду Київської Русі «Руської правди»?:
 а) митрополит Іларіон; б) князь Ярослав Мудрий;
 в) єпископ Кирило Туровський; г) Володимир Мономах.

Рекомендована література:

Навчальні підручники і посібники:

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004. - 344 с.
3. Акимович Є.О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
4. Бунятян К.П. Давнє населення України: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2003.- 232 с.

5. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
6. Дзюба О. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X-середина XVII ст.) : пос.-довідник / Дзюба О., Павленко Г. – К. : Артєк, 1998. – 200 с.
7. Європейська та українська культура в нарисах : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. Ї.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт та ін. - К. : Центр навч. літ., 2003. – 320с.
8. История украинской музыки : Учеб. пособ. для студ. муз. вузов. / Сост. и ред. А. Я. Шреер-Ткаченко. – М. : Музыка, 1981. – 269с.
9. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
10. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
11. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1999. – 656с.
12. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – 3-є вид. – К. : Знання, 2001. – 326с.
13. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
14. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
15. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
16. Лекції з історії світової вітчизняної культури : навч. посіб. для вузів гуманіт. спец. / за заг. ред. А. Яртися. – Львів : Світ, 1994. – 496с.
17. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : Світ, 2005. – 568с.
18. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
19. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
20. Попович М. В. Культура: ілюстрована енциклопедія України / М. В. Попович. – К.: Балтія-Друк, 2009. – 184 с.
21. Світова художня культура: Від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навчальний посібник / О.П. Щолокова, С.В. Шип, О.Л. Шевнюк, О.М. Семашко. – К.: Вища школа, 2004.- 175 с.
22. Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підруч. для негуманіт. фак. вузів / Н.О. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська. – Львів : Каменяр, 1992. – 166с.
23. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій : навч. посіб. для студ. внз / А.К. Бичко, Б.І. Бичко, Н.О. Бондар. – К. : Либідь, 1993. – 392с.
24. Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
25. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
26. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одіссей, 2006. – 376с.
27. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
28. Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2012. – 271 с.

Історичні джерела:

- Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця, відп. ред. О. В. Мишанич. – К. : Дніпро, 1989. – 591 с.
- Повесть временных лет. Подготовка текста, перевод, статьи и комментарии Д. С. Лихачева. – М. : Наука, 2007. – 670 с.
- Повість врем'яних літ. Літопис (За Іпатським перекладом) / пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. – К. – 1990. – С. 138–183.

Монографічні видання з Історії світової культури

1. Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
2. Відейко М. Ю. Шляхами трипільського світу / М. Ю. Відейко. – К. : Наш час, 2007. – 296 с.
3. Гончаревський В.Є. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід 1991-2009).- К.: Логос, 2011.-238 с.
4. Дзюба О. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X-середина XVII ст.) пос.-довідник / Дзюба О., Павленко Г. – К. : Артк, 1998. – 200 с.
5. Драгоманов М. П. Вибране... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні. Т. 1 / М. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – 682с.
6. Котляр М.Ф. Духовний світ літописання / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2011. – 338 с.

Електронний ресурс:

1. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200с.

Додаткова література:

1. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко – К.: Довіра, 1992. – 141 с.
2. Орлов Р. С. Язычество в книжной идеологии Руси // Обряды и верования древнего населения Украины. – К., 1990. – С. 101–114.
3. Толочко П. Культура Русі IX– XII століття / Толочко П. Київська Русь. – К., 1998. – С. 305–343.
4. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури ХУІ–ХУІІІ ст. / Ісаєвич Я. – К. : Знання, 1996. – 439 с.
5. Сулима В. Християнські пам'ятки XI–XIV століття / Сулима В. Біблія і українська література. – К., 1998. – С. 98–174.
6. Крижанівський О. Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. Крижанівський, С. Плохій. – У 3-х кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 3. – К. : Либідь, 1994. – 336 с.

Семінарське заняття № 6

Тема семінару: Українська культура литовсько-польської доби.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Поясніть суть принципу «старого не рушимо, нового не вводимо».
2. Яким чином здобували освіту на українських теренах у XIV – XVI ст.?
Простежте шлях формування першого українського вищого навчального закладу.
3. Які наслідки мала Люблінська унія для української культури?
4. У чому полягала причина появи та зміст полемічної літератури?
5. Розкажіть про розвиток друкарської справи в Україні.
6. Які особливості мала українська архітектура у XIV – XVI ст.?

Тестові завдання:

Як називаються ліро-епічні твори XVI - ХУП ст. на історико-героїчну та побутову тематику, що виконувалися речитативом у супроводі бандури, кобзи, ліри?

а) думи; б) поеми; в) балади; г) билини.

Укажіть особливості розвитку української культури другої половини XVI – першої половини XVII ст.:

Поява козацького літописання та історичної прози.

Поширення книгодрукування.

Розквіт козацького бароко в архітектурі.

Поява полемічної літератури.

Поява «курйозних віршів» у літературі.

Поява монументальної скульптури та портретного живопису.

Поширення шкільної драми, інтермедій і вертепу.

а) 1, 2, 4, 5;

б) 2, 4, 6, 7;

в) 1,3,5,6;

г) 2, 3, 4, 6;

Який із поданих нижче історико-літературних творів не належить до козацьких літописів?

а) «Літопис Самовидця»; б) «Хроніка з літописців стародавніх» Ф. Софоновича;

в) Літопис Г. Граб'янки; г) Літопис С. Величка.

Петро Кордован був:

а) ректором Києво-Могилянської академії;

б) першим документально засвідченим українським вченим;

в) київським митрополитом;

г) майстром дерев'яного будівництва.

У якому місті була організована перша братська школа?:

а) Ярославлі; б) Києві; в) Львові; г) Острозі.

Першим письменником-полемістом, автором твору «Ключі царства небесного» був:

а) Петро Могила; б) Герасим Смотрицький; в) Мелетій Смотрицький; г) Петро Скарга.

Першою друкованою Біблією слов'янського світу була:

а) «Острозька Біблія»; б) «Пересопницьке Євангеліє»; в) «Часослов»; г) «Октоїх».

Першими слов'янськими друкованими книгами були:

а) «Часослов» і «Октоїх»; б) «Псалтир» і «Апостол»; в) «Шестидневець» і «Буквар»;

г) «Катехізіс» і «Позорище мысленное».

Рекомендована література:

Навчальні підручники і посібники:

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарьова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Дзюба О. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X-середина XVII ст.) : пос.-довідник / Дзюба О., Павленко Г. – К.: Артк, 1998. – 200 с.
5. Європейська та українська культура в нарисах: навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. Ї.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт та ін. - К. : Центр навч. літ., 2003. – 320с.
6. История украинской музыки : Учеб. пособ. для студ. муз. вузов. / Сост. и ред. А. Я. Шреер-Ткаченко. – М. : Музыка, 1981. – 269с.
7. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
8. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
9. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1999. – 656с.

10. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – 3-є вид. – К. : Знання, 2001. – 326с.
11. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
12. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
13. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
14. Лекції з історії світової вітчизняної культури : навч. посіб. для вузів гуманіт. спец. / за заг. ред. А. Яртися. – Львів : Світ, 1994. – 496с.
15. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : Світ, 2005. – 568с.
16. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
17. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
18. Попович М. В. Культура: ілюстрована енциклопедія України / М. В. Попович. – К.: Балтія-Друк, 2009. – 184 с.
19. Світова художня культура: Від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навчальний посібник / О.П. Щолокова, С.В. Шип, О.Л. Шевнюк, О.М. Семашко. – К.: Вища школа, 2004.- 175 с.
20. Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підруч. для негуманіт. фак. вузів / Н.О. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська. – Львів : Каменяр, 1992. – 166с.
21. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій : навч. посіб. для студ. внз / А.К. Бичко, Б.І. Бичко, Н.О. Бондар. – К. : Либідь, 1993. – 392с.
22. Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богущкий, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
23. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
24. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одісей, 2006. – 376с.
25. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
26. Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2012. – 271 с.

Монографічні видання:

1. Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
2. Дзюба О. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X-середина XVII ст.) пос.-довідник / Дзюба О., Павленко Г. – К. : Арттек, 1998. – 200 с.
3. Драгоманов М. П. Вибране... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні. Т. 1 / М. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – 682с.

Електронний ресурс:

Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Додаткова література:

1. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури ХУІ–ХУІІІ ст. / Ісаєвич Я. – К. : Знання, 1996. – 439 с.
2. Попович М. Україна в культурно-політичній системі Польсько-Литовської держави (Литовські статuti, міста і торгівля) / Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998. – С. 134–159.
3. Крижанівський О. Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. Крижанівський, С. Плохій. – У 3-х кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 3. – К. : Либідь, 1994. – 336 с.

Семінарське заняття № 7

Тема семінару: Культура козацької доби (ІІ половина ХVІІ – ХVІІІ ст.).

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Чому Києво-Могилянська академія стала центром українського культурного і наукового життя?
2. Охарактеризуйте методи навчання та типи шкіл на землях Війська Запорозького.
3. Які основні положення філософських поглядів Г. Сковороди?
4. Розкрийте роль релігії та церкви в житті запорозького козацтва.
5. У чому полягають особливості розвитку української літератури ХVІІ – ХVІІІ століть?
6. Визначте роль Запорізької Січі в захисті й збереженні національно-культурних і релігійних традицій українського народу.
7. Простежте шлях становлення й розвитку українського театрального мистецтва.
8. У чому полягає своєрідність українського бароко?

Тестові завдання:

Перший на українських землях вищий навчальний заклад - університет, був заснований:

- а) 1551 р.; б) 1700 р.; в) 1661 р.; г) 1460 р.

Про якого діяча йдеться в уривку з історичного джерела?

«Не будучи українцем за походженням, усе своє життя присвятив служінню Україні, ставши для прийдешніх поколінь одним із символів української національної ідентичності. Посівши митрополичу кафедру забороненої православної церкви, домігся від королівської влади її легалізації. Заповідав не ставити йому після смерті ніяких пам'ятників, хоча сам, ще при житті, створив собі пам'ятник - Київську Академію».

- а) П. Могилу; б) І. Борецького; в) І. Вишенського; г) Ф. Прокоповича.

Більшість представників української культури ІІ пол. ХVІІ – І пол. ХVІІІ століть були вихідцями з:

- а) духівництва, православної шляхти, міщан;
 б) духівництва, козацтва, міщан;
 в) козацтва, міщан, світської інтелігенції;
 г) духівництва; купецтва; студентства.

На території Запорозької Січі козаки завжди споруджували церкву на честь:

- а) Миколи Чудотворця; б) Георгія Побєдоносця;
 в) Покрови Пресвятої Богородиці; г) Трійці.

Портрет мецената або даровця церкви називається:

- а) аматорський портрет; б) жертвний портрет; в) ктиторський портрет;
 г) меценатський портрет.

У Києво-Могилянській академії основну увагу приділяли вивченню:

- а) філософії, теології, граматики;
 б) математики, фізики, географії;
 в) літератури, історії, музики;
 г) філософії, історії, граматики.

Священиків на Запорізьку Січ направляв:

- а) П. Могилу; б) І. Борецького; в) І. Вишенського; г) Ф. Прокоповича.

Першим підручником з вітчизняної історії вважають:

- а) «Синопис» (авторство приписують І. Гізелю);
 б) «Хроніку» (Ф. Сафроневича);
 в) «Краткое описание о козацком малоросийском народе ...» (П. Симоновського);

г) «Літопис Самовидця» (анонімний твір, імовірний автор - Роман Ракушка).

Рекомендована література:

Навчальні підручники і посібники:

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чикарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чикарьова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Акимович Є.О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
4. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура: навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
5. Європейська та українська культура в нарисах: навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. Ї.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт та ін. - К. : Центр навч. літ., 2003. – 320с.
6. Запорожці. До історії козацької культури. – К. : Мистецтво, 1993. – 400с.
7. История украинской музыки : Учеб. пособ. для студ. муз. вузов. / Сост. и ред. А. Я. Шреер-Ткаченко. – М. : Музыка, 1981. – 269с.
8. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
9. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
10. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1999. – 656с.
11. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – 3-є вид. – К. : Знання, 2001. – 326с.
12. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
13. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
14. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта ХХІ століття].
15. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : Світ, 2005. – 568с.
16. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
17. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
18. Попович М. В. Культура: ілюстрована енциклопедія України / М. В. Попович. – К.: Балтія-Друк, 2009. – 184 с.
19. Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підруч. для негуманіт. фак. вузів / Н.О. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська. – Львів : Каменяр, 1992. – 166с.
20. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій : навч. посіб. для студ. внз / А.К. Бичко, Б.І. Бичко, Н.О. Бондар. – К. : Либідь, 1993. – 392с.
21. Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
22. Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
23. Українська культура: Історія і сучасність : навч. посіб. для ун-тів і пед. ун-тів / за ред. С.Черепанової. - Львів : Світ, 1994. – 456с.
24. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.С., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.

25. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одісей, 2006. – 376с.
26. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
27. Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2012. – 271 с.

Електронний ресурс:

Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Додаткова література:

1. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури ХУІ–ХУІІІ ст. / Ісаєвич Я. – К. : Знання, 1996. – 439 с.
2. Гриценко О. Козацтво / О. Гриценко // Нариси української популярної культури. – К., 1998. – С. 287–306.
3. Запорожці. До історії козацької культури / Упор. тексту і передм. І. Кравченка. Упор. іл. матеріалу Ю. Іванченка. – К.: Мистецтво, 1993. – 400 с.
4. Костюм запорозького козацтва // // Український костюм: надія на ренесанс. – К., 2005. – С. 69–75.
5. Сас П. Громадянські цінності та політична самосвідомість запорозьких козаків / П. Сас П. / Політична культура українського суспільства. – К., 1998.– С. 106–160.
6. Щербатюк О. В. «Театральність» як характерна риса культури України ХУІІ–ХУІІІ ст. і творча самореалізація особистості // Етика, естетика і теорія культури: Творчість і самореалізація особи / О. В. Щербатюк // Між від. наук. зб.-к., 1992. – Вип. 36. – С. 90–97.
7. Крижанівський О. Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. Крижанівський, С. Плохій. – У 3-х кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 3. – К. : Либідь, 1994. – 336 с.
8. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко – К.: Довіра, 1992. – 141 с.

Семінарське заняття № 8

Тема семінару: Культура України в ХІХ – на початку ХХ ст.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Доведіть, що в ХІХ ст., незважаючи на несприятливі історичні умови, розпочався процес відродження національно-культурного життя на українських землях.
2. Які зміни в розвитку початкової та середньої освіти відбулися в першій половині ХІХ ст.? Яку роль відігравали університети в розвитку наукових знань? Назвіть імена провідних вчених, які працювали в українських університетах.
3. Який художній стиль був провідним в архітектурі ХІХ ст.? Охарактеризуйте його особливості. Назвіть імена провідних архітекторів Києва. Якими будівлями вони прикрасили місто в ХІХ – початку ХХ ст.? Що ви можете сказати про будівництво та архітектурний вигляд Олександрівська (майбутнього Запоріжжя) ХІХ – початку ХХ ст.?
4. Як розвивалася монументальна скульптура в Україні? Які найвідоміші пам'ятники були створені скульпторами в ХІХ ст.?
5. Назвіть художників першої половини ХІХ ст., які жили й працювали в Україні. Чим вас приваблює їхня творчість?. До якого художнього напрямку належить творчість Т.Г. Шевченка? У яких видах і жанрах образотворчого мистецтва він працював? Назвіть найвідоміші твори митця.

6. Чому саме реалістичний художній напрям виборів провідні позиції в українському Образотворчому мистецтві другої половини ХІХ ст.?
7. У чому полягає історико-культурне значення діяльності композитора Миколи Лисенка?
8. Чому українських театральних діячів другої половини ХІХ ст. прийнято називати корифеями? Назвіть представників українського театру корифеїв.

Тестові завдання:

В якому році було відкрито Олександрівське семикласне середньо-технічне училище, яке згодом поклало початок Запорізькому національному технічному університету?

- а) 1890 р.; б) 1900 р.; в) 1907 р. г) 1927 р.

Який з цих університетів є найстаршим в Україні?:

- а) Львівський;
- б) Харківський;
- в) Київський;
- г) Новоросійський.

Хто з цих науковців став першим українським лауреатом Нобелівської премії?

- а) І. Вернадський;
- б) М. Остроградський;
- в) І. Мечніков;
- г) І. Сікорський.

На початку ХХ ст. перші в світі багатомоторні літаки «Русский витязь» та «Илья Муромец» сконструював:

- а) П. Нестеров;
- б) І. Сікорський;
- в) Д. Григорович;
- г) О. Жуковський.

У першій половині ХІХ ст. в архітектурі та образотворчому мистецтві утвердився художній стиль:

- а) бароко;
- б) класицизм;
- в) романтизм;
- г) модернізм.

У 1888 р. пам'ятник Б. Хмельницькому у Києві було створено скульптором:

- а) М. Микешиним;
- б) Л. Позеном;
- в) В. Демут-Малиновським;
- г) Б. Едуардсом.

Оперний театр у Києві було збудовано за проектом архітектора:

- а) О. Бекетова;
- б) В. Шретера;
- в) А. Меленського;
- г) В. Беретті.

Картини «Циганка-ворожка», «Катерина», «Селянська родина», малюнки «У в'язниці», «Кара шпіцрутенам» належать художнику:

- а) І. Рєпіну;
- б) В. Тропініну;
- в) М. Пимоненку;
- г) Т. Шевченку.

Опери «Гарас Бульба», «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Енеїда» написав композитор:

- а) С. Гулак-Артемовський;
- б) М. Лисенко;
- в) П. Чайковський;
- г) І. Глінка.

Яку назву мала перша українська опера?:

- а) «Гарас Бульба»;
- б) «Запорожець за Дунаєм»;
- в) «Наталка-Полтавка»;
- г) «Мазепа».

**Рекомендована література:
Навчальні підручники і посібники:**

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Акимович Є.О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
4. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самоств. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
5. Європейська та українська культура в нарисах : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. Ї.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт та ін. - К. : Центр навч. літ., 2003. – 320с.
6. История украинской музыки : Учеб. пособ. для студ. муз. вузов. / Сост. и ред. А. Я. Шреер-Ткаченко. – М. : Музыка, 1981. – 269с.
7. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
8. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
9. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1999. – 656с.
10. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – 3-є вид. – К. : Знання, 2001. – 326с.
11. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
12. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
13. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
14. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. А. Яртиса та В. Мельника. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : Світ, 2005. – 568с.
15. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
16. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
17. Попович М. В. Культура: ілюстрована енциклопедія України / М. В. Попович. – К.: Балтія-Друк, 2009. – 184 с.
18. Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підруч. для негуманіт. фак. вузів / Н.О. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська. – Львів : Каменяр, 1992. – 166с.
19. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій : навч. посіб. для студ. внз / А.К. Бичко, Б.І. Бичко, Н.О. Бондар. – К. : Либідь, 1993. – 392с.
20. Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
21. Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
22. Українська культура: Історія і сучасність : навч. посіб. для ун-тів і пед. ун-тів / за ред. С.Черепанової. - Львів : Світ, 1994. – 456с.
23. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дециньський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
24. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одиссей, 2006. – 376с.

25. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
26. Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2012. – 271 с.

Монографічні видання:

1. Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
2. Драгоманов М. П. Вибране... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні. Т. 1 / М. Драгоманов. – К.: Либідь, 1991. – 682с.

Електронний ресурс:

Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Додаткова література:

1. Історія України в особах XIX – XX ст. / Кер. авт. кол. В. Замлинський – К.: Україна, 1995. – 479 с.
2. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко – К.: Довіра, 1992. – 141 с.
3. Єсельчик С. Історія України: становлення модерної нації / За ред. М. Климчука; авториз. пер. з англ. А. Цимбал / С. Єсельчик – К.: Laugus, 2011. – 376 с.
4. Крижанівський О. Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. Крижанівський, С. Плохій. – У 3-х кн. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 3. – К.: Либідь, 1994. – 336 с.

Семінарське заняття № 9

Тема семінару: Світова та українська культури XX – початку XXI ст.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Які соціально-економічні і політичні процеси вплинули на розвиток культури XX ст.? Назвіть причини появи й особливості модернізму? Які художні напрямки належать до модернізму?
2. Який художній напрям представляв Анрі Матісс? Що було характерно для цього напрямку? У чому виявилась своєрідність творчості Пікассо?
3. Охарактеризуйте творчість найвідоміших представників абстракціонізму. Що таке «поп-арт» та «оп-арт»?
4. Які риси характерні для творів реалізму? В яких творах 30-х років була представлена антивоєнна тематика?
5. Як розвивалось театральне мистецтво напередодні Другої світової війни?
6. Що було характерно для літератури СРСР у 40-70-ті роки? Назвіть імена митців представників дисидентського руху?
7. У яких країнах, у творчості яких кінематографістів найбільше були втілені ідеї неореалізму? Які найвидатніші досягнення радянського кінематографу?
8. Що таке «масова культура»? Охарактеризуйте найпопулярніші жанри масової культури. Що спричинило появу контркультури? Яке її призначення?
9. Охарактеризуйте творчий доробок Георгія Нарбута.
10. Хто був першим президентом Української Академії наук? В якому науково-дослідному інституті України в 1932 р. вперше в СРСР було розщеплено атомне ядро?
11. Назвіть фільми, створені у 60-80-ті рр. XX ст., які належать до українського поетичного кіномистецтва, засновником якого був О. Довженко?
12. Який твір Ліни Костенко був відзначений найвищою нагородою України – Шевченківською премією? Назвіть твори Володимира Івасюка.

Тестові завдання:

1. Твори письменників Ж. Сіменона, Д. Чейза, Р. Стаута, Е. Гарднера належать до літературного жанру:
 - а) роман жахів;
 - б) фантастика;
 - в) детектив;
 - г) містичний роман.
2. Сюрреалізм, як художній напрям, пов'язаний з творчістю таких митців:
 - а) С. Далі, Ж.П. Сартр;
 - б) С. Далі, Г. Апполлінер;
 - в) П. Пікассо, Ф. Кафка;
 - г) А. Матісс, Ф. Леже.
3. У 1913 р. сформувалась течія у російському мистецтві, до якої належали ідатні художники К. Малевич, В. Кандинський. Як називалась ця художня течія?
 - а) авангардизм;
 - б) сюрреалізм;
 - в) фовізм;
 - г) кубізм.
4. Французький художник Анрі Матісс належав до художнього напрямку:
 - а) фовізму;
 - б) авангардизму;
 - в) кубізму;
 - г) дадаїзму.
5. Суперечливість розвитку масової культури ХХ ст. спричинила появу контркультури, ідейним фундаментом якої виступив:
 - а) Ж.П. Сартр;
 - б) А. Камю;
 - в) Б. Брехт;
 - г) Д. Поллок.
6. Яка картина стала програмним твором кубізму?
 - а) «Радість життя» А. Матісса;
 - б) «Авіньйонські дівчата» П. Пікассо;
 - в) «Чорний квадрат» К. Малевича;
 - г) «Атомна Леда» С. Далі.
7. Бертольд Брехт – це відомий:
 - а) драматург;
 - б) актор;
 - в) композитор;
 - г) скульптор
8. Письменники Анре Бретон, Луї Арагон, Поль Елюар, Ежен Іонеско, художник С. Далі, режисер Луїс Бунюель були представниками художньої течії в мистецтві, яка має назву:
 - а) авангардизм;
 - б) футуризм;
 - в) сюрреалізм;
 - г) неореалізм.
9. Коли було відкрито першу вищу художню школу в Україні – Академію мистецтв?
 - а) 12 травня 1917 р.;
 - б) 22 листопада 1917 р.;
 - в) 19 січня 1918 р.;
 - г) 20 січня 1919 р.
10. Лесь Курбас був режисером:
 - а) Державного драматичного театру;
 - б) театру «Березіль»;
 - в) театру імені І. Франка;
 - г) театру імені Л. Українки.
11. Домінуючим стилем архітектури 20-30-х рр. ХХ ст. був:
 - а) класицизм;

- б) конструктивізм;
 - в) примітивізм;
 - г) бароко.
12. Першим звуковим фільмом в Україні була стрічка:
- а) «Симфонія Донбасу»;
 - б) «Фронт»;
 - в) «Арсенал»;
 - г) «Ізгой».
13. Державну премію України імені Т.Г. Шевченка було встановлено в:
- а) 1924 р.;
 - б) 1946 р.;
 - в) 1962 р.;
 - г) 1991 р.
14. З якого року українська мова має статус державної:
- а) 1991 р.;
 - б) 1996 р.;
 - в) 2009 р.;
 - г) 2012 р.
15. Активне втручання дизайнера в процес виробництва почалося в:
- а) XIX ст.;
 - б) XX ст.;
 - в) XVIII ст.;
 - г) XXI ст.;
 - д) XVII ст.
16. Зв'язок мистецтва та ремесел виник у 70-80-х рр. XIX ст.:
- а) в Англії;
 - б) в Італії;
 - в) у Франції;
 - г) в Німеччині;
 - д) в Росії.
17. Свідомість архаїчної людини:
- а) антропоморфна;
 - б) натурфілософська;
 - в) міфологічна;
 - г) персоналі стична;
 - д) планетарна.
18. Зміст давньоєгипетського канону зображення людини:
- а) тілесність;
 - б) духовність;
 - в) вічність;
 - г) кінечність;
 - д) ірраціональність.
19. Давньогрецька світо модель:
- а) антропоморфна;
 - б) соціальна;
 - в) державна;
 - г) персоналістична;
 - д) антропоцентрична.
20. Давньоримська культуру утворююча ідея:
- а) космічність;
 - б) державність;
 - в) індивідуальність;
 - г) антропоцентричність;
 - д) антропоморфність.
21. Ренесансна модель світу:
- а) антропокосмічна;
 - б) антропоморфна;
 - в) антропоцентрична;

- г) космоцентрична;
д) космоморфна.
22. Класицизм XVIII ст. воскресив дух:
- архаїки;
 - Давнього Сходу;
 - античності;
 - середньовіччя;
 - ренесансу
23. Механічна модель світу характерна для культури:
- античної;
 - середньовічної;
 - ренесансної;
 - нової;
 - новітньої.
24. Американський антрополог XX ст. Леслі Уайт (1900-1975 рр.) у структурі культури виділяє три підсистеми: технологічну, соціальну, ідеологічну. Приведіть у відповідність підсистеми до їх змісту:
- технологічна;
 - соціальна;
 - ідеологічна.
- Типи поведінки людей; економічна, політична, наука, моральна, військова, професійна культури.
 - Сировина, технологія виробництва, засоби нападу і захисту, наука, дизайн.
 - Знання, ідеї, наука, художня культура, релігія, звичаї і традиції, міфологія, філософія.
25. В поглядах на історію людської цивілізації і розвитку культури Арнольд Джозеф Тойнбі – відомий англійський історик, дипломат, соціолог, був оптимістом. Він писав, що XXIII століття буде епохою ... , яка в сфері організації економіки буде ... , а в сфері духовного життя «вільнодумною». Очоловатиме нову цивілізацію... , але лідерство в ній переміститься від ... , до Відповідно до тексту знайдіть ті значення, які використані її автором – Арнольдом Джозефом Тойнбі у його 12-томній праці «Дослідження історії»:
- Народження загальнолюдської цивілізації, соціалістичного, «світовий уряд», європейського Заходу, азійського Сходу.
 - Світової цивілізації, «народний уряд», посткапіталістичною, американського Заходу, китайського Сходу.
 - Загальносвітової цивілізації, несоціалістичною, «справедливий уряд», японського Сходу, американського Заходу.
 - Народження загальнолюдської цивілізації, соціалістичного, «соціальний уряд», азійського Сходу, європейського Заходу.
26. Встановіть відповідність між поняттями та їх змістом:
- романтики;
 - натуралісти;
 - символісти;
 - імпресіоністи.
- Висували нових героїв, незвичайних, сильних людей, часто бунтівних самотніх Індівідуалістів, непримиренно ворожих до свого оточення, зневажаючи холодну розсудливість.
 - У своїй творчості виходили з тези, що якою б не була прекрасною художня вигадка, Тверда правда факту виглядає більш впевнено; претендували на достовірність.
 - Вдавалися в інші крайнощі – зневажання реальності, спрямованість «углиб», до Метафізичної «сутності» видимого світу.
 - Прагнули надати своїм творам життєвості за допомогою збагачення живописної палітри, правильної передачі повітря, її освітлення в природі.
27. Встановіть відповідність наукового відкриття винахіднику:
- конверторний спосіб перероблення чавуну на сталь;
 - піч, яка виплавляла сталь із суміші чавуну та металобрухту;

- в) парова машина;
- г) колісний пароплав «Клермонт»;
- д) електромагнітний телеграфний апарат;
- е) теплова електростанція загального користування.

1. Генрі Бесемер.
 2. П'єр Мартен.
 3. Джеймс Уатт.
 4. Фултон Роберт.
 5. Морзе Семюел Фінлі Бриз.
 6. Томас Едісон.
28. Як відомо, послідовником німецького вченого ХХ ст. Освальда Шпенглера (1880-1936 рр.) в поглядах на культуру був не менш відомий у світі англійський історик, соціолог, дипломат Арнольд Джозеф Тойнбі (1899-1975 рр.). Як прихильник концепції історичного коловороту у розвитку локальних культур, він поділив історію людського суспільства на окремі цивілізації. Спочатку Арнольд Дж. Тойнбі виділив для аналізу 21 цивілізацію, потім скоротив їх перелік до 13 найрозвинутіших, серед яких називалися антична, західна, православна, індійська, китайська, ісламська та інші. Згодом перелік ним було звужено до 5-ти діючих, а саме: західної, іспанської, індійської, китайської, православної. Крім найрозвинутіших 5-ти цивілізацій, Тойнбі називає 5-ть недорозвинених – давно минулих і нинішніх. Які це недорозвинені цивілізації? Оберіть правильну відповідь:
1. Спартанці. Кочівники Євразії у часи середньовіччя. Османи (тюрки Османської імперії). Ескімоси. Полінезійці.
 2. Спартанці. Ескімоси. Полінезійці. Перси. Кельти.
 3. Ескімоси. Кельти. Несторіани. Тюрки Османської імперії. Полінезійці.
 4. Кочівники Євразії у часи середньовіччя. Османи (тюрки Османської імперії). Перси. Полінезійці.
29. Серед різних концепцій культури вагоме місце посідає соціологічна. Вона представлена в працях багатьох вчених: Г. Маркузе, П. Сорокіна, Т. Адорно, Б. Малиновського, К. Леві-Строса, А. Кребера та інших. Відомому соціологу культури, вченому-емігранту, майбутньому президенту американської соціологічної асоціації, автора теорії суперсистем культури належить наступна характеристика соціальної і культурної динаміки: «Зрозуміло без слів, що соціокультурні феномени міняють свої позиції як у фізичному, так і в соціальному просторі. Вони неперервно мігрують, циркулюють і пересуваються з місця на місце, від однієї групи до іншої, від одного класу до другого, назад і вперед, згори вниз в різноманітному стратифікованому соціокультурному універсамі. Автомобіль і ленінський комунізм, безрукавки, короткі зачіски, ванни і радіо, джаз і губна помада, теорії революції і симфонії Бетховена, захисні тарифи і теософія – всі ці практично культури об'єкти і цінності рухаються із Сполучених Штатів у Китай, з Відня в Сідней і Калькутту, з Детройта в Москву, від вищих класів до нижчих, з міст до сіл, від аристократів до пролетаріату і навпаки». Якому вченому належать ці слова ?:
1. П. Сорокіну.
 2. Г. Маркузе.
 3. К. Леві-Стросу.
 4. А. Креберу.
 5. Б. Малиновському.
 6. Т. Адорну.
30. Де виникла організація «Баугауз» - вища школа будівництва та художнього конструювання?:
- а) в Німеччині;
 - б) в Бельгії;
 - в) в Австрії;
 - г) в Нідерландах.

**Рекомендована література:
Навчальні підручники і посібники:**

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Акимович Є.О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
4. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самот. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
5. Європейська та українська культура в нарисах : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. Ї.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт та ін. - К. : Центр навч. літ., 2003. – 320с.
6. История украинской музыки : Учеб. пособ. для студ. муз. вузов. / Сост. и ред. А. Я. Шреер-Ткаченко. – М. : Музыка, 1981. – 269с.
7. / В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін.. – К.: Вища школа, 2002.- 430 с.
8. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
9. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
10. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1999. – 656с.
11. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – 3-є вид. – К. : Знання, 2001. – 326с.
12. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
13. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
14. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта ХХІ століття]
15. Левікова С. І. Молодіжна субкультура: Навчальний посібник. - М.: ФАИР-ПРЕСС.2004.
16. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. А. Яртіся та В. Мельника. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : Світ, 2005. – 568с.
17. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
18. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
19. Попович М. В. Культура: ілюстрована енциклопедія України / М. В. Попович. – К.: Балтія-Друк, 2009. – 184 с.
20. Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підруч. для негуманіт. фак. вузів / Н.О. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська. – Львів : Каменярь, 1992. – 166с.
21. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій : навч. посіб. для студ. внз / А.К. Бичко, Б.І. Бичко, Н.О. Бондар. – К. : Либідь, 1993. – 392с.
22. Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
23. Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
24. Українська культура: Історія і сучасність: навч. посіб. для ун-тів і пед. ун-тів / за ред. С.Черепанової. - Львів : Світ, 1994. – 456с.
25. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.

26. Українська та зарубіжна культура: Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одісей, 2006. – 376с.
27. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
28. Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2012. – 271 с.

Монографічні видання:

1. Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
2. Гончаревський В.Є. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991-2009).- К.: Логос, 2011.-238 с.
3. Дзюба І. Україна у пошуках нової ідентичності. Статті. Виступи. Інтерв'ю. Памфлети. - К. : Україна, 2006. – 845с.
4. Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация. От начала Великой Победы. /Сергей Георгиевич Кара-Мурза .- Харьков: Книжный Клуб «КСД», 2007.- 640 с.
5. Тойнби А. Дж. Постигание истории: Пер. с англ. А.Е. Жаркова. /Сост. Огурцов А.П.; Вступ. Ст.. Уколовой В.И.; Закл. Ст.. Рашковского Е.Б. – М.: Прогресс, 1991.- 736 с.
6. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т. 2. Всемирно-исторические перспективы /Пер. с нем. С.Э. Борич; Науч. ред. О.Н. Шпарага; Худ. обл. М.В. Драко.- Минск: ООО «Попурри», 1999. – 720 с.

Електронний ресурс:

Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Додаткова література:

1. Крижанівський О. Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. Крижанівський, С. Плохій. – У 3-х кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 3. – К. : Либідь, 1994. – 336 с.
2. Национальная академия наук Украины. 1918–2008 : к 90-летию со дня основания / Глав. ред. Б. Е. Патон; Автор. кол.: А. С. Онищенко, М. В. Попович, В. Л. Богданов и др. – К. : Изд-во КММ, 2008. – 670 с.
3. Освіта України і науково-технічний та соціальний прогрес: історія, досвід, уроки : монографія. – К. : Видав. підприємство "Деміур", 2006. – 432с.
4. Єсельчик С. Історія України: становлення модерної нації / За ред. М. Климчука; авториз. пер. з англ. А. Цимбал / С. Єсельчик – К.: Laurus, 2011. – 376 с.
5. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей / Відп. ред. В.М.Даниленко. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2012. – Вип. 17. – 301 с.

4.3. Плани контактних занять для студентів заочної форми навчання

Контактне заняття 1.

План контактного заняття:

I. Вступна міні-лекція. Тема лекції 1. Теоретичні аспекти культури: культурологічний підхід до аналізу культури; культура і суспільство; походження і основні етапи розвитку культури. Культура первісного суспільства, давніх цивілізацій, античності.

Питання:

1. Сутність культури як суспільного явища.

2. Культура первісного суспільства.
3. Культура давніх цивілізацій Сходу.

II. Міні-практичне заняття з орієнтовним переліком питань:

Тема: Культура первісного суспільства, давніх цивілізацій, античності.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Назвіть основні значення поняття «культура». Дайте визначення культурології. Назвіть причини, за якими необхідно вивчати культурологію.
2. Дайте характеристику основним функціям культури. Що таке етнічна культура та у чому її головні ознаки?
3. Оберіть один із історичних типів культури і охарактеризуйте його.
4. Що покладено в основу періодизації первісних культур? Які чинники впливали на формування релігійного світогляду давніх людей? Назвіть форми найдавніших релігійних вірувань.
5. Найбільш значні досягнення давніх людей у сфері матеріальної культури в період мезоліту. Поняття та їх зміст: «археологічна культура», «неолітична революція».
6. Головні особливості первісної культури.
7. Який вплив мала релігія на розвиток давньоєгипетської культури?
8. Особливості будівництва та архітектури в Месопотамії; досягнення давньокитайської науки й техніки.
9. Назвіть характерні риси крито-микенської культури. «Геометричний стиль».
10. Назвіть літературні пам'ятки античності та їх авторів. Що таке «афінська демократія та який зв'язок між нею та розквітом культури у Афінах?
11. Театр, основні види вистав, видатні поети-трагіки античності.
12. Основні періоди розвитку культури, релігійні вірування, пантеон богів Давнього Риму; «золотий вік» римської літератури.

Тестові завдання:

У перекладі з латини термін «cultura» означає: а) предмет; б) природа; в) обробка; г) релігія.

Хто перший у своїх роботах зв'язав культуру з духовністю?:

- а) Цицерон; б) Платон; в) Тертуліан; г) Овідій.

Засновником культурології вважається: а) Фрезер; б) Пуфендорф; в) Кремер; г) Вайт.

Яка наука вивчає цінності?: а) археологія; б) антропологія; в) аксіологія; г) естетика.

Які вчені культ розуму зробили синонімом культури?

- а) Вольтер, Тюрго; б) Сорокін, Бернарді; в) Кант, Гегель; г) Бекет, Фрезер.

Естетика – це наука про:

- а) походження людини; б) мораль; в) прекрасне; г) релігії.

На які типи можна поділити культуру за ознакою свободи совісті?:

- а) матеріальну і духовну; б) релігійну і світську; в) первісну і сучасну; г) ісламську і християнську.

Яка функція культури виявляється через передачу історичного досвіду поколінь?:

- а) інтегративна; б) світоглядна; в) комунікативна; г) оціночно-нормативна.

Жанром якого виду мистецтва є натюрморт?:

- а) музики; б) живопису; в) архітектури; г) скульптури.

Скільки визначень культури існує на сьогодні у науковій літературі?:

- а) 5; б) 12; в) 60; г) 400.

Яка наука вивчає традиції та побут народів світу, описує їх?:

- а) археологія; б) антропологія; в) етнографія; г) аксіологія.

Який період найдовший в історії людства?:

- а) кам'яний вік; б) мідний вік; в) бронзовий вік; г) залізний вік.

За яких часів відбулися кардинальні зміни в культурному розвитку суспільства?:

- а) за часів мезоліту; б) за часів енеоліту; в) за часів неоліту; г) за часів палеоліту.

Оберіть ознаки «неолітичної революції»:

- а) перехід від привласнювального до відтворювального господарства; виготовлення продуктів харчування; осілий спосіб життя; демографічний вибух; поширення інфекційних захворювань; винайдення кераміки; поява ткацтва; одомашнення тварин;
- б) використання кременю; спорудження штучного житла; привласнювальне господарство: збиральництво та мисливство; виготовлення знарядь праці; складання господарсько-побутового комплексу

місце для виготовлення знарядь праці, білування здобичі, культові місця тощо;
 в) перехід до землеробства та скотарства; поява водного транспорту; приручення собаки; поява першої механічної зброї дистанційної дії – лука та стріл;
 г) виготовлення знарядь праці та зброї з бронзи; організація торгівлі рідкісним металом – оловом; розповсюдження нових ідей та технологій; формування центрів металообробки.

Як називається віра в існування засновника роду та його покровителя з тваринного чи рослинного світу?:

а) фетишизм; б) анімізм; в) магія; г) тотемізм.

Світогляд первісної людини був:

а) міфологічним; б) філософським; в) науковим; г) релігійним.

Які риси притаманні раннім формам образотворчого мистецтва?:

а) сюжетність, реалізм, натуралізм та анімалізм; б) декоративність, гармонійне поєднання поезії та каліграфії, символічність природи, натуральна величина; в) релігійний та поховальний характер, монументальність об'єктів, геометричність ліній, традиційність і синтез всіх жанрів; г) зображення великої кількості людей та надзвичайно довершене виконання деталей, радісне сприйняття життя, почуття єдності усього живого, любов до природи і людини.

Що не відноситься до архітектурних артефактів?:

а) менгіри; б) печери; в) кромлехи; г) дольмени.

Які мистецькі витвори підтверджують існування давнього культу жінки?:

а) музичні інструменти; б) давні малюнки; в) «палеолітичні Венери»; г) кромлехи.

Що таке ідіофон?:

а) давній музичний інструмент; б) пристрій для полювання;
 в) різновид керамічного посуду; г) дитяча іграшка.

Ім'я творця піраміди Джосера:

а) Аменхотеп; б) Імхотеп; в) Тутмос; г) Хатшепсут.

Гробниця фараона Тутанхамона була відкрита археологом:

а) Г. Картером; б) А. Евонсоном; в) Г. Шліманом; г) Ф. Шампольйоном.

Який з царів Месопотамії заснував найдавнішу бібліотеку світу?:

а) Саргон; б) Навуходоносор; в) Хаммурапі; г) Ашшурбанапал.

Культова багатоярусна споруда із святинею головного бога на верхньому ярусі у Месопотамії має назву:

а) зіккурат; б) пагода; в) стамбаха; г) ступи.

Триєдиного бога цієї давньої релігії складають Брахма, Вішну, Шива:

а) індуїзм; б) ведизм; в) буддизм; г) іслам

Цифрову систему, яку називають «арабською» і якою користуються математики всього світу винайдено в:

а) Індії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Месопотамії

Мистецтво шовкографії виникло в:

а) Індії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Месопотамії.

В якій країні було винайдено механічний годинник?:

а) Індії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Месопотамії.

Філософська ідея «великого в малому» - «одна гілка, одна квітка або птах містила у собі Всесвіт». У якій країні виник жанр «квіти і птахи»?:

а) Індії; б) Китаї; в) Єгипті; г) Месопотамії.

У якій країні склався феномен становокастової системи, яка збереглася до наших днів?:

а) Китаї; б) Єгипті; в) Монголії; г) Індії.

Ім'я давньогрецького історика, який залишив історичний опис території України в античний час:

а) Софокл; б) Плутарх; в) Геродот; г) Евріпід.

Які етапи розвитку проходить культура Стародавньої Греції?:

а) ренесанс; б) архаїчний; в) класичний; г) елліністичний.

Хто і коли відкрив давньогрецьке міфічне місто Трою?:

а) Г. Шліман у 1865 р.; б) В. Хвойко у 1890 р.; в) Г. Картер у 1922 р.;
 г) Ж. Кусто у 1958 р.

Хто є автором одного з Семи чудес світу – скульптури Зевса Олімпійського?:

а) Платон; б) Арістофан; в) Фідій; г) Архілох.

Хто такі «Куриси» та «Кори»?:

- а) храмові жерці; б) актори античного театру; в) скульптурні зображення;
г) герої міфів.

Кого називають «батьком трагедії»?:

- а) Демосфена; б) Єсхіла; в) Арістарха; г) Анаксагора.

Які етапи розвитку проходить культура Стародавнього Риму?:

- а) Царський; б) Республіканський; в) Імператорський; г) Савроматський.

Хто з давніх греків відобразив у своїх поемах головні засади морального кодексу грецької аристократії – благородство, мужність, звитягу, вірність батьківщині і сім'ї?:

- а) Гомер; б) Геродот; в) Арістарх; г) Анаксагор.

Який грецький поліс, незважаючи на його політичну стабільність, не дав жодного поета, філософа, митця, вченого в культурну спадщину людства?:

- а) Афіни; б) Родос; в) Мілет; г) Спарта.

Кого називають «батьком історії та географії»?:

- а) Гомера; б) Геродота; в) Гіппократа; г) Геракліта.

Інформаційно-методичне забезпечення:

Рекомендована література (основна):

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарьова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
5. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
9. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
10. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
11. Тайлор Э.Б. Первобытная культура / Перевод с английского Д.А. Коропчевского. – М.: Изд-во поллитературы, 1989. – 573 с.
12. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
13. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одиссей, 2006. – 376с.
14. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
15. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Контактне заняття 2.

План контактного заняття:

I. Вступна міні-лекція. **Тема лекції 2. Культура Візантії, Західної Європи періоду Середньовіччя, середньовічного Сходу.**

Питання:

1. Місце Візантії в історії світової культури: художня культура, освіта, наука, література.
2. Культура середньовічної Західної Європи: освіта, література, мистецтво.
3. Культура Середньовічного Сходу, особливості й характерні риси: арабський халіфат, Індія, Китай, Японія, Африка.

II. Міні-практичне заняття з орієнтовним переліком питань:

Тема: Культура Візантії, Західної Європи періоду Середньовіччя, середньовічного Сходу.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Назвіть території, які входили до складу ранньовізантійської держави та дайте періодизацію візантійської історії.
2. Наведіть приклади монументального живопису Візантії IV – VII століть, назвіть основні жанри ранньовізантійської літератури.
3. Охарактеризуйте систему візантійської освіти та рівень розвитку її науки.
4. В чому полягають особливості періодизації культурно-історичного процесу епохи Середньовіччя в країнах Західної Європи?
5. Як вплинуло християнське світорозуміння на цінності та ідеали середньовіччя? Визначте структуру освіти в різні періоди середньовіччя.
6. Визначте складові романського стилю; назвіть стильові особливості готичних храмів.
7. Якими були теми і жанри літератури середньовіччя?. Які складові визначають рицарську культуру?
8. Розкажіть про специфічні об'єднавчі риси, які заклали підвалини культури Арабського халіфату. Яким чином релігійна система впливала на розвиток культурних тенденцій країн ісламського світу?
9. Розкажіть про особливості культового будівництва Індії періоду середньовіччя.
10. Які наукові досягнення уславили культуру середньовічного Китаю? Особливості розвитку японської культури. У чому нині полягає привабливість та популярність японської культури?
11. Ідеологічне підґрунтя африканської культури. Яке місце посідає маска серед культурних цінностей африканців?

Тестові завдання:

1. Зображення або візерунок, зроблений з окремих різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців, смальти і закріплений на цементі, це:
 - а) вітраж; б) фреска; в) ікона; г) мозаїка.
2. Інтер'єр православних храмів зазвичай прикрашався:
 - а) іконами; б) мозаїками; в) скульптурами; г) вітражами.
3. Собор святої Софії в Константинополі уособлював союз:
 - а) держави і церкви; б) держави і народу; в) церкви і народу; г) церкви і сенату.
4. Видатний історик часів імператора Юстиніана, автор «Історії війн», «Таємної історії»:
 - а) Агафій; б) Прокопій Кесарійський; в) Дігеніс Акріт; г) Іоанн Дамаскін.
5. Автором політичних мемуарів «Хронографія» і книги «Логіка» був:
 - а) Федір Студін; б) Михайло Пселл; в) Іоанн Дамаскін; г) Константин Багрянородний.
6. Широке використання органу як світського інструменту характерно для:
 - а) арабської музики; б) візантійської музики; в) західноєвропейської музики; г) східноєвропейської музики.
7. Перший цикл візантійського навчання включав граматику, риторику та діалектику і називався:
 - а) дуплекс; б) тривіум; в) квадрівіум; г) пентіум.
8. Коли відбулося падіння Константинополя під тиском турків-сельджуків?:
 - а) 1353 р.; б) 1453 р.; в) 1463 р.; г) 1553 р.
9. Ідеологічне підґрунтя культури країн Західної Європи в середні віки:
 - а) іслам; б) православ'я; в) католицизм; г) буддизм.
10. «Пісня про Роланда» є літературним твором:

- а) французької літератури; б) іспанської літератури; в) італійської літератури; г) німецької літератури.
11. Про кого німецький поет Бертран де Борн писав:
«А стареть бы не давали
Отважный риск и вкус к делам большим.
Пиры в его гостеприимном зале
И щедрость, чей порыв неудержим:
Пусть на турнир иль боевой отряд
Свое добро он тратит все подряд ...»
- а) священика; б) рицаря; в) правителя; г) купця.
12. Які століття стали «золотими» для французьких соборів (широко використовували золоту фарбу)?:
- а) IX-X ст.; б) X-XI ст.; в) XII-XIII ст.; г) XII – XIV ст.
13. Біблією з каменю зазвичай називають:
- а) собор в Кельні; б) Вестмінстерське абатство; в) Шартрський собор; г) собор Паризької богоматері. Нотр-Дам де Парі.
14. В часи раннього Середньовіччя так називали народних співаків давніх кельтських племен, а пізніше бродячих або мешкаючих при княжих дворах поетів:
- а) ваганти (чи голіарди); б) схоласти; в) спудеї (чи учні бурси); г) магістри.
15. Перший університет Західної Європи був заснований:
- а) в Оксфорді; б) в Парижі; в) в Болоньї; г) в Кембріджі.
16. Основною літературною і науковою мовою Європейського Середньовіччя (V – XII ст.) була:
- а) латина; б) грецька; в) французька; г) англійська.
17. Автор першої енциклопедії середньовіччя «Етимологія» - збірки знань того часу з граматики, історії, географії, космології та теології:
- а) Августин Аврелій (354-430 рр.); б) Ісидор Севільський (560-636 рр.); в) Карл Великий (768-815 .); г) Флакк Альбін Алкуїн (бл.735-804 рр.).
18. Оберіть характерну рису готичного стилю:
- а) товсті мури; б) високі шпилі; в) фресковий розпис; г) вітражі.
19. Головною священною книгою мусульман вважається:
- а) Біблія; б) Коран; в) Пополь-Вух; г) Євангеліє.
20. Як називається головна святиня арабів?
- а) Кааба; б) Тадж-Махал; в) Айя Софія; г) Мадінат аз-Захра.
21. Головним навчальним закладом мусульманського світу у період середньовіччя стає:
- а) ліцей; б) коледж; в) медресе; г) університет.
22. Індійці досягли важливих успіхів у сфері:
- а) хімії, географії, історії, астрономії; б) алгебри, астрономії, лінгвістиці, медицині; в) географії, медицині, історії, геометрії; г) лінгвістиці, географії, історії, алгебрі.
23. Особливе місце в культурі Індії належало:
- а) танцям; б) пісням; в) віршам; г) живопису.
24. Яку назву мав тип буддиської культової споруди у середньовічному Китаї?:
- а) мінарет; б) ступа; в) мечеть; г) пагода.
25. Комплекс споруд під назвою «Заборонене місто» було побудоване у:
- а) Нанкіні; б) Пекіні; в) Кіото; г) Нарі.
26. Основний від японської феодальної ліричної поезії має назву:
- а) танка; б) рубаї; в) сура; г) гунка.
27. Популярний предмет декоративно-прикладного мистецтва Японії у формі брелока-гудзика має назву:
- а) татами; б) нецке; в) фусума; г) вакасаі.
28. Якими виробами уславилася культура імперії Малі?:
- а) вишитими сорочками; б) масками; в) керамікою; г) зброєю.
29. Для африканських традиційних суспільств характерним був справжній культ:
- а) слова; б) прикрас; в) танця; г) пісні.
30. Головне місце в традиційних африканських релігіях посідав культ:
- а) фетішів; б) маски; в) предків; г) тварин.

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарьова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самот. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Історія світової культури / Під заг. ред. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
5. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
9. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
10. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
11. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
12. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одиссей, 2006. – 376с.
13. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
14. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Контактне заняття 3

План контактного заняття:

I. Вступна міні-лекція. **Тема лекції 3. Культурна спадщина народів доколумбової Америки. Культура Відродження. Культура Західної Європи XVII ст. Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст.**

Питання:

1. Культура інків, майя, ацтеків.
2. Культура Відродження.
3. Особливості й надбання Європейської культури XVII ст. Епоха Просвітництва XVIII ст.

II. Міні-практичне заняття з орієнтовним переліком питань:

Тема: Культурна спадщина народів доколумбової Америки. Культура Відродження. Культура Західної Європи XVII ст. Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. На яких ідеологічних засадах відбувався розвиток народів доколумбової Америки? Визначте та розкажіть про рівень розвитку матеріальної культури у народів доколумбової Америки. Назвіть найбільш популярні види декоративно-прикладного мистецтва індіанців доколумбової Америки.

2. Назвіть особливості культурного розвитку цивілізацій інків, майя, ацтеків.
3. Розкажіть про наукові досягнення інків, майя, ацтеків.
4. Що таке Відродження? У чому полягають особливості італійського Відродження?
5. У чому полягають особливості Північного Відродження? Назвіть найбільш відомих художників Північного Відродження та охарактеризуйте їх шедеври.
6. Проаналізуйте життєвий та творчий шлях Леонардо да Вінчі, Мікеланджело як приклад реалізації важливих тенденцій культури Відродження.
7. Назвіть причини, що викликали необхідність реформування католицької церкви? У чому суть політики католицької церкви, яка дістала назву Контрреформації?
8. Як загальне піднесення економіки, великі відкриття природознавчих наук, подальший розвиток філософії проявились у тих видах мистецтва, які наочніше відображають зміни людини?
9. Назвіть країну, де зародився новий стиль художньої творчості – бароко? Чим уславився провідний художник Фландрії Пітер-Пауль Рубенс? Назвіть найбільш відомі картини Рубенса.
10. Що ви знаєте про найбільш яскравого представника напрямку класицизму у живописі – французького художника Ніколя Пуссена? Чому художня культура класицизму була суворо регламентованою?
11. Як культура бароко сприяла подальшому розвитку архітектури?
12. Які соціально-політичні зрушення у суспільстві сприяли поширенню ідей Просвітництва, в чому вони полягають? Чому в епоху Просвітництва особливої популярності набувають художні твори авантюрного жанру? Розкрийте причини і сутність такого особливого явища епохи, як «освічений абсолютизм», на прикладі Росії XVIII ст.
13. В межах яких стилєвих напрямків розвивалося образотворче мистецтво XVIII ст.? Проаналізуйте досягнення віденської музичної школи.
14. Чому класицизм – напрямок у європейській літературі й мистецтві, сформувався і одержав свій розвиток саме у Франції?

Тестові завдання:

Релігійна система культур доколумбової цивілізації:

- а) іслам; б) буддизм; в) язичництво; г) католицизм.

Основні регіони існування доколумбових цивілізацій:

- а) Месоамерика й Центральні Анди; б) Північна Америка; в) Південна Америка;
г) Східна частина Північної Америки.

Який з індіанських народів володів мистецтвом муміфікації ?:

- а) інки; б) майя; в) ацтеки; г) давні перуанці.

Що робили майя, щоб підкреслити винятковість правителя?:

- а) вдягали прикрами; б) нарощували ніс і заточували зуби; в) робили високі зачіски;
г) будували для нього величні білосніжні споруди.

У кого з індіанців було «вузликове письмо» - кіпу?:

- а) у майя; б) буддизму інків; в) у ацтеків; г) у перуанців.

Яка культура дала світу шоколад?:

- а) арабська; б) візантійська; в) малійська; г) культура Месоамерики.

Найвідоміший епічний твір доколумбової літератури:

- а) «Тріпітака»; б) «Пополь-Вух»; в) «Шахнаме»; г) «Чілам-Балам».

Виняткове місце серед наукових дисциплін ацтеків посідала:

- а) математика; б) астрономія; в) анатомія; г) історія.

Головний храм – піраміда ацтеків – мав назву:

- а) мастаба; б) зікурат; в) теокалі; г) курака.

Монтесума – останній правитель:

- а) майя; б) ацтеків; в) давніх перуанців; г) інків.

Італійські гуманісти епохи Відродження до чотирьох основних стихій філософії

додали п'яту. Яку?:

- а) вода; б) земля; в) людина; г) повітря; д) вогонь.

В період Раннього Відродження у Флоренції працювали три майстри,

яких вважали «батьками Відродження». Хто не підпадає під це визначення?:

- а) Брунелескі; б) Мазаччо; в) Леонардо да Вінчі; г) Донателло.

- Кому належать фрески «Диспут», «Афінська школа», «Парнас», що прикрашають зали Ватиканського палацу в Римі?:
а) Мазаччо; б) Рафаелю; в) Мікеланджело; г) Леонардо да Вінчі.
- Благородний ідеал – сильної людини-борця простежується в творчості видатного митця епохи Високого Відродження:
а) Рафаеля; б) Леонардо да Вінчі; в) Донателло; г) Мікеланджело.
- Фреска Леонардо да Вінчі «Тайна вечеря» знаходиться в місті:
а) Мілані; б) Римі; в) Флоренції; г) Венеції.
- Нідерландський художник, в картинах якого фантастичний елемент північного мистецтва XV – XVII ст. досяг крайньої межі. Сюрреалісти XX ст. називали його «королем кошмарів»:
а) Р. Вейден; б) Ієронім Босх; в) Ян ван Ейк; г) Пітер Брейгель Старший.
- Графіка як новий вид мистецтва розвивається в часи:
а) Високого Відродження; б) Північного Відродження; в) Пізнього Ренесансу; г) Реформації.
- Який з цих творів В. Шекспіра є трагедією?:
а) «Приборкання непокірної»; б) «Багато галасу з нічого»; в) «Король Лір»; г) «Дванадцята ніч».
- Який художній стиль перекладається з італійської мови як «вигадливий, химерний»?:
а) класицизм; б) бароко; в) рококо; г) ампір.
- Портрет своїх дружин Ізабелли Брант та Олени Фоурман створив фламандський художник:
а) Пітер Пауль Рубенс; б) Рембрандт; в) Антоніс ван Дейк; г) І. Босх.
- Яка комедія Жана Батіста Мольєра була заборонена протягом 5 років і за постановку якої церква загрожувала автору спаленням?:
а) «Дон Жуан»; б) «Тартюф»; в) «Удаваний хворий»; г) «Скупий».
- Митці якого художнього стилю у своїй творчості наслідували мотиви античної міфології та історії?:
а) бароко; б) класицизму; в) рококо; г) імпресіонізму.
- Французький художник Ніколя Пуссен був майстром художнього стилю:
а) бароко; б) класицизму; в) рококо; г) імпресіонізму.
- Іспанський художник XVII ст., який був придворним живописцем короля Філіппа IV, автор картини «Вакх»:
а) Дієго де Сільва Веласкес; б) Антоніс ван Дейк; в) Хосе Рібейра; г) Ель Греко.
- На думку Руссо, мистецтво:
а) повинно виконувати виховні функції і тому корисне;
б) шкідливе, тому що сіє розпусту і розбещеність;
в) обов'язкове, тому що несе в собі норми моралі;
г) виступало проти пережитків феодалізму.
- Серед діячів Просвітництва Гердер був першим, хто:
а) почав вивчати і художньо обробляти фольклорні твори;
б) започаткував жанр філософського роману;
в) використав у творчості міфологічні сюжети;
г) пропонував усунути усі крайнощі людської природи, підпорядковувати поведінку людини принципу міри.
- Пасторалі – це жанр образотворчого мистецтва, що зображує:
а) еротичні сюжети; б) сцени сільського життя;
в) груповий портрет; г) дух вільнодумства.
- Яка з цих опер належить Бетховену?:
а) «Травіата»; б) «Фіделіо»; в) «Севільський цирульник»; г) «Турандот».
- Віртуозна музична п'єса називається:
а) варіація; б) соната; в) токато; г) увертюра.
- Майстром рококо був Франсуа Буше, творчості якого притаманні відвертий еротизм та гедонізм. Які картини належать цьому живописцю?:
а) «Поцілунок крадькома», «Щасливі можливості гойдалок»;
б) «Купання Діани», «Туалет Венери», «Венера з Амуром»;
в) «Говариство у парку», «Свято кохання»;
г) «Парасолі», «Клятва Гораціїв».

*Інформаційно-методичне забезпечення:
Рекомендована література (основна):*

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура : навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
5. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
9. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
10. Матвєєва Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвєєва. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
11. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
12. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одісsey, 2006. – 376с.
13. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
14. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Контактне заняття 4.

План контактного заняття:

I. Вступна міні-лекція. Тема лекції 4. Європейська культура XIX ст. Російська культура XIX ст. – поч. XX ст.

Питання:

1. Основні тенденції й надбання Європейської культури XIX ст. – початку XX ст.
2. Російська культура XIX ст. – поч. XX ст.: нові тенденції в розвитку культури.

II. Міні-практичне заняття з орієнтовним переліком питань:

Тема семінару: Європейська культура XIX ст. Російська культура XIX ст. – поч. XX ст.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Які найвидатніші технічні винаходи були здійснені в ХІХ – на поч. ХХ ст.? Назвіть імена знаменитих винахідників. Як промислова революція вплинула на розвиток соціально-економічних відносин і духовний світ людини?
2. Коли і чому зароджується романтизм? Назвіть його видатних представників. Які національні особливості мав романтизм у різних країнах? Що було характерно для творів неоромантиків? Хто з представників цього художнього напрямку найбільше вас приваблює і чому?
3. Коли виникає критичний реалізм? Які його основні риси? Які відмінності між творами романтиків і представників критичного реалізму?
4. Що характерно для натуралізму? В яких творах найбільш послідовно був втілений натуралістичний метод? Чому вважається, що символізм, як напрям у мистецтві, з'являється там, де натуралізм виявляв свою неспроможність? Коли і чому зароджується імпресіонізм? Які його особливості?
5. Які суспільно-політичні процеси вплинули на розвиток російської культури ХІХ ст.? Яку роль відіграла Петербурзька академія мистецтв в розвитку художнього життя Росії першої половини ХІХ ст.?
6. Які художні напрями були розповсюджені в російському мистецтві першої половини ХІХ ст.? Назвіть імена знаменитих архітекторів Петербурга ХІХ ст. Якими будівлями вони прославилися?
7. Як і коли була створена Третьяковська картинна галерея в Москві?. Художнім творами якого напрямку надавав перевагу Пало Третьяков, створюючи колекцію?
8. Що ви знаєте про творчість Карла Брюлова? Які його полотна найбільш вас приваблюють? Представником якого художнього напрямку був Ілля Рєпін?. Які теми стали головними для його полотен?
9. Коли і з якою метою було створено Товариство пересувних художніх виставок? Які видатні російські художники стали його членами?
10. Що було характерно для розвитку російського театру першої половини ХІХ ст.? Назвіть імена видатних акторів і драматургів, які користувалися найбільшою популярністю у передовій громадськості.
11. Як і коли виникло творче музичне об'єднання «Могуча кучка»? Що було характерним для творчості композиторів цього об'єднання? Як життя і творчість П.І. Чайковського пов'язані з Україною?

Тестові завдання:

З ім'ям якого художника пов'язані найбільші успіхи романтизму в живопису Франції?:

а) Гюстав Курбе; б) Ежен Делакруа; в) Франсуа Буше; г) Клод Моне.

По відношенню до якої картини вперше було використано термін «романтизм»?:

а) «Пліт «Медузи»»; б) «Свобода на барикадах»; в) «Перегони в Епсоні»; г) «Клятва Гораціїв».

Основною рисою мистецтва критичного реалізму було:

а) зображення незвичайних героїв в незвичайних ситуаціях;
 б) створення типових характерів в типових обставинах;
 в) звернення до реальної дійсності з метою передачі безпосереднього життєвого враження про неї;
 г) пошуки причин поведінки людини в сфері фізіології.

У ХІХ ст. часто романтичні опери писалися на лібрето з творів письменників- романтиків.

Встановіть відповідність музичного твору літературному:

а) М. Глінка «Руслан і Людмила»;
 б) Шарль Гуно «Фауст»;
 в) Жорж Бізе «Кармен»;
 г) Джузеппе Верді «Травіата».

За повістю П. Меріме.

За поемою О. Пушкіна.

За романом О. Дюма.

За трагедією Й. Гете.

Яка з цих картин дала назву імпресіонізму?:

а) «Руанський собор»; б) «Враження. Схід сонця»;
 в) «Сніданок на траві»; г) «Бульвар капуцинок».

Хто з цих митців був видатним скульптором?:

- а) Клод Моне; б) Огюст Роден; в) Жорж Санд; г) Жорж Бізе.

Опери «Ріголетто», «Трубадур», «Аїда», «Травіата» написав композитор:

- а) Дж. Россіні; б) Дж. Верді; в) В. Белліні; г) Ж. Бізе.

Хто з цих художників був представником критичного реалізму?:

- а) Теодор Жеріко; б) Ежен Делакруа; в) Гюстав Курбе; г) Франсуа Буше.

Кінематограф у 1895 р. винайшли:

- а) брати Уїлбер і Ордвілл Райти; б) брати-французи Монгольф'є; в) брати Луї та Огюст Люм'єри; г) брати Гонкури.

Хто з цих вчених вперше виявив радіоактивність?:

- а) Антуан Беккерель; б) П'єр Кюрі; в) Марія Склодовська Кюрі; г) Ернест Резендорф.

Хто спроектував будівлю Большого театру в Москві?

- а) Осип Бове; б) Карло Россі; в) Микола Бенуа; г) Матвій Казаков.

Який з цих музичних творів П.І. Чайковського є балетом?

- а) «Іоланта»; б) «Пікова дама»; в) «Спляча красуня»; г) «Черевички».

Яка з цих картин належить Василю Сурикову?

- а) «Апофеоз війни»; б) «Іван Грозний і його син Іван»;
в) «Бояриня Морозова»; г) «Бурлаки на Волзі».

Який скульптор створив пам'ятник Мініну і Пожарському на Красній площі в Москві?

- а) Ф. Шубін; б) І. Мартос; в) М. Антокольський; г) Ф. Щедрін.

Основним досягненням архітектора Захарова є:

- а) будівля Головного адміралтейства в Петербурзі;
б) корпус Російської академії на Василевському острові;
в) Ісааківський собор;
г) Олександринський театр.

Який російський композитор написав оперу на сюжет поеми О. Пушкіна

«Руслан і Людмила»?

- а) А. Рубінштейн; б) М. Римський-Корсаков; в) М. Глінка; г) П. Чайковський.

М. Балакірев, В. Стасов, М. Мусоргський, М. Римський-Корсаков, О. Бородин:

- а) очолили «бунт 14» в 1863 р.;
б) стали засновниками Товариства пересувних художніх виставок;
в) входили до творчого об'єднання «Могуча кучка»;
г) були викладачами Московської школи пластики.

Основоположником побутового жанру російського живопису став:

- а) О. Кіпренський; б) О. Венеціанов; в) К. Брюллов; г) О. Іванов.

Анна Павлова була видатною російською:

- а) співачкою; б) актрисою; в) балериною; г) художницею.

Галина Уланова була видатною російською:

- а) співачкою; б) актрисою; в) балериною; г) художницею.

Інформаційно-методичне забезпечення:

Рекомендована література (основна):

1. Абрамович С. Д. Культурологія: [навч. посіб]. / С. Д. Абрамович, М. С. Тілло, М. Ю. Чікарьова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
2. Абрамович С.Д., Чікарьова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.
3. Вечірко С. М. Українська та зарубіжна культура: навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О. М. Семашко, В. В. Олєфіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.
4. Історія світової культури / Під заг. ред.. / Дедкова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 376 с., іл.
5. Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.
6. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.

7. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
8. Культурологія: українська та зарубіжна культура: навч. посібник / [М. М. Закович, І. А. Зязун, О. М. Семашко та ін.]; за ред. М. М. Заковича. III видання, стереотипне. – К.: Знання. – 2007. – 567 с.[Вища освіта XXI століття]
9. Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
10. Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
11. Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.С., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
12. Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одиссей, 2006. – 376с.
13. Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
14. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

Контактне заняття 5.

План контактного заняття:

І. Вступна міні-лекція. **Тема лекції 5: Світова і українська культури ХХ – початку ХХІ століть.**

Питання:

1. Українська культура доби відновлення української державності (1917-1920 рр.).
2. «Розстріляне відродження». Українська культура 40-80-х рр. ХХ ст.
3. Українська культура на сучасному етапі: після проголошення незалежності держави 1991 – 2017 рр.
4. Розвиток основних модерністських напрямків та течій. Досягнення світової літератури та мистецтва соціального реалізму. Масова культура та контркультура.

ІІ. Міні-практичне заняття з орієнтовним переліком питань:

Тема семінару: Світова та українська культури ХХ – початку ХХІ ст.

Контрольні запитання і завдання для обговорення на семінарі:

1. Які соціально-економічні і політичні процеси вплинули на розвиток культури ХХ ст.? Назвіть причини появи й особливості модернізму? Які художні напрямки належать до модернізму?
2. Який художній напрям представляв Анрі Матісс? Що було характерно для цього напрямку? У чому виявилась своєрідність творчості Пікассо?
3. Охарактеризуйте творчість найвідоміших представників абстракціонізму. Що таке «поп-арт» та «оп-арт»?
4. Які риси характерні для творів реалізму? В яких творах 30-х років була представлена антивоєнна тематика?
5. Як розвивалось театральне мистецтво напередодні Другої світової війни?
6. Що було характерно для літератури СРСР у 40-70-ті роки? Назвіть імена митців представників дисидентського руху?
7. У яких країнах, у творчості яких кінематографістів найбільше були втілені ідеї неореалізму? Які найвидатніші досягнення радянського кінематографу?
8. Що таке «масова культура»? Охарактеризуйте найпопулярніші жанри масової культури. Що спричинило появу контркультури? Яке її призначення?
9. Охарактеризуйте творчий доробок Георгія Нарбута.
10. Хто був першим президентом Української Академії наук? В якому науково-дослідному інституті України в 1932 р. вперше в СРСР було розщеплено атомне ядро?

11. Назвіть фільми, створені у 60-80-ті рр. ХХ ст. , які належать до українського поетичного кіномистецтва, засновником якого був О. Довженко?
12. Який твір Ліни Костенко був відзначений найвищою нагородою України – Шевченківською премією? Назвіть твори Володимира Івасюка.

Тестові завдання:

1. Твори письменників Ж. Сіменона, Д. Чейза, Р. Стаута, Е. Гарднера належать до літературного жанру:
 - а) роман жахів;
 - б) фантастика;
 - в) детектив;
 - г) містичний роман.
2. Сюрреалізм, як художній напрям, пов'язаний з творчістю таких митців:
 - а) С. Далі, Ж.П. Сартр;
 - б) С. Далі, Г. Апполлінер;
 - в) П. Пікассо, Ф. Кафка;
 - г) А. Матісс, Ф. Леже.
3. У 1913 р. сформувалась течія у російському мистецтві, до якої належали ідентичні художники К. Малевич, В. Кандинський. Як називалась ця художня течія?
 - а) авангардизм;
 - б) сюрреалізм;
 - в) фовізм;
 - г) кубізм.
4. Французький художник Анрі Матісс належав до художнього напрямку:
 - а) фовізму;
 - б) авангардизму;
 - в) кубізму;
 - г) дадаїзму.
5. Суперечливість розвитку масової культури ХХ ст. спричинила появу контркультури, ідейним фундаментом якої виступив:
 - а) Ж.П. Сартр;
 - б) А. Камю;
 - в) Б. Брехт;
 - г) Д. Поллок.
6. Яка картина стала програмним твором кубізму?
 - а) «Радість життя» А. Матісса;
 - б) «Авіньйонські дівчата» П. Пікассо;
 - в) «Чорний квадрат» К. Малевича;
 - г) «Атомна Леда» С. Далі.
7. Бертольд Брехт – це відомий:
 - а) драматург;
 - б) актор;
 - в) композитор;
 - г) скульптор
8. Письменники Анре Бретон, Луї Арагон, Поль Елюар, Ежен Іонеско, художник С. Далі, режисер Луїс Бунюель були представниками художньої течії в мистецтві, яка має назву:
 - а) авангардизм;
 - б) футуризм;
 - в) сюрреалізм;
 - г) неореалізм.
9. Коли було відкрито першу вищу художню школу в Україні – Академію мистецтв?
 - а) 12 травня 1917 р.;
 - б) 22 листопада 1917 р.;
 - в) 19 січня 1918 р.;
 - г) 20 січня 1919 р.
10. Лесь Курбас був режисером:
 - а) Державного драматичного театру;

- б) театру «Березіль»;
- в) театру імені І. Франка;
- г) театру імені Л. Українки.

11. Домінуючим стилем архітектури 20-30-х рр. ХХ ст. був:
 - а) класицизм;
 - б) конструктивізм;
 - в) примітивізм;
 - г) бароко.
12. Першим звуковим фільмом в Україні була стрічка:
 - а) «Симфонія Донбасу»;
 - б) «Фронт»;
 - в) «Арсенал»;
 - г) «Ізгой».
13. Державну премію України імені Т.Г. Шевченка було встановлено в:
 - а) 1924 р.;
 - б) 1946 р.;
 - в) 1962 р.;
 - г) 1991 р.
14. З якого року українська мова має статус державної:
 - а) 1991 р.;
 - б) 1996 р.;
 - в) 2009 р.;
 - г) 2012 р.
15. Активне втручання дизайнера в процес виробництва почалося в:
 - а) ХІХ ст.;
 - б) ХХ ст.;
 - в) ХVІІІ ст.;
 - г) ХХІ ст.;
 - д) ХVІІ ст.
16. Зв'язок мистецтва та ремесел виник у 70-80-х рр. ХІХ ст.:
 - а) в Англії;
 - б) в Італії;
 - в) у Франції;
 - г) в Німеччині;
 - д) в Росії.
17. Свідомість архаїчної людини:
 - а) антропоморфна;
 - б) натурфілософська;
 - в) міфологічна;
 - г) персоналістична;
 - д) планетарна.
18. Зміст давньоєгипетського канону зображення людини:
 - а) тілесність;
 - б) духовність;
 - в) вічність;
 - г) конечність;
 - д) ірраціональність.
19. Давньогрецька світо модель:
 - а) антропоморфна;
 - б) соціальна;
 - в) державна;
 - г) персоналістична;
 - д) антропоцентрична.
20. Давньоримська культуро утворююча ідея:
 - а) космічність;
 - б) державність;
 - в) індивідуальність;
 - г) антропоцентричність;

- д) антропоморфність.
21. Ренесансна модель світу:
- антропокосмічна;
 - антропоморфна;
 - антропоцентрична;
 - космоцентрична;
 - космоморфна.
22. Класицизм XVIII ст. воскресив дух:
- архаїки;
 - Давнього Сходу;
 - античності;
 - середньовіччя;
 - ренесансу
23. Механічна модель світу характерна для культури:
- античної;
 - середньовічної;
 - ренесансної;
 - нової;
 - новітньої.
24. Американський антрополог ХХ ст. Леслі Уайт (1900-1975 рр.) у структурі культури виділяє три підсистеми: технологічну, соціальну, ідеологічну. Приведіть у відповідність підсистеми до їх змісту:
- технологічна;
 - соціальна;
 - ідеологічна.
- Типи поведінки людей; економічна, політична, наука, моральна, військова, професійна культура.
 - Сировина, технологія виробництва, засоби нападу і захисту, наука, дизайн.
 - Знання, ідеї, наука, художня культура, релігія, звичаї і традиції, міфологія, філософія.
25. В поглядах на історію людської цивілізації і розвитку культури Арнольд Джозеф Тойнбі – відомий англійський історик, дипломат, соціолог, був оптимістом. Він писав, що ХХІІІ століття буде епохою ... , яка в сфері організації економіки буде ... , а в сфері духовного життя «вільнодумною». Очолюватиме нову цивілізацію... , але лідерство в ній переміститься від ... , до Відповідно до тексту знайдіть ті значення, які використані її автором – Арнольдом Джозефом Тойнбі у його 12-томній праці «Дослідження історії»:
- Народження загальнолюдської цивілізації, соціалістичного, «світовий уряд», європейського Заходу, азійського Сходу.
 - Світової цивілізації, «народний уряд», посткапіталістичною, американського Заходу, китайського Сходу.
 - Загальносвітової цивілізації, несоціалістичною, «справедливий уряд», японського Сходу, американського Заходу.
 - Народження загальнолюдської цивілізації, соціалістичного, «соціальний уряд», азійського Сходу, європейського Заходу.
26. Встановіть відповідність між поняттями та їх змістом:
- романтики;
 - натуралісти;
 - символісти;
 - імпресіоністи.
- Висували нових героїв, незвичайних, сильних людей, часто бунтівних самотніх Індивідуалістів, непримиренно ворожих до свого оточення, зневажаючи холодну розсудливість.
 - У своїй творчості виходили з тези, що якою б не була прекрасною художня вигадка, Тверда правда факту виглядає більш впевнено; претендували на достовірність.
 - Вдавалися в інші крайнощі – зневажання реальності, спрямованість «углиб», до Метафізичної «сутності» видимого світу.

8. Прагнули надати своїм творам життєвості за допомогою збагачення живописної палітри, правильної передачі повітря, її освітлення в природі.
31. Встановіть відповідність наукового відкриття винахіднику:
- а) конверторний спосіб перероблення чавуну на сталь;
 - б) піч, яка виплавляла сталь із суміші чавуну та металобрухту;
 - в) парова машина;
 - г) колісний пароплав «Клермонт»;
 - д) електромагнітний телеграфний апарат;
- е) теплова електростанція загального користування.
7. Генрі Бесемер.
 8. П'єр Мартен.
 9. Джеймс Уатт.
 10. Фултон Роберт.
 11. Морзе Семюел Фінлі Бриз.
 12. Томас Едісон.
32. Як відомо, послідовником німецького вченого ХХ ст. Освальда Шпенглера (1880-1936 рр.) в поглядах на культуру був не менш відомий у світі англійський історик, соціолог, дипломат Арнольд Джозеф Тойнбі (1899-1975 рр.). Як прихильник концепції історичного коловороту у розвитку локальних культур, він поділив історію людського суспільства на окремі цивілізації. Спочатку Арнольд Дж. Тойнбі виділив для аналізу 21 цивілізацію, потім скоротив їх перелік до 13 найрозвинутіших, серед яких називалися антична, західна, православна, індійська, китайська, ісламська та інші. Згодом перелік ним було звужено до 5-ти діючих, а саме: західної, іспанської, індійської, китайської, православної. Крім найрозвинутіших 5-ти цивілізацій, Тойнбі називає 5-ть недорозвинених – давно минулих і нинішніх. Які це недорозвинені цивілізації? Оберіть правильну відповідь:
5. Спартанці. Кочівники Євразії у часи середньовіччя. Османи (тюрки Османської імперії). Ескімоси. Полінезійці.
 6. Спартанці. Ескімоси. Полінезійці. Перси. Кельти.
 7. Ескімоси. Кельти. Несторіани. Тюрки Османської імперії. Полінезійці.
 8. Кочівники Євразії у часи середньовіччя. Османи (тюрки Османської імперії). Перси. Полінезійці.
33. Серед різних концепцій культури вагоме місце посідає соціологічна. Вона представлена в працях багатьох вчених: Г. Маркузе, П. Сорокіна, Т. Адорно, Б. Малиновського, К. Леві-Строса, А. Кребера та інших. Відомому соціологу культури, вченому-емігранту, майбутньому президенту американської соціологічної асоціації, автора теорії суперсистем культури належить наступна характеристика соціальної і культурної динаміки: «Зрозуміло без слів, що соціокультурні феномени міняють свої позиції як у фізичному, так і в соціальному просторі. Вони неперервно мігрують, циркулюють і пересуваються з місця на місце, від однієї групи до іншої, від одного класу до другого, назад і вперед, згори вниз в різноманітному стратифікованому соціокультурному універсамі. Автомобіль і ленінський комунізм, безрукавки, короткі зачіски, ванни і радіо, джаз і губна помада, теорії революції і симфонії Бетховена, захисні тарифи і теософія – всі ці практично культури об'єкти і цінності рухаються із Сполучених Штатів у Китай, з Відня в Сідней і Калькутту, з Детройта в Москву, від вищих класів до нижчих, з міст до сіл, від аристократів до пролетаріату і навпаки». Якому вченому належать ці слова ?:
7. П. Сорокіну.
 8. Г. Маркузе.
 9. К. Леві-Стросу.
 10. А. Креберу.
 11. Б. Малиновському.
 12. Т. Адорну.
34. Де виникла організація «Баугауз» - вища школа будівництва та художнього конструювання?:
- а) в Німеччині;
 - б) в Бельгії;
 - в) в Австрії;
 - г) в Нідерландах.

**Інформаційно-методичне забезпечення:
Рекомендована література (основна):**

- **Культурологія. Українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / За редакцією доктора філософських наук, професора М.М. Заковича. 3-тє видання, стереотипне. Рекомендоване Міністерством освіти і науки України. – К.: Знання, 2007. – 567 с. – (Вища освіта ХХІ століття).**
- **Історія світової культури / Автори: Г.М. Васильчук, Т.В. Васильчук, М.В. Дедков (керівник), В.П. Катрич, Г.Л. Кладова, В.В. Кузьменко, Г.А. Сигида, І.М. Спудка, І.С. Рижова, Г.І. Шаповалов, Т.П. Щербина. Під заг. ред. М.В. Дедкова. Рецензенти: Ольговський С.Я., к. і. н., проф., зав. каф. музеєзнавства та збереження культурної спадщини Київського національного університету культури та мистецтв; Жадько В.А., д. філософ. н., проф., зав. каф. суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету; Шайкан В.О., д. і. н., проф., зав. каф. історії України. КДПУ. Гриф МОН України. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 375 с., іл.**
- **Абрамович С.Д. Культурологія: [навч. посіб]./ С. Д. Абрамович, М.С. Тілло, М.Ю. Чікарькова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.**
- **Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.**
- **Акимович Є.О. Українська культура в історичному вимірі / Є.О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.**
- **Бунятян К.П. Давнє населення України: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2003. - 232 с.**
- **Вечірко С.М. Українська та зарубіжна культура: навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О.М. Семашко, В.В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.**
- **Дзюба І. Україна у пошуках нової ідентичності. Статті. Виступи. Інтерв'ю. Памфлети. - К. : Україна, 2006. – 845с.**
- **Дзюба О. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X-середина XVII ст.) : пос.-довідник /Дзюба О., Павленко Г. – К. : Артек, 1998. – 200 с.**
- **Європейська та українська культура в нарисах : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. Ї.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт та ін. - К. : Центр навч. літ., 2003. – 320с.**
- **Запорожці. До історії козацької культури. – К. : Мистецтво, 1993. – 400с.**
- **История украинской музыки : Учеб. пособ. для студ. муз. вузов. / Сост. и ред. А. Я. Шреер-Ткаченко. – М. : Музыка, 1981. – 269с.**
- **Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навч. посіб. / В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін.. – К.: Вища школа, 2002.- 430 с.,**
- **Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.**
- **Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1999. – 656с.**
- **Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – 3-є вид. – К. : Знання, 2001. – 326с.**
- **Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.**
- **Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.**

- Лекції з історії світової вітчизняної культури : навч. посіб. для вузів гуманіт. спец. / за заг. ред. А. Яртися. – Львів : Світ, 1994. – 496с.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : Світ, 2005. – 568с.
- Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас. – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
- Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
- Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко – К.: Довіра, 1992. – 141 с.
- Петровський В. В. Історія України. Неупереджений погляд. Факти. Міфи. Коментарі. /В.В. Петровський, Л.О. Радченко, В.І. Семененко. – Х.: Школа, 2007. – 589 с.
- Попович М.В. Культура: ілюстрована енциклопедія України / М.В. Попович. – К.: Балтія-Друк, 2009. – 184 с.
- Світова художня культура: Від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навчальний посібник / О.П. Щолокова, С.В. Шип, О.Л. Шевнюк, О.М. Семашко. – К.: Вища школа, 2004.- 175 с.
- Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підруч. для негуманіт. фак. вузів / Н.О. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська. – Львів : Каменярь, 1992. – 166с.
- Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій : навч. посіб. для студ. внз / А.К. Бичко, Б.І. Бичко, Н.О. Бондар. – К. : Либідь, 1993. – 392с.
- Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
- Українська культура: Історія і сучасність : навч. посіб. для ун-тів і пед. ун-тів / за ред. С. Черепанової. - Львів : Світ, 1994. – 456с.
- Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
- Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одиссей, 2006. – 376с.
- Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
- Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К.: Кондор, 2006. – 264 с.
- Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2012. – 271 с.

Історичні джерела:

Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця, відп. ред. О. В. Мишанич. – К. : Дніпро, 1989. – 591 с.

Повесть временных лет. Подготовка текста, перевод, статьи и комментарии Д. С. Лихачева. – М. : Наука, 2007. – 670 с.

Повість врем'яних літ. Літопис (За Іпатським перекладом) / пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. – К. – 1990. – С. 138–183.

Електронний ресурс:

1. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

2.Черба Віта. Цінності сучасної цивілізації . – [Електронний ресурс].- Режим доступу: // <http://www.dsfa.mybb3.net/viewtopic.php?t=602>].

3. Нова знахідка вчених перевернула уявлення про неандертальців – [Електронний ресурс].- Режим доступу: [http:// www.depo.ua/ukr/Life /nova-znahidka-vchenih-perevernula-uyavlennya-pro-neandertaltsi- 26052016125900](http://www.depo.ua/ukr/Life/nova-znahidka-vchenih-perevernula-uyavlennya-pro-neandertaltsi-26052016125900)

Додаткова література:

1. Арон Реймон. Мир і війна між націями: Пер. з фр. Віктор Шовкун, Зоя Борисюк та Григорій Філіпчук. - К.: МП «Юніверс», 2000. – 688 с. Парал. тит. арк. фр. . ISBN (paper) 966-7305-243-4 .
2. Арнольд Джозеф Тойнби. Постыжение истории: Сборник / Перевод с английского / Сост. Огурцов А.П.; Вступ. ст. Уколовой В.И.; Закл. ст. Рашковского Е.Б.; За ред. Кольшкиной Н.И. – М.: Прогресс, 1991. – 736.
3. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Сост. и общ. ред. А.И. Куркчи. – М.: «Институт ДИ-ДИК», 1997. – 640 с.: ил. – (Серия альманахов « Сочинения Л.Н. Гумилева», вып. 3). ISBN 5-87583-007-7.
4. Даймонд Джаред. Переворот. Зламні моменти в країнах, що переживають кризу / Переклад з англійської В. Горбатька. – К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2019.- 464 с.:іл.
5. Дейвіс Норман. Європа: Історія /Пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. –К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006.- 1464 с. . ISBN (paper) 966-500-221-X .
6. Дюрант Вил. Цезарь и Христос / Пер. с англ. В.В. Федорина.- М.: КООН-ПРЕСС, 1995.- 736 с. (Серия «История цивилизации»).
7. Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
8. Відейко М. Ю. Шляхами трипільського світу / М. Ю. Відейко. – К. : Наш час, 2007. – 296 с.
9. Гончаревський В.Є. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991-2009).- К.: Логос, 2011.-238 с.
10. Дзюба О. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X-середина XVII ст.) / Дзюба О., Павленко Г. – К. : Артєк, 1998. – 200 с.
11. Драгоманов М. П. Вибране... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні. Т. 1 / М. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – 682с.
12. Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация. От начала Великой Победы. /Сергей Георгиевич Кара-Мурза . - Харьков: Книжный Клуб «КСД», 2007.- 640 с.
13. Котляр М.Ф. Духовний світ літописання / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2011. – 338 с.
14. Шпенглер О. Закат истории. Т. 2. Всемирно-исторические перспективы / Пер. С нем. С.Э. Борич; Научная редакция О.Н. Шпарага; Худ. обл. М. В. Драко. – Мн.: ООО «Попурри», 1999. – 720 с. ISBN 985-438-180-3 (т.2); ISBN 985-438-178-1.
15. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко – К.: Довіра, 1992. – 141 с.
16. Орлов Р. С. Язычество в книжной идеологии Руси // Обряды и верования древнего населения Украины. – К., 1990. – С. 101–114.
17. Толочко П. Культура Русі IX– XII століття / Толочко П. Київська Русь. – К., 1998. – С. 305–343.
18. Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури ХУІ–ХУІІІ ст. / Ісаєвич Я. – К. : Знання, 1996. – 439 с.
19. Попович М. Україна в культурно-політичній системі Польсько-Литовської держави (Литовські статuti, міста і торгівля) / Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998. – С. 134–159.
20. Сулима В. Християнські пам'ятки ХІ–ХІУ століття / Сулима В. Біблія і українська література. – К., 1998. – С. 98–174.
21. Гриценко О. Козацтво / О. Гриценко // Нариси української популярної культури. – К., 1998. – С. 287–306.

22. Запорожці. До історії козацької культури / Упор. тексту і передм. І. Кравченка. Упор. іл. матеріалу Ю. Іванченка. – К.: Мистецтво, 1993. – 400 с.
23. Костюм запорозького козацтва // // Український костюм: надія на ренесанс. – К., 2005. – С. 69–75.
24. Сас П. Громадянські цінності та політична самосвідомість запорозьких козаків / П. Сас / Політична культура українського суспільства. – К., 1998. – С. 106–160.
25. Щербатюк О. В. «Театральність» як характерна риса культури України ХУІІ–ХУІІІ ст. і творча самореалізація особистості // Етика, естетика і теорія культури: Творчість і самореалізація особи / О. В. Щербатюк // Між від. наук. зб.-к., 1992. – Вип. 36. – С. 90–97.
26. Історія України в особах ХІХ – ХХ ст. / Кер. авт. кол. В. Замлинський – К. : Україна, 1995. – 479 с.
27. Крижанівський О. Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. Крижанівський, С. Плохій. – У 3-х кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 3. – К. : Либідь, 1994. – 336 с.
28. Филипп де Коммин. Мемуары. Перевод, статья и примечания Ю.П. Малинина / Ответств. ред. Ю.А. Бессмертный. – М.: Наука, 1986. – 496 с. (Серия «Памятники исторической мысли»).
29. Ложкін Борис. Четверта республіка. Чому Європі потрібна Україна, а Україні – Європа / За участю Володимира Федоріна. Друге видання. – Харків: Фоліо, 2016. – 252 с.
30. Магочій Павло-Роберт. Україна. Історія її земель та народів: Авторизований переклад з англійської: Ернест Гайдель, Софія Грачова, Надія Кушко, Олександр Сидорчук; карти П.-Р. Магочій; покажчики Л. Ільченко; наук. ред. С. Біленький; ред. укр. вид. Л. Ільченко; відп. ред. В. Падяк. . – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2012. - 794 с. + ХХІІ с. + карти+табл. . ISBN 978-966-387-061-8 . (Це дослідження є перекладом книги: Paul Robert Magocsi: “A History of Ukraine: The Land and Its Peoples”, її другого, суттєво доповненого та переробленого видання, що побачило світ у видавництві Торонтського університету у 2010 році). ISBN 978-617-7682-66-9.
31. Мороз Оксана. Нація овочів ? Як інформація змінює мислення і поведінку українців / Оксана Мороз. – Київ: Yakaboo Publishing, 2020.- 288 с.: іл. ISBN 978-617-7544-63-9 .
32. Плохій Сергій. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до Незалежності / Сергій Плохій; переклад з англійської Романа Клочка. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 496 с. ISBN 978-617-12-1056-1 (укр.); ISBN 978-0-465-05091-8 (англ.).
33. Почепцов Георгий. СССР: страна, созданная пропагандой. – Харьков: Фолио, 2019. - 459 с.
34. Реформація: успіх Європи і шанс для України: колективна монографія за редакцією Романа М. Шеремета та Ольги Романенко / Р.М. Шеремета, О. Романенко, В.Л. Сміт [та ін.]; Університет менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України. 2-ге видання, перероблене і доповнене. – К.: Саміт-Книга, 2017.- 256 с.: іл. ISBN 978-617-7560-31-8/
35. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / За загальної редакції В.П. Горбуліна. – Харків: Фоліо, 2017. - 496 с.
36. Сольчаник Роман. «Хотелось как лучше, а получилось как всегда», або Хіба ми не бачили цього кіна раніше ? // Критика. – Травень - Червень 2019.- Число 5-6 (259-260). – С. 2-10.
37. Тайлор Едуард Бернетт. Первобытная культура / Перевод с английского Д.А. Коропчевского. Предисловие и примечания профессора А.И. Першица. – М.: Политиздат, 1989. - 573 с. ISBN 5-250-00379-6.

38. Трансформація української національної ідеї / упорядник Олесь (Олександр) Доній. – К.: Наш формат, 2019.- 464 с. ISBN 978-617-7730-77-3 ((паперове видання) ; ISBN 978-617-7730-78-0 (електронне видання).
39. Фергюсон Ніл. Цивілізація. Як Захід став успішним / 2-ге видання. Переклав з англ.. В'ячеслав Циба. – Київ: «Наш формат», 2018. - 488 с.: іл. ISBN 978-617-7279-78-4; ISBN 978-617-7388-15-8.
40. Фукуяма Френсіс. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції /2-ге видання. Переклав з англійської Роман Корнута .- Київ: «Наш формат», 2019.- 576 с. ISBN (paper) 978-617-7552-73-3; ISBN (cloth) 978-617-7552-74-0.
41. Фукуяма Френсіс. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / Переклали з англійської Тарас Цимбал (розділи 1-7) і Роман Корнута (розділи 8-36). – Київ: «Наш формат», 2019.- 608 с. ISBN (paper) 978-617-7682-66-9; ISBN (cloth) 978-617-7682-67-6.
42. Фюре Франсуа. Минуле однієї ілюзії. Нарис про комуністичну ідею у XX столітті / Пер. з фр. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2007.- 810 с. (Спільний видавничий проект телеканалу «1+1» та видавництва «ДУХ І ЛІТЕРА»). ISBN 2-253-14018-X; ISBN 966-378-045-2.
43. Ширант Наташа. Джерело віри – правда / Наташа Ширант.- К.: Саміт-книга, 2019. – 256 с. ISBN 978-617-7672-82-0.
44. Wilson Andrew. Ukraine Crisis: What It Means for the West, New Haven: Yale University Press, 2014, ix, 236 pp., notes, index. ISBN 97-0-300-21159-7.
45. Ed. David R. Marples and Frederick V. Mills. Soviet and Post-Soviet Politics and Society, Stuttgart: ibidem-Verlag, 2015, 292 pp., 16 illustrations, 5 tables, njtes, index, ISBN (cloth) 978-3-8382-0740-7; ISBN (paper) 978-3-8382-0700-1.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

THE MOST IMPORTANT PUBLICATIONS OF THE AUTHOR(S) CONCERNING PROPOSED CLASSES / ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ТЕМАТИКОЮ ЗАПЛАНОВАНИХ ЗАНЯТЬ

1. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.
2. Історія світової культури / Автори: Г.М. Васильчук, Т.В. Васильчук, М.В. Дедков (керівник), В.П. Катрич, Г.Л. Кладова, В.В. Кузьменко, Г.А. Сигида, І.М. Спудка, І.С. Рижова, Г.І. Шаповалов, Т.П. Щербина. Під заг. ред. М.В. Дедкова. Рецензенти: Ольговський С.Я., к. і. н., проф., зав. каф. музеєзнавства та збереження культурної спадщини Київського національного університету культури та мистецтв; Жадько В.А., д. філософ. н., проф., зав. каф. суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету; Шайкан В.О., д. і. н., проф., зав. каф. історії України. КДПУ. Гриф МОН України. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 375 с., іл.
3. Українська інтелігенція і окупанти: проблеми стосунків //Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в роки Другої світової війни.

- Монографія. / Валентина Олексіївна Шайкан / Відп. ред. д.і.н., професор О.Є. Лисенко, Інститут історії України НАН України.- Кривий Ріг: «Мінерал» АГН, 2005. – С. 308-341 (466 с.)
4. Шайкан Валентина. Повсякдення українців у роки німецької окупації 1941-1944 /Валентина Олексіївна Шайкан / Інститут української археографії та джерелознавства НАН України. – Київ, 2010.- 80 с. (Проект «Друга світова. Український вимір»).
5. Церква в Україні в роки гітлерівської окупації 1941-1944 рр.: проблеми взаємостосунків з окупантами; Українська інтелігенція напередодні Другої світової війни: соціально-економічні, політичні витоки колаборації //Шайкан Валерій, Шайкан Валентина. Україна в роки Другої світової та Великої Вітчизняної воєн: проблеми дослідження. Навчальний посібник для ст.-в ВНЗ / Валерій Олександрович Шайкан, Валентина Олексіївна Шайкан. Гриф МОН України.- Кривий Ріг: Вид. ФОП Чернявський Д.О., 2010. – С. 168-189 (261 с.).
6. Нацистська інформаційно-пропагандистська боротьба: формування ідеологічних ідей, поглядів та уявлень//Шайкан Валерій, Шайкан Валентина. Україна в роки Другої світової та Великої Вітчизняної воєн: проблеми дослідження. Навчальний посібник для ст.-в ВНЗ. Вид. друге: випр. та доп. / Валерій Олександрович Шайкан, Валентина Олексіївна Шайкан. Гриф МОН України.- Кривий Ріг: Вид. ФОП Чернявський Д.О., 2012. – С. 10-29, 203-226 (289 с.).
- 7.Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Delinquent and «marginal» personalities in wartime: reasons and consequences of deviant behaviour //V International Scientific Congress SOCIETY OF AMBIENT INTELLIGENCE 2022 (ISC SAI 2022) / Printed in Portugal ISBN: 978-989-758-600-2 DOI: 10.5220/0000153900003350 Deposito Legal: 503849/22 Vol. Sustainable Development and Global Climate Change – 978-989-758-600-2 <https://www.scitepress.org/ProceedingsDetails.aspx?ID=gVnxmkBXF5Y=&t=1>
- 8.Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Globalization and world culture of XX-beginning of XXI centuries: achievements, peculiarities, problems and perspectives // Scientific journal of Polonia University, 33 (2019), nr 2, p. 110-124. DOI: <http://dx.doi.org/10.23856/3312>
- 9.Valentyna Shaikan, Andrii Shaikan. Complicity and Collaborationism in Ukraine of 1939-1945: Reasons, Typical and Special Demonstrations: Monograph / Shaikan Valentyna Oleksiyivna, Dc. of Hist. Sciences, professor; Shaikan Andrii Valeriyovych, Dc. of Es. Sciences, professor / Translated from Ukrainian into English by Korzhova Lyudmyla Sergiyivna, Cand. of Ped. Sciences, assoc. professor of the State University of Economics and Technology (Kryvyi Rih). Recommended to publication by the Scientific Council of the State University of Economics and Technology (Kryvyi Rih), protocol No 5, 28.12.2020. – Prague, 2021. - 644 p. The publication is assigned with a DOI number: <https://doi.org/10.46489/CCU19391945-01> The paper version of the publication is the original version. The publication is available in electronic version on the website:<https://www.oktanprint.cz/p/complicity-and-collaborationism-in-ukraine> **Print ISBN 978-80-908066-4-1 E-book ISBN 978-80-908066-5-8.**
- 10.legal Assessment and Speculation on the Topic of Collaborationism in Ukraine. Digital Dimension / Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan //2021-03-21/ **journal-article. DOI:<https://doi.org/10.1051/shsconf/202110003001>**
- 11.Collaborationism and War Crimes as Phenomena in the Information Society/Valentina Shaikan, Kateryna Datsko, Nina Ivaniuk, Alim Batiuk // *Proceedings of the III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020 (ISC-SAI 2020, p.116-126)* 2020-04-02/ **journal-article SOURCE-WORK-ID:<https://doi.org/10.2991/aebmr>**
- 12.Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Kollaborationism and complicity in the history of mankind reflected in schlar's and writers works // Scientific journal of Polonia University, 30 (2018), nr 5, p. 107-113. DOI: <http://dx.doi.org/10.23856/30112>.

4.4. Плани навчальної роботи студентів денної (виконується протягом навчального семестру) і заочної форм навчання в міжсесійний період

Студенти денної (протягом навчального семестру) і заочної форми навчання у міжсесійний період самостійно готуються до обговорення питань і завдань на семінарських заняттях згідно визначених семінарських занять – для студентів денної форми навчання - відповідно семінарські заняття від №№ 1-9; для студентів заочної форми навчання – контактні заняття №№ 1-5. До визначених тем з курсу студенти денної і заочної форм навчання самостійно дають відповіді на запропоновані тестові завдання. Обговорення питань, тестових завдань відбувається під час семінарських, консультаційних занять (для денної форми навчання) під час семестру; для заочної форми – під час сесії, на контактних заняттях, консультаціях, або в День заочника в ході співбесіди з викладачем; **за бажанням беруть участь у проведенні студентських, професорсько-викладацьких науково-практичних конференцій, семінарів** (готують наукові доповіді, статті); **готуються до участі у внутрішньовузівських** (грудень, січень) турах Олімпіади з **Культурології або Історії світової культури, II Всеукраїнському турі з Культурології або Історії світової культури серед студентів ВНЗ** (березень- квітень місяць за Наказом МОН України).

Під час виконання практичного завдання студент повинен ознайомитися з науковою літературою, проявити творчі здібності, вміння логічно розкрити наукові поняття.

Самостійна робота студентів

Мета самостійної роботи студентів навчання полягає у поглибленні теоретичних і практичних знань, отриманих в процесі вивчення дисципліни, самостійного опрацювання нормативно-правових актів, навчальної та спеціальної літератури, узагальнення зібраної інформації та обґрунтування зроблених висновків і пропозицій, описання одержаних результатів.

Самостійна робота студента — форма організації освітнього процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Самостійна робота студентів над дисципліною може включати:

- опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу;
- вивчення тем для самостійного опрацювання;
- виконання домашніх завдань;
- виконання завдань дослідницького характеру, в т. ч. дослідницьких проектів та інших робіт з використанням інноваційних наробок кафедр;
- підготовку до семінарських, контактних занять;
- виконання індивідуальних завдань тощо.

Самостійною роботою студентів є спланована пізнавальна організаційно та методично направлена діяльність, що здійснюється без безпосередньої допомоги викладача, та яка спрямована на досягнення конкретного результату – засвоєння навчального матеріалу самостійно, у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Самостійна робота спрямована на вироблення у студентів навичок роботи з науковою літературою та іншими джерелами, формування таких рис майбутнього фахівця, як самостійність, активність, ініціативність та інші.

Навчальний час, що відводиться для самостійної роботи студента, регламентується навчальним планом. Самостійна робота студентів проводиться в бібліотеці, методичному кабінеті, комп'ютерному класі або в домашніх умовах.

Видами самостійної роботи студентів є: репродуктивна, творча, комбінована роботи.

Самостійна робота **репродуктивного типу** являє собою процес ознайомлення з навчальним матеріалом за питаннями (темами), що винесені на самостійне вивчення, повторення матеріалу, який вивчався на аудиторних (лекційних, семінарських, контактних) заняттях, опрацювання літератури з метою вивчення їх змісту, виконання самостійних робіт по вивченому матеріалу в аудиторії.

Самостійна робота **творчого характеру** включає виконання індивідуальних завдань, які мають науковий або практичний характер і передбачають роботу з додатковими джерелами, підбірку матеріалів за заданими темами, їх аналіз, творче опрацювання з професійної точки зору, аналіз та оцінку актуальної та методологічно нової літератури, підготовку есе, виступів на науково-практичних конференціях тощо.

Самостійна робота як вид навчальної діяльності поділяється на кілька рівнів: доаудиторна, аудиторна та післяаудиторна.

Самостійна робота студентів включає: опрацювання прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих тем та питань, що винесені на самостійне опрацювання; підготовку конспектів навчальних текстів; підготовку до семінарських, контактних занять; вирішення практичних завдань (у т. ч. їх письмове оформлення); виконання індивідуальних завдань; роботу з додатковими джерелами для поглибленого вивчення матеріалу; систематизацію навчального матеріалу перед іспитом (екзаменом), заліком тощо.

Зміст самостійної роботи студентів та її обсяг визначається викладачем, який організує та контролює самостійну роботу студентів з дисципліни. Контроль за самостійною роботою студентів здійснюється на семінарських, контактних заняттях, у процесі індивідуально-консультативної роботи та при підсумковому контролі знань.

Самостійна робота студентів забезпечується системою навчально-методичних засобів: підручниками, навчально-методичними посібниками, конспектами студентів, інформаційними базами даних тощо.

У процесі опрацювання навчальної програми студенти використовують додаткову літературу навчального та наукового характеру, яка рекомендована до ознайомлення і наведена в даній робочій програмі.

Студенти денної і заочної форм навчання

самостійно виконують протягом навчального семестру тестові завдання 3-х рівнів: завдання з вибором однієї правильної відповіді, завдання на встановлення відповідності, завдання на знання культуральної термінології та наукових понять (дефініцій). Контроль та оцінення самостійної роботи студентів здійснюється на семінарських і контактних заняттях, у процесі індивідуально-консультативної роботи та при підсумковому контролі знань - заліку:

I-й рівень тестових завдань: завдання з вибором тільки однієї правильної відповіді: 50 завдань:

1. %%%%%%%%%%

Хто перший у своїх роботах зв'язав культуру з духовністю?:

Цицерон

Платон

Тертуліан

Овідій

немає правильної відповіді

2. %%%%%%%%%%

Які вчені культ розуму зробили синонімом культури? :

Вольтер, Тюрго

Сорокін, Бернард

Кант, Гегель

Бекет, Фрезер

немає правильної відповіді

3. %%%%%%%%%%

На які типи можна поділити культуру за ознакою свободи совісті?:

матеріальну і духовну

релігійну і світську

первісну і сучасну

ісламську і християнську

немає правильної відповіді

4. % % % % % % % % % %

Яка функція культури виявляється через передачу історичного досвіду поколінь?:

інтегративна

світоглядна

комунікативна

оціночно-нормативна

немає правильної відповіді

5. % % % % % % % % % %

Жанром якого виду мистецтва є натюрморт?:

музики

живопису

архітектури

скульптури

немає правильної відповіді

6. % % % % % % % % % %

Яка наука вивчає традиції та побут народів світу, описує їх?:

археологія

антропологія

етнографія

аксіологія

немає правильної відповіді

7. % % % % % % % % % %

Які риси притаманні раннім формам образотворчого мистецтва?:

сюжетність, реалізм, натуралізм та анімалізм

декоративність, гармонійне поєднання поезії та каліграфії, символічність природи, натуральна величина

релігійний та поховальний характер, монументальність об'ємів, геометричність ліній, традиційність і

синтез всіх жанрів

зображення великої кількості людей та надзвичайно довершене виконання деталей, радісне сприйняття життя, почуття єдності усього живого, любов до природи і людини

немає правильної відповіді

8. % % % % % % % % % %

Що не відноситься до архітектурних артефактів?:

менгіри

печери

кромлехи

дольмени

немає правильної відповіді

9. % % % % % % % % % %

Які мистецькі витвори підтверджують існування давнього культу жінки?:

музичні інструменти

давні малюнки

«палеолітичні Венери»

кромлехи

немає правильної відповіді

10. % % % % % % % % % %

Що таке ідіофон?:

давній музичний інструмент

пристрій для полювання

різновид керамічного посуду

дитяча іграшка

немає правильної відповіді

11. % % % % % % % % % %

Ім'я творця піраміди Джосера:

Аменхотеп

Імхотеп

Тутмос

Хатшепсут

немає правильної відповіді

12. % % % % % % % % % %

Гробниця фараона Тутанхамона була відкрита археологом:

Г. Картером

А. Евонсоном

Г. Шліманом

Ф. Шампольоном

немає правильної відповіді

13. % % % % % % % % % %

Який з царів Месопотамії заснував найдавнішу бібліотеку світу?:

Саргон

Навуходоносор

Хаммурапі

Ашшурбанапал

немає правильної відповіді

14. % % % % % % % % % %

Культова багатоярусна споруда із святиною головного бога на верхньому ярусі у Месопотамії має назву:

зіккурат

пагода

стамбаха

ступи

немає правильної відповіді

15. %%%%%%%%%%

Цифрову систему, яку називають «арабською» і якою користуються математики всього світу винайдено в:

Індії

Китаї

Єгипті

Месопотамії

немає правильної відповіді

16. %%%%%%%%%%

Мистецтво шовкографії виникло в:

Індії

Китаї

Єгипті

Месопотамії

немає правильної відповіді

17. %%%%%%%%%%

В якій країні було винайдено механічний годинник?:

Індії

Китаї

Єгипті

Месопотамії

немає правильної відповіді

18. %%%%%%%%%%

Філософська ідея «великого в малому» - «одна гілка, одна квітка або птах містила у собі Всесвіт». У якій країні виник жанр «квіти і птахи?»:

Індії

Китаї

Єгипті

Японії

немає правильної відповіді

19. %%%%%%%%%%

Які етапи розвитку не проходить культура Стародавньої Греції?:

ренесанс

архаїчний

класичний

елліністичний

немає правильної відповіді

20. %%%%%%%%%%

Хто і коли відкрив давньогрецьке міфічне місто Трою?:

Г. Шліман у 1865 р.

В. Хвойко у 1890 р.

Г. Картер у 1922 р.

Ж. Кусто у 1958 р.

немає правильної відповіді

21. %%%%%%%%%%

Хто є автором одного з Семи чудес світу – скульптури Зевса Олімпійського?:

Платон

Арістофан

Фідій

Архілог

немає правильної відповіді

22. %%%%%%%%%%

Хто такі «Куриси» та «Кори»?:

храмові жерці

актори античного театру

скульптурні зображення

герої міфів

немає правильної відповіді

23. %%%%%%%%%%

Кого називають «батьком трагедії»?:

Демосфена

Єсхіла

Арістарха

Анаксагора

немає правильної відповіді

24. %%%%%%%%%%

Хто з давніх греків відобразив у своїх поемах головні засади морального кодексу грецької аристократії – благородство, мужність, звитягу, вірність батьківщині і сім'ї?:

Гомер

Геродот

Арістарх

Анаксагор

немає правильної відповіді

25. % % % % % % % % % %

Який грецький поліс, незважаючи на його політичну стабільність, не дав жодного поета, філософа, митця, вченого в культурну спадщину людства?:

Афіни

Родос

Мілет

Спарта

немає правильної відповіді

26. % % % % % % % % % %

Зображення або візерунок, зроблений з окремих різнокольорових шматочків скла, мрамору, камінців, смальти і закріплений на цементі, це:

вітраж

фреска

ікона

мозаїка

немає правильної відповіді

27. % % % % % % % % % %

Інтер'єр православних храмів зазвичай прикрашався:

іконами

мозаїками

скульптурами

вітражами

немає правильної відповіді

28. % % % % % % % % % %

Широке використання органу як світського інструменту характерно для:

арабської музики

візантійської музики

західноєвропейської музики

східноєвропейської музики

немає правильної відповіді

29. % % % % % % % % % %

Перший цикл візантійського навчання включав граматику, риторику та діалектику і називався:

дуплекс

тривіум

квадривіум

пентіум

немає правильної відповіді

30. % % % % % % % % % %

«Пісня про Роланда» є літературним твором:

французької літератури

іспанської літератури

італійської літератури

німецької літератури

немає правильної відповіді

31. % % % % % % % % % %

Біблією з каменю зазвичай називають:

собор в Кельні

Вестмінстерське абатство

Шартрський собор

собор Паризької богоматері. Нотр-Дам де Парі

немає правильної відповіді

32. % % % % % % % % % %

В часи раннього Середньовіччя так називали народних співаків давніх кельтських племен,
а пізніше бродячих або мешкаючих при княжих дворах поетів:

ваганти (чи голіарди)

схоласти

спудеї (чи учні бурси)

магістри

немає правильної відповіді

33. % % % % % % % % % %

Перший університет Західної Європи був заснований:

в Оксфорді

в Парижі

в Болоньї

в Кембріджі

немає правильної відповіді

34. % % % % % % % % % %

Основною літературною і науковою мовою Європейського Середньовіччя (V – XII ст.) була:

латина

грецька

французька

англійська

немає правильної відповіді

35. % % % % % % % % % %

Оберіть характерну рису готичного стилю:

товсті мури

високі шпилі

фресковий розпис

вітражі

немає правильної відповіді

36. % % % % % % % % % %

Як називається головна святиня арабів?:

Кааба

Тадж-Махал

Айя Софія

Мадінат аз-Захра

немає правильної відповіді

37. % % % % % % % % % %

Індійці досягли важливих успіхів у сфері:

хімії, географії, історії, астрономії

алгебри, астрономії, лінгвістиці, медицині

географії, медицині, історії; геометрії

лінгвістиці, географії, історії, алгебрі

немає правильної відповіді

38. % % % % % % % % % %

Яку назву мав тип буддійської культової споруди у середньовічному Китаї?:

мінарет

ступа

мечеть

пагода

немає правильної відповіді

39. % % % % % % % % % %

Комплекс споруд під назвою «Заборонене місто» було побудоване у:

Нанкіні

Пекіні

Кіото

Нарі

немає правильної відповіді
40. % % % % % % % % % %

Основний від японської феодалної ліричної поезії має назву:

танка

рубаї

сура

гунка

немає правильної відповіді
41. % % % % % % % % % %

Для африканських традиційних суспільств характерним був справжній культ:

слова

прикрас

танця

пісні

немає правильної відповіді
42. % % % % % % % % % %

Головне місце в традиційних африканських релігіях посідав культ:

фетішів

маски

предків

тварин

немає правильної відповіді
43. % % % % % % % % % %

У кого з індіанців було «вузликове письмо» - кіпу?:

у майя

у інків

у ацтеків

у перуанців

немає правильної відповіді
44. % % % % % % % % % %

Яка культура дала світу шоколад?:

арабська

візантійська

малійська

перуанська

немає правильної відповіді

45. %%%%%%%%%%

Італійські гуманісти епохи Відродження до чотирьох основних стихій філософії додали п'яту. Яку?:

вода

земля

людина

повітря

вогонь

немає правильної відповіді

46. %%%%%%%%%%

Благородний ідеал – сильної людини-борця простежується в творчості видатного митця епохи Високого Відродження:

Рафаеля

Леонардо да Вінчі

Донателло

Мікеланджело

немає правильної відповіді

47. %%%%%%%%%%

Фреска Леонардо да Вінчі «Гайна вечера» знаходиться в місті:

Мілані

Римі

Флоренції

Венеції

немає правильної відповіді

48. %%%%%%%%%%

Який художній стиль перекладається з італійської мови як «вигадливий, химерний»?:

класицизм

бароко

рококо

ампір

немає правильної відповіді

49. %%%%%%%%%%

На думку Руссо, мистецтво:

повинно виконувати виховні функції і тому корисне

шкідливе, тому що сіє розпусту і розбещеність

обов'язкове, тому що несе в собі норми моралі

виступало проти пережитків феодалізму

немає правильної відповіді
50. % % % % % % % % % %

Віртуозна музична п'єса називається:

варіація

соната

токата

увертюра

немає правильної відповіді
% % % % % % % % % %

II-й рівень тестових завдань: із запропонованих варіантів відповідей знайти правильні; встановити відповідність: 50 завдань:

1. % % % % % % % % % %

З іменами яких художників пов'язані найбільші успіхи романтизму в живопису Франції?:

Гюстав Курбе; Огюст Роден

Ежен Делакруа; Теодор Жеріко

Франсуа Буше; Каміль Коро

Клод Моне; Огюст Ренуар

немає правильної відповіді
2. % % % % % % % % % %

По відношенню до якої картини та якого автора вперше було використано термін «романтизм»?:

1.	Райдер Хаггард	А.	«Пліт «Медузи»»
2.	Теодор Жеріко	Б.	«Свобода на барикадах»
3.	Ежен Делакруа	В.	«Перегони в Епсоні»
4.	Роберт Стівенсон	Г.	Клятва Гораціїв»

1-б

2-а

3-в

4-г

немає вірної відповіді
3. % % % % % % % % % %

Назвіть основну рису мистецтва критичного реалізму та художників цього напрямку:

1.	Іван Крамський, Ілля Рєпін, Франсуа Мілле, Каміль Коро	А.	зображення незвичайних героїв в незвичайних ситуаціях
2.	Павло Федотов, Едуард Мане, Теодор Жеріко, Артур Конан Дойл	Б.	створення типових характерів в типових обставинах
3.	Джозеф Конрад, Роберт Стівенсон, Василь Перов, Огюст Ренуар	В.	звернення до реальної дійсності з метою передачі безпосереднього життєвого враження про неї
4.	Ілля Рєпін, Роберт Стівенсон, Василь Перов, Огюст Ренуар	Г.	пошуки причин поведінки людини в сфері фізіології

1-б, в

2-а, б

3-б, в

4-в, г

немає вірної відповіді

4. % % % % % % % % % %

Які з цих картин є творами художників - імпресіоністів?:

«Руанський собор», «Петро I допитує царевича Олексія», «Прихід чаклуна на селянське весілля», «Христос у пустелі»

«Враження. Схід сонця», «Чумацький тракт», «Запорожці пишуть листа турецькому султанові»

«Сніданок на траві», «Олімпія», «Враження. Схід сонця», «Бульвар Монмартр»

«Бульвар капуцинок», «Бурлаки на Волзі», «Збиральниці колосків», «Анжелюс»

немає правильної відповіді

5. % % % % % % % % % %

Хто з цих митців належить до когорти видатних скульпторів?:

Клод Моне, Проспер Мериме, Каміль Коро, Орест Кіпренський

Огюст Роден, Іван Мартос, Антон Попель, Михайло Парашук

Жорж Санд; Олексій Веніціанов, Антон Лосенко, Рафаель Санті

Жорж Бізе, Мікеланджело, Тиціан, Альбрехт Дюрер, Пітер Брейгель Старший

немає правильної відповіді

6. % % % % % % % % % %

Який композитор написав опери «Ріголетто», «Трубадур», «Аїда», «Травіата»? Хто є композитором героїко-патріотичної опери «Вільгельм Телль» (за драмою Р. Шиллера)?:

1.	«Ріголетто», «Трубадур», «Аїда», «Травіата»	А.	Дж. Россіні
2.	«Вільгельм Телль»	Б.	Дж. Верді
3.	«Пуритане», «Норма»	В.	В. Белліні
4.	«Кармен»	Г.	Ж. Бізе

1-б, 3-а

1-б, 2-а

3-в, 4-г

2-г, 4-г

немає вірної відповіді

7. % % % % % % % % % %

Хто з цих художників був представником критичного реалізму, він же автор полотна «Збір винограду в Орнані»? Хто з них великий майстер стилю рококо, він же автор полотна «Відплиття на острів Цитеру»?:

1.	Теодор Жеріко	А.	«Пліт «Медузи»»
2.	Ежен Делакруа	Б.	«Свобода на барикадах»
3.	Гюстав Курбе	В.	«Збір винограду в Орнані»
4.	Франсуа Мілле	Г.	«Збиральниці колосків»
5.	Жан Антуан Ватто	Д.	«Відплиття на острів Цитеру»

1-б, 3-а

1-б, 2-а

3-в, 5-д

2-г, 4-г

немає вірної відповіді

8. % % % % % % % % % %

Хто спроектував будівлю Большого театру в Москві? Який архітектор є автором проекту Оружейної палати?:

1.	Осип Бове	А.	Будівля Большого театру в Москві
2.	Карло Россі	Б.	Ісаакіївський собор
3.	Микола Бенуа	В.	Фрейлінські будинки в Петродворці
4.	К.А. Тон	Г.	Будинок Сенату
5	Матвій Казаков	Д.	Автор проекту Оружейної палати

1-а, 4-д

1-б, 2-а

3-в, 4-г

2-в, 5-д

немає вірної відповіді

9. % % % % % % % % % %

Який з цих музичних творів П.І. Чайковського є балетом? Хто є автором опери «Іван Сусанін»?:

1.	М.І. Глінка	А.	«Пікова дама»
2.	О.С. Даргомижський	Б.	«Іван Сусанін»
3.	М.О. Балакіреєв	В.	«Спляча красуня»
4.	М. Римський-Корсаков	Г.	«Черевички»

2-а

3-б

1-в

4-г

немає вірної відповіді

10. % % % % % % % % % %

Яка з цих картин належить Василю Сурикову? Хто є автором картини «Апофеоз війни»?:

1.	Микола Ге	А.	«Апофеоз війни»
2.	Василь Верещагін	Б.	«Іван Грозний і його син Іван»
3.	Архип Куїнджі	В.	«Бояриня Морозова»
4.	Іван Крамський	Г.	«Бурлаки на Волзі»

а-1

в-2

б-3

г-4

11.

% % % % % % % % % %

Який скульптор створив пам'ятник Мініну і Пожарському на Красній площі в Москві? Хто з них є автором статуї «Іван Грозний» (1871 р.)?:

1.	Пам'ятник Мініну і	А.	Ф. Шубін
----	--------------------	----	----------

	Пожарському на Красній площі в Москві		
2.	Статуя «Іван Грозний»	Б.	І. Мартос
3.	Будинок Сенату	В.	М. Антокольський
4.	Ісаакіївський собор	Г.	Ф. Щедрін

1-б, 2-в

1-в, 2-а

1-а, 2-б

1-г, 2-г

немає вірної відповіді

12. % % % % % % % % % %

Яка споруда є основним досягненням архітектора А.Д. Захарова? Хто є автором Казанського собору?:

1.	Будівля Головного адміралтейства в Петербурзі	А.	К. Россі
2.	Корпус Російської академії на Василевському острові	Б.	А. Вороніхін
3.	Ісааківський собор	В.	О. Бове
4.	Олександринський театр	Г.	О. Монферран
5.	Казанський собор	Д.	А. Захаров

1-д, 5-б

2-в, 5-а

3-б, 5-г

4-д, 5-в

немає вірної відповіді

13. % % % % % % % % % %

Членами якого об'єднання були М. Балакіреві, В. Стасов, М. Мусоргський, М. Римський-Корсаков, О. Бородин? Хто з них був керівником «Могучої кучки»?:

1.	М. Балакіреві	А.	Очолити «бунт 14» в 1863 р
2.	В. Стасов	Б.	Стали засновниками Товариства пересувних художніх виставок
3.	М. Мусоргський	В.	Входили до творчого об'єднання «Могуча кучка»
4.	М. Римський-Корсаков	Г.	Були викладачами Московської школи пластики
5.	О. Бородин	Д.	Були членами комісії з реконструкції Красної площі

а-3

б-2

в-1

г- 5

немає вірної відповіді

14. % % % % % % % % % %

Чим зазвичай прикрашали інтер'єр православних храмів? Що було засновано у Києві 1051 р.?:

1.	Десятинну церкву	А.	іконами
2.	Софійський собор	Б.	вітражами
3.	Києво-Печерський монастир	В.	скульптурами
4.	Успенський собор	Г.	живописом

а-3

б-1

в-2

г-4

немає вірної відповіді

15. % % % % % % % % % % % %

Яка з пам'яток давньоруської літератури є найдавнішою? Встановіть відповідний рік:

1.	1113 р.	А.	«Слово про закон і благодать»
2.	1215-1230 рр	Б.	«Києво-Печерський патерик»
3.	1187 р.	В.	«Слово о полку Ігоревім»
4.	1037 р.	Г.	«Повість минулих літ».

а-4

б-3

в-1

г-2

немає вірної відповіді

% % % % % % % % % % % %

Яку назву має художнє зображення, зроблене водяними фарбами на вогкій штукатурці? До яких творів станкового мистецтва доби Київської Русі відносились:

1.	Картини	А.	станкове мистецтво
2.	Ікони	Б.	фреска
3.	Статуї	В.	мозаїка
4.	Погруддя	Г.	маргіналія

а-1

б-2

в-3

г-4

немає вірної відповіді

16. % % % % % % % % % % % %

Що саме стало одним із наслідків упровадження християнства на Русі? Хто створив Київську митрополію?:

1.	Володимир Великий	А.	підпорядкування великокнязівської влади церковній владі Візантії
2.	Єпископ Іларіон	Б.	розширення рівноправних зв'язків Русі з європейськими державами
3.	Єпископ Титмар	В.	посилення політичної та культурної ізоляції Русі з боку Європи
4.	Ярослав Мудрий	Г.	установлення повної політичної залежності Русі від Візантії

а-1

б-4

в-3

г-2

немає вірної відповіді

17. % % % % % % % % % % % %

Який з указаних факторів не вплинув на процес виникнення міст на Русі? Як відомо, побудовані за часів Володимира Великого кам'яні споруди були витримані у візантійському стилі, а за Ярослава Мудрого давньоруська архітектура набуває рис:

1.	Національних	А.	розвиток торгівлі, наявність мережі міжнародних торговельних шляхів
2.	Грецьких	Б.	формування плеємних центрів - городищ - у давніх слов'ян
3.	Німецьких	В.	безперервність традицій та досвід міського життя з античних часів
4.	Французьких	Г.	будівництво східнослов'янською знаттю замків-фортець
5.	Римських	Д.	

а-2

б-3

в-4

г- 1

немає вірної відповіді

18. % % % % % % % % % %

Про якого діяча йдеться в уривку з історичного джерела? З іменем кого з них пов'язано заснування в Києво-Печерському монастирі першої руської лікарні?:

«Чернець Києво-Печерського монастиря, учасник розпису Успенського собору Києво-Печерської лаври. Зажив слави серед сучасників написанням чудотворних ікон. Дві з них збереглися до наших днів: «Печерська Богородиця» і «Ярославська Оранта»:

Аліпія; Агапіта

Феодосія; Нестора

Агапіта; Аліпія

Нестора; Аліпія

немає правильної відповіді

19. % % % % % % % % % %

Хто добився легалізації української православної церкви від польського короля та кого з них сучасники називали «некоронованим королем польського двору»?:

М. Смотрицький; П. Могила

П. Могила; П. Скарга

І. Вишенський; І. Борецький

П. Скарга; П. Могила

немає правильної відповіді

20. % % % % % % % % % %

Про появу якого явища в літературі йдеться в уривку з історичного джерела? Які твори Стефана Зизанія дуже розгнівали короля Сигізмунда III і Зизанія було оголошено державним злочинцем?:

«Події кінця XVI ст. зумовили появу чисельних літературних творів, присвячених церковному життю та унії їхніми авторами були як прихильники, так і противники унії» :

1.	«Ключі царства небесного», «Позорище мысленное»	А.	історичної мемуаристики
2.	«Катехізіс», «Казання св. Кирила»	Б.	драматичної літератури
3.	«Тренос» («Плач»), «Часослов»	В.	полемічної літератури
4.	«Гра про Адама»	Г.	латиномовної поезії

а-1

б-3

в-2

г-4

немає вірної відповіді

21. % % % % % % % % % %

3-поміж українських митців другої половини XVII – першої половини XVIII ст. виберіть того: хто творив у царині літератури, а хто – відомий майстер гравюри ?:

Феофан Прокопович; Григорій Сковорода

Григорій Сковорода; Аверкій Козачківський

Максим Березовський; Іов Кондзелевич

Аверкій Козачківський; Дмитро Бортнянський

немає правильної відповіді

22. % % % % % % % % % %

Як називаються ліро-епічні твори XVI - ХУП ст. на історико-героїчну та побутову тематику, що виконувалися речитативом у супроводі бандури, кобзи, ліри? Як відомо, майже кожна козацьку та селянську хату в давнину прикрашали народні картини із зображенням козака-бандуриста, які уособлювали любов народу до свого захисника – запорозького козацтва. Ці картини мали назву:

1.	«Козаки»	А.	думи
2.	«Захисники»	Б.	поєми
3.	«Мамаї»	В.	балади
4.	«Бандуристи»	Г.	билини

а-3

б-2

в-3

г-4

немає вірної відповіді

23. % % % % % % % % % %

На честь якого святого на території Запорозької Січі козаки завжди споруджували церкву? Як відомо, традиції народного іконопису на Запоріжжі були настільки живучими, що навіть на початку XIX ст. на території Катеринославщини церковна влада карала висилкою священників, які виставляли в своїх церквах ікони:

1.	Із зображенням українських гетьманів	А.	Миколи Чудотворця
2.	Із зображенням кошових отаманів	Б.	Георгія Побєдоносця
3.	Із зображенням людей та домашньої худоби	В.	Покрови Пресвятої Богородиці
4.	Із зображенням звичайного козака	Г.	Трійці

а-1

б-2

в-3

г-4

немає вірної відповіді

24. % % % % % % % % % %

Портрет мецената або даровця церкви називається:

аматорський портрет

жертвний портрет

киторський портрет

меценатський портрет

немає правильної відповіді

25. % % % % % % % % % %

У Києво-Могилянській академії основну увагу приділяли вивченню яких дисциплін ? :

філософії, теології, граматики

математики, фізики, географії;

літератури, історії, музики

філософії, історії, граматики

немає правильної відповіді

26. % % % % % % % % % %

Про який твір йдеться в уривку з історичного джерела? Хто у свій час працював у складі російської дипломатичної місії в Угорщині?:

«Бувають в історії народів дати, які немовби розривають надвоє їхнє життя

й кладуть между високу посеред рівного шляху історичних подій...

Ми маємо таку історичну дату - це... рік 1798-й. Того року прилетіла

періла ластівка українського національного відродження —

невеличка книжка, од якої початок нового українського письменства рахуємо...»:

1.	Т. Шевченко	А.	«Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського
2.	Г. Сковорода	Б.	«Сад божественних пісень» Г. Сковороди
3.	І. Котляревський	В.	«Енеїда» І. Котляревського
4.	С. Гулак-Артемовський	Г.	«Кобзар» Т. Шевченка

а-1

б-3

в-2

г-4

немає вірної відповіді

27. % % % % % % % % % %

Хто з цих науковців став першим українським лауреатом Нобелівської премії? Хто з них професор математики, який 40 років читав різні курси математики у Київському університеті?:

І. Вернадський; М. Остроградський

І. Мечніков; І. Сікорський

І. Мечніков; В. Ващенко-Захарченко

І. Сікорський; М. Остроградський

немає правильної відповіді

28. % % % % % % % % % %

На початку ХХ ст. перші в світі багатомоторні літаки «Русский витязь» та «Илья Муромец» хто сконструював ? Хто з них на своєму літаку перший у світі здійснив «мертву» петлю?:

Д. Григорович; О. Жуковський

І. Сікорський; П. Несторов

Д. Григорович; І. Сікорський

І. Сікорський; М. Остроградський

немає правильної відповіді

29. % % % % % % % % % %

У першій половині ХІХ ст. в архітектурі та образотворчому мистецтві який утвердився художній стиль ?
Основним принципом архітектури стало застосування:

1.	античної ордерної системи на тлі простих і чітких геометричних форм	А.	бароко
2.	елементів різних архітектурних стилів	Б.	класицизм
3.	кращих досягнень європейського бароко	В.	романтизм
4.	українського бароко	Г.	модернізм

а-2

б-1

в-3

г-4

немає вірної відповіді

30. % % % % % % % % % %

У 1888 р. пам'ятник Б. Хмельницькому у Києві було створено яким скульптором ? Хто із скульпторів став засновником кубізму у світовій скульптурі і є автором станкової роботи «Людська постать» (1914 р.)?

М. Микешиним; О. Архипенко

Л. Позеном; В. Демут-Малиновським

Б. Едуардсом; Л. Позеном

О. Архипенко; М. Микешиним

немає вірної відповіді

31. % % % % % % % % % %

Оперний театр у Києві було збудовано за проектом якого архітектора? За участю якого архітектора у 1862-1882 рр. у Києві постав Володимирський собор?:

О. Бекетова; В. Шретера

В. Шретера; О. Беретті

А. Меленського; О. Бекетова

О. Беретті; А. Меленського

немає вірної відповіді

32. % % % % % % % % % %

Який композитор написав опери «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Енеїда» ? Хто з них є автором «Української симфонії», написаної у 1876 р. як дипломна робота випускника Лейпцизької консерваторії і виконана на випускному екзамені та публічному концерті?:

І. Глінка; С. Гулак-Артемівський

М. Лисенко; М. Колачевський

П. Чайковський; М. Лисенко

М. Колачевський; І. Глінка

немає вірної відповіді

33. % % % % % % % % % % % %

Яку назву мала перша українська опера? Який композитор й у якому творі представив своєрідну портретну галерею образів із народу?:

1.	«Тарас Бульба» М. Лисенка	А.	«Тарас Бульба»	
2.	Цикл «Музика до Кобзаря» М. Лисенка	Б.	«Запорожець за Дунаєм»	
3.	«Запорожець за Дунаєм» Гулак – Артемовського	С.	В.	«Наталка-Полтавка»
4.	«Мазепа» П. Чайковського	Г.	«Мазепа»	

а-1

б-2

в-4

г-3

немає вірної відповіді

34. % % % % % % % % % % % %

У яких містах розташовані пам'ятники садово-паркового мистецтва «Софіївка» та «Олександрія»? Коли відбулося урочисте відкриття парку «Софіївка»?:

1.	1800 р.	А.	Київ, Ялта
2.	1802 р.	Б.	Ялта, Умань
3.	1812 р.	В.	Умань, Біла Церква
4.	1813 р.	Г.	Біла Церква, Кам'янець-Подільський

а-1

б-3

в-2

г-4

немає вірної відповіді

35. % % % % % % % % % % % %

Позначте період тоталітарного тиску на українську культуру, який увійшов в історію як «ждановщина»; Після завершення Другої світової війни, на думку Сталіна, радянський режим повинен був знову посилити контроль над суспільством, й у першу чергу, у сфері ідеології, культури. Завдання «відновлення ідеологічної чистоти» було довірено Андрію Жданову. Жданов пішов у наступ проти тих, хто:

1.	Прагнув культурного досягненнями цивілізації лібералізації клімату й захоплювався західної	А.	кінець 1930 – х – початок 1940 – х років
2.	Хто прагнув повернення політики українізації	Б.	початок 1940 – х – кінець 1950 – років
3.	Хто прагнув покинути Україну й СРСР	В.	кінець 1940 – х – початок 1950 – х років
4.	Хто відкрито критикував Сталіна, російську культуру, російський націонал-шовінізм	Г.	початок 1950 – х років – кінець 1950 – х років

а-4

б-3

в-1

г-2

немає вірної відповіді

36. % % % % % % % % % %

До якого літературного жанру належать твори письменників Ж. Сіменона, Д. Чейза, Р. Стаута, Е. Гарднера ?
У якому жанрі написана книга «Володар кілець», автором якої є англійський письменник Джон Толкін (1892 – 1973 рр.) ?:

роман жахів; фантастика

містичний роман; роман жахів

детектив; фентезі

фантастика; роман жахів

немає вірної відповіді

37. % % % % % % % % % %

Кубізм, як художній напрям, пов'язаний з творчістю яких митців ? «За легендою, А. Матісс, побачивши картину «Будинки в Естаці» - міський пейзаж, де будинки були зображені у вигляді кубів, вигукнув: «Надто багато кубізму!». З легкого жарту Матісса вийшла назва художнього напрямку – кубізм». Хто автор цієї картини ?:

1.	Жорж Брак	А.	Пабло Пікассо, Жорж Брак
2.	Василь Кандинський	Б.	Казимир Малевич, Кузьма Петров-Водкін
3.	Філіппо Марінетті	В.	Анрі Матісс, Жан Поль Сартр
4.	Кузьма Петров-Водкін.	Г.	Василь Кандинський, Філіппо Марінетті

а-1

б-2

в-3

г-4

немає вірної відповіді

38. % % % % % % % % % %

У 1913 році сформувалась течія у російському мистецтві, до якої належали видатні художники К. Малевич, В. Кандинський. Як називалась ця художня течія? Живопис «без правил» - цей живопис має яку назву?:

авангардизм; фовізм

кубізм; сюрреалізм

фовізм; дадаїзм

дадаїзм; кубізм

немає вірної відповіді

39. % % % % % % % % % %

Французький художник Анрі Матісс належав до якого художнього напрямку? Художники якого напрямку намагались створювати мистецтво із різного сміття ? Відомо, що вся їх творчість була спрямована на показ безглуздя навколишньої дійсності. Вони стверджували, що цивілізацію характеризують не тільки і не тільки досягнення, скільки відходи:

футуризм; фовізм

кубізм; сюрреалізм

фовізм; дадаїзм

авангардизм; кубізм

немає вірної відповіді

40. % % % % % % % % % %

Суперечливість розвитку масової культури ХХ ст. спричинила появу контркультури. Хто були впливовими теоретиками контркультури? Ідеологія контркультури виражалась у:

1.	Критиці міщанського матеріального благополуччя, накопичення, життєвого успіху, соціального конформізму	А.	Жан Поль Сартр, Герберт Маркузе
2.	Орієнтації на «усереднений» рівень масових спожи	Б.	Елвіс Преслі, Майкл Джексон
3.	Безсюжетності, вільному вірші, метафоричності мови, шокуючій лексиці	В.	Сергій Бондарчук, Луї де Фюнес
4.	Змалюванні різних проявів психологічних збочень	Г.	Жан Поль Бельмондо, П'єр Решар

а-1

б-3

в-2

г-4

немає вірної відповіді

41. % % % % % % % % % %

Яка картина стала програмним твором кубізму? Хто є автором картин «Атомний Нейрон», «Атомна Леда», «М'яка конструкція з вареними бобами. Передчуття громадянської війни», «Осіньне канібальство»? :

1.	Сальвадор Далі	А.	«Радість життя» А. Матісса
2.	Жорж Брак	Б.	«Авіньйонські дівчата» П. Пікассо
3.	Пабло Пікассо	В.	«Чорний квадрат» К. Малевича
4.	Гійом Апполлінер	Г.	«Антропоморфне шафе» С. Далі

а-4

б-1

в-2

г-3

немає вірної відповіді

42. % % % % % % % % % %

Письменники Анре Бретон, Луї Арагон, Поль Елюар, Ежен Іонеско, художник С. Далі, режисер Луїс Бунюель були представниками художньої течії в мистецтві, яка має яку назву? Хто є засновником «абстрактного експресіонізму» та автором терміна «дриппінг» - розбрикування фарб на полотні без використання пензля, за допомогою інших предметів?:

1.	Сальвадор Далі	А.	авангардизм
2.	Джексон Поллок	Б.	футуризм
3.	Ежен Іонеско	В.	сюрреалізм
4.	Семюель Бекет	Г.	неореалізм

а-1

б-3

в-2

г-4

немає вірної відповіді

43. % % % % % % % % % %

Коли було відкрито першу вищу художню школу в Україні – Академію мистецтв? Хто став першим ректором Академії мистецтв?:

1.	Георгій Нарбут	А.	12 травня 1917 р.
2.	Михайло Грушевський	Б.	22 листопада 1917 р.
3.	Євген Патон	В.	19 січня 1918 р.
4.	Сергій Грушевський	Г.	20 січня 1919 р.

а-4

б-1

в-2

г-3

немає вірної відповіді

44. % % % % % % % % % %

Лесь Курбас був режисером якого театру? Лесем Курбасом були поставлені п'єси молодого драматурга М. Куліша, які стали «яскравим явищем українського театального мистецтва»:

1.	«Комуна «в степах», «Народний Малахій», «Мина Мазайло»	А.	державного драматичного театру
2.	«Україна в огні», «Собор», «Заячий заповідник»	Б.	театру «Березіль»
3.	«Загибель ескадри», «Богдан Хмельницький», «Ярослав Мудрий	В.	театру імені І. Франка
4.	«На Дарниці», «Ательє 16», «Гамлет-Лабіринт»	Г.	театру імені Л. Українки

а-4

б-1

в-2

г-3

немає вірної відповіді

45. % % % % % % % % % %

Який стиль був домінуючим стилем архітектури 20-30-х рр. XX ст. ? Назвіть характерні риси конструктивізму:

1.	Доцільність, економічність, функціональність, лаконізм у засобах вираження	А.	класицизм
2.	Органічне поєднання традицій давньоруського стилю з конструктивними особливостями візантійських традицій	Б.	конструктивізм
3.	Проголошення модерну основним мистецьким критерієм	В.	примітивізм
4.	Прагнення до відображення масштабних суспільних змін	Г.	бароко

а-4

б-3

в-2

г-1

немає вірної відповіді

46. % % % % % % % % % %

Якою була ренесансна модель світу ? В епоху Відродження змінюються матеріальні й духовні потреби людей. Естетичним кредо в епоху Відродження був:

1.	Синтез користі й краси. Мистецтво починає вважатися видом діяльності, що підноситься над повсякденним життям й управляється «божественним» натхненням	А.	антропокосмічна
2.	Аскетизм, «налаштованість» на Бога, простота, невибагливість	Б.	антропоморфна
3.	Розбещеність і вседозволеність	В.	антропоцентрична
4.	Жорстокість, жадібність, егоїзм	Г.	космоцентрична
5	Лагідність, врівноваженість, розум	Д	космоморфна

а-4

б-2

в-1

г- 5

д-3

немає вірної відповіді

47. % % % % % % % % % %

Де виникла організація «Баугауз» - вища школа будівництва та художнього конструювання? В «Баугаузі» працював інтернаціональний склад викладачів. Хто з них у 1910 році виклав естетичну програму абстракціонізму та його теорію у книзі «Про духовне в мистецтві»?

1.	Художник-росіянин Кандинський	В.	А.	в Німеччині
2.	Художник і графік – швейцарець Пауль Клеє		Б.	в Бельгії
3.	Архітектор, скульптор, художник – голландець Тео ван Дусбург		В.	в Австрії
4.	Німецький урбаніст і архітектор Франц Вайнбреннер		Г.	в Нідерландах

а-1

б-2

в-3

г- 4

немає вірної відповіді

48. % % % % % % % % % %

Про якого діяча йдеться в уривку з історичного джерела?:

«Не будучи українцем за походженням, усе своє життя присвятив служінню Україні, ставши для прийдешніх поколінь одним із символів української національної ідентичності. Посівши митрополичу кафедру забороненої православної церкви, домігся від королівської влади її легалізації. Заповідав не ставити

йому після смерті ніяких пам'ятників, хоча сам, ще при житті, створив собі пам'ятник - Київську Академію». Хто з них виступав проти схоластики, визнавав Бога, перебував у дружніх стосунках з Петром І, висунув припущення про існування безлічі світів?:

1.	Петро Могила	А.	Петра Могилу
2.	Іов Борецький	Б.	Іова Борецького
3.	Іван Вишенський	В.	Івана Вишенського
4.	Феофан Прокопович	Г.	Феофана Прокоповича

а-4

б-3

в-2

г-1

немає вірної відповіді

49. % % % % % % % % % %

Американський антрополог ХХ ст. Леслі Уайт (1900-1975 рр.) у структурі культури виділяє три підсистеми: технологічну, соціальну, ідеологічну.

1.	Типи поведінки людей; економічна, політична, наука, моральна, військова, професійна культури	А.	технологічна
2.	Сировина, технологія виробництва, засоби нападу і захисту, наука, дизайн	Б.	соціальна
3.	Знання, ідеї, наука, художня культура, релігія, звичаї і традиції, міфологія, філософія	В.	ідеологічна

а-2, б-1, в-3

а-1, б-2, в-3

а-2, б-3, в-1

немає вірної відповіді

50. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між поняттями та їх змістом:

1.	Висували нових героїв, незвичайних, сильних людей, часто бунтівних самотніх Індивідуалістів, непримиренно ворожих до свого оточення, зневажаючи холодну розсудливість	А.	романтики
2.	У своїй творчості виходили з тези, що якою б не була прекрасною художня вигадка, Тверда правда факту виглядає більш впевнено; претендували на достовірність	Б.	натуралісти
3.	Вдавалися в інші крайнощі – зневажання реальності, спрямованість «углиб», до Метафізичної «сутності» видимого світу	В.	символісти
4.	Прагнули надати своїм творам життєвості за допомогою	Г.	імпресіоністи

збагачення живописної палітри, правильної передачі повітря, її освітлення в природі		
---	--	--

a-1, б-2, в-3, г-4

a-2, б-1, в-4, г-3

a-3, б-4, в-2, г-1

a-4, б-3, в-1, г-2

немає вірної відповіді

%%%%%%%%%

III рівень тестових завдань: встановлення відповідності між культуральними поняттями та їх змістом: 50 завдань:

1.%%%%%%%%%

Як відомо, послідовником німецького вченого ХХ ст. Освальда Шпенглера (1880-1936 рр.)

в поглядах на культуру був не менш відомий у світі англійський історик, соціолог, дипломат Арнольд Джозеф Тойнбі (1899-1975 рр.). Як прихильник концепції історичного коловороту у розвитку локальних культур, він поділив історію людського суспільства на окремі цивілізації. Спочатку Арнольд Дж. Тойнбі виділив для аналізу 21 цивілізацію, потім скоротив їх перелік до 13 найрозвинутіших, серед яких називалися антична, західна, православна, індійська, китайська, ісламська та інші. Згодом перелік ним було звужено до 5-ти діючих, а саме: західної, іспанської, індійської, китайської, православної. Крім найрозвинутіших 5-ти цивілізацій, Тойнбі називає 5-ть недорозвинених – давно минулих і нинішніх. Які це недорозвинені цивілізації? Оберіть правильну відповідь:

Спартанці. Кочівники Євразії у часи середньовіччя. Османи (тюрки Османської імперії). Ескімоси.

Полінезійці

Спартанці. Ескімоси. Полінезійці. Перси. Кельти

Ескімоси. Кельти. Несторіани. Тюрки Османської імперії. Полінезійці

Кочівники Євразії у часи середньовіччя. Османи (тюрки Османської імперії). Перси. Полінезійці

немає правильної відповіді

2.%%%%%%%%%

Серед різних концепцій культури вагоме місце посідає соціологічна. Вона представлена в працях багатьох вчених: Г. Маркузе, П. Сорокіна, Т. Адорно, Б. Малиновського, К. Леві-Строса, А. Кребера та інших. Відомому соціологу культури, вченому-емігранту, майбутньому президенту американської соціологічної асоціації, автора теорії суперсистем культури належить наступна характеристика соціальної і культурної динаміки: «Зрозуміло без слів, що соціокультурні феномени міняють свої позиції як у фізичному, так і в соціальному просторі. Вони неперервно мігрують, циркулюють і пересуваються з місця на місце, від однієї групи до іншої, від одного класу до другого, назад і вперед, згори вниз в різноманітному стратифікованому соціокультурному універсамі. Автомобіль і ленінський комунізм, безрукавки, короткі зачіски, ванни і радіо, джаз і губна помада, теорії революції і симфонії Бетховена, захисні тарифи і теософія – всі ці практично культури об'єкти і цінності рухаються із Сполучених Штатів у Китай, з Відня в Сідней і Калькутту, з Детройта в Москву, від вищих класів до нижчих, з міст до сіл, від аристократів до пролетаріату і навпаки».

Якому вченому належать ці слова ?:

П. Сорокіну

Г. Маркузе

К. Леві-Стросу

А. Креберу

Б. Малиновському

Т. Адорну

немає правильної відповіді

3. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність міжкультуральними поняттями та їх змістом:

1.	Зв'язок, стрункість, домірність	А.	Авгури
2.	Бенкетування, розгул, невтримна сваволя	Б.	Атавізм
3.	Жерці, які ворожили, головним чином, за летом і співами птахів	В.	Вакханалія
4.	Прояв предкових, реліктових форм, критеріїв, особливостей світорозуміння	Г.	Гармонія

а-3, б-4, в-2, г-1

а-1, б-2, в-3, г-4

а-2, б-1, в-4, г-3

а-4, б-3, в-1, г- 2

немає вірної відповіді

4. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Напрямок гуманітарної науки, який займається інтерпретацією та коментуванням тексту, а також проблемами взаєморозуміння різних культур	А.	Агіографія
2.	Життєписи святих, розповіді про духовних і світських осіб, канонізованих християнською церквою	Б.	Бестселер
3.	«Те, що найкраще розходиться»	В.	Вандалізм
4.	Дике руйнування культурних і матеріальних цінностей	Г.	Герменевтика

а-2, б-3, в-4, г-1

а-1, б-2, в-3, г-4

а-3, б-4, в-2, г-1

а-4, б-1, в-3, г- 2

немає вірної відповіді

5. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Вид графіки, в якому зображення є друкованим відбитком малюнка, який нанесений на дошку майстром	А.	Агон
2.	Складова частина давньогрецької трагедії й комедії, суперечка дійових осіб	Б.	Бестіарій
3.	Нашарування однієї події на іншу, хоч вони не сумісні в реальності	В.	Бріколаж
4.	Середньовічний збірник віршів	Г.	Гравюра

чи прози, які містять напівфантастичні описи тварин із натяком на людські властивості і вади		
--	--	--

a-2, б-4, в-3, г-1

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-1, в-2, г-4

a-4, б-3, в-1, г-1

немає вірної відповіді

6. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Професійні актори у Стародавньому Римі; мандрівні комедіанти в добу раннього середньовіччя	А.	Адепт
2.	Пристрасний прихильник якогось вчення, ідеї	Б.	Берестяні грамоти
3.	Давні тексти, розміщені на бересті (корі берези) шляхом видавлювання чи видряпування спеціальною паличкою – писалом	В.	Варвари
4.	Назва, яку стародавні греки (а затим і римляни) давали племенам, що жили поза межами їх держав і відрізнялися звичаями й культурою	Г.	Гістріони

a-2, б-3, в-4, г-1

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-1, в-2, г-4

a-4, б-2, в-1, г-3

немає вірної відповіді

7. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Написи та малюнки, виконані в давнину майстрами-будівельниками або відвідувачами на стінах архітектурних споруд, на інших різних предметах	А.	Академізм
2.	Художня школа в мистецтві XIX _XX століть, спрямована на збереження і відтворення творчих здобутків своїх попередників	Б.	Вертеп
3.	Вид мандрівного лялькового театру	В.	Глаголиця
4.	Одна із стародавніх слов'янських систем письма	Г.	Графіті

a-2, б-3, в-4, г-1

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-4, в-1, г-2

a-4, б-1, в-2, г-3

немає вірної відповіді
8. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Перший виступ на сцені або на будь-якому поприщі загалом	А.	Акварель
2.	Вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері, тканині тощо олівцем, пером, пензлем, вуглиною або відбитий на папері зі спеціально підготовленої форми	Б.	Голосіння
3.	Живопис фарбами, які розводяться водою. Основні її якості: прозорість барв, крізь які просвічують тон і фактура основи, чистота кольору	В.	Графіка
4.	Старовинні українські народні пісні (на похованнях). Це імпровізаційні поетичні твори, пов'язані переважно зі смертю, похованням та поминками небіжчика	Г.	Дебют

a-3, б-4, в-2, г-1

a-2, б-3, в-1, г-4

a-1, б-2, в-3, г-4

a-4, б-1, в-2, г-3

немає вірної відповіді
9. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Релігійне вчення про демонів. Походить від первісної віри у злих духів	А.	Акведук
2.	Міст, який служить для прокладення водопровідних труб через яри, ущелини, долини річок тощо	Б.	Демонологія
3.	Особа, що займається відправою релігійних обрядів у язичників	В.	Евангелія
4.	Частина Біблії; релігійні твори, що становлять основну частину Нового Завіту, містять життєпис Ісуса Христа та основні положення християнського віровчення	Г.	Жрець

a-2, б-1, в-4, г-3

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-4, в-1, г-2

a-4, б-3, в-2, г- 1

немає вірної відповіді

10. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Стале словосполучення, що виконує функцію окремого слова; є результатом мовної творчості народу протягом багатьох століть	А.	Апокрифи
2.	Твори християнського фольклору і літератури, які не визнавалися церквою канонічними і заборонялися нею	Б.	Емпатія
3.	Вміння входити в психологічний стан іншої людини	В.	Заклинання
4.	Усталена словесна формула, що супроводжується відповідними діями, яка мала магічну силу	Г.	Ідіома

a-2, б-3, в-4, г-1

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-4, в-2, г-1

a-4, б-3, в-1, г- 2

немає вірної відповіді

11. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Магічні слова, які за давніми уявленнями, маючи чаклунську силу, чинять вплив на щось – загоюють рани, лікують хвороби тощо	А.	Апофеоз
2.	Безпринципне, механічне поєднання різнорідних поглядів, теорій, напрямів, стилів	Б.	Детинець
3.	Укріплена центральна частина стародавнього міста на Русі, обнесена стінами. З XIV століття почала називатися Кремлем	В.	Еклектизм
4.	Заключна урочиста масова сцена святкової концертної програми; завершення якої-небудь грандіозної події, яка не завжди буває успішною	Г.	Замовляння

a-4, б-3, в-2, г-1

a-3, б-4, в-1, г-2

a-2, б-1, в-3, г-4

a-1, б-2, в-4, г- 3

немає вірної відповіді
12. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Малооригінальні наслідувачі якогось громадсько-політичного, літературного чи художнього напрямку	А.	Дидаскал
2.	Вчитель у Стародавній Греції та Візантії, в українських братських школах XVI – XVII століть	Б.	Епігони
3.	Поняття давньогрецької естетики, яке характеризує естетичний вплив твору мистецтва на людину	В.	Ієрогліф
4.	Знак деяких видів ідеографічного письма	Г.	Катарсис

a-2, б-1, в-4, г-3

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-4, в-2, г-1

a-4, б-3, в-1, г-2

немає вірної відповіді
13. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Обряд посвячення юнаків у повноправні члени суспільства, що імітував вмирання та нове народження або перетворення на іншу істоту	А.	Епіталама
2.	Замкнена група людей, місце якої в суспільстві визначається звичаями і законами	Б.	Ініціація
3.	Весільна пісня; вид хорової лірики у Стародавній Греції та Римі	В.	Іронія
4.	Прихована насмішка, спеціально вдягнута у форму позитивної характеристики чи вихваляння	Г.	Каста

a-3, б-1, в-4, г-2

a-2, б-3, в-1, г-4

a-4, б-2, в-3, г-1

a-1, б-4, в-2, г-3

немає вірної відповіді
14. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Важлива думка, що неодноразово повторюється у творі, промові тощо	А.	Епос
2.	Чаклунство, обряди, покликані впливати на людей, духів, явища природи	Б.	Катехізис
3.	Сукупність народних героїчних	В.	Лейтмотив

	пісень, сказань, поем		
4.	Церковно-навчальний посібник, що у формі запитань і відповідей викладає основні догмати православної, католицької чи протестантської церкви	Г.	Магія

a-3, б-4, в-1, г-2

a-2, б-1, в-3, г-4

a-1, б-2, в-4, г-3

a-4, б-3, в-2, г-1

немає вірної відповіді

15. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Релігійне вчення про долю світу, людини, про кінець світу, Страшний суд	А.	Есхатологія
2.	Невеликий музично-поетичний твір любовно-ліричного змісту (епоха Відродження, Італія)	Б.	Календарно-обрядова поезія
3.	Найдавніший вид усної поетичної творчості дохристиянської доби	В.	Літописання
4.	Хронологічно послідовний запис історичних подій, зроблений їх сучасником	Г.	Мадригал

a-1, б-3, в-4, г-2

a-3, б-1, в-2, г-4

a-2, б-4, в-3, г-1

a-4, б-2, в-1, г-3

немає вірної відповіді

16. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність міжкультуральними поняттями та їх змістом:

1.	Сигнал тривоги для збирання людей	А.	Кіклічний (циклічний) епос
2.	Один з основних видів графіки; спосіб друкування, при якому відбитки одержуються перенесенням фарби під тиском з плоскої друкованої форми безпосередньо на папір	Б.	Маньєризм
3.	Стильова течія XVI – XVII ст. в Європі, для якої характерні екзальтація та гіперболізм (підготувала появу бароко)	В.	Літографія
4.	Група епічних творів, починаючи з найдавніших часів, об'єднаних авторським задумом, історичною епохою, головними героями, місцем дії	Г.	Набат

a-4, б-3, в-2, г-1

a-3, б-4, в-1, г-2

a-2, б-1, в-3, г-4

a-1, б-2, в-4, г-3

немає вірної відповіді

17. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Живописне зображення неістот – предметів домашнього посуду, плодів, квітів, забитої дичини тощо	А.	Кітч
2.	Імітація унікальних художніх виробів; явища художньої культури, позначені еkleктизмом, різностильовістю	Б.	Маргіналія
3.	Вкрай вороже ставлення до освіти і прогресу, реакційність, мракобісся	В.	Натюрморт
4.	Назва чи малюнок, вміщені на полях книги	Г.	Обскурантизм

a-2, б-4, в-1, г-3

a-4, б-2, в-3, г-1

a-1, б-3, в-4, г-2

a-3, б-1, в-2, г-4

немає вірної відповіді

18. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Демонстративне неприйняття загальнопоширених нормативів, правил, догм	А.	Комедія дель арте, або комедія масок
2.	Дуже неприємний, небажаний, такий, що викликає негативне ставлення	Б.	Медитація
3.	Вид італійського народного театру; відсутність літературного тексту, авторська імпровізація	В.	Нонконформізм
4.	Розумова дія, спрямована на приведення психіки людини у стан поглибленої зосередженості	Г.	Одіозний

a-3, б-4, в-1, г-2

a-1, б-2, в-3, г-4

a-2, б-1, в-4, г-3

a-4, б-3, в-2, г-1

немає вірної відповіді

19. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Традиційний порядок відзначення подій, свят, який пов'язаний з виконанням	А.	Конформізм
----	---	----	------------

	певних дій та використанням відповідних атрибутів та предметів		
2.	Один з іконографічних образів Богоматері, який склався у середні віки	Б.	Метаморфоза
3.	Пристосовуваність, пасивне прийняття існуючого порядку, смаків, суджень	В.	Народні звичаї
4.	Повна зміна	Г.	Оранта

a-3, б-4, в-1, г-2

a-1, б-2, в-3, г-4

a-2, б-1, в-4, г-3

a-4, б-3, в-2, г-1

немає вірної відповіді

20. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	В полісах Стародавньої Греції чужоземці, а також відпущені на волю раби. Були Особисто вільні, проте не мали політичних прав	А.	Коран
2.	Священна книга мусульман; збірник релігійно-догматичних, міфологічних і правових матеріалів, складений у VII ст.	Б.	Народні обряди
3.	Сукупність установлених звичаєм дій, пов'язаних з побутовими традиціями або з виконанням релігійних настанов; церемонія культових та звичаєвих обрядів	В.	Ордалії
4.	Рід випробування, з допомогою якого нібито встановлювали судову істину; «божий суд»: через воду, вогонь, розпечене залізо – найпоширеніші форми	Г.	Метеки

a-2, б-3, в-4, г-1

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-1, в-2, г-1

a-4, б-1, в-3, г-2

немає вірної відповіді

21. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Католицька обідня (літургія); багатоголосий циклічний хоровий текст літургії (із супроводом органу чи оркестру)	А.	Меса
2.	Писання по стертому старому тексту на пергаменті; в широкому розумінні – поверх	Б.	Нігілізм

	«священних текстів»		
3.	Заперечення загальноприйнятих цінностей і норм, які вкорінилися в суспільному житті	В.	Офорт
4.	Вид гравюри; малюнок вишкрябується гравірувальною голкою у шарі лаку, що вкриває поверхню металевою пластини, після чого ці місця протравлюються кислотою, зображення відбивається з пластини, витравлені місця якої заповнені фарбою	Г.	Палімпсести

a-1, б-3, в-4, г-2

a-2, б-1, в-3, г-4

a-3, б-2, в-4, г-1

a-4, б-3, в-1, г-2

немає вірної відповіді

22. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Мандрівні співаки, виконавці епічних пісень у Стародавній Греції	А.	Меценат
2.	Своєрідний папір	Б.	Папірус
3.	Професійний донощик, наклепник і шантажист в Афінах та інших полісах Стародавньої Греції	В.	Рапсоди
4.	Той, хто допомагає митцям, покровительствує над поетами і художниками; ім'я римського державного діяча (I ст. до н.е.), близького до імператора Августа	Г.	Сикофант

a-4, б-2, в-1, г-3

a-3, б-1, в-2, г-4

a-2, б-3, в-4, г-1

a-1, б-4, в-3, г-2

немає вірної відповіді

23. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Безправна, пригноблена людина у Південній Індії	А.	Мода
2.	Панування в певному середовищі в певний час тих чи інших смаків в уподобаннях, формах побуту і одягу	Б.	Парія
3.	Речовий, графічний чи звуковий умовний знак чи умовна дія, що означає якість, явище, поняття, ідею	В.	Раритет

4.	Рідкісна річ, рідкісний примірник старої книги	Г.	Символ
----	--	----	--------

a-2, б-1, в-4, г-3

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-4, в-1, г-2

a-4, б-3, в-2, г-1

немає вірної відповіді

24. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Зображення або візерунок, зроблений з окремих, щільно припасованих один до одного і закріплених на цементі або мастиці різнокольорових шматочків скла, мармуру, камінців, смальти і т.д.	А.	Мозаїка
2.	Літературний, музичний і театральний жанр, в основі якого – поетизація та ідеалізація простого сільського життя	Б.	Парафраза
3.	Захоплена, пристрасна, схвильована мова, що має метою вплинути на почуття	В.	Пастораль
4.	Музична п'єса у формі фантазії на теми (мелодії) з іншого твору	Г.	Патетика

a-1, б-4, в-2, г-3

a-2, б-3, в-1, г-4

a-3, б-2, в-4, г-1

a-4, б-1, в-3, г-2

немає вірної відповіді

25. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Різновид еkleктизму, поєднання суперечливих поглядів	А.	Патристика
2.	Пристрасний, піднесений тон промови	Б.	Риторика
3.	Мистецтво красномовства і наука про художню прозу взагалі, парадні промови	В.	Синкретизм
4.	Християнська філософія, викладена у творах «отців церкви» (Тертуліана, Августина та ін.)	Г.	Пафос

a-4, б-3, в-1, г-2

a-3, б-4, в-2, г-1

a-2, б-1, в-3, г-4

а-1, б-2, в-4, г-3

немає вірної відповіді

26. % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Настінний живопис, картина, написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) по свіжій вогкій штукатурці	А.	Пієтет
2.	Глибока повага, шанобливе ставлення до когось, до чогось	Б.	Скоморох
3.	Форми художнього інакомовлення (метафора, метонімія, гіпербола тощо)	В.	Тропи
4.	За часів Київської Русі – блазень, мандрівний актор при дворі князя, монарха	Г.	Фреска

а-2, б-4, в-3, г-1

а-4, б-2, в-1, г-3

а-1, б-3, в-2, г-4

а-3, б-1, в-4, г-2

немає вірної відповіді

27. % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Споруди, пов'язані з релігією, з богослужінням, з церквою	А.	Шлягер
2.	Термін у живопису, який позначає передачу в картині всього багатства змін кольору, зумовлених дією сонячного світла і атмосфери	Б.	Храмова архітектура
3.	Методологічна позиція, яка передбачає наявність вселюдських феноменів	В.	Пленер
4.	Модна пісня про кохання («товар, що легко збувається»).	Г.	Універсалізм

а-4, б-1, в-2, г-3

а-1, б-4, в-3, г-2

а-2, б-3, в-1, г-4

а-3, б-2, в-4, г-1

немає вірної відповіді

28. % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Інтелектуальна течія в Україні XIX – XX ст., в центрі якої критика урбаністичної цивілізації	А.	Хуторянство
2.	Тлумачення невігласами якоїсь ідеї, вчення, твору мистецтва, їх викривлення, опошлення	Б.	Профанація
3.	Твори образотворчого мистецтва, що мають самостійний характер; у	В.	Ритуал

	живопису – картина, в скульптурі – статуя, погруддя і т. ін		
4.	Особлива програма поведінки, в якій актуалізується зв'язок з минулими нормами життя предків	Г.	Станкове мистецтво

a-1, б-2, в-4, г-3

a-2, б-1, в-3, г-4

a-3, б-4, в-1, г-2

a-4, б-3, в-2, г-1

немає вірної відповіді

29. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Процес перетворення міста у найвагоміший осередок проживання людей і центр зосередження та обміну культурних цінностей	А.	Художня мова
2.	Оборонні споруди для успішного бою і захисту від дій ворога	Б.	Урбанізація
3.	Внутрішній зміст сцени, який не розкривається безпосередньо в діалозі	В.	Фортифікаційна архітектура
4.	Сукупність правил і знакових систем, за допомогою яких передається інформація у мистецтві	Г.	Підтекст(у театрі)

a-4, б-1, в-2, г-3

a-1, б-4, в-3, г-2

a-2, б-3, в-1, г-4

a-3, б-2, в-4, г-1

немає вірної відповіді

30. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Протестанти-кальвіністи у Франції XVI – XVIII століть	А.	Жупел
2.	«Творець»; вища урядова особа в деяких державах Стародавньої Греції	Б.	Есхатологія
3.	Щось таке, що викликає жах, лякає	В.	Деміург
4.	Релігійне вчення про долю світу і людини, про кінець світу і Страшний світ (притаманне іудаїзму, ісламу, християнству)	Г.	Гугеноти

a-3, б-4, в-2, г-1

a-4, б-3, в-1, г-2

a-2, б-1, в-4, г-3

a-1, б-2, в-3, г-4

немає вірної відповіді

31. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Захист від звинувачення, вихвалювання когось чи чогось	А.	Гладіатори
2.	Перші мешканці країни чи їх нащадки; «аборигени»	Б.	Альтернатива
3.	Необхідність вибору між двома чи кількома можливостями, які взаємно виключають одна одну	В.	Апологія
4.	Спеціально навчені бійці для поєдинків або боїв на арені цирку	Г.	Автохтони

a-4, б-3, в-1, г-2

a-3, б-4, в-2, г-1

a-2, б-1, в-3, г-4

a-1, б-2, в-4, г-3

немає вірної відповіді

32. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Вищий привілейованого стану в суспільстві	А.	Анклави
2.	Ізольовані етнічні осередки	Б.	Аристократія
3.	Основне положення віровчення, обов'язкове для всіх віруючих, визнане як незаперечна істина, вічна й незмінна, яка не підлягає критиці	В.	Дедукція
4.	Процес логічного висновку, що становить собою перехід від засновків до висновків (наслідків) на підставі застосування правил логіки	Г.	Догмат

a-2, б-1, в-4, г-3

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-4, в-2, г-1

a-4, б-3, в-1, г-2

немає вірної відповіді

33. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Слово. Вчення. Наука. Класифікація культур, що існували, на основі певного взірця	А.	Культура
2.	Продукт духовного	Б.	Типологія

	виробництва, який пробуджує, підтримує, і розвиває в людині особистість		
3.	Рівень, ступінь громадського та культурного розвитку	В.	Духовна культура
4.	Сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених внаслідок цілеспрямованої діяльності людства протягом його історії	Г.	Цивілізація

a-4, б-1, в-2, г-3

a-1, б-4, в-3, г-2

a-2, б-3, в-1, г-4

a-3, б-2, в-4, г-1

немає вірної відповіді

34. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Култ речей, яким людина надає надприродних властивостей	А.	Етнографія
2.	Дві вертикально зведені кам'яні маси, перекриті горизонтальною плитою, подібно до арки або порталу, який позначав вхід до священного місця	Б.	Магія
3.	Чаклунство, чародійство, волхвування	В.	Фетишизм
4.	Наука, що вивчає традиції та побут народів світу	Г.	Дольмени

a-4, б-3, в-1, г-2

a-3, б-4, в-2, г-1

a-2, б-1, в-3, г-4

a-1, б-2, в-4, г-3

немає вірної відповіді

35. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Плити або стовпи, розташовані за колом, символізували межу між упорядкованим космосом і хаосом, коло сприймалося як знак вічності й нескінченності	А.	Менгіри
2.	Самозвучний інструмент	Б.	Кромлехи
3.	Сигароподібні кам'яні стовпи, якими позначали місце культових церемоній	В.	Ідіофон
4.	Монументальна кам'яна архітектур	Г.	Піраміди

a-3, б-1, в-2, г-4

a-1, б-3, в-4, г-2

a-2, б-4, в-1, г-3

a-4, б-2, в-3, г-1

немає вірної відповіді

36. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Купол спирається на чотири стовпи, звідки розходяться чотири склепистих рукави	А.	Басилей (басилевс, василевс)
2.	Етико-аскетичне вчення про шляхи єднання людини з Богом за допомогою «очищення серця» сльозами і самоспогляданням, тихою молитвою. Засновник – архієпископ Фессалоникський Григорій Палама	Б.	Гімнографія
3.	Урочиста церковна пісня, поезія	В.	Хрестово-купольний храм
4.	Титул імператора у Візантії	Г.	Ісіхазм

a-4, б-3, в-1, г-2

a-3, б-4, в-2, г-1

a-1, б-2, в-3, г-4

a-2, б-1, в-4, г-3

немає вірної відповіді

37. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Філософія, яка виросла з теології, займалась тлумаченням релігійних текстів, їх осмисленням з раціоналістичних позицій і за допомогою логічного інструментарію	А.	Романіка
2.	Один з головних напрямів у християнстві	Б.	Готика
3.	Стиль в західноєвропейському мистецтві XII – XV – XVI ст.; собори зі стрічатими покрівлями та високими, прикрашеними кольоровими вітражами, вікнами	В.	Католицизм
4.	Напрямок в західноєвропейському мистецтві X – XII ст.; суворі та могутні кам'яні форми – схожі на фортеці	Г.	Схоластика

a-4, б-3, в-2, г-1

a-3, б-4, в-1, г-2

a-2, б-1, в-3, г-4

a-1, б-2, в-4, г-3

немає вірної відповіді
38. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Античні лазні, осередки громадського життя для будь-яких жителів Риму незалежно від походження: тут велися філософські диспути, читалися поетичні твори	А.	Тріумф
2.	В Стародавньому Римі еліпсоподібна арена з трибунами, на якій відбувалися гони колісниць, виступи жонглерів та еквілібристів	Б.	Терми
3.	Вищий цикл шкільної освіти, який складають останні чотири із «семи вільних мистецтв»: арифметика, геометрія, музика, астрономія	В.	Квадріум
4.	У Римі урочистий вступ в столицю полководця-переможця з військом, що вважалося найвищою військовою нагородою, призначеною Сенатом	Г.	Цирк

a-4, б-1, в-3, г-2

a-1, б-4, в-2, г-3

a-3, б-2, в-1, г-4

a-2, б-3, в-4, г-1

немає вірної відповіді
39. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Перший цикл системи римської шкільної освіти, що містить три із «семи вільних мистецтв» - граматику, діалектику, риторику	А.	Тривіум
2.	Ім'я римського патриція Гая Цільнія Мецената, покровителя митців і поетів	Б.	Колізей
3.	Середньовічна назва амфітеатру Флавіїв у Римі, розрахований на 50 тисяч глядачів	В.	Християнство
4.	Одна із трьох світових релігій; виникла в I ст. н.е. у східних провінціях Римської імперії (в Палестині) як релігія пригнічених	Г.	Меценат

a-1, б-3, в-4, г-2

a-3, б-1, в-2, г-4

a-2, б-4, в-3, г-1

a-4, б-2, в-1, г-3

немає вірної відповіді

40. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Система рабовласницького права Стародавнього Риму: включало приватне, публічне право	А.	Етруски
2.	«Храм усіх богів»; пам'ятник давньоримської архітектури (близько 125 року н.е.)	Б.	Пантеон
3.	Головні римські боги: Юпітер (бог неба), Юнона (богиня материнства), Мінерва (покровителька ремісництва та мистецтва)	В.	Капітолійська трійця
4.	Народ невідомого походження, який заселяв у I тис. до н.е. Північно-Західну частину Апенінського півострова, створив самобутню культуру, мав неабиякий вплив на культуру Риму	Г.	Римське право

а-4, б-2, в-3, г-1

а-2, б-4, в-1, г-3

а-3, б-1, в-4, г-2

а-1, б-3, в-2, г-4

немає вірної відповіді

41. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Період з 3-4 століть до н.е. – 30-ті роки н. е. Якісно новий етап у розвитку Греції і країн Східного Середземномор'я; синтез грецьких (еллінських) і східних начал	А.	Пенати
2.	У римській релігії боги-охоронці і покровителі домашнього вогнища, сім'ї; пізніше – всього римського народу	Б.	Авгури
3.	Римська колегія жерців, яка тлумачила волю богів за поведінкою і льотом птахів; ухвалення цієї колегії було обов'язковим під час прийняття рішень політичного та державного характеру	В.	Гаруспіки
4.	У Римі колегія жерців, які ворожили на нутрощах тварин і залежно від цього пояснювали майбутнє, тлумачили різні явища природи	Г.	Еллінізм

а-2, б-3, в-4, г-1

а-3, б-2, в-1, г-4

а-4, б-1, в-3, г-2

а-1, б-4, в-2, г-3

немає вірної відповіді

42. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Школа давньогрецької філософії; розроблялись питання етики. Центральна ідея: щоб досягти щастя, необхідно пізнати закономірність явищ, зумовлених вищою силою – долею, жити у злагоді з природою, повністю звільнитися від почуттів, печалю і страху, перебувати у стані «апатії»	А.	Мусейон
2.	Храм у Греції, присвячений музам; тут знаходилась знаменита бібліотека, де працювали учені, філософи, поети багатьох країн	Б.	Стоїцизм
3.	Мистецтво вести бесіду	В.	Епікуреїзм
4.	Філософсько-етичне вчення. Мета життя у досягненні блаженства – відсутності страждань, а не грубі чуттєві насолоди. Ідеал життя – атараксія (спокій, безтурботність; не відлюднення, а вивчення насолоди)	Г.	Діалектика

а-2, б-1, в-4, г-3

а-1, б-2, в-3, г-4

а-4, б-3, в-2, г-1

а-3, б-4, в-1, г-2

немає вірної відповіді

43. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Пісня козла, якого ведуть на заклання; пізніше – драматичний твір	А.	Діонісії
2.	Свята на честь бога виноградарства і виноробства	Б.	Космогонія
3.	Ідея, іманентна всій давньогрецькій культурі, яка розглядає виникнення і розвиток світу як результат боротьби міфологічних сил	В.	Антична міфологія
4.	Сукупність міфів і легенд, пояснюючих походження давньогрецького світу як наслідку діяльності міфічних сил та істот, а пізніше – олімпійських богів	Г.	Трагедія

--	--	--	--

a-2, б-3, в-4, г-1

a-3, б-2, в-1, г-4

a-1, б-4, в-3, г-2

a-4, б-1, в-2, г-3

немає вірної відповіді

44. % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Назва жанру театрального мистецтва	А.	Ата
2.	Назва родової знаті, що виділилася з общин (Японія)	Б.	Бакуфу
3.	Етико-політичне вчення давньокитайського мислителя (6 ст. до н.е.)	В.	Кана
4.	Назва писемності в Японії, яка була звуковою	Г.	Г Кеген

a-2, б-3, в-4, г-1

a-3, б-2, в-1, г-4

a-1, б-4, в-3, г-2

a-4, б-1, в-2, г-3

немає вірної відповіді

45. % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Воїн-слуга	А.	Самурай
2.	Корпорація, що мала монопольне право на виготовлення та продаж певного товару на зазначеній місцевості (Японія)	Б.	Конфуціанство
3.	Етико-політичне вчення давньокитайського мислителя (6 ст. до н.е.)	В.	Жень
4.	Поняття, яке визначає стосунки між людьми в суспільстві і сім'ї на основі любові і взаємної поваги	Г.	Дза

a-1, б-3, в-4, г-2

a-3, б-1, в-2, г-4

a-2, б-4, в-1, г-3

a-4, б-2, в-3, г-1

немає вірної відповіді

46. % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	«Принцип недіяння»: поведінка людини, керівництва державою – все повинно йти природним	А.	Даосизм
----	--	----	---------

	шляхом: ніхто не може втручатися, заважати		
2.	Релігійно-філософське вчення, за яким природа і життя людей підпорядковані закону, а носіями цього закону дао виступають індивід, держава і все людство («піднебесна»)	Б.	У-вей
3.	Мистецтво красивого і чіткого письма	В.	Легізм
4.	Соціально-політична і етична доктрина: над суспільством стоїть закон, сила і авторитет якого тримаються на жорсткій дисципліні і покараннях. Закон – вище моралі, а будь-яка гуманність – є загибеллю для держави	Г.	Каліграфія

a-2, б-1, в-4, г-3

a-1, б-2, в-3, г-4

a-3, б-4, в-1, г-2

a-4, б-3, в-2, г-1

немає вірної відповіді

47. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Релігія в Індії з 6 ст. до н. е.: обов'язкове дотримання моральних норм, виступає проти крайнощів брахмановдвійського світогляду, проголошує вічність і нествореність світу, ідею перевтілення душі, доступ до общини мають представники всіх каст	А.	Пагоди
2.	Знаки неалфавітної писемності, кожен з яких позначав предмет, поняття або кілька предметів чи понять	Б.	Ієрогліф
3.	Буддійські меморіальні споруди і сховища реліквій, які виникли на початку нашої ери в Китаї, мають вигляд павільйону або вежі, часто багатоярусної	В.	Ступи
4.	Буддійські споруди, величезні сферичні бурти з каменю і цегли, в яких зберігаються священні буддійські реліквії	Г.	Джайнізм

a-3, б-2, в-4, г-1

a-2, б-3, в-1, г-4

a-4, б-1, в-2, г-3

a-1, б-4, в-3, г-2

немає вірної відповіді

48. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Епос народів Індії (фольклорного характеру). Одна із священних книг індуїзму і буддизму	А.	Сансара
2.	Філософсько-релігійне вчення, яке перетворилося на одну із світових релігій. В центрі вчення – чотири «благородні істини»: страждання, його причини, стан звільнення і шлях до нього	Б.	Нірвана
3.	Центральне поняття індійської філософії і культури; означає повне небуття, тотожне з інобуттям, повний спокій. Це - кінець страждань, перетворень, нескінчених перевтілень душі і злиття з духовною першоосновою світу	В.	Махабхарата
4.	Нескінчений коловорот життя, якому підпорядковане все живе	Г.	Буддизм

а-4, б-3, в-1, г-2

а-3, б-4, в-2, г-1

а-1, б-2, в-3, г-4

а-2, б-1, в-4, г-3

немає вірної відповіді

49. % % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Давньоіндійська епічна поема. Одна із священних книг індуїзму і буддизму, енциклопедія побуту та суспільних відносин народів Індії	А.	Рамаяна
2.	Міфологічна першолюдина, з тіла якої виник Всесвіт і чотири варни: брахмани – правляча каста, кшатрії – каста воїнів, царів і князів, вайш'ї – каста землеробів і торгівців, шудри – безправна каста (раби, нащадки аборигенів Індії)	Б.	Йога
3.	Система морально-етичних і пізнавальних принципів, фізичних вправ. Мета – досягнення стану «самадхи» - зосередження	В.	Аюрведа
4.	Наука про довголіття (тібетська медицина).	Г.	Пуруша

а-1, б-3, в-4, г-2

а-3, б-1, в-2, г-4

a-4, б-2, в-3, г-1

a-2, б-4, в-1, г-3

немає вірної відповіді

50. % % % % % % % % %

Встановіть відповідність між культуральними поняттями та їх змістом:

1.	Одна з епох в історії світової культури, що відобразила початок переходу до капіталістичного суспільства.	А.	Ренесанс (Відродження)
2.	Етико-політичне вчення давньокитайського мислителя	Б.	Реформація
3.	Широкий суспільний рух за перебудову католицької церкви, який розпочато було в Німеччині.	В.	Егоцентризм
4.	Уявлення про себе як центру Всесвіту, крайня форма індивідуалізму.	Г.	Конфуціанство

a-1, б-3, в-4, г-2

a-3, б-1, в-2, г-4

a-4, б-2, в-3, г-1

a-2, б-4, в-1, г-3

немає вірної відповіді

% % % % % % % % %

1. Індивідуально-консультативна робота

Індивідуально-консультативна робота (ІКР) — це форма організації навчальної роботи викладача зі студентами, яка здійснюється через створення належних умов для виявлення і розвитку індивідуальних особливостей студента на основі особистісно-діяльнісного підходу. Індивідуально-консультативна робота проводиться для посилення мотивації студентів до пізнавальної діяльності і спрямування її в необхідному руслі. Основним завданням індивідуально-консультативної роботи викладача зі студентами є розвиток активної пізнавальної діяльності кожного студента з максимальною індивідуалізацією та урахуванням його психофізичних особливостей і академічної успішності, що сприятиме становленню особистості майбутнього фахівця. Провідним напрямком в індивідуалізації освіти є диференціація допомоги в навчанні, яка полягає не в спрощенні завдань для менш підготовлених студентів, а в обсягах і характері допомоги викладача. Тобто, для менш підготовлених студентів необхідні детальніші роз'яснення та рекомендації щодо виконання завдань, ретельніший контроль їхньої роботи. Для більш підготовлених студентів, викладач повинен створити умови для поглиблення їхніх знань та розвитку творчих здібностей. Графік проведення індивідуально-консультативної роботи з дисципліни «Культурологія» складається викладачем та затверджується на засіданні кафедри соціально-гуманітарних наук.

Індивідуальні завдання є однією з форм самостійної роботи студентів, яка передбачає створення умов для як найповнішої реалізації творчих можливостей студентів і має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

До індивідуальних завдань належать: підготовка проблемних і тестових завдань, підготовка до участі у студентських, науково-практичних професорсько-викладацьких конференціях і семінарах (підготовка наукових виступів, статей), участь у щорічних Всеукраїнських студентських Олімпіадах з Культурології або Історії світової культури.

Індивідуальні завдання виконуються студентами самостійно під керівництвом викладача. Як правило, індивідуальні завдання виконуються окремо кожним студентом. У тих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів.

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни «Культурологія» складається з чотирьох частин для студентів, для яких формою контролю та оцінювання знань є семестровий іспит.

ЧАСТИНА 1 (обов'язкова) (оцінюється в 45 балів, денне, заочне навчання). Підготовка рекомендованих для обговорення на семінарських заняттях проблемних питань і тестових завдань. 9 семінарських занять – максимальна кількість балів за роботу на семінарі та виконання всіх завдань становить 5 балів

ЧАСТИНА 2 (обов'язкова) (оцінюється в 55 балів, денне, заочне навчання). Самостійна підготовка Словника наукових понять (див.: III рівень тестових завдань з курсу «Культурологія» - 15 балів). Самостійне виконання тестових завдань за I-II рівнями – 40 балів.

Студенти денної (протягом навчального семестру) і заочної форми навчання у міжсесійний період складають письмово Словник наукових понять із захистом та їх обговоренням під час семестру – для денної форми, а для заочної форми – під час сесії або в День заочника в ході співбесіди з викладачем:

Під час виконання практичного завдання студент повинен ознайомитися з науковою літературою, проявити творчі здібності, вміння логічно розкрити та письмово викласти наукові поняття та категорії.

Студенти зобов'язані захистити завдання під час сесії або в День заочника в ході співбесіди з викладачем.

ЧАСТИНА 3 (за бажанням) (додатково оцінюється в 10 балів). Підготовка наукових виступів, статей з метою участі у студентських, професорсько-викладацьких науково-практичних конференціях, семінарах (за бажанням, денне, заочне навчання)

ЧАСТИНА 4 (за бажанням) (додатково оцінюється в 10 балів). Участь у щорічній Всеукраїнській студентській Олімпіаді з Культурології або Історії світової культури, I-II тури – внутрівузівські (грудень - січень місяці), III тур – Всеукраїнський (березень місяць), (за бажанням, денне, заочне навчання).

Форми практичної реалізації СРС, а також форми контролю з навчальної дисципліни «Культурологія» представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Види самостійної роботи студентів та форми контролю

Види та форми самостійної роботи студентів	Форми контролю
I. Підготовка до аудиторних занять	
1.1. Вивчення обов'язкової та ознайомлення з додатковою літературою з дисципліни «Культурологія»	1.1. Усне опитування під час семінарських занять
1.2. Складання Словника наукових понять	1.2. Перевірка правильності складання Словника наукових понять
1.3. Підготовка до семінарських занять	1.3. Участь в обговоренні актуальних і дискусійних питань на семінарських заняттях
1.4. Підготовка відповідей на проблемні питання та тестові завдання	1.4. Усне опитування під час індивідуально-консультаційних годин
II. Пошуково-аналітична робота	
2.1. Пошук (підбір) та огляд літературних джерел за заданою проблематикою	2.1. Розгляд підготовлених матеріалів під час аудиторних занять або індивідуально-консультаційних годин
2.2. Аналітичний розгляд наукової публікації	2.2. Обговорення наукової публікації під час ІКР
III. Наукова робота	
3.1. Участь у наукових студентських, професорсько-викладацьких науково-практичних конференціях і семінарах, студентській Всеукраїнській Олімпіаді з Культурології або Історії світової культури	3.1. Доповіді на наукових студентських, професорсько-викладацьких науково-практичних конференціях і семінарах; участь у проведенні I-II турів студ. Олімпіади з Культурології або Історії світової культури
3.2. Підготовка наукових публікацій, виступів	

	(внутрішньовузівські тури (грудень-сучень), III тур – Всеукраїнський (березень)) 3.2. Обговорення з викладачем підготовлених матеріалів до публікації
--	--

2. Методи активізації процесу навчання

Для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів під час вивчення дисципліни використовуються такі навчальні технології: заняття-дискусія, заняття-бесіда, заняття - розгорнута бесіда, заняття - вирішення проблемних завдань.

Інформаційно-освітній ресурс Moodle (*Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment* – модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище) – навчальна платформа, що призначена для об'єднання викладачів, адміністраторів і студентів в одну надійну, безпечну та інтегровану систему для створення персоналізованого навчального середовища. Є відкритою (Open Source) системою управління навчанням, що орієнтована на організацію взаємодії між викладачем та студентами, підходить для організації традиційних дистанційних курсів, а також підтримки очного навчання.

Використання даної системи у Державному університеті економіки і технологій регламентується Положенням про організацію освітнього процесу та Положенням про робочу навчальну програму з науки (дисципліни) та методичні рекомендації щодо її розробки.

8. Поточний і підсумковий контроль знань

8.1. Очна форма навчання:

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА
з дисципліни «Культурологія»
для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності, освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій»:

№ семінарського заняття	Форма самостійної роботи студента	Види семінарських занять	Максимальна кількість балів	
			Підсумковий контроль «залік»	Підсумковий контроль «іспит»
<i>За систематичність і активність роботи на семінарських заняттях*</i>				
Змістовий модуль 2. Історія світової культури давньої, середньовічної, нової доби				
1	Тема: Культура первісного суспільства, давніх цивілізацій, античності.	Заняття-розв'язання проблемних питань		5
2	Тема: Культура Візантії, Західної Європи періоду Середньовіччя, середньовічного Сходу.	Заняття-розв'язання проблемних питань		5
3	Тема: Культурна спадщина народів доколумбової Америки. Культура Відродження. Культура Західної Європи XVII ст. Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст.	Заняття-розв'язання проблемних питань		5
4	Тема: Європейська культура XIX ст. Російська культура XIX ст. – поч. XX ст.	Заняття-розв'язання проблемних питань		5

5	Тема: Культура на українських землях у найдавніші часи. Культура Київської Русі.	Комбіноване заняття (заняття-дискусія і заняття – розв’язання проблемних питань)	5
6	Тема: Українська культура литовсько-польської доби (друга половина XIV – перша пол. XVII ст.)	Комбіноване заняття (заняття-дискусія і заняття – розв’язання проблемних питань)	5
7	Тема: Українська культура козацької доби (I пол. XVII - XVIII ст.)	Комбіноване заняття (заняття-дискусія і заняття – розв’язання проблемних питань)	5
Змістовий модуль 3. Культура і сучасність (XX – початок XXI ст.)			
8	Тема: Українська культура XIX – початку XX століть	Комбіноване заняття (заняття-дискусія і заняття – розв’язання проблемних питань)	5
9	Тема: Світова та українська культура XX – початку XXI ст.	Комбіноване заняття (заняття-дискусія і заняття – розв’язання проблемних питань)	5
Усього балів за роботу на семінарських заняттях			45
Самостійне складання Словника наукових понять за III рівнем тестових завдань			15
Іспит			40
<i>За виконання індивідуальних завдань (додатково, за бажанням)</i>			
Види індивідуальних завдань ***			
1. Участь у внутрішньовузівських I-II- му турах студентських Олімпіад: Культурології або Історії світової культури для студентів неісторичних спеціальностей (грудень, січень місяці) і III-му Всеукраїнському (за Наказом МОН України, березень місяць), (тільки для учасників). Сертифікат учасника. Диплом Луареата.			10 додатк ово
2. Участь у науково-практичних студентських, професорсько-викладацьких конференціях, семінарах з підготовкою доповіді та публікацією статті (тез), (тільки для учасників). Програма, текст доповіді або статті, тез.			10 додатк ово
Усього балів за виконання індивідуальних завдань			20
Разом балів за СРС			100

* Види семінарських (практичних занять) затверджуються робочою навчальної програми науки (дисципліни).

** Кількість модульних (контрольних) робіт з однієї науки (дисципліни) визначає викладач. За семестр не повинно проводитись більше 2-х модульних (контрольних) робіт.

*** За рішенням кафедри студентам, які брали участь у позанавчальній науковій діяльності — в роботі конференцій, підготовці наукових публікацій тощо — можуть присуджуватись додаткові бали за поточну успішність, але не більше 10 балів.

За рішенням кафедри визначаються види та сполучення (комплекси) індивідуальних завдань, їх зміст, тощо.

Порядок поточного і підсумкового оцінювання знань з дисципліни КУЛЬТУРОЛОГІЯ:

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни «Культурологія» здійснюється у формі заліку (іспиту) на основі результатів поточного контролю.

Об'єктом оцінювання знань студентів є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого відповідно перевіряється під час поточного контролю. Об'єктом поточного оцінювання є знання окремих складових робочої програми навчальної дисципліни:

- матеріалу, викладеного на лекціях;
- питань та завдань, розглянутих, обговорених та вирішених на семінарських заняттях;
- матеріалу, опрацьованого самостійно.

Поточне оцінювання здійснюється у формі підсумовування позитивних оцінок, отриманих студентом за роботу на семінарських заняттях та інших завдань, передбачених робочою програмою дисципліни.

Максимальну кількість балів, яку студент може отримати за навчальною дисципліною «Культурологія», формою підсумкового контролю якого є залік становить 100 балів. Поточна успішність, формою підсумкового контролю якого є залік, оцінюється за шкалою від 0 до 100 балів включно.

Залік на денній формі навчання бакалаврського рівня оформлюється в термін, визначений кафедрою.

Підсумкова оцінка записується у залікову відомість. Якщо за результатами поточного контролю студент набрав менше 60 балів, він отримує оцінку «не зараховано» з даної навчальної дисципліни.

Поточна успішність, формою підсумкового контролю якого є іспит, оцінюється за шкалою від 0 до 60 балів включно. Якщо за результатами поточного контролю студент набрав менше 60 балів – від 21 до 59 балів, він отримує оцінку «незадовільно з можливістю повторного складання» з даної навчальної дисципліни; від 0 до 20 балів - «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни»

Максимальна кількість балів, що можна отримати на іспиті, становить 40 балів, які сумуються з кількістю балів поточної успішності й переводяться в 4-х бальну та шкалу за системою ECTS.

Іспит на денній і заочній формах навчання бакалаврського рівня складається й оформлюється в термін, визначений деканатом.

Підсумкова оцінка записується в екзаменаційну відомість.

Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання в 4-х бальну та шкалу за системою ECTS здійснюється в такому порядку:

Оцінка за шкалою, що використовується в ДУЕТ	Оцінка за національною шкалою	Оцінка у формі заліку (для вибіркових дисциплін)	Оцінка за шкалою ECTS
90-100	відмінно	зараховано	A
80-89	добре	зараховано	B
70-79			C
66-69			D
60-65	задовільно	зараховано	E
21-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано — з можливістю повторного складання заліку	FX
0-20	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано — з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	F

8.2. Заочна форма навчання

Карта самостійної роботи студента

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності, освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій»:

СЕСІЙНИЙ ПЕРІОД				
№ заняття	Контактні заняття (теми відповідно до робочої програми)	Форма занять і контролю	Макс. кіл-ть балів	
			залік	іспит
<i>За систематичність і активність роботи на контактних заняттях</i>				
1.	Контактне заняття 1. Культура первісного суспільства, давніх цивілізацій, античності	Вступна міні-лекція (конспект)		5
2.	Контактне заняття 2. Культура Візантії, Західної Європи періоду Середньовіччя, середньовічного Сходу	Міні-лекція (конспект)		5
		Тестові завдання (на відповідність подій і хронологію)		
		Обговорення актуальних проблем у формі дискусії. Усне опитування студентів.		
3.	Контактне заняття 3. Культурна спадщина народів доколумбової Америки. Культура Відродження. Культура Західної Європи XVII ст. Європейська культура епохи Просвітництва XVIII ст.	Міні-лекція (конспект)		5
		Тестові завдання (на відповідність подій і хронологію)		
		Обговорення актуальних проблем у формі дискусії. Усне опитування студентів.		
4.	Контактне заняття 4. Європейська культура XIX ст. Російська культура XIX ст. – поч. XX ст	Міні-лекція (конспект)		5
		Обговорення актуальних проблем у формі дискусії. Усне опитування студентів.		
		Тестові завдання (на відповідність подій і хронологію)		
5.	Контактне заняття 5. Світова та українська культура XX – початку XXI ст.	Міні-лекція (конспект)		5
		Тестові завдання (на відповідність подій і хронологію)		
		Обговорення актуальних проблем у формі дискусії. Усне опитування студентів.		
Усього балів за контактні заняття та виконання самостійних тестових завдань:				25

МІЖСЕСІЙНИЙ ПЕРІОД					
<i>За виконання обов'язкових позааудиторних індивідуальних завдань</i>					
Види завдань	Форма подання	Термін подання і реєстрації	Форма контролю	Макс. кіл-ть балів	
				залік	іспит
Складання Словника наукових понять (за тестовими завданнями III рівня)	(письмова або електронна)	на кафедрі або на електронну пошту викладача	Захист і обговорення результатів за графіком «Дня заочника»		15
Підготовка проблемних питань за рекомендованими темами курсу «Історія світової культури»	(письмова або електронна)	Індивідуально викладачу за графіком «Дня заочника»	Захист і обговорення результатів за графіком «Дня заочника»		20

<i>За виконання індивідуальних робіт за вибором (за бажанням)</i>				
Участь у роботі студентської, професорсько-викладацької науково-практичної конференції, семінару	Програма наукової конференції, наукового семінару. Текст виступу, доповіді, статті, тез	Індивідуально викладачу за графіком «Дня заочника»	Захист і обговорення результатів за графіком «Дня заочника»	10 додатково
Участь у студентських внутрішньовузівських I-II турах Олімпіади з Історії світової культури або Культурології (грудень, січень); III турі Всеукраїнської студентської Олімпіади з Історії світової культури або Культурології (за Наказом МОН України, березень місяць)	Реєстрація й участь у турах	на кафедру або на електронну пошту викладача	Сертифікат учасника, Диплом Лауреата	10 додатково
<i>Усього балів за виконання позааудиторних індивідуальних завдань</i>				20 додатково
ІСПИТ				40
Разом				100

Порядок поточного і підсумкового оцінювання знань з дисципліни

Об'єктами поточного оцінювання знань студентів заочної форми навчання є:

- систематична та активна робота на контактних заняттях під час сесії (у тому числі, виконання завдань для самостійного опрацювання (тести, теоретичні й проблемні питання);
- виконання індивідуальних завдань у міжсесійний період і захист таких завдань (складання «Словника наукових понять»).

Знання програмного матеріалу навчальної дисципліни «Культурологія», оцінюється максимально в 100 балів. Поточна успішність оцінюється за шкалою від 0 до 100 балів включно.

Залік на заочній формі навчання бакалаврського рівня здійснюється за розкладом сесії.

Підсумкова оцінка записується у залікову відомість. Якщо за результатами поточного контролю студент набрав менше 60 балів, він отримує оцінку «не зараховано» з даної дисципліни.

Поточна успішність, формою підсумкового контролю якого є іспит, оцінюється за шкалою від 0 до 60 балів включно. Якщо за результатами поточного контролю студент набрав менше 60 балів – від 21 до 59 балів, він отримує оцінку «незадовільно з можливістю повторного складання» з даної навчальної дисципліни; від 0 до 20 балів - «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни»

Максимальна кількість балів, що можна отримати на іспиті, становить 40 балів, які сумуються з кількістю балів поточної успішності й переводяться в 4-х бальну та шкалу за системою ECTS.

Іспит на заочній формі навчання бакалаврського рівня складається й оформлюється в термін, визначений деканатом.

Підсумкова оцінка записується в екзаменаційну відомість.

Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання в 4-х бальну та шкалу за системою ECTS здійснюється в такому порядку:

<i>Оцінка за шкалою, що використовується в ДУЕТ</i>	Оцінка за національною шкалою	Оцінка у формі заліку (для вибіркових дисциплін)	Оцінка за шкалою ECTS
90-100	відмінно	зараховано	A
80-89	добре	зараховано	B
70-79			C
66-69	задовільно	зараховано	D

60-65			Е
21-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано — з можливістю повторного складання заліку	FX
0-20	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано — з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	F

9. Рекомендовані література та джерела до навчального курсу «Культурологія»: навчальні підручники, посібники, наукові монографії, історичні джерела, концептуальні статті, електронний ресурс

Навчальні підручники і посібники:

- **Культурологія. Українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник / За редакцією доктора філософських наук, професора М.М. Заковича. 3-тє видання, стереотипне. Рекомендоване Міністерством освіти і науки України. – К.: Знання, 2007. – 567 с. – (Вища освіта ХХІ століття).**
- **Історія світової культури / Автори: Г.М. Васильчук, Т.В. Васильчук, М.В. Дедков (керівник), В.П. Катрич, Г.Л. Кладова, В.В. Кузьменко, Г.А. Сигида, І.М. Спудка, І.С. Рижова, Г.І. Шаповалов, Т.П. Щербина. Під заг. ред. М.В. Дедкова. Рецензенти: Ольговський С.Я., к. і. н., проф., зав. каф. музеєзнавства та збереження культурної спадщини Київського національного університету культури та мистецтв; Жадько В.А., д. філософ. н., проф., зав. каф. суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету; Шайкан В.О., д. і. н., проф., зав. каф. історії України. КДПУ. Гриф МОН України. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 375 с., іл.**
- **Абрамович С.Д. Культурологія: [навч. посіб]./ С. Д. Абрамович, М.С. Тілло, М.Ю. Чікарькова – К.: Кондор, 2005. – 352 с.**
- **Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Світова та українська культура: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2004.- 344 с.**
- **Акимович Є.О. Українська культура в історичному вимірі / Є.О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.**
- **Бунятян К.П. Давнє населення України: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2003. - 232 с.**
- **Вечірко С.М. Українська та зарубіжна культура: навч-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. М. Вечірко, О.М. Семашко, В.В. Олефіренко та ін. – К. : КНЕУ, 2003. – 367с.**
- **Дзюба І. Україна у пошуках нової ідентичності. Статті. Виступи. Інтерв'ю. Памфлети. - К. : Україна, 2006. – 845с.**
- **Дзюба О. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X-середина XVII ст.) : пос.-довідник /Дзюба О., Павленко Г. – К. : Артек, 1998. – 200 с.**
- **Європейська та українська культура в нарисах : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. Ї.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт та ін. - К. : Центр навч. літ., 2003. – 320с.**
- **Запорожці. До історії козацької культури. – К. : Мистецтво, 1993. – 400с.**
- **История украинской музыки : Учеб. пособ. для студ. муз. вузов. / Сост. и ред. А. Я. Шреер-Ткаченко. – М. : Музыка, 1981. – 269с.**
- **Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навч. посіб. / В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін.. – К.: Вища школа, 2002.- 430 с.,**
- **Історія світової та української культури / [В. Греченко, І. Чорний, В. Кушнерук, В. Режко]. – К. : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.**

- Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – 2-е вид. – К. : Либідь, 1999. – 656с.
- Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / за ред. С. М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – 3-є вид. – К. : Знання, 2001. – 326с.
- Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / [С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін.]; під ред. С. М. Клапчука. – [6-е вид.] – К.: Знання-Прес, 2007. – 358 с.
- Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / М. В. Кордон – К. : ЦУЛ, 2003. – 508с.
- Лекції з історії світової вітчизняної культури : навч. посіб. для вузів гуманіт. спец. / за заг. ред. А. Яртися. – Львів : Світ, 1994. – 496с.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посіб. для студ. ВНЗ / за ред. А. Яртися та В. Мельника. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : Світ, 2005. – 568с.
- Лобас В. Х. Українська і зарубіжна культура / В. Х. Лобас. – К. : МАУП, 2000. – 224 с.
- Матвеева Л. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / Л. Л. Матвеева. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
- Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко – К.: Довіра, 1992. – 141 с.
- Петровський В. В. Історія України. Неупереджений погляд. Факти. Міфи. Коментарі. /В.В. Петровський, Л.О. Радченко, В.І. Семененко. – Х.: Школа, 2007. – 589 с.
- Попович М.В. Культура: ілюстрована енциклопедія України / М.В. Попович. – К.: Балтія-Друк, 2009. – 184 с.
- Світова художня культура: Від первісного суспільства до початку середньовіччя: Навчальний посібник / О.П. Щолокова, С.В. Шип, О.Л. Шевнюк, О.М. Семашко. – К.: Вища школа, 2004.- 175 с.
- Теорія та історія світової і вітчизняної культури : підруч. для негуманіт. фак. вузів / Н.О. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська. – Львів : Каменярь, 1992. – 166с.
- Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій : навч. посіб. для студ. внз / А.К. Бичко, Б.І. Бичко, Н.О. Бондар. – К. : Либідь, 1993. – 392с.
- Українська культура в європейському контексті / [Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безверщук, Л. М. Новохатько]. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
- Українська культура: Історія і сучасність : навч. посіб. для ун-тів і пед. ун-тів / за ред. С. Черепанової. - Львів : Світ, 1994. – 456с.
- Українська та зарубіжна культура : Навч. посіб. для студ. внз. / Дещинський Л.Є., Денісов Я.Я., Цубов Л.В. і інш. – 4-е вид., перероб. і доп. – Львів : Бескид Біт, 2005. – 304с.
- Українська та зарубіжна культура : Підручник / За ред. В.О. Лозового. – Х. : Одиссей, 2006. – 376с.
- Шевнюк О. Л. Культурологія: [навч. посіб]. / О. Л. Шевнюк. – К.: Знання-Прес, 2007. – 353 с.
- Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, Л. Г. Тишевська. – К.: Кондор, 2006. – 264 с.
- Шейко В. М. Історія української культури: [навч. посіб]. / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2012. – 271 с.

Історичні джерела:

Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця, відп. ред. О. В. Мишанич. – К. : Дніпро, 1989. – 591 с.

Повесьть временных лет. Подготовка текста, перевод, статьи и комментарии Д. С. Лихачева. – М. : Наука, 2007. – 670 с.

Повість врем'яних літ. Літопис (За Іпатським перекладом) / пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. – К. – 1990. – С. 138–183.

Електронний ресурс:

1. Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» / Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.
2. Черба Віта. Цінності сучасної цивілізації . – [Електронний ресурс].- Режим доступу: // [http:// www. dsfa.mybb3.net/viewtopik.php?t=602](http://www.dsfa.mybb3.net/viewtopik.php?t=602)].
3. Нова знахідка вчених перевернула уявлення про неандертальців – – [Електронний ресурс].- Режим доступу: [http:// www.depo.ua/ukr/Life /nova-znahidka-vchenih-perevernulyavlyennya-pro-neandertaltsi-26052016125900](http://www.depo.ua/ukr/Life/nova-znahidka-vchenih-perevernulyavlyennya-pro-neandertaltsi-26052016125900)

Додаткова література:

- Арон Реймон. Мир і війна між націями: Пер. з фр. Віктор Шовкун, Зоя Борисюк та Григорій Філіпчук. - К.: МП «Юніверс», 2000. – 688 с. Парал. тит. арк. фр. . ISBN (paper) 966-7305-243-4 .
- Арнольд Джозеф Тойнби. Постигание истории: Сборник / Перевод с английского / Сост. Огурцов А.П.; Вступ. ст. Уколовой В.И.; Закл. ст. Рашковского Е.Б.; За ред. Кольшиной Н.И. – М.: Прогресс, 1991. – 736.
- Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Сост. и общ. ред. А.И. Куркчи. – М.: «Институт ДИ-ДИК», 1997. – 640 с.: ил. – (Серия альманахов « Сочинения Л.Н. Гумилева», вып. 3). ISBN 5-87583-007-7.
- Даймонд Джаред. Переворот. Зламні моменти в країнах, що переживають кризу / Переклад з англійської В. Горбатька. – К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2019.- 464 с.:іл.
- Дейвіс Норман. Європа: Історія /Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. –К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006.- 1464 с. . ISBN (paper) 966-500-221-X .
- Дюрант Вил. Цезарь и Христос / Пер. с англ. В.В. Федорина.- М.: КООН-ПРЕСС, 1995.- 736 с. (Серия «История цивилизации»).
- Акимович Є. О. Українська культура в історичному вимірі / Є. О. Акимович. – Одеса: Маяк, 2009. – 496 с.
- Відейко М. Ю. Шляхами трипільського світу / М. Ю. Відейко. – К. : Наш час, 2007. – 296 с.
- Гончаревський В.Є. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід 1991-2009).- К.: Логос, 2011.-238 с.
- Дзюба О. Літопис найважливіших подій культурного життя в Україні (X-середина XVII ст.) / Дзюба О., Павленко Г. – К. : Артек, 1998. – 200 с.
- Драгоманов М. П. Вибране... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні. Т. 1 / М. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – 682с.
- Кара-Мурза С.Г. Советская цивилизация. От начала Великой Победы. /Сергей Георгиевич Кара-Мурза . - Харьков: Книжный Клуб «КСД», 2007.- 640 с.
- Котляр М.Ф. Духовний світ літописання / НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2011. – 338 с.
- Шпенглер О. Закат истории. Т. 2. Всемирно-исторические перспективы / Пер. С нем. С.Э. Борич; Научная редакция О.Н. Шпарага; Худ. обл. М. В. Драко. – Мн.: ООО «Попурри», 1999. – 720 с. ISBN 985-438-180-3 (т.2); ISBN 985-438-178-1.
- Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко – К.: Довіра, 1992. – 141 с.
- Орлов Р. С. Язычество в книжной идеологии Руси // Обряды и верования древнего населения Украины. – К., 1990. – С. 101–114.
- Толочко П. Культура Русі IX– XII століття / Толочко П. Київська Русь. – К., 1998. – С. 305–343.

- Ісаєвич Я. Братства та їх роль у розвитку української культури ХУІ–ХУІІІ ст. / Ісаєвич Я. – К. : Знання, 1996. – 439 с.
- Попович М. Україна в культурно-політичній системі Польсько-Литовської держави (Литовські статути, міста і торгівля) / Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998. – С. 134–159.
- Сулима В. Християнські пам'ятки ХІ–ХІУ століття / Сулима В. Біблія і українська література. – К., 1998. – С. 98–174.
- Гриценко О. Козацтво / О. Гриценко // Нариси української популярної культури. – К., 1998. – С. 287–306.
- Запорожці. До історії козацької культури / Упор. тексту і передм. І. Кравченка. Упор. іл. матеріалу Ю. Іванченка. – К.: Мистецтво, 1993. – 400 с.
- Костюм запорозького козацтва // // Український костюм: надія на ренесанс. – К., 2005. – С. 69–75.
- Сас П. Громадянські цінності та політична самосвідомість запорозьких козаків / П. Сас / Політична культура українського суспільства. – К., 1998. – С. 106–160.
- Щербатюк О. В. «Театральність» як характерна риса культури України ХУІІ–ХУІІІ ст. і творча самореалізація особистості // Етика, естетика і теорія культури: Творчість і самореалізація особи / О. В. Щербатюк // Між від. наук. зб.-к., 1992. – Вип. 36. – С. 90–97.
- Історія України в особах ХІХ – ХХ ст. / Кер. авт. кол. В. Замлинський – К. : Україна, 1995. – 479 с.
- Крижанівський О. Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. Крижанівський, С. Плохій. – У 3-х кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 3. – К. : Либідь, 1994. – 336 с.
- Филипп де Коммин. Мемуары. Перевод, статья и примечания Ю.П. Малинина / Ответств. ред. Ю.А. Бессмертный. – М.: Наука, 1986. – 496 с. (Серия « Памятники исторической мысли»).
- Ложкін Борис. Четверта республіка. Чому Європі потрібна Україна, а Україні – Європа / За участю Володимира Федоріна. Друге видання. – Харків: Фоліо, 2016. – 252 с.
- Магочій Павло-Роберт. Україна. Історія її земель та народів: Авторизований переклад з англійської: Ернест Гайдель, Софія Грачова, Надія Кушко, Олександр Сидорчук; карти П.-Р. Магочій; покажчики Л. Ільченко; наук. ред. С. Біленький; ред. укр. вид. Л. Ільченко; відп. ред. В. Падяк. . – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2012. - 794 с. + ХХІІ с. + карти+табл. . ISBN 978-966-387-061-8 .(Це дослідження є перекладом книги: Paul Robert Magocsi: “A History of Ukraine: The Land and Its Peoples”, її другого, суттєво доповненого та переробленого видання, що побачило світ у видавництві Торонтського університету у 2010 році). ISBN 978-617-7682-66-9.
- Мороз Оксана. Нація овочів ? Як інформація змінює мислення і поведінку українців / Оксана Мороз. – Київ: Yakaboo Publishing, 2020.- 288 с.: іл. ISBN 978-617-7544-63-9 .
- Плохій Сергій. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до Незалежності / Сергій Плохій; переклад з англійської Романа Клочка. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 496 с. ISBN 978-617-12-1056-1 (укр.); ISBN 978-0-465-05091-8 (англ.).
- Почепцов Георгій. СССР: страна, созданная пропагандой. – Харьков: Фолио, 2019. - 459 с.
- Реформація: успіх Європи і шанс для України: колективна монографія за редакцією Романа М. Шеремета та Ольги Романенко / Р.М. Шеремета, О. Романенко, В.Л. Сміт [та ін.]; Університет менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України. 2-ге видання, перероблене і доповнене. – К.: Саміт-Книга, 2017. - 256 с.: іл. ISBN 978-617-7560-31-8/
- Світова гібридна війна: український фронт: монографія / За загальної редакції В.П. Горбуліна. – Харків: Фоліо, 2017. - 496 с.

Сольчаник Роман. «Хотелось как лучше, а получилось как всегда», або Хіба ми не бачили цього кіна раніше ? // Критика. – Травень - Червень 2019.- Число 5-6 (259-260). – С. 2-10.

Тайлор Едуард Бернетт. Первобытная культура / Перевод с английского Д.А. Коропчевского. Предисловие и примечания профессора А.И. Першица. – М.: Политиздат, 1989. - 573 с. ISBN 5-250-00379-6.

Трансформація української національної ідеї / упорядник Олесь (Олександр) Доній. – К.: Наш формат, 2019.- 464 с. ISBN 978-617-7730-77-3 ((паперове видання) ; ISBN 978-617-7730-78-0 (електронне видання).

Фергюсон Ніл. Цивілізація. Як Захід став успішним / 2-ге видання. Переклав з англ.. В'ячеслав Циба. – Київ: «Наш формат», 2018. - 488 с.: іл. ISBN 978-617-7279-78-4; ISBN 978-617-7388-15-8.

Фукуяма Френсіс. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції /2-ге видання. Переклав з англійської Роман Корнута .- Київ: «Наш формат», 2019.- 576 с. ISBN (paper) 978-617-7552-73-3; ISBN (cloth) 978-617-7552-74-0.

Фукуяма Френсіс. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії / Переклали з англійської Тарас Цимбал (розділи 1-7) і Роман Корнута (розділи 8-36). – Київ: «Наш формат», 2019.- 608 с. ISBN (paper) 978-617-7682-66-9; ISBN (cloth) 978-617-7682-67-6.

Фюре Франсуа. Минуле однієї ілюзії. Нарис про комуністичну ідею у ХХ столітті / Пер. з фр. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2007.- 810 с. (Спільний видавничий проект телеканалу «1+1» та видавництва «ДУХ І ЛІТЕРА»). ISBN 2-253-14018-X; ISBN 966-378-045-2.

Ширант Наташа. Джерело віри – правда / Наташа Ширант.- К.: Саміт-книга, 2019. – 256 с. ISBN 978-617-7672-82-0.

Wilson Andrew. Ukraine Crisis: What It Means for the West, New Haven: Yale University Press, 2014, ix, 236 pp., notes, index. ISBN 97-0-300-21159-7.

Ed. David R. Marples and Frederick V. Mills. Soviet and Post-Soviet Politics and Society, Stuttgart: ibidem-Verlag, 2015, 292 pp., 16 illustrations, 5 tables, njtes, index, ISBN (cloth) 978-3-8382-0740-7; ISBN (paper) 978-3-8382-0700-1.

THE MOST IMPORTANT PUBLICATIONS OF THE AUTHOR(S) CONCERNING PROPOSED CLASSES / ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ТЕМАТИКОЮ ЗАПЛАНОВАНИХ ЗАНЯТЬ:

1.Навчально-методичний комплекс (посібник) з дисципліни «Культурологія» для студентів галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 028 Менеджмент соціокультурної діяльності освітньо-професійної програми «Менеджмент креативних індустрій» /Розробник: *Шайкан Валентина Олексіївна, д.і.н., професор.* - Кривий Ріг: Державний університет економіки і технологій, 2022 р. – 200 с.

2.Історія світової культури / Автори: Г.М. Васильчук, Т.В. Васильчук, М.В. Дєдков (керівник), В.П. Катрич, Г.Л. Кладова, В.В. Кузьменко, Г.А. Сигида, І.М. Спудка, І.С. Рижова, Г.І. Шаповалов, Т.П. Щербина. Під заг. ред. М.В. Дєдкова. Рецензенти: Ольговський С.Я., к. і. н., проф., зав. каф. музеєзнавства та збереження культурної спадщини Київського національного університету культури та мистецтв; Жадько В.А., д. філософ. н., проф., зав. каф. суспільних дисциплін Запорізького державного медичного університету; Шайкан В.О., д. і. н., проф., зав. каф. історії України. КДПУ. Гриф МОН України. – Запоріжжя: Дике Поле, 2009. – 375 с., іл.

3.Українська інтелігенція і окупанти: проблеми стосунків //Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в роки Другої світової війни. Монографія. / Валентина Олексіївна Шайкан / Відп. ред. д.і.н., професор О.Є. Лисенко, Інститут історії України НАН України.- Кривий Ріг: «Мінерал» АГН, 2005. – С. 308-341 (466 с.)

- 4.Шайкан Валентина. Повсякдення українців у роки німецької окупації 1941-1944 /Валентина Олексіївна Шайкан / Інститут української археографії та джерелознавства НАН України. – Київ, 2010.- 80 с. (Проект «Друга світова. Український вимір»).
- 5.Церква в Україні в роки гітлерівської окупації 1941-1944 рр.: проблеми взаємостосунків з окупантами; Українська інтелігенція напередодні Другої світової війни: соціально-економічні, політичні витоки колаборації //Шайкан Валерій, Шайкан Валентина. Україна в роки Другої світової та Великої Вітчизняної воєн: проблеми дослідження. Навчальний посібник для ст.-в ВНЗ / Валерій Олександрович Шайкан, Валентина Олексіївна Шайкан. Гриф МОН України.- Кривий Ріг: Вид. ФОП Чернявський Д.О., 2010. – С. 168-189 (261 с.).
- 6.Нацистська інформаційно-пропагандистська боротьба: формування ідеологічних ідей, поглядів та уявлень//Шайкан Валерій, Шайкан Валентина. Україна в роки Другої світової та Великої Вітчизняної воєн: проблеми дослідження. Навчальний посібник для ст.-в ВНЗ. Вид. друге: випр. та доп. / Валерій Олександрович Шайкан, Валентина Олексіївна Шайкан. Гриф МОН України.- Кривий Ріг: Вид. ФОП Чернявський Д.О., 2012. – С. 10-29, 203-226 (289 с.).
- 7.Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Delinquent and «marginal» personalities in wartime: reasons and consequences of deviant behaviour //V International Scientific Congress SOCIETY OF AMBIENT INTELLIGENCE 2022 (ISC SAI 2022) / Printed in Portugal ISBN: 978-989-758-600-2 DOI: 10.5220/0000153900003350 Deposito Legal: 503849/22 Vol. Sustainable Development and Global Climate Change – 978-989-758-600-2 <https://www.scitepress.org/ProceedingsDetails.aspx?ID=gVnxmkBXF5Y=&t=1>
- 8.Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Globalization and world culture of XX-beginning of XXI centuries: achievements, peculiarities, problems and perspectives // Scientific journal of Polonia University, 33 (2019), nr 2, p. 110-124. DOI: <http://dx.doi.org/10.23856/3312>
- 9.Valentyna Shaikan, Andrii Shaikan. Complicity and Collaborationism in Ukraine of 1939-1945: Reasons, Typical and Special Demonstrations: Monograph / Shaikan Valentyna Oleksiyivna, Dc. of Hist. Sciences, professor; Shaikan Andrii Valeriyovych, Dc. of Es. Sciences, professor / Translated from Ukrainian into English by Korzhova Lyudmyla Sergiyivna, Cand. of Ped. Sciences, assoc. professor of the State University of Economics and Technology (Kryvyi Rih). Recommended to publication by the Scientific Council of the State University of Economics and Technology (Kryvyi Rih), protocol No 5, 28.12.2020. – Prague, 2021. - 644 p. The publication is assigned with a DOI number: <https://doi.org/10.46489/CCU19391945-01> The paper version of the publication is the original version. The publication is available in electronic version on the website:<https://www.oktanprint.cz/p/complicity-and-collaborationism-in-ukraine> **Print ISBN 978-80-908066-4-1 E-book ISBN 978-80-908066-5-8.**
- 10.legal Assessment and Speculation on the Topic of Collaborationism in Ukraine. Digital Dimension / Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan //2021-03-21/ **journal-article. DOI:<https://doi.org/10.1051/shsconf/202110003001>**
- 11.Collaborationism and War Crimes as Phenomena in the Information Society/Valentina Shaikan, Kateryna Datsko, Nina Ivaniuk, Alim Batiuk // *Proceedings of the III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020 (ISC-SAI 2020, p.116-126)* 2020-04-02/ **journal-article SOURCE-WORK-ID:<https://doi.org/10.2991/aebmr>**
- 12.Andrii Shaikan, Valentyna Shaikan. Kollaborationism and complicity in the history of mankind reflected in scholars and writers works // Scientific journal of Polonia University, 30 (2018), nr 5, p. 107-113. DOI: <http://dx.doi.org/10.23856/30112>.